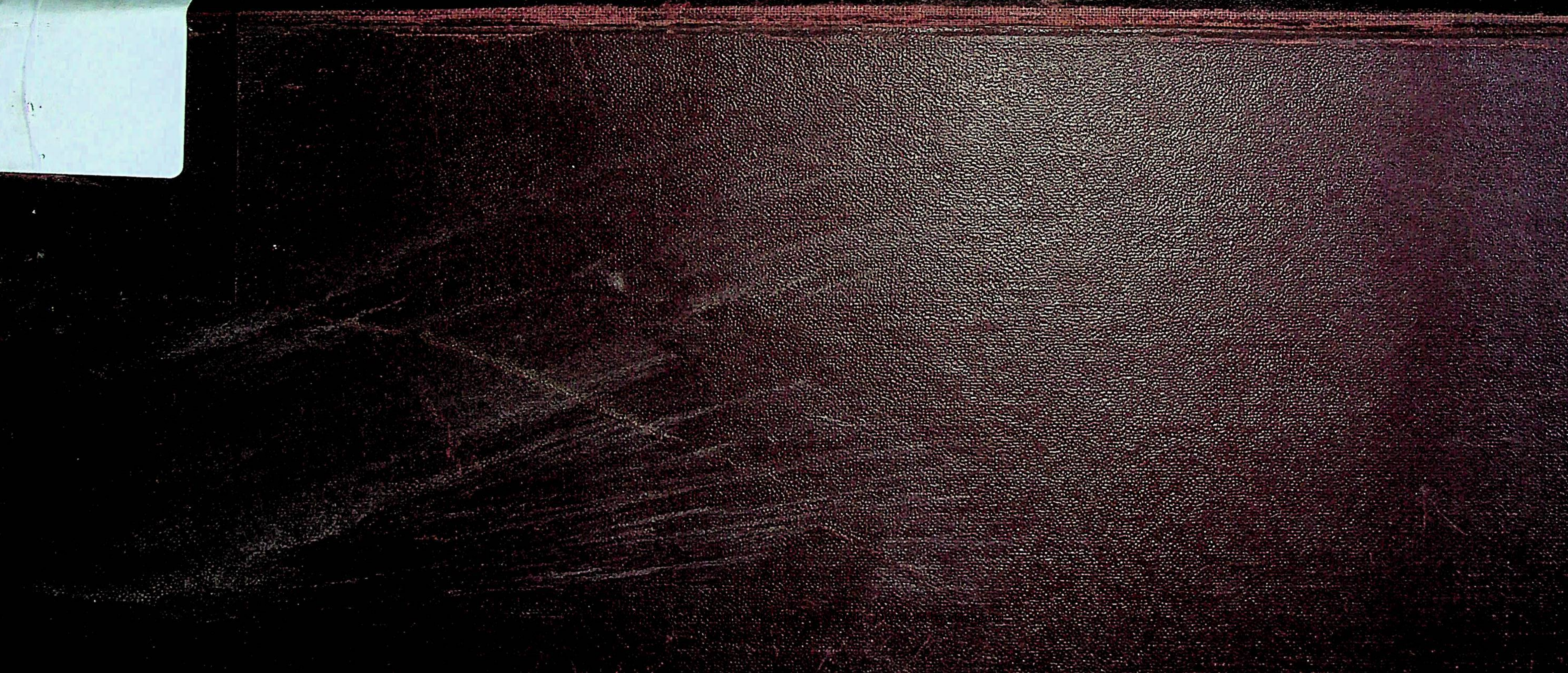

॥ अथ शान्तनवीटीकासमेता दुर्गासप्तशती प्रारभ्यते ॥

अत्र च सटीकांगषट्कं सभाष्यं देवीसूक्तं रात्रिसूक्तं च निवेशितमस्माभिः ।

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ॐ नमश्चंडिकायै ॥ ब्रह्मायस्यैहरिर्यस्यैरुद्रोयस्यैव्यधान्नमः ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १ ॥ अव्युत्पन्नमुखां
धकूपपतितागावोमुनेःखिंदतेताःप्रोद्धर्तुमहोयतध्वमभितः स्वस्वार्थवत्सोत्सुकाः ॥ सूत्रैः पाणिनिसंभृतैरतितरामाकृष्यमाणाः पुनस्तावःकामदुघाभवंत्यपितम
स्तोमद्विषःसत्विषः ॥ २ ॥ ऐंश्रींह्रींपदभावितंजगददःस्रष्टुंस्वयंरक्षितुंसंहर्तुंसमयेक्षमामयमयींब्राह्मींश्रियंचंडिकाम् ॥ आराध्यादिमशक्तिमार्त्तिदाविनीश्री
तोमरःशंतनुर्मार्कंडेयपुराणसिद्धमहिमव्याख्यांतुविख्यायते (१) ॥ ३ ॥ मार्कंडेयपुराणोक्तंदेवीमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ अल्पाक्षरमनल्पार्थमपपाठपराङ्मु
खम् ॥ ४ ॥ शुभंयुःशंतनुःशंयुःसत्कीर्त्तिस्तोमरान्वयः ॥ व्याकरोतिपराकृत्यकुव्याख्यानपरंपराम् ॥ ५ ॥ ॥ ॐ नमश्चंडिकायै ॥ अवतीत्युपासकम
वंतिब्रह्मवेतिविगृह्य । अव रक्षणादौ ॥ अवतेष्टिलोपश्चेतिमन्प्रत्ययः ॥ तस्यप्रत्ययस्यैवटिलोपःनप्रकृतेः । अन्यथाहिमडित्येवविदध्यात् ॥ ज्वरत्वरेत्या

ॐ नमश्चंडिकायै ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ सावर्णिःसूर्यतनयोयोमनुःकथ्यतेष्टमः ॥ निशामयतदुत्पत्तिंविस्तराद्गदतोमम ॥ १ ॥

दिनावकारस्योपधायाश्चऊठौद्वयोरूठोः सवर्णदीर्घत्वेसार्वधातुकार्धधातुकयोरितिगुणः ॥ कृन्मेजन्तइत्यव्ययत्वमोम् ॥ ओमित्यनुमतौप्रोक्तंप्रथमेवाप्युपक्रमे ।
ओमित्येकाक्षरंब्रह्मसर्वमंत्राधिदैवतम् ॥ गुर्वादिभजनेदानेनमःस्यात्काप्यनादरे । चतुर्थीस्यान्नमोयोगान्नमःस्वस्त्यादिसूत्रतः ॥ चंडिकायै चण्डतेकुप्यतेचं
डाचंडीच ॥ चण्डैवचंडिका कोपना । बह्वादिभ्यश्चेतिवाङीष् । केणइतिह्रस्वः । कुत्सिताशत्रुभिर्निंदितेतिसंज्ञायांकन् ॥ अथवाह्रस्वादीर्घविलक्षणाकारा
सूक्ष्मरूपतयादुरधिगमत्वात्संज्ञायांकन् ॥ अथवाचंडउग्रःतस्यस्त्रीचंडी पूर्ववत्संज्ञायांकन् ॥ अथवा चण्डतेचंडिका । ण्वुल् । युवोरनाकौ । प्रत्ययस्था
त्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपइतिइत्त्वम् ॥ मार्कण्डेयउवाचेँ ॥ कडिमदे । मृगवत्कंडतेयोगात्मायतिमृकंडुः । मृकंड्वादयश्चेत्युः ॥ मृगान्कंडयतिमदयतिवा
मृकंडुः मृगस्येवास्यकंडूरितिवा । पृषोदरादित्वात्साधुः । वर्णागमोवर्णविपर्ययश्चद्वौचापरौवर्णविकारनाशौ । धातोस्तदर्थातिशयेनयोगस्तदुच्यतेपंचविधं

निरुक्तम् ॥ मृकंडोरपत्यंपुमान्मार्कंडेयः । शुभ्रादिभ्यश्चेत्यपत्येढक्प्रत्ययः । किितिचेत्यादिवृद्धिः । ढेलोपोऽकद्र्वाः इत्युकारलोपः । ढस्यएयादेशः ॥ उवाच
ऊचिवान्स्वशिष्यायाष्टममनूत्पत्तिहेतुमुक्तवानितियावत् ॥ इहखलुब्रह्मकल्पेचतुर्दशमनवःक्रमशःक्रमन्ते । तद्यथा । स्वायंभुवोमनुःपूर्वंततःस्वारोचिषोमनुः ।
औत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चाक्षुषस्तथा ॥ षडेतेमनवोतीताअथवैवस्वतोमनुः । सावर्णाःपंचरौच्यश्चभौत्यश्चागामिनस्त्वमी ॥ तत्रसवर्णायाःसंबंधिनःसुताःपंचापि
सावर्णाः सावर्णयोमनवः कथ्यंते ॥ ततश्चस्वायंभुवाद्याःषट्सप्तमोवैवस्वतः अष्टमःसावर्णिः नवमोदशमएकादशोद्वादशश्चसावर्णयएव । त्रयोदशोमनुःरौच्यःचतु
र्दशस्तुमनुभौत्यः ॥ इतिचतुर्दशमनवः । तत्रअष्टमस्यमनोःसावर्णेरुत्पत्तिंस्वशिष्यायवेदयितुंप्रस्तौतिमार्कंडेयोभगवान् ॥ वृणोतिव्रियतेवर्ण्यतेचवर्णनंवर्णः ॥
वर्णोद्विजादौशुक्लादौस्तुतौवर्णंतुचाक्षरे ॥ वर्णेनस्तुत्यासहवर्त्तमानासवर्णा । अथवा आत्मभर्त्रासवित्रासमानोवर्णोयस्याःसासवर्णा । सवर्णायाःअपत्यंपुमा
न्सावर्णिः । स्त्रीभ्योढकंबाधित्वाबाह्वादिभ्यश्चेतिइञ्प्रत्ययः ॥ सावर्णाःपंचोतितुप्रयोगःसंबंधविवक्षयादाशरथोरामइतिवद्दंतोज्ञेयः ॥ सूर्यस्यतनयः ॥
सकतमोमनुरित्यपेक्षायामाह । योमुनःकथ्यतेष्टमइति ॥ यच्छब्देनोच्यतेयोर्थःतच्छब्दस्तस्यवाचकः । यःपुराणज्ञैर्वैवस्वतमनोःसप्तमादनंतरंसूर्यतनयःसाव
र्णिर्नाममनुःकथ्यतेसोष्टमोमनुर्भविष्यतीत्यर्थः । अष्टमत्वंविधेयम् ॥ सावर्णिरष्टमोमनुरित्येवोक्ते सवर्णायाःप्रागुक्तसामान्यव्युत्पत्त्यातादृश्याः अन्यजोपिकश्चि
न्मनुःस्यात । अतउक्तंसूर्यतनयइति ॥ सूर्यतनयोष्टमोमनुरित्येवोक्ते छायासुतोपिसूर्यतनयःशनैश्चरोमनुःस्यात ॥ अतउभयमुक्तंसावर्णिःसूर्यतनयइति ॥
तस्यसावर्णेरष्टममनोरुत्पत्तिंविस्तराच्छब्दप्रपंचनात्गदतोममसुखंवासंमुखंनिशामय हेशिष्य दत्तावधानःसन्पश्येत्यर्थः ॥ निशामयशृणिवतितुकुव्याख्यानम् ।
तथाहि । शमउपशमे दिवादिः । शमलक्षआलोचनेचुरादिः ॥ आभ्यांयथायोगंणिचिअतउपधायावृद्धौ । शमोदर्शने । शमोणौदर्शनादन्यत्रार्थेमित्संज्ञोभ
वति ॥ अमंतत्वादेवमित्त्वसिद्धौनियमार्थोयंयोगः । मितांह्रस्वः । शमयतिव्याधिंनिवर्त्तयति । निशामयतिश्लोकाञ्छृणोति ॥ दर्शनेतुमित्त्वाभावाद्ध्रस्वत्वा
भावादतउपधायावृद्धिरेव ॥ निशामयतिरूपंचक्षुषारूपंपश्यतीत्यर्थः । निःशर्करमिदंतीर्थंभारद्वाजनिशामय । चक्षुषापश्येत्यर्थः ॥ तथाचदुर्घटः । निशाम

यतदुत्पत्तिमित्यत्रानिशामनंचक्षुःसाधनंज्ञानमितियावत् ॥ १ ॥ सप्रसिद्धःसावर्णिःरवेस्तनयःमहाभागःमहामायानुभावेनयथामन्वंतराधिपोबभूवतथाविस्तर
तोवदिष्यामीत्यन्वयः ॥ मात्यस्यांविश्वंमाया । माकाभ्यामयच् । अथवा । मानपूजायांचुरादिः । मानयितुमर्हामाया । पृषोदरादित्वान्नलोपः । अथवा ।
मालक्ष्मीः माइति अयःशुभावहोविधिर्यस्याःसामाया महतीचासौमायाचमहामाया तस्याःपरमशक्तेरनुभावःप्रभावःसामर्थ्यंमहामायानुभावस्तेन । अथवा ।
महतीचाद्यामायायस्याःसामहामायातस्यामनुभावःमतिनिश्चयःअबाध्याध्यवसायःमहामायानुभावस्तेन ॥ अथवा । अःविष्णुस्तस्यमायामहतीचासौअमाया
चमहामायातस्याःअनुभावः तेन ॥ अनुभावःप्रभावेचसतांचमतिनिश्चये ॥ अथवा । अयगतौ । अययतिअर्पयतीति णिजंतात्पचाद्यचिस्त्रियांटापिअया ।
आसमंतादभिव्याप्तांमांलक्ष्मीमुपासकाय अययतिअर्पयतिवाशक्तिर्भवति सामहामायातस्याः अनुपश्चादबाध्याध्यवसायादनंतरंभावःपरमतयानुसंधानमनुभा

महामायानुभावेनयथामन्वंतराधिपः ॥ सबभूवमहाभागःसावर्णिस्तनयोरवेः ॥ २ ॥

वः । तंभावंभावयेद्योगीतिस्मरणात् । भावःसत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु । तेन । पश्चात्सादृश्ययोरनु ॥ मन्वंतराधिपःइहप्रकरणतःसप्तममनुजीवि
तकालात्परभूतोनवममनूदयात्पूर्वोयःकालःसमन्वंतरशब्देनविवक्षितः । ततश्चांतरशब्दोमध्येवर्त्तते ॥ मन्वोःसप्तमनवमयोरंतरेमध्यकालेब्रह्मणाअधिकृतःरक्षकः
प्रजानांपतिरधिकोमन्वंतराधिपः ॥ अन्तरमवकाशावधिपरिधानांतर्द्धिभेदतादर्थ्ये । छिद्रात्मीयविनाबहिरवसरमध्येंतरात्मनिच ॥ महाभागः । भज सेवा
याम् । भावेघञ् । चजोःकुघिण्ण्यतोः॥महान्भागोभक्तिर्यस्यसः । अथवा भासृ दीप्तौ कर्त्तरिक्विप् ॥ भासतेभाःभासंधर्मंवागच्छतिप्राप्नोतीतिभागः ॥ गमेर्डो
न्यत्रापिदृश्यतइतिकर्त्तरि डः । महांश्चासौभागश्चेतिमहाभागः । अथवा भासंपरदेवतांगायतिइतिभागोमंत्रः।आतोनुपसर्गेकः । महान्भागोमंत्रोयस्यसमहाभागः ॥
अथवा भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागंभवितव्यतालक्षणंहेतुवस्तुमहद्भाग्यंयस्यसमहाभागः । ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः । वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइति

स्मृतिः ॥ भगःश्रीकाममाहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्तिषु ॥ तनोतिकुलंतनयः॥रूयतेस्तूयतेरविःतस्य ॥२॥ अष्टमोमनुःकथ्यतइतिप्राग्यःप्रस्तुतस्तस्यसावर्णेःप्राग्जनन निदानतामहिमचरित्राणिवणर्यंति मार्कंडेयोनेनश्लोकेन ॥ पूर्वंप्रथमंस्वायंभुवमन्वंतरकालमपेक्ष्यद्वितीयमन्वंतरलक्षणेस्वारोचिषेंऽतरेस्वारोचिषमन्वंतरकाले पुराकल्पेचैत्रवंशसमुद्भवःसुरथोनामप्रसिद्धःसमस्तेक्षितिमंडलेराजाऽभूत् अजनिष्ट (अवर्तत) अवृतेत्यन्वयः ॥ स्वस्यैवआत्मनइवब्रह्मणइवरोचिः प्रभाय स्यसः स्वरोचिः मनुः । अथवा । अःविष्णुः सुष्ठुअस्यैवविष्णोरिवरोचिर्यस्यसःस्वरोचिःमनुः ॥ स्वरोचिषइदंस्वारोचिषंतस्मिन्स्वारोचिषे । आगमशास नानित्यत्वादैजभावः ॥ रोचिःशोचिरुभेक्लीबेप्रकाशोद्द्योतआतपः ॥ अंतमवसानंरातिगृह्णात्यंतरम् । तस्मिकालविशेषेपूर्वंकालम् । अपेक्षणक्रियापेक्षाद्वितीया । चिती संज्ञाने । सर्वधातुभ्यष्ट्रन् । चेततिजानातिधर्माधर्मप्रवृत्त्यप्रवृत्तीः कर्त्तुमितिचित्रःकश्चिद्राजा तस्यापत्यंपुमान् चैत्रः । शिवादिभ्योण् । तस्यवंशःसंतानः ॥ तस्मात्सम्यगुद्भवतिइतिचैत्रवंशसमुद्भवः ॥ अथवा चिञ्चयने । अमिचिमिदिशसिभ्यःक्त्रः । चीयतेचित्रमद्भुतंकर्म तस्यायंचैत्रः । तस्यराज्ञोवंशस्तस्मात्समु

स्वारोचिषेंतरे पूर्वं चैत्रवंशसमुद्भवः ॥ सुरथोनामराजाभूत्समस्ते क्षितिमण्डले ॥ ३ ॥
तस्यपालयतःसम्यक्प्रजाःपुत्रानिवौरसान्॥बभूवुःशत्रवोभूपाःकोलाविध्वंसिनस्तथा ॥ ४ ॥

द्भवः ॥ विद्ययाजन्मनावाप्राणिनामेकलक्षणःसंतानोवंशइत्युच्यते ॥ रमंते यस्मिन्रथः शोभनोरथोयस्यसुरथः ॥ नामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥ राजते इतिराजा ॥ अभूत् भूसत्तायांलुङ् ॥ क्षितेर्भूमेर्मण्डलंचक्रवालंतस्मिन् ॥ ३ ॥ तदातस्मिन्स्वारोचिषमन्वंतरेकाले । औरसान् उरसोत्पादितान् ॥ उरसानि र्मितान् । उरसोयञ्च । पुत्रानिवसम्यगनवद्यंयथास्यात्तथा ॥ प्रजाःलोकान्पालयतःदुःखेभ्योरक्षतस्तस्यराज्ञःकोलाविध्वंसिनोभूपाःशत्रवःशातयितारोबभूवु रित्यन्वयः ॥ को ब्रह्मा अः विष्णुः उः महेश्वरः तान्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान्काःलांतिअर्चयितुंगृह्णंतीतिकोलाब्राह्मणादयः तानासमंताद्विध्वंसयंतीतिकोला विध्वंसिनःरक्षोयोनयः । अथवा । कोलाः शूकरास्तान्विध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनःयवनाः । अथवा । कोलान्शूकरान्विध्यंतिताडयंतिकोलाविधः ॥ नाहिवृ तिवृषिव्यधिइतिदीर्घः । कोलाविधःक्षत्रियादयस्तान्ध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनोयवनाः ॥ ननुचकोलान्शूकरान्अवंतिरक्षंतीतिकोलाविनोयवनास्तान्ध्वं

सयतीतिकोलाविध्वंसी तस्यकोलाविध्वंसिनः इतिसुरथस्यापिविशेषणमेतत्स्यात् । अस्तु यदीत्थंव्युत्पाद्येत ॥ उत्तरश्लोकेतु कोलाविध्वंसिभिरित्येतद्यवन विशेषणतयाव्युत्पादयिष्यामः ॥ उरसानिर्मितः । उरसोयच्च । औरसोधर्मपत्नीजः इतिस्मृतिः ॥ पुत्अव्ययंनरकवाचि पितरंपुन्नरकात्त्रायतेपुत्रः ॥ अथवा । पूञ्पवने । पुनातिपुत्रः । पुवोह्रस्वश्चेतिपुत्रः । पुत्रःस्यादात्मसंभवः । पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः । ततःपुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवेतिस्मृतिः ॥ ४ ॥ तस्यअतितरांप्रकृष्टंबलंहस्त्यश्वरथपादातसमृद्धंबलंसैन्यंयेषांशत्रूणांतेअतिप्रबलास्तान् दंडयतीत्यतिप्रबलदंडीतस्यसुरथस्य तैःकोलाविध्वंसिभिर्य वनैर्भूपैःसहयुद्धमभवत् । तस्मिन्युद्धेसुरथोराजान्यूनैरल्पबलैरपितैःकोलाविध्वंसिभिर्यवनभूपैर्जितःअभिभूतइत्यन्वयः ॥ इहजितइतिनायं जिजये इत्यस्यप्र योगः । कस्यतर्हि जिअभिभवे इत्यस्य । तदुक्तम् । जयिर्जयाभिभवयोराद्यर्थेसावकर्मकः । उत्कर्षप्राप्तिराद्योर्थोद्वितीयेर्थेसकर्मकःइति । कोलानामनगरीतांरा

तस्यतैरभवद्युद्धमतिप्रबलदंडिनः ॥ न्यूनैरपिसतैर्युद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ॥ ५ ॥
ततःस्वपुरमायातोनिजदेशाधिपोभवत् ॥ आक्रान्तःसमहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ॥ ६ ॥

जधानींविध्वंसयंतीतिकोलाविध्वंसिनः । सुरथोनामराजाभूत्समस्तेक्षितिमंडले । इतिसुरथस्ययत्सार्वभौमत्वमुक्तंप्राक्तदिदानीं न ॥ दैवघटनाच्छत्रुभि रल्पैरथाक्रांतः सागरांताखिलावनिवलयत्वात्तस्येतिभावः ॥ ५ ॥ ततएवाह स्वकीयपुरजनपदमात्राधिपएवआसीन्नतुसार्वभौमइत्यन्वयः ॥ सयद्यपिश त्रुभिराक्रांतस्तथापि तदाक्रांतिजनितोद्वेगोपगतवनवासिमुनिवरोपदिष्टमहामायैकसमाराधनलब्धवरावाप्तव्यसाम्राज्यसंप्राप्तव्याष्टममनुत्वपदलक्षणभवितव्यता वाप्तिपात्रतयामहाभाग इतिविशेषणमर्थवदेव । यदुक्तम् । संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवदिति ॥ दिश्यतेदेशःस्थानमात्रम् । ननुचनीवृज्जनपदः देशस्तुविषयः स्थानमात्रंतत्कथंदेशग्रहणेनेहजनपदोलभ्यते । तदभ्यधादमरः । नीवृज्जनपदोदेशविषयौतूपवर्त्तनम् इति । त्वंताथादिनपूर्वभागितिचयत्पर्यभाषिष्ट । नैषदोषः ॥ नीवृदादीन्पंचैकार्थानाहुरपरेत्वित्याश्रयणात् ॥ आ[illegible] ॥ ६ ॥

२०

तत्रापितन्मात्रेसपत्नापहृतभूचक्रेगार्हितेस्वपुरेसतोनिवसतो दुर्बलस्यशत्रुभिर्गृहीतभूचक्रस्य प्रभुमंत्रोत्साहशक्तिशून्यस्य सुरथस्य कोशोबलंच बलिभिर्बलवद्भिर्दुष्टैरुल्लंघितमर्यादैर्दुरात्मभिर्दुष्टाशयैःराज्यंग्रहीतुंकृतनिश्चयैरमात्यैर्मंत्रिभिरपहृतमात्मसात्कृतमित्यन्वयः ॥ अमासहसमीपेभवाअमात्याः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः । कोशःस्वर्णादिलोहाष्टकसंग्रहः । सुवर्णरजतंताम्रंरीतिःकांस्यंतथात्रपु । सीसंकालायसंचैवह्यष्टलोहानिचक्षते ॥ अपहृतःकोशःअपहृतंचबलमितिविगृह्य नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्यामितिनपुंसकशेषः । एकवद्भावश्च । अपिशब्दोगर्हायाम् । दुरीषदर्थेकुत्सनवैवर्ण्यासंभवलाभेषु ॥ दुष्टैरिति । दुष वैकृत्ये । क्तःकर्त्तरि ॥ वैकृत्यंरूपभंगः ॥ ७ ॥ ततःअमात्यैरपहृतकोशबलत्वाद्धृतस्वाम्यःअपहृतस्वामित्वःससुरथोभूपतिः ॥ एकाकीअसहायः ॥ केवलःमृगयाव्याजेनहयमारुह्यगहनंनिरंतरव्याप्तलतादिपिहितोदरंवनंकाननंजगामगतवानित्यन्वयः । मृग्यंतेऽन्वेष्यंतेप्राणिनोमृगादयोऽस्यां

अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्मभिः ॥ कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ॥ ७ ॥ ततोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यःसभूपतिः ॥ एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनम् ॥ ८ ॥ सतत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यस्यमेधसः ॥ प्रशान्तश्वापदाकीर्णंमुनिशिष्योपशोभितम् ॥ ९ ॥

मृगयापापर्द्धिस्तस्याःव्याजेनाखेटकवृत्तिमिषेणमुनिवनोपगमनमेवात्रमुख्यंकार्यं नतुमृगयाचरणम् ॥ मुख्यकार्यस्वरूपाच्छादनंव्याजः ॥ स्वामिनईश्वरस्यभावःस्वाम्यंहृतंस्वाम्यंयस्यसहृतस्वाम्यः । एकएवएकाकी । एकादाकिनिच्चासहाये ॥ एकत्वेतुएककः । कलिलंगहनंसमे ॥ ८ ॥ द्विजेतिसंबुद्ध्यंतं वर्यइतितुराजविशेषणम् ॥ मार्कंडेयःस्वशिष्यंसंबोधयति ॥ हेद्विज इतःसुरथचारित्रकथायाःश्रवणप्रवणोभवेति ॥ सवर्यःवरार्हःसुरथस्तत्रतास्मिन्वने ॥ सुमेधसोनाममुनेःशिष्योपशोभितंप्रशांतश्वापदाकीर्णमाश्रममद्राक्षीत्ददर्शेत्यन्वयः ॥ मुनेरितिसुमेधसोविशेषणं विधेयत्वेन ॥ आश्रम्यन्तितपस्यंतिअत्रेत्याश्रमः ॥ द्वाभ्यांमातृमौंजीभ्यांजायतेद्विजः ॥ हेद्विज सुष्ठुशोभनामेधायस्यससुमेधाः । नित्यमसिच्प्रजामेधयोरितिअसिच्समासांतः ॥ तस्यमुनेःपरमसामर्थ्यात्

प्रशांताःसंत्यक्तहिंस्रताःयेश्वापदाःव्याघ्रादयस्तैराकीर्णंव्याप्तम् । शुनइवपदानियेषांतेश्वापदाः । शुनोदंतदंष्ट्राकर्णककुदवराहपदपुच्छेष्वितिदीर्घत्वम् ॥ वरं पुनाराज्यावाप्त्यष्टममनुत्वावाप्तिलक्षणमर्हतीतितिवर्यःसुरथः । दंडादिभ्योयः ॥ अथवा छंदसिचेतियत् । छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ तपोभिरिष्यतेयस्तुदेवेभ्यःसवरोत्तमः । देवाद्वृतेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबेमनाक्प्रिये ॥ शिष्यैर्वेदानधीयद्भिरुपशोभितंशोभान्वितंसंजातशोभम् ॥ ९ ॥ तेनसुमेधसामुनिनासत्कृतःआदृतः पूजितःससुरथःतस्मिन्मुनिवराश्रमेइतश्चेतश्चइतस्ततश्वविचरन्परिभ्रमन्कंचित्कालंतस्थौस्थितश्चेत्यन्वयः ॥ कालमिति कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे द्वितीया ॥ मुनिषुवरःश्रेष्ठःसुमेधाःमुनिस्तस्याश्रमे ॥ अथवा । ससुरथस्त्वस्मिन्मुनिवराश्रमेतेनमुनिनाइतःप्राप्तःअभ्यागतःसत्कृतश्चसन्कंचित्कालंचेतश्चस्वांतंचविचरन् तपःक्षमंस्यान्नवेति विचिंतयन्तस्थावित्यपरोन्वयः ॥ १० ॥ तदामुनिसंदर्शनकाले तत्राश्रमेममत्वाकृष्टमानसःससुरथःस्वचेतसाचिंतयत् कुटुंबसंस्मृतवा

तस्थौकंचित्सकालंचमुनिनातेनसत्कृतः ॥ इतश्चेतश्चविचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥ १० ॥ सोचिन्तयत्तदातत्रममत्वाकृष्टमानसः ॥
मत्पूर्वैःपालितंपूर्वंमयाहीनंपुरंहितत् ॥ मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्मतःपाल्यतेनवा ॥ ११ ॥

नित्यन्वयः ॥ ममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ मामितिभावोममत्वंममताममत्वमितिमदीयताबुद्धिः । तथा आकृष्टंवशीकृतंमानसंस्वांतंचेतोयस्यसतथोक्तः ॥ किमचिंतयदित्यपेक्षायामाह ॥ पूर्वंमत्पूर्वैर्मत्पित्रादिभिः धर्मतः पालितंमत्कुलागतंपुरंसंप्रतिविधिवशेनमयाहीनंत्यक्तंतत्हिनिश्चयेनअसद्वृत्तैरसच्चरितैस्तैर्मद्भृत्यैर्मदमात्यप्रभृतिभिः पुंभिर्धर्मतःधर्ममाश्रित्यदुःखेभ्यः पाल्यतेकिंनवेतिसोचिंतयत्सुरथइत्यन्वयः ॥ सान्ववायागतंवस्तुधर्मार्थयोर्थोपसाधनम् । सान्ववायोद्भवैःसम्यक्पालनीयंहिधर्मतइति यमगीतातोयुक्तैषाराज्ञः स्वपुरानुस्मृतिः ॥ मत्पूर्वैः ममसेवापूर्वाःमत्पूर्वास्तैः ॥ पूर्वंकालम् ॥ भरणीयाभृत्याः ॥ भृञोसंज्ञायांक्यप् ॥ हिर्हेतावधारणे ॥ वृत्तंपद्येचरित्रेत्रिष्ववतीतेदृढनिस्तले ॥ धर्माःपुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपाः ॥ उपमायांविकल्पेवा ॥ ११ ॥

किंनुभविष्यतीति तन्नजाने इतिसोचिंतयादित्यन्वयः ॥ सुखेनअकृच्छ्रेणप्रकर्षेणधीयतेधार्यतेपोष्यतेचसुप्रधानः ॥ आतोयुगिति ईषद्दुःसुषुकृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषुउपपदे षुदधातेर्युक् ॥ युवोरनाकौ ॥ सप्रधानइत्यपपाठः ॥ सइतिच्छेदेपिप्रधानइतिनस्यात् ॥ प्रदधातिप्रधानमितिनपुंसकत्वात् ॥ यदभ्यधुःपरमात्मधीप्रकृतिमहामात्र मुख्येषुप्रधानमजहल्लिंगमद्वयोरितिप्रधानेनामात्येनसहवर्त्ततेसप्रधानइतिचेन्न ॥ ममवैरिवशंयातइत्यनेनपौनरुक्तिप्रसंगात् ॥ प्रसह्याक्रांतराज्यत्वादमात्याएव हि वैरिणइत्यलंविस्तरेण ॥ सदासर्वदामदोयस्येतिसदामदः । यद्वा । सइतिपदात्सप्रसिद्धोमेहस्तीतिसंबंधनीयम् ॥ दामानिद्यतिखंडयतिदामदः ॥ आतोनुप सर्गेकः ॥ नपुंसिदामसंदानम् ॥ भुज्यतेभोगः । पालनेभ्यवहारेचनिर्वेशेचपणेस्त्रियाम् । भोगःसुखेभुजंगानांशरीरफणयोरपि ॥ जानेइति । ज्ञाजनोर्जा शिति अनुपसर्गात् ज्ञइत्यात्मनेपदम् ॥ १२ ॥ येनित्यंसंततमनवरतंशश्वत्प्रसादधनभोजनैः प्रसादैरुचितदानैर्धनैर्वेतनरूपैर्भोजनैःममअनुगताअनुजीविनःतेअद्यइदानीं

नजानेसप्रधानोमेशूरहस्तीसदामदः ॥ ममवैरिवशंयातःकान्भोगानुपलप्स्यते ॥ १२ ॥ येममानुगतानित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ अनुवृ त्तिंध्रुवंतेद्यकुर्वंत्यन्यमहीभृताम् ॥ १३ ॥ असम्यग्व्ययशीलैस्तैःकुर्वद्भिःसततंव्ययम् ॥ संचितःसोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति ॥ १४ ॥

मद्विहीनाअनाथाःसंतःअन्यमहीभृतांमदितरमहीभृतांराज्ञामनुवृत्तिंसेवांध्रुवंनिश्चितंकुर्वंतिनिश्चितामनुवृत्तिंविदधति इतिसोचिंतयादित्यन्वयः ॥ ध्रुवोभभेदेक्लीबंतु निश्चितेशाश्वतेत्रिषु ॥ १३ ॥ अतिदुःखेनमत्पूर्वैर्मयाचसंचितःउपार्जितःससुवर्णादिद्रव्याणांकोशःराशिःअसम्यग्व्ययशीलैरसम्यग्विफलःव्ययः द्रव्योत्सर्गःशीलं स्वभावोयेषांतेतथोक्तास्तैः सततंव्ययंवित्तोत्सर्गंकुर्वद्भिः तैरमात्यप्रभृतिभिःकरणैःक्षयंनाशंगमिष्यतिप्राप्स्यतीतिसोचिंतयादित्यन्वयः ॥ आहुश्च । आगमे व्ययाभावेव्ययेचानागमेक्रमात् । कोशस्यवृद्धिनाशैस्तैस्तत्साम्येपूर्वरूपताइति ॥ सततंसंततम् ॥ लुंपेदवश्यमःकृत्येतुंकाममनसोरपि ॥ समोवाहितततयोर्मां सस्यपचियुड्घञोः ॥ अत्यर्थंदुःखंयस्मिंस्तदतिदुःखंतेनकर्मणा ॥ शीलंस्वभावेसद्वृत्ते ॥ व्यय वित्तसमुत्सर्गेचुरादावदंतः । व्ययनंव्ययः ॥ यदभ्यधुः ॥ वित्तत्यागेव्ययातिर्व्ययनेगतौइति ॥ १४ ॥

सपार्थिवःसुरथएतच्चपूर्वोक्तमतोन्यच्चसततंविस्तारितमन्तःपुरगतंपुरांतरगतंदेशांतरगतंचस्वकीयंवस्तुसर्वंचिंतयामासेत्यन्वयः ॥ सततमित्यत्रसइतिच्छेदः । ततं विस्तारितमित्यर्थः ॥ एकपदत्वेतुसततंसंततामितिहिव्याख्यानंस्यात् ॥ ततश्चसुरथश्चिंतासंततिकाक्रांतस्वांततयावक्ष्यमाणप्रश्नव्याष्टमनुत्वपदावाप्त्यैचिंतानुकूलतयासमाधानविधानविधुरःप्रसज्येत ॥ ननुचसोचिंतयदितिक्रियापदेकृतेपुनश्चिंतयामासेतिवाचोयुक्तिर्नयुक्तिमतीतिचेत् । तन्न । उक्तंचानुक्तंचममत्वाकृष्टमानसतयापुनःपुनश्चिंतितमेवाचिंतितमिवअचिंतयद्राजेतियुक्तिमत्येवतद्वाचोयुक्तिरिति ॥ पृथिव्याईश्वरः पृथिव्यांविदितःज्ञातश्चपार्थिवः ॥ तस्येश्वरस्तत्रविदितइति चेत्यञ् ॥ ससुरथस्तत्रतपोवनेतथातथातत्रस्वकीयंवस्तुविचिंतयन्सन् विप्राश्रमाभ्याशेविप्रस्यसुमेधसोमुनेराश्रमस्याभ्याशेनिकटेदेशे एकंकंचिद्वैश्यंतृतीयं द्वितीयंददर्शदृष्टवानित्यन्वयः ॥ तृतीयमात्ममुन्यपेक्षया द्वितीयमात्मापेक्षयेत्यर्थः ॥ विशोपत्यंजातिर्वैश्यः । गर्गादित्वाद्यञ् ॥ ददर्शहेतिक्वचित् पाठः ।

एतच्चान्यच्चसततंचिन्तयामासपार्थिवः ॥ तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकन्ददर्शसः ॥ १९ ॥

सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेत्रकः ॥ सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥ १६ ॥

सइतितुप्रकरणतोलभ्यते ॥ तुहिचस्महवैपादपूरणे ॥ अशूव्याप्तौ ॥ तालव्यांतःकर्मणिघञ्अभ्यस्यतेव्याप्यतेअभ्यासः एकंकेवलमेकाकिनम् ॥ १५ ॥ तेनसुरथेनसवैश्यःपृष्टः किंपृष्टइत्याह ॥ भोअहोत्वंकःकोसिजातितः किंचअत्रमुन्याश्रमेतवागमनेचकोहेतुःकिंकारणमित्यन्वयः ॥ अव्ययंएषभोशब्दइतिभाष्यम् ॥ अथचैतद्भवच्छब्दस्यसंबुद्धौरूपं रुत्वोत्वयत्वलोपेषु (?) ॥ सामान्याल्लेशतोज्ञातमपिवस्तुविशेषतः ॥ जिज्ञासमानोजिज्ञास्यंपृच्छन्नेवान्यदीप्सितम् ॥ राजावैश्यंपुनःपृच्छति ॥ भोअहोत्वंकस्माद्धेतोः सशोकइवलक्ष्यसे सखेदइवप्रतीयसे ॥ कस्माच्चहेतोःत्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे विमनस्कइववीक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मन्युशोकौतुशुक्स्त्रियाम् ॥ मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधि ॥ शोकेनसहितःसशोकःदुर्मनाविमनाःस्यात् ॥ दुःस्थंमनोयस्यसदुर्मनाः ॥ इवसाम्ये । शारदाभ्रमिवपेलवमायुरितिवत् ॥ १६ ॥

किंनुभविष्यतीति तन्नजाने इतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ सुखेनअकृच्छ्रेणप्रकर्षेणधीयतेधार्यतेपोष्यतेचसुप्रधानः ॥ आतोयुगिति ईषद्दुःसुषुकृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषुउपपदे षुदधातेर्युक् ॥ युवोरनाकौ ॥ सप्रधानइत्यपपाठः ॥ सइतिच्छेदेपिप्रधानइतिनस्यात् ॥ प्रदधातिप्रधानमितिनपुंसकत्वात् ॥ यदभ्यधुःपरमात्मधीप्रकृतिमहामात्र मुख्येषुप्रधानमजहल्लिंगमद्वयोरितिप्रधानेनामात्येनसहवर्त्ततेसप्रधानइतिचेन्न ॥ ममवैरिवशंयातइत्यनेनपौनरुक्तिप्रसंगात् ॥ प्रसह्याक्रांतराज्यत्वादमात्याएव हि वैरिणइत्यलंविस्तरेण ॥ सदासर्वदामदोयस्येतिसदामदः । यद्वा । सइतिपदात्सप्रसिद्धोमेहस्तीतिसंबंधनीयम् ॥ दामानिद्यतिखंडयतिदामदः ॥ आतोनुप सर्गेकः ॥ नपुंसिदामसंदानम् ॥ भुज्यतेभोगः । पालनेभ्यवहारेचनिर्वेशेचपणेस्त्रियाम् । भोगःसुखेभुजंगानांशरीरफणयोरपि ॥ जानेइति । ज्ञाजनोर्जा शिति अनुपसर्गात् ज्ञइत्यात्मनेपदम् ॥ १२ ॥ येनित्यंसंततमनवरतंशश्वत्प्रसादधनभोजनैः प्रसादैरुचितदानैर्धनैर्वेतनरूपैर्भोजनैःममअनुगताअनुजीविनःतेअद्यइदानीं

नजानेसप्रधानोमेशूरहस्तीसदामदः ॥ ममवैरिवशंयातःकान्भोगानुपलप्स्यते ॥ १२ ॥ येममानुगतानित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ अनुवृ त्तिंध्रुवंतेद्यकुर्वंत्यन्यमहीभृताम् ॥ १३ ॥ असम्यग्व्ययशीलैस्तैःकुर्वद्भिःसततंव्ययम् ॥ संचितःसोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति ॥ १४ ॥

मद्विहीनाअनाथाःसंतःअन्यमहीभृतांमदितरमहीभृतांराज्ञामनुवृत्तिंसेवांध्रुवंनिश्चितंकुर्वंतिनिश्चितामनुवृत्तिंविदधति इतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ ध्रुवोभभेदेक्लीबंतु निश्चितेशाश्वतेत्रिषु ॥ १३ ॥ अतिदुःखेनमत्पूर्वैर्मयाचसंचितःउपार्जितःससुवर्णादिद्रव्याणांकोशःराशिःअसम्यग्व्ययशीलैरसम्यग्विफलःव्ययः द्रव्योत्सर्गःशीलं स्वभावोयेषांतेतथोक्तास्तैः सततंव्ययंवित्तोत्सर्गंकुर्वद्भिः तैरमात्यप्रभृतिभिःकरणैःक्षयंनाशंगमिष्यतिप्राप्स्यतीतिसोचिंतयदित्यन्वयः ॥ आहुश्च । आगमे व्ययाभावेव्ययेचानागमेक्रमात् । कोशस्यवृद्धिनाशैस्तैस्तत्साम्येपूर्वरूपताइति ॥ सततंसंततम् ॥ लुंपेदवश्यमःकृत्येतुंकाममनसोरपि ॥ समोवाहिततततयोर्मा सस्यपचियुड्घञोः ॥ अत्यर्थंदुःखंयस्मिंस्तदतिदुःखंतेनकर्मणा ॥ शीलंस्वभावेसद्वृत्ते ॥ व्यय वित्तसमुत्सर्गेचुरादावदंतः । व्ययनंव्ययः ॥ प्रदभ्यधुः ॥ वित्तत्यागेव्ययातिर्व्ययनेगतौइति ॥ १४ ॥

सपार्थिवःसुरथएतच्चपूर्वोक्तमतोन्यच्चसततंविस्तारितमन्तःपुरगतंपुरांतरगतंदेशांतरगतंचस्वकीयंवस्तुसर्वंचिंतयामासेत्यन्वयः ॥ सततमित्यत्रसइतिच्छेदः । ततं
विस्तारितमित्यर्थः ॥ एकपदत्वेतुसततंसंततमितिहिव्याख्यानंस्यात् ॥ ततश्चसुरथश्चिंतासंततिकाक्रांतस्वांततयावक्ष्यमाणप्रातव्याष्टममनुत्वपदावाप्त्यैचिंतानुकू
लतयासमाधानविधानविधुरःप्रसज्येत ॥ ननुचसोचिंतयदितिक्रियापदेकृतेपुनश्चिंतयामासेतिवाचोयुक्तिर्नयुक्तिमतीतिचेत् । तन्न । उक्तंचानुक्तंचममत्वाकृष्टमानस
तयापुनःपुनश्चिंतितमेवाचिंतितमिवअचिंतयद्राजेतियुक्तिमत्येवतद्वाचोयुक्तिरिति ॥ पृथिव्याईश्वरः पृथिव्यांविदितःज्ञातश्चपार्थिवः ॥ तस्येश्वरस्तत्रविदितइति
चेत्यञ् ॥ ससुरथस्तत्रतपोवनेतथातथातत्रस्वकीयंवस्तुविचिंतयन्सन् विप्राश्रमाभ्याशेविप्रस्यसुमेधसोमुनेराश्रमस्याभ्याशेनिकटेदेशे एकंकंचिद्वैश्यंतृतीयं
द्वितीयंददर्शदृष्टवानित्यन्वयः ॥ तृतीयमात्ममुन्यपेक्षया द्वितीयमात्मापेक्षयेत्यर्थः ॥ विशोपत्यंजातिर्वैश्यः । गर्गादित्वाद्यञ् ॥ ददर्शहेतिक्वचित् पाठः ।

एतच्चान्यच्चसततंचिन्तयामासपार्थिवः ॥ तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकन्ददर्शसः ॥ १५ ॥
सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेत्रकः ॥ सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥ १६ ॥

सइतितुप्रकरणतोलभ्यते ॥ तुहिचस्महवैपादपूरणे ॥ अशूव्याप्तौ ॥ तालव्यांतःकर्मणिघञ्अभ्यस्यतेव्याप्यतेअभ्यासः एकंकेवलमेकाकिनम् ॥ १५ ॥ तेनसुरथे
नसवैश्यःपृष्टः किंपृष्टइत्याह ॥ भोअहोत्वंकःकोसिजातितः किंचअत्रमुन्याश्रमेतवागमनेचकोहेतुःकिंकारणमित्यन्वयः ॥ अव्ययंएषभोशब्दइतिभाष्यम् ॥
अथचैतद्भवच्छब्दस्यसंबुद्धौरूपं रुत्वोत्वयत्वलोपेषु (?) ॥ सामान्याल्लेशतोज्ञातमपिवस्तुविशेषतः ॥ जिज्ञासमानोजिज्ञास्यंपृच्छन्नेवान्यदीप्सितम् ॥ राजावै
श्यंपुनःपृच्छति ॥ भोअहोत्वंकस्माद्धेतोः सशोकइवलक्ष्यसे सखेदइवप्रतीयसे ॥ कस्माच्चहेतोःत्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे विमनस्कइववीक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मन्युशोकौतु
शुक्स्त्रियाम् ॥ मन्युर्दैन्येक्रतौक्रुधि ॥ शोकेनसहितःसशोकःदुर्मनाविमनाःस्यात् ॥ दुःस्थंमनोयस्यसदुर्मनाः ।इवसाम्ये । शारदाभ्रमिवपेलवमायुरितिवत् ॥ १६ ॥

इतीत्थंप्रणयोदितंप्रणयेनप्रेम्णाउदितंकथितम् ॥ तस्यभूपतेः सुरथस्यवचः आकर्ण्यश्रुत्वासवैश्यस्तंनृपंसुरथमुद्दिश्यप्रश्रयावनतःप्रश्रयेणविनयेनावनतोनम्रः सन्प्रत्युवाचेत्यन्वयः ॥ सुरथकृतप्रश्नानांप्रत्युत्तरंवक्तुंवाक्यमग्रहीदितिभावः ॥ विश्रंभयाश्चाप्रेमाणःप्रणयेनसमार्थकाः ॥ १७ ॥ धनिनांकुलेउत्पन्नोहं समाधिर्नामविख्यातःजात्यावैश्योस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनकस्त्वंभोइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ इभ्यआढ्योधनी ॥ कुलंगृहेपिवंशेपि ॥ धनेषुलोभात्गाध्यात्असाधुभिरसज्जनैःपुत्रैश्चदारैश्चपुत्राणांचदारैर्निरस्तश्चनिराकृतोस्मीत्यन्वयः ॥ एतेनसशोकइवकस्मात्त्वमितिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ १८ ॥ विहीनःस्वजनैःबांधवैश्चरहितोस्मि ॥ इतोपिसशोकोस्मीत्यन्वयः ॥ दारैः पुत्रैरादायिमेधनंमदीयैर्दारैःपुत्रैश्चमेधनमादायिगृहीतमित्यन्वयः ॥ अनेनदुर्मनाइवलक्ष्य

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितम् ॥ प्रत्युवाचसतंवैश्यःप्रश्रयावनतोनृपम् ॥ १७ ॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ समाधिर्नामवैश्योऽहमुत्पन्नोधनिनांकुले ॥ पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः ॥ १८ ॥ विहीनःस्वजनैर्दारैःपुत्रैरादायिमेधनम् ॥ वनमभ्यागतोदुःखी निरस्तश्चाप्तबन्धुभिः ॥ १९ ॥ सोहंनवेद्मिपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकाम् ॥ प्रवृत्तिंस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः ॥ २० ॥

सेकस्मादितिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ मदीयैराप्तैर्बंधुभिःपुत्रमित्रकलत्रादिभिर्हृतधनोनिरस्तश्चाहंदुःखीउद्विग्नमनाःसन्वनमभ्यागतोस्मीत्यन्वयः ॥ अनेनहेतुश्चागमनेत्रकइतिप्रश्नस्योत्तरमुक्तम् ॥ १९ ॥ तथाविधःसोहमत्रवनेसंस्थितःसन्पुत्राणांचस्वजनानांचकुशलाकुशलात्मिकांकुशलस्वरूपामकुशलस्वरूपांच द्विविधरूपांप्रवृत्तिंवार्तांनवेद्मिनजानामीत्यन्वयः ॥ संगतोवस्थितःस्थितःसंस्थितः ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौइतिवा ॥ दारशब्दःपुंस्येवभूम्न्येवकलत्रवाची ॥ कुशलंचाकुशलंचात्मास्वभावोयस्याः सातथोक्ता ॥ शेषाद्विभाषेतिकप्समासांतः इत्वंच ॥ २० ॥

किंनुइतिच्छेदः किंपृच्छायांजुगुप्सन नुपृच्छायांविकल्पेच ॥ तत्रकिमित्यनव्ययंच ॥ संप्रत्येवसांप्रतंप्रज्ञादिभ्यश्चेत्यण् इहक्षेमत्वाश्रयोविकल्पस्तुशब्देन सूच्यते ॥ सांप्रतमिदानींतेषांपुत्रादीनांगृहेकिमपिक्षेमंनुवर्तते ॥ अथवासांप्रतमिदानींतेषांपुत्रादीनांगृहेकिमपिअक्षेमंनुवर्ततेइतितदुभयंनवेद्मीत्यन्वयः ॥ क्षेमं वाक्षेमंवानवेद्मीत्यर्थः ॥ कुशलंक्षेममस्त्रियाम् ॥ क्षिणोतिहिनास्तिक्लेशान्क्षेमम् ॥ तेसुताःसांप्रतंकिंसद्वृत्तानुअथवातेसुताःसांप्रतंकिंदुर्वृत्तानुइतितदुभयंकथंमेज्ञेयं स्यादित्यन्वयः ॥ तेसुताःसांप्रतंसद्वृत्तावादुर्वृत्तावाकथंमयाज्ञेयाइतिभावः ॥ सत्साधुवृत्तंचारित्रंयेषांतेसद्वृत्ताः ॥ अथवासतामिववृत्तंचारित्रंयेषांतेसद्वृत्ताः ॥ दुष्टमसाधुवृत्तंचारित्रंयेषांतेदुर्वृत्ताः अथवादुष्टानामसज्जनानामिववृत्तंचारित्रंयेषांतेदुर्वृत्ताः ॥ २१ ॥ इतिदुर्दैवतोवैश्याद्दुःखत्पुत्रादिबंधुतः ॥ दुखतःकथितंवाक्यमा कर्ण्यौचेपुनर्नृपः ॥ हेसमाधेहेवैश्यभवान्धनैःकारणैःलुब्धैःगृध्नुभिर्यैःपुत्रदारादिभिर्दुर्वृत्तैर्बंधुभिर्निरस्तोभूत् तेषुभवतःमानसं कर्तृ स्नेहंकिमनुबध्नातिकिमर्थंकरोती

किंनुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिंनुसांप्रतम् ॥ कथंतेकिंनुसद्वृत्तादुर्वृत्ताःकिंनुमेसुताः ॥ २१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यैर्निरस्तोभवाँल्लुब्धैः पुत्रदारादिभिर्धनैः ॥ तेषुकिंभवतःस्नेहमनुबध्नातिमानसम् ॥ २२ ॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्गतंवचः ॥ किंकरो मिनबध्नातिममनिरष्ठुरतांमनः ॥ २३ ॥

त्यन्वयः ॥ तादृशेषुस्नेहनिबंधनंजुगुप्सितंगर्हितंत्यजनीयंभवतइतिभावः ॥ यदाहुः ॥ भवतःस्निह्यतिस्निह्येद्द्रुह्येचद्रुह्येतपुनः ॥ सौजन्यंसुजनेकुर्याद्दौर्जन्यमपिदुर्ज नइति ॥ भवाँल्लुब्धैरित्यत्रतोर्लि इतिनकारस्यपरसवर्णोनुनासिकोलकारः ॥ २२ ॥ यन्मद्गतमित्यपिक्वचित्पाठः सभ्यः ॥ ममेत्येकवचनपाठौचित्यादस्मद्गतमिति पाठेराजाग्रेवैश्यस्यप्रश्रयावनतस्यसतःप्रागल्भ्यानौचित्यप्रसंगाच्च ॥ हेनृपभवान्यन्मद्गतंवचः यथाप्राहब्रवीतिएतद्वचःएवमिदमित्थमेव अथाप्यहंकिंकरोमिमेमनःकर्तृ निष्ठुरतांपरुषतांनबध्नातिनाचरतिनाश्रयतिइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् । स्मद्गतमस्मद्गतम् । अस्मत्पृथक् ॥ मद्गतंमद्गतं मत्पृथक् ॥ अथवाअस्माभिर्गतंज्ञातम स्मद्गतम् ॥ मयागतंज्ञातंमद्गतम् ॥ गत्यर्थाधातवोज्ञानार्थाअपिभवंति ॥ २३ ॥

हेराजन् पितृस्नेहंसंत्यज्यधनलुब्धैःयैर्मत्पुत्रैर्निराकृतोस्मि तेष्वेवपुनर्ममनःहार्द्दिवर्त्तते ॥ किंच ॥ पतिस्वजनहार्दंभर्तृलक्षणबंधुस्नेहंसंत्यज्य धनलुब्धैर्यैर्मद्दारैर्नि
राकृतोस्मितेष्वेवपुनर्मेमनःहार्द्दिवर्त्ततेकरोमिकिमित्यन्वयः ॥ हृदयस्यस्वांतस्यकर्महार्द्दंप्रेमस्नेहइतियावत् । युवादित्वादण ॥ हृदयस्यहृल्लेखयदणूलासोष्वि
तिहृद्भावः ॥ हार्द्दमस्त्यस्यतत्हार्द्दि मेमनःहृदयनिविष्टस्नेहोपेतंस्नेहनिबद्धामितियावत् ॥ पतिरेवस्वभर्तैवस्वजनोबंधुस्तास्मिन्हार्दंस्नेहः पतिस्वजनहार्दंतत् ॥
लुब्धोभिलाषुकस्तृष्णक् ॥ २४ ॥ हेमहामतेराजन् विगुणेष्वपिबंधुषुप्रेमप्रवणंमेचित्तमितिजानन्नपिनाभिजानामि किमेतदित्यन्वयः ॥ अथवा हेमहामते
राजन् यद्यस्मात्कारणात्बंधुषुअसत्स्वप्यस्तिमेचित्तंप्रेमप्रवणमिति जानन्नप्येतद्वारयितुंनाभिजानामि करोमिकिमित्यन्वयः ॥ अथवा हेराजन् बन्धुषुविगुणे
षुसत्स्वपियच्चित्तंप्रेमप्रवणंस्यात् तत्किंनामकुत्सितंगर्हितमितिजानन्नपिनाभिजानामीत्यन्वयः ॥ महतीमतिर्यस्यसः महामतिः ॥ हे महामते प्रवणंप्रह्वंन

यैःसंत्यज्यपितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृतः ॥ पतिस्वजनहार्दंचहार्द्दितेष्वेवमेमनः ॥ २४ ॥ किमेतन्नाभिजानामिजानन्नपिमहामते ॥ यत्प्रे
मप्रवणंचित्तंविगुणेष्वपिबन्धुषु ॥ २५ ॥ तेषांकृतेमेनिःश्वासोदौर्मनस्यंचजायते ॥ करोमिकिंयन्नमनस्तेष्वप्रीतिषुनिष्ठुरम् २६ ॥

म्रमनुकूलम् ॥ प्रवणंक्रमनिम्नोर्व्यांप्रह्वेनातुचतुष्पथे ॥ अगुणेषुविगुणेषुअस्नेहेषु निस्नेहेषु ॥२५॥ करणंकृतिःकृतंनपुंसकेभावेक्तः ॥ अथवा करणंकृतिःकृत्तस्यै
संपदादित्वाद्भावे स्त्रियांक्विप् ॥ निर्गलतिश्वासोयस्मात्सनिःश्वासः शोकः ॥ दुःस्थंमनोयस्यदुर्मनाः तद्भावोदौर्मनस्यं प्रतिपक्षिणिनास्तिप्रीतिर्येषांतेअप्री
तयः निष्ठुरंकठोरं तेषांपुत्रादीनांकृतेमेलाभायासंसिद्धविषयेसंसिद्धिप्रयुक्त्यैवमेनिःश्वासः शोकाद्दैन्यंदौर्मनस्यंदुःस्थितमनस्कत्वंचजायते ॥ यद्यस्मात्कारणात्
मयिअप्रीतिष्वपितेषुपुत्रादिषुमेमनः निष्ठुरंनजायतेअतः करोमिकिमित्यन्वयः ॥ तदित्थंसंप्रतिसांसारिकचिंतातः कांदिशीकोस्मीतिभावः ॥ कांदिशीको
भयद्रुतः ॥ कांदिशंव्रजामीतिव्याकुलोस्मीतिभावः ॥ २६ ॥

हेविप्रहेशिष्यसमाधिर्नामअसौवैश्यश्चपार्थिवसत्तमः ससुरथश्चतौ द्वौ सहितौ मिलितौहितसंयुक्तौवा संतौतंप्रसिद्धंसुमेधसंनाममुनिं समुपस्थितौ सम्यक्‌जग्मतुरि त्यन्वयः ॥ तिष्ठतिरुपपूर्वोगत्यर्थोपि ॥ पार्थिवेषुसन्‌अतिशयेनपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ अल्पाच्तरत्वाद्वैश्यस्यपूर्वनिपातः अभ्यर्हितस्तुपार्थिवःक्षत्रियत्वात्‌ ॥ यथान्यायंतुशश्चवत्‌र्णोक्तविधिमनतिक्रम्यैवयथार्हमर्हपूज्यं वृद्धमनतिक्रम्यैवयथाश्रमं तस्मैसुमेधसेमुनयेसंविदंसंभाषणाद्याचारं कृत्वातेनापिपूजितौ तदनुमत्याउप विष्टौसंतौवैश्यपार्थिवौ काश्चित्स्वार्थपराः उचिताः कथाः उक्तीः चक्रतुः विदधतुरित्यर्थः ॥ तुःस्याद्भेदेवधारणे ॥ स्त्रीसंविद्ज्ञानसंभाषाक्रिया काराजिनामसु ॥ प्रतिज्ञातोषणाचारेष्वपिसंवित्प्रयुज्यते ॥ २८ ॥ हेभगवन्‌हेसर्वैश्वर्यसंपन्नहेमुनेत्वामहमेकंरहस्यंप्रष्टुमिच्छामितद्वदस्व रहस्युपदिश ॥

मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ ततस्तौसहितौविप्रतंमुनिंसमुपस्थितौ ॥ समाधिर्नामवैश्योसौसचपार्थिवसत्तमः ॥ २७ ॥ कृत्वातुतौयथान्यायं यथार्हंतेनसंविदम्‌ ॥ उपविष्टौकथाःकाश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ ॥ २८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत्‌ ॥ दुःखाययन्मेमनसःस्वचित्तायत्ततांविना ॥२९॥ ममत्वंगतराज्यस्यराज्यांगेष्वखिलेष्वपि ॥ जानतोपियथाज्ञस्यकिमेतन्मुनिसत्तम ॥३०॥

भासनोपसंभाषासूत्रेणरहस्युपच्छंदनेआत्मनेपदम्‌ ॥ यद्यस्मात्कारणात्स्वचित्तायत्ततांविनाऽवस्थानंमेमनसः दुःखायभवतीत्यन्वयः । यदहमेकंरहस्यंत्वांप्रष्टु मिच्छमितत्ममावश्यमाकर्णनीयम्‌ अन्यथातदाकर्णनाभावेस्वचित्ताधत्तत्वंनस्यात्‌ ॥ तद्भावस्तुमेमनसः दुःखायस्यात्‌संशयापन्नत्वात्‌ । तस्मात्तद्रहस्यंमया श्रोतव्यमेवेतिभावः ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ वैराग्यस्याथमोक्षस्यषण्णांभगइतिस्मृतिः ॥ २९ ॥ मुनिष्वतिशयेनसन्‌ विपश्चिन्मुनिसत्तमः हेमुनिसत्तम जानतोपिउत्पन्नज्ञानस्यापि गतराज्यस्यशत्रुहस्तगतसाम्राज्यस्यमे अखिलेष्वपिराज्यांगेषुयथाअज्ञस्येवममत्वंममतावर्त्तते किमेतदित्यन्वयः ॥ विनष्टराज्यस्यपुंसः राज्यांगेषुकिंममत्वेनकृतंस्यादितिभावः ॥ स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानिचेतिसप्तराज्यांगानि ॥ ववायथातथैवैवम्‌ ॥ ३० ॥

अयंवैश्यश्चयद्यपिपुत्रैर्निरकृतः विप्रकृतःखिलीकृतस्तथादारैः कलत्रैर्भृत्यैश्चउज्झितः उत्सृष्टः ॥ स्वजनैर्भ्रात्रादिबन्धुभिरपिसंत्यक्तस्तथापितेषुपुत्रादिषुममत्वेन अतिस्नेहवानितिभावः ॥ निकृतःस्याद्विप्रकृतः । निक्रियतेखिलीक्रियतेस्म निकृतः ॥ अथवा निकृतस्त्वनृजुःशठः ॥ निकृणोतिहिंनस्तिनिकृतःहिंसकोयमनृजुः शठइत्युज्झितइत्यर्थः ॥ कुसृतिर्निकृतिःशाठ्यम् ॥ निष्कृतइत्यप्रस्तुतत्वादपपाठः ॥ तथाहिनिष्कृतिःप्रायश्चितिः । यदाहुःकामतोब्राह्मणवधेजीवतोनास्ति निष्कृतिरितिप्रायश्चित्तिर्नास्तीत्यर्थः ॥ प्रायश्चित्तिस्तुनिष्कृतिः ॥ अथवानिरर्थकःकृतोनिकृतःअथवानिष्क्रांतःकृतात्कारणात राज्याद्वानिष्कृतः ॥ ३१ ॥ द्वावपिअत्यंतदुःखितौवर्त्तावहेइत्यन्वयः ॥ इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ षिञ्बंधने ॥ विषिणोतिबध्नातिविषयः शब्दस्पर्शरूपरसगंधलक्षणः ग्रामसमूहादिलक्ष

अयंचनिष्कृतःपुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥ स्वजनेनचसंत्यक्तस्तेषुहार्दीतथाप्यति ॥ ३१ ॥ एवमेषतथाहंचद्वावप्यत्यन्तदुःखितौ ॥ दृष्टदो षेपिविषयेममत्वाकृष्टमानसौ ॥ ३२ ॥ तत्किमेतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोरपि ॥ ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ॥ ३३ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजंतोर्विषयगोचरे ॥ विषयाश्चमहाभागयांतिचैवंपृथक्पृथक् ॥ ३४ ॥

णश्च विषयश्चदृष्टदोषत्वमध्रुवत्वमंततोदुःखहेतुत्वंच ॥ ममेतिभावोममत्वंतेनआकृष्टमानसंपयोस्तौतथोक्तौ ॥ ३२ ॥ हेमहाभागहेसुमेधोमुने ॥ ज्ञानिनोरपि आवयोर्नृपवैश्ययोर्मोहोभवतीतियत्तदेतत्किमित्यन्वयः ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागम् महद्भागंयस्यसमहाभागः ॥ तयोर्ज्ञानिनोःकोनुमोहइत्यतआह ॥ हेब्रह्मन् मूढस्यविवेकांधस्यइदंसुखायइदंदुःखायेतिहिताहितपार्थक्येविषये अंधस्यममचसुरथसमाधिसंज्ञयोर्नृपवैश्ययोरेषामूढताविवेकविहीनतामोहापन्नता भवतीतिकिमेतदित्यन्वयः ॥ अचक्षुषितमस्यंधंजलेतिमिरकस्यपि ॥ ३३ ॥ हेराजन् समस्तस्यसर्वस्यजंतोश्चेतनस्यप्राणिनः विषयगोचरे ज्ञानं बुद्धिमात्रमस्तीत्यन्वयः । नहिमोक्षेधीर्ज्ञानंविवक्षितम् ॥ किन्तु विषयगोचरे ॥ इंद्रियार्थस्यतत्तदिंद्रियजंज्ञानं विषतएवतावन्मात्रमितिभावः ॥

विषिणोतिबध्नातीतिविषयःशब्दादिः ॥ गावःइंद्रियाणिचरंत्यस्मिन्गोचरः ॥ गोचरसंचरेतिसाधुत्वम् ॥ यद्यपि रूपंशब्दोगंधरसस्पर्शाश्चविषयाअमी गोचरा इंद्रियार्थाश्चेत्यभिधानात् यएवविषयःसएवगोचरइतिपौनरुक्त्यंप्रतीयते । तथापीहदुःखितंसुरथंप्रतिविषिणोतिबध्नातीतिविषयोदुःखहेतुरिंद्रियंवशीकरोति गोचरइतिप्रदर्शनादपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ भगस्यैश्वर्यादेरिदंभागम् । महद्भागंयस्यासौमहाभागः ॥ हेमहाभागराजन्एवंवक्ष्यमाणप्रकारेणविषयाश्चविषयवृत्तयश्चपृथक्विभिन्नायांति ॥ पार्थक्येनेंद्रियगोचरतांव्रजंति ॥ अथवा प्रसरंतिसंचरंतिइत्यन्वयः ॥ विषयाश्चमहाभागजातिश्चैवंपृथक्पृथगितिपाठे जातिःसामान्यंरूपत्वगंधत्वाद्यमप्यनेकविधम् ॥ ३४ ॥ सत्यपिचक्षुर्गोलकेकेचिच्चेतनाःप्राणिनः दिवांधाःउलूकादयः तथाअपरेकेचित्प्राणिनःकाकादयो

दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावंधास्तथापरे ॥ केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥ ३५ ॥ ज्ञानिनोमनुजाःसत्यंकिंतुतेनहिकेवलम् ॥
यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगादयः ॥३६॥ ज्ञानंचतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणाम् ॥ मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यत्तथोभयोः ॥ ३७ ॥

रात्रावंधाः दृष्टिहीनाइत्यन्वयः ॥ केचिद्गवाश्वप्रभृतयःप्राणिनःयथादिवातथारात्रौचतुल्यादृष्टिर्येषांतेतुल्यदृष्टयोभवंतीत्यन्वयः ॥ पूर्वंराज्ञासुरथेनपृष्टंयन्मोहोज्ञानिनोरपितत्किमेतदितितत्रोत्तरमर्थांगीकारेण ॥ ३५ ॥ मनुजाःज्ञानिनः सत्यं किंतुतेएवकेवलंज्ञानिनोनहि ॥ यतोमनुजेभ्योऽन्येपिसर्वेपशुपक्षिमृगादयःज्ञानिनःसंत्येवहीत्यन्वयः ॥ सर्वेऽपिमनुजादयो यथाविषयंयथोचितज्ञानाएवेतिभावः ॥ मनुजामानवाःसंतिसाधुसत्यम् ॥ तुस्याद्भेदेवधारणे । हिहेताववधारणे । अतोह्यनेनापि केवलं नियतमपरं क्रियाविशेषणमिदानींज्ञानित्वाविशेषात्प्राणिनांप्रतिनियतज्ञानानिबंधनव्यवहारासिद्धिःकथंस्यादित्याशंक्यतामुपपादयितुमाह ॥ ॥ ३६ ॥ तेषांमृगपक्षिणांयज्ज्ञानंस्वभावजम् ॥ शास्त्रजमव्याहतज्ञानजंचतन्नमृगपक्षिणाम् ॥ तुल्यमन्यत्तथोभयोः तथातेनप्रकारेणप्रतिनियतंतत्तत्स्वजातिप्रयु

कोपयुक्तंविषयज्ञानादन्यद्यज्ज्ञानं शरीरमात्रोपयोगितत्उभयोर्मृगादिमनुष्ययोः ॥ आहारनिद्रादिविषयज्ञाननिबंधनव्यवहारपार्थक्यसंसिद्धेरसांकर्यमितिभावः ॥ ३७ ॥ प्रागुक्तंराज्ञायन्मोहोज्ञानिनोरपितात्किमेतादितितत्रकिमाश्चर्यमित्याहसदृष्टांतम् ॥ हेराजन्ज्ञानेसत्यपिमोहान्ममत्वाच्छावचंचुषुशिशुत्रोटिषुकणमोक्षादृतानादृतकणमोक्षान्क्षुधाबुभुक्षयापीड्यमानानपिएतान्पतंगान्पश्येत्यन्वयः ॥ ज्ञानेसत्यपीति ॥ येशावचंचुषुनिक्षेप्तव्यकणास्तेयद्यस्माभिरेवभक्ष्येरन्नूतर्हिनूनंवयंक्षुधानपीड्यामहेइतिस्वार्थंजानंतोपि स्वयंक्षुधापीड्यमानाअपिमोहान्ममत्वाद्वाशावचंचुष्वेवकणान्निक्षिपंतिपक्षिणइतिभावः ॥ पतेरंगचूपक्षिणि ॥ चंचुस्त्रोटिरुभेस्त्रियौ ॥ आदृताःकणमोक्षायैस्तेकणमोक्षादृताः ॥ वाहिताग्न्यादिषुपरनिपातः ॥ कणमोक्षाहितानित्यपिक्वचित्पाठः ॥ ३८ ॥ हेमनुजव्याघ्रराजन्मानुषालोभात्प्रत्युपकारायप्रत्युपकृतिलोभाद्धेतोः सुतान्सुतेषुविषयेषुकालांतरेप्रत्युपकारमेतेऽस्मदर्थंकारिष्यंतीतिसाभिलाषाः सकामाःभवंतिइतिपादत्रयान्वयः ॥

ज्ञानेपिसातिपश्यैतान्पतंगाञ्छावचंचुषु ॥ कणमोक्षादृतान्मोहात्पीडयमानानपिक्षुधा ॥ ३८ ॥
मानुषामनुजव्याघ्रसाभिलाषाःसुतान्प्रति ॥ लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतान्किन्नपश्यसि ॥ ३९ ॥

तत्रनिदर्शनमाह ॥ ननुभोराजन्त्वंएतान्लोकेप्रसिद्धान्पक्षिमृगादीन्ममत्वात्सुतान्प्रतिसाभिलाषान्सादृतान्किंनपश्यसि ॥ इतिचतुर्थपादान्वयः ॥ अहोराजन्नेतेयदिपशुपक्षिमृगादयोपिकिलप्रत्युपकारनिरपेक्षाअपिकेवलंममत्वादेवसुतान्प्रतिसाभिलाषाःसादराहृश्यंते किमुतमानुषाममत्वाकृष्टमानसाःप्रत्युपकारगृध्नवःसुतान्प्रतिसाभिलाषाःस्युरतितरामेवेतिभावः ॥ मनुजोयंव्याघ्रइवशूरःश्रेष्ठःमनुजव्याघ्रः ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगइतिसमासः । स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः । सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेननु ॥ सुतान्प्रतिइतिप्रतियोगेद्वितीयासप्तम्यर्थेत्रापिउपकृतपुत्रकर्तव्यप्रत्युपकारलोभातपितरोमनुष्याःपुत्रवात्सल्यंकुर्युर्ममत्वाच्चविशेषतइत्यलंविस्तरेण ॥ ३९ ॥

यद्यप्यमीमनुष्यायथाप्रत्युपकारार्थंपुत्रान्पालयंतितद्वन्मोक्षार्थमपियतंतएव॥ तथापिसंसारस्थितिकारिणामहामायाप्रभावेणममतावर्त्तेमोहगर्त्तेनिपातिताः इत्यन्वयः॥ ममताआवर्त्तइवममतावर्त्तः ॥ तत्रतत्रचमहत्यामायायाःप्रभावःसामर्थ्यंसर्वाकलनशक्तिविजृंभः तेन । अथवा महामायांप्रतिपूरयतिमहामायाप्रःसचासौभावश्चे तितेन ॥ भावःसत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु ॥ संसारस्यस्थितिःप्रवाहनित्यतयावस्थानंनकदाचिदनीदृशंजगदितिभावाभावावपिजगद्रूपौसंसाररूपावेवसं सारस्थितिंकरोतीतितच्छीलःसंसारस्थितिकारीतेन ॥ ४० ॥ चशब्दोहेतौ यतोमहामायेतियाऽनादिःप्रसिद्धास्तिभवतीएषाजगत्पतेःहरेर्विष्णोःयोगनिद्रेति कथ्यते ॥ तयाजगत्संमोह्यतेमुह्यत्संप्रयुज्यतेमोहपरायणंक्रियते ॥ तत्तस्माज्ज्ञानेसत्यपिपुत्रादिषुममत्वंकथंजायतेइतिअत्रविस्मयोनकार्यइत्यन्वयः ॥ विस्मयो

तथापिममतावर्तेमोहगर्तेनिपातिताः ॥ महामायाप्रभावेणसंसारस्थितिकारिणा ॥ ४० ॥ तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥
महामायाहरेश्चैषातयासंमोह्यतेजगत् ॥ ४१ ॥ ज्ञानिनामपिचेतांसिदेवीभगवतीहिसा ॥ बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्रयच्छति ॥ ४२ ॥

ऽद्भुतम् । योगोनिद्रेवयोगनिद्राप्रपंचात्मावगमोयोगोत्रध्यानलक्षणोविषयेभ्यश्चित्तवृत्तिनिरोधोविवक्षितः नतुसाक्षान्निद्रा अस्वमत्वाद्देवानाम् । योगःसन्नहनो पायध्यानसंगतियुक्तिषु ॥ अपूर्ववस्तुलाभेपिभेषजेपिचरेपिच ॥ ममायादुरत्ययेतिभगवद्वचनान्महामायायाःप्राधान्यमाह ॥ ४१ ॥ हियस्मादनादिःप्रसि द्धावैष्णवीमायाभगवतीऐश्वर्यादियुता ॥ अतःसादेवीस्वेच्छयादीव्यंतीसतीज्ञानिनामपिउपनिषत्स्थज्ञानानामपिपुंसांचेतांसिबलात्सामर्थ्यादाकृष्यमोहायसांसारिक त्वायममत्वायप्रयच्छतिददातिचित्तानिममत्वाधीनानिकरोतीतयन्वयः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ दाणोयच्छःशिति ॥ ४२ ॥

तयादेव्याचराचरंविश्वंविसृज्यतेविशेषेणसृज्यतेउत्पाद्यते ॥ अथचसैषादेवीप्रसन्नासतीनृणांपुंसांवरदाभवति अप्रसन्नाऽवरदाभवति ॥ अथच सैषादेवी नृणांभक्तानांप्रसन्नासतीमुक्तयेचभवतीत्यन्वयः ॥ तयाविसृज्यतेतयाअविसृज्यतेइत्यकारप्रश्लेषोविवक्षातोज्ञेयः । अइत्येतत्पृथगव्ययम् ॥ अमानोनाःप्रतिषेधवचनाइतिस्मरणात् ॥ अभ्यधुश्च ॥ अभावेनह्यनोनापीति ॥ चरतीतिचराचरंजंगमरूपंविश्वमित्यर्थः ॥ चरिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् । चारिचलिपतिवदीनांद्वित्वाक्चाभ्यासस्यवा चरादीनांपचाद्यचिद्विर्भावोभ्यासस्यागागमश्च आग्विधानसामर्थ्याद्धलादिःशेषोन अन्यथाऽऽकारादेशएववक्तव्यः स्यात ॥ नचेहचरंचाचरंचेतिविगृह्यैकवद्भावेनविश्वविशेषणंचराचरमित्येतदितिशंकनीयम् ॥ विश्वग्रहणादेवजगद्ग्रहणादेववातस्यपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥ नहिस्थावरजंगमात्मकादन्यद्विश्वस्यशब्दवाच्यंवास्ति ॥ तस्माच्चराचरमिहजंगममेवाविवक्षितम् ॥ विश्वजगच्छब्दयोरिहभिन्नवाक्यस्थतयाविवक्षितत्वादपौनरु

तयाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरम् ॥ सैषाप्रसन्नावरदानृणांभवतिमुक्तये ॥ ४३ ॥
साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ४४ ॥

क्त्यम् ॥ समंसर्वम् । विश्वमशेषंकृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलानिनिःशेषम् ॥ विष्टपंभुवनंजगत् ॥ जगतिजगद्विश्वम् ॥ जगत्स्याद्विष्टपेक्लीबेयौवनेजंगमेत्रिषुइति रुद्रकोशः ॥ ४३ ॥ इहमहामायाअविद्यारूपाबंधहेतुः विद्यारूपातुमुक्तिहेतुरितिप्रतिपाद्यते ॥ तत्रअविद्यापक्षस्तावत् साप्रसिद्धादेवीअविद्याविद्येतरा ॥ यद्वा वेत्तिवित् ब्रह्मज्ञानसंपन्नस्ततोन्यःअवित्सांसारिकः तंयातिअविद्या ॥ कीदृशीअविद्या अपरमा पराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीः ततोन्याऽपरमा ॥ अथवा नविद्यतेपराउत्कृष्टामामोक्षलक्ष्मीर्यस्याःसाअपरमा ॥ अथवा अः विष्णुः परमः परो योनिकरणभूतोयस्याःसाअपरमा ॥ पुनःकीदृशीअविद्या अमुक्तेर्हे तुभूतानविद्यते मुक्तिर्यस्मात्त्रिवर्गात्सोऽमुक्तिस्त्रिवर्गःधर्मकामार्थलक्षणः क्षयस्थानवृद्धिलक्षणोवात्रिवर्गः तस्यहेतुभूता ॥ पुनःकीदृशीअविद्या असनातनीनस

नासदाभवाअसनातनी ॥ अनादिरापिह्यविद्याविद्याविनिवर्त्तनीयत्वादनित्याअध्रुवा ॥ पुनः कीदृशीअविद्या सर्वेश्वरीसर्वेश्वरा,ईशनशीलाःस्वामिनः स्वस्वा
मिभावसंबंधसंबंधिनोभवंति ॥ यतः सासर्वेश्वरीअखिलप्रपंचरूपासैवेश्वरीऐश्वर्यसंपन्ना ॥ अतएवसंसारबंधहेतुः संसारइतिबंधस्तस्यहेतुः कारणम् ॥ अथवा
सर्वेषांलोकानामीश्वराः ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः तेषांब्रह्मादीनामीश्वरी ब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीतिव्यपदेशतस्तत्रतद्वशीकृत्यौचित्यात् स्वामिनीतियावत् ॥ पुनः
कीदृशीअविद्यासा अःविष्णुस्तेनसहवर्त्तमाना विष्णुमायेत्यर्थः ॥ चकारेणविद्यारूपाहिमहामायेतिपक्षःसमुच्चीयते ॥ तथाहि सावैष्णवीमाया
सैवविद्याअतीतप्रपंचब्रह्मगोचरा ॥ पुनःकीदृशीविद्या परमापरात्मात्मतत्त्वगोचरत्वादुस्तरा ॥ पुनःकीदृशीविद्या सनातनीसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेतिश्रु
तेः ॥ ब्रह्मरूपत्वान्नित्या ॥ ब्रह्मतत्त्वगोचरत्वोपचारौचित्यापिशाश्वती ॥ शाश्वतस्तुध्रुवोनित्यःसदातनसनातनाः ॥ सायंचिरमित्यादिनाट्युःतुट् टित्त्वा

राजोवाच ॥ ॥ भगवन्काहिसादेवीमहामायेतियांभवान् ॥ ब्रवीतिकथमुत्पन्नाकर्मचास्याश्चकिंद्विज ॥ ४९ ॥

त्ङीप् ॥ पुनःकीदृशीविद्या सर्वासंपूर्णाविश्वरूपा ॥ पुनःकीदृशीविद्या ईश्वरस्यईश्वरीईश्वरेश्वरी ॥ ईश्वरस्यापिहिस्वरूपादिदृक्षुत्वौचित्यावाप्तव्यत्वात्
अवश्याश्रयणीयत्वात्तस्याः ॥ स्थेशभासपिसकसोवरजितिवराचि ईश्वरइतिरूपम् ॥ अश्नुतेअशूव्याप्तौव्याप्नोतिइतिविगृह्यईश्वरीतिभवति ॥ अश्नोतेराशु
कर्मणिवरट्चेच्चोपधायाइत्यौणादिकोवरट् ॥ पुनःकीदृशीविद्या ॥ संसारबंधहेतुः पुंसः मुक्तेर्हेतुभूताकारणभूतेत्यर्थः ॥ संसाररूपबन्धस्यहेतागंतासं
सारबन्धहेता तस्यसंसारबन्धहेतुःपुंसःमुक्तेर्मोक्षस्यहेतुभूता ॥ ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांतश्चविद्यैवमुक्तिःनिदानमितितात्पर्यम् ॥ हेतुरिति हिगतौ तृचि
षष्ठ्यैकवचनांतमेतत् ॥ षष्ठीसमासः ॥ कर्तरिचेतितुषष्ठीसमासप्रतिषेधःप्रायिको जनिकर्त्तुःप्रकृतिरितिपाणिनिप्रयोगाल्लिंगादवसीयते ॥ हेतुशब्दस्तुउका
रांतःकारणवाची ॥ अविद्याअहंमतिःविद्यातुमोक्षफलंज्ञानम् ॥ ४४ ॥ सुरथःसुमेधसंमुनिंमहामायामहिमानंप्रष्टुंवाक्यमूचे ॥ हेभगवन् द्विजसुमेधःमुनेभ

वान्यांमहामायेतिब्रवीतिआह काहिसादेवसिाचकथंकेनप्रकारेण उत्पन्नाउदभूत् अस्यादेव्याःकर्मचाकिंपराक्रमश्चकइत्युवाचराजेत्यन्वयः ॥ इतिहेतुप्रकरण
प्रकर्षादिसमाप्तिषु ॥ ४५ ॥ पुनःपृच्छतिराजा ॥ हेब्रह्मविदांवरश्रेष्ठत्वत्तःसकाशात्तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामि तादितिकिं सादेवीयत्प्रभावायत्सामर्थ्यायत्स्वरूपा
यदाकृतिः यदुद्भवाचयदुत्पत्तिकाच ॥ तस्याःदेव्याःसामर्थ्यंकीदृशंकिंस्वरूपंकीदृशंचप्रादुर्भवनमितिप्रश्नतात्पर्यम् ॥ त्वत्तःत्वत् आख्यातोपयोगइत्य
पादानता यःभावोयस्याःसा यत्स्वरूपंयस्याःसायथोक्ता ॥ ब्रह्मविदंति ब्रह्मविदःतेषांमध्येवर ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः । ब्रह्मवेदोब्रह्मतपो
ब्रह्मज्ञानंचशाश्वतम् ॥ ब्रह्मन्निति संबुद्ध्यंतःपाठःक्वचित् ॥ ४६ ॥ अथसुमेधाऋषिरुवाच ॥ हेराजन्जगन्मूर्तिःसादेवीनित्यैवतयादेव्याइदंलोकमयंसर्वं

यत्प्रभावावसादेवीयत्स्वरूपायदुद्भवा ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोब्रह्मविदांवर ॥ ४६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ नित्यैवसाजगन्मूर्तिस्त
यासर्वमिदंततम् ॥ तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांमम ॥ ४७ ॥ देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदा ॥ उत्पन्नेतितदालोकेसानि
त्याप्यभिधीयत ॥ ४८ ॥

ततंकृतम् ॥ सातुकेनापिनततानकृता ॥ तथापिलोकोपकारार्थातत्समुत्पत्तिस्तत्प्रादुर्भावः ॥ बहुधाअनेकैःममवाचोयुक्तितस्त्वयाश्रूयतामित्यन्वयः ॥
जगत्जगतीमूर्तिःकायोयस्याःसातथोक्ता ॥ तस्याःसमीचीनाउत्पत्तिः तत्समुत्पत्तिः ॥ मार्तिःकाठिन्यकाययोः ॥ ४७ ॥ सादेवीदेवानांकार्यसिद्ध्यर्थं यदावि
र्भवतिप्रकाशतेतदासादेवीनित्यापिसतीलोकेउत्पन्नालब्धजन्मेतिअभिधीयतेकथ्यतेजनतयेत्यन्वयः ॥ आत्मवचनादात्मरूपत्वादकृतकत्वाच्चनित्यंतस्याइतिभावः ॥
प्रकाशेप्रादुराविःस्यात् ॥ आविर्भवतिप्रकाशतेइत्यर्थः ॥ [illegible] ॥ गतानुगतिकोलोकोनलोकःपारमार्थिकः ॥ सतीमप्यसतीमाहसतीतांरक्षः
क्षयाश्रयात् ॥ सहजोयःसमुल्लासःक्षीराब्धेःसोपिमंस्यते ॥ चन्द्रइत्यत्रकिंकुर्मोगतानुगतिकंजगत् ॥ ४८ ॥

कल्पांतेप्रलयेब्रह्मादीनांनिशावसानेजगतिभुवनेएकार्णवीकृतेएकार्णवत्वेनकृतेसतिएकोदकपूरत्वावस्थापितेसतिभगवानैश्वर्यादिसंगतः प्रभुः स्वामीविष्णुर्व्या
पकोनारायणः शेषमनंतफणीश्वरमास्तीर्यआप्रसार्यतल्पकीकृत्ययदायोगनिद्रामभजत् योगनिद्रामिवासेवत । तदातस्मिन्कालेयोगनिद्रोपलक्षितेकाले
विष्णुकर्णमलोद्भूतौमधुकैटभाविितिविख्यातौनाम्नाकथितौद्वावसुरौसुरविद्विषौ ब्रह्माणंविष्णोर्नाभिकमलस्थंवेधसंहिंसितुमुद्यतौउद्युक्तावुन्मुखावभूतामितिश्लो
कयुग्मान्वयः ॥ योगोनिद्रेवध्यानांगनिद्रातां वेवेष्टिव्याप्नोतिविश्वंविष्णुःजंगम्यतेजगत्तस्मिन्नुयस्मिन् रणंत्यंभांसिसंतिबहूनिसोर्णवः ॥ अर्णसोलोपश्चे
तिवः ॥ एकःकेवलोर्णवःसमुद्रः पूर्णोयस्मिंस्तत् ॥ एकार्णवंजगत् प्रलयतः प्राक्सतार्णवत्वेजगद्व्यवस्थापितंप्रलयेतु एकार्णवस्यजगतोभावः ऐकार्णव्यं
ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् ॥ वृद्धिः स्त्रियामैकार्णव्यमेवऐकार्णवी षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीप् ॥ तयाऐकार्णव्या एकार्णवत्वेनकृतंव्यवस्थापितंजगत्तस्मिन् ॥

योगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्यैकार्णवीकृते ॥ आस्तीर्यशेषमभजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः ॥ ४९ ॥ तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकैटभौ ॥
विष्णुकर्णमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माणमुद्यतौ ॥५०॥ सनाभिकमलेविष्णोःस्थितोब्रह्माप्रजापतिः ॥ दृष्ट्वातावसुरौचोग्रौप्रसुप्तंचजनार्दनम् ॥ ५१ ॥

अथवा नियत्याभगवत्या (?) ॥ जगत्येकार्णवेकृतेइतिमुक्तसंशयः पाठः ॥ संवर्त्तःप्रलयःकल्पःक्षयःकल्पांतइत्यपि ॥ कल्पःशास्त्रेविधौन्यायेसंवर्त्तेब्रह्मणो
दिने ॥ कल्पस्यांतोविधिः कल्पान्तः तस्मिन् ॥ मन्यतेऽहमेवशूरइतिमधुः ॥ मधुःपुंस्यसुरेचैत्रेमधुकेसुरभावपि ॥ क्लीबंतुमधुमद्येस्यात्क्षौद्रेपुष्परसेपिच ॥
कीटस्येवभाः प्रभायस्यतत्कीटभंकर्णजंमलंतत्रभवःकैटभः ॥ बृंहतिवर्धतेब्रह्मा तम् । विष्णोःकर्णातयोर्मलंतदुद्भूतौ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ विष्णोर्नाभिकमलेस्थितः
सप्रजापतिर्ब्रह्मातावसुरौचउग्रौदृष्ट्वाजनार्दनंचप्रसुप्तंयोगनिद्रापन्नंदृष्ट्वाएकाग्रहृदयस्थितः सन् हरेः विष्णोः प्रबोधनार्थाय हरिनेत्रकृतालयांतांयोगनिद्रांमहा
मायांतुष्टावस्तुतवान् ॥ इतिश्लोकयुग्मान्वयः ॥ नाभिरेवकमलंतत्रस्थितउपविष्टः ॥ ब्रह्माविप्रेप्रजापतौ ॥ ऋत्विग्भेदेपिकश्चित्स्यात् ॥ अतउक्तंप्रजापतिरिति । प्रजापति

र्मनुरपिस्यादतउक्तं ब्रह्माइति ॥ अर्देर्हिंसायांचुरादिः जनानर्दयतिहिनास्तिजनार्दनः अर्दगतौयाचनेच ॥ भ्वादिः जनानर्दतिगच्छति ॥ ष्टुञ्स्तुतौस्तवन क्रियाफलंस्वरक्षालक्षणंब्रह्मणएवेत्यात्मनेपदेसतितुष्टुवेइतिपाठः ॥ अथवा स्तवनक्रियाफलंपारंपर्यात् देवरक्षणलक्षणमेवेतियुक्तं परस्मैपदंतुष्टावेति ॥ यदुक्तम् ॥ इतिहरेः प्रबोधनार्थायेतितुयद्यप्यव्यवहितंस्तवनक्रियाफलंसाक्षात्प्रयोजनम् ॥ तथापिप्रयोजनंदैत्यवधविधिद्वारकंपारंपर्यायधृतंदेवसंरक्षणमेवस्त वनकक्रियाफलम् ॥ एकमद्वितीयमग्रंप्रमुखंहृदयंस्वांतंयस्यसएकाग्रहृदयः ॥ अनन्यमनस्कः स्थितः निष्कंपः ॥ अथवा एकमद्वितीयमग्रंप्रधा नंहृतचित्तंयस्यसः एकाग्रहृत् ॥ अयेशुभावहेविधौदैत्यवधलक्षणेविषयेस्थितः दत्तावधानः अयस्थितः ॥ हरेर्नेत्रेएवकृतआलयोययासातथोक्ता ॥ अथ वा हरिणानेत्राभ्यांकृतआलयोगृहंयस्याः सातथोक्ता ॥ अथवा हरेर्नेत्रेणचक्षुषाप्रमाणेनकृतः अलयः असंश्लेषः अनाशः अमोक्षोवायस्याःसातथोक्ता ॥

तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयस्थितः ॥ विबोधनार्थायहरेर्हरिनेत्रकृतालयाम् ॥ ५२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
विश्वेश्वरींजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीम् ॥ स्तौमिनिद्रांभगवतींविष्णोरतुलतेजसः ॥ ५३ ॥

अथवा हरेःपरमात्मनोनेताप्रापयितावेदांतः हरिनेतातेनअकृतःआलयःगृहंप्रतिनियतंस्थानंयस्याःसातथोक्ताताम् । प्रबोधनमेवार्थःप्रयोजनंतस्मैप्रबोनार्था य ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ब्रह्मातावत्तांस्तोतुंस्वयमेवप्रतिजानीतेप्रतिज्ञांकरोति ॥ अतुलमसदृशंतेजोयस्यसः अतुलतेजाः तस्यविष्णोर्ध्यानरूपांनिद्रांस्तौमि ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्तितम् । तेजःअसहनत्वेपि । यदाहुः । अधिक्षेपावमानादेःप्रयुक्तस्यपरेणयत् ॥ प्राणात्ययेप्यसहनंतत्तेजः समुदाहृतम् ॥ कीदृशींनिद्राम् ॥ विश्वेश्वरींविश्वस्यईश्वरींव्यापिकांजनयित्रीम् ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेत्यौणादिकः ॥ पुनःकीदृशीं जगद्धात्रींजगतोधारयित्रींपोष यित्रींच ॥ पुनःकीदृशींस्थितिंसर्गसंहारमध्यमावस्थांकुर्वाणाम् ॥ संहारंचसर्गस्थित्युत्तरावस्थांकुर्वाणाम् ॥ सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये ॥ पुनःकीदृशींभगवतीं

षडैश्वर्यसंगताम् ॥ जगदिति ॥ धात्रीमितिताच्छील्येतृन्नूयोगे नलोकाव्ययसूत्रेणषष्ठीनिषेधात्कर्मणिद्वितीयांतंजगदिति ॥ एतेनविष्णुयोगनिद्रैवजगत्सर्ग स्थितिसंहारकारिणीब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीमयीशक्तिरितिस्तुतितात्पर्यंसूचितम् ॥ ५३ ॥ अशेःसरत् ॥ षत्वकत्वषत्वानि ॥ अक्षरंवर्णनिर्माणंवर्णमप्यक्ष रंविदुः । अक्षरंनक्षरंविंद्यादक्षरंश्रुतितोययोः ॥ अश्नातित्रीनूलोकान्भुंक्तेभूतात्मकत्वादक्षरा ॥ अश्नुतेव्याप्नोतिविश्वात्मकत्वाच्चअक्षरा ॥ यद्वा क्षरतिसं चलतिक्षरं नक्षरमक्षरंध्रुवम् ॥ अक्षराध्रुवाअतएव हेअक्षरेध्रुवेहेनित्येहेशाश्वतिहेदेवित्वंस्वाहादेवतोद्देशेनद्रव्यत्यागजनितदेवतापितृरूपत्वेनआस्थिताअंगीकृता ॥ प्रज्ञासिशास्त्रेण । अव्ययंस्वाहेति ॥ यदभ्यधुः ॥ स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषड्वौषड्वषट्स्वधेतिच ॥ यद्वा त्वंस्वाहेति देवहविर्दानमंत्ररूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वं स्वाहेत्येवमसिस्वाहात्वं देवस्वरूपेत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वाहासिहुतभुक्प्रियासि ॥ सुष्ठुआहूयतेस्वाहासास्त्यस्याःइतिवास्वाहा ॥ स्वाहाग्नाय्यनलप्रिया ॥ यद्वा आकारःस्यात्पितामहः । त्वंसुष्ठुआंपितामहंब्रह्माणंजिहीषेगच्छसिस्वाहासि त्र्यसिब्राह्म्यसि ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ हेदेवित्वंस्वधापित्रुद्देशेनदी

त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्कारःस्वरात्मिका ॥ सुधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रात्मिकास्थिता ॥ ५४ ॥

यमानद्रव्यजनिततृप्तिरासि ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वधेत्येवमत्सिस्वधात् ॥ स्वधेतिमंत्रतोभुंजानापितृरूपासीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ अकारोवासुदेवःस्यात् ॥ सुष्ठुअंवासुदे वंदधासिपोषयसिस्वधासिलक्ष्मीरसि ॥ हेदेविहियतःत्वंवषट्कारोसि ॥ अतःवषडिंद्रायेतिवषट्कारभागिंद्रइतित्वामिंद्राण्यसीत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ हेदेवित्वंहित्वमेव वषट्कारोसि वषट्कारोयजमानः ऋत्विक्चासि ॥ हिहेताववधारणे ॥ हेदेवित्वंस्वरात्मिका ॥ स्वःस्वर्गःआत्मायस्याःसास्वर्गरूपासि ॥ यद्वा ॥ त्वंपरलोकात्मा सि ॥ स्वर्गेपरेचलोकेस्वः ॥ यद्वा ॥ त्वंस्वरात्वंस्वरात्मिकाऽनुदात्तादिस्वरूपरूपासि ॥ अथचनिषादऋषभादिस्वरात्मिकाप्यसि ॥ अथवा वषट्कार स्वरात्मिकाइत्येकंपदम् ॥ वषट्कारयतिवषट्कारंस्वःफलंतपःप्रयोजनमात्मायस्याःसा ॥ वषट्कारप्रवर्त्तकस्वर्गरूपफलात्मासि ॥ हेदेवित्वंसुधाम तिसुधाअसि ॥ हेदेवित्वंत्रीनूलोकानूत्रीनूवेदानूत्रीनूब्रह्मविष्णुमहेश्वरानूवादधासिइतित्रिधासि ॥ यद्वा त्रिधामासि ॥ त्रीणिधामानिगृहाणिभुवनलक्षणानिदेहानिब्र

ह्लादिरूपाणितेजांसिचंद्रार्काग्निरूपाणिचत्रिशक्तिलक्षणानियस्याःसात्रिधामा ॥ हेदेवित्वं त्रात्मिका ॥ त्रैङ्पालने ॥ त्रायतेत्राःविष्णुः क्विप् त्राआत्मास्व भावोयस्याःसाविष्णुरूपासि ॥ यद्वा संपदादित्वाद्भावेक्विप् ॥ त्राणंत्राः पालनमात्मास्वरूपंयस्याःसा पालनरूपासि ॥ यद्वा हेदेवित्वंत्रिधात्रिभिःप्रकारैःए कमात्रद्विमात्रत्रिमात्ररूपस्वरा ॥ परंपरयावर्णात्मकह्रस्वदीर्घप्लुतभेदभिन्नमात्राआत्मावस्थाःसात्रिमात्रात्मिका स्वरवर्णरूपासिस्थितासिअस्थितासिच ॥ यद्वा ॥ त्रिधात्रिभिःप्रकारैःब्राह्मीवैष्णवीमाहेश्वरीरूपाःमातरःआत्मास्वरूपंयस्याःसात्रिशक्त्याकृतिस्त्रिमात्रात्मिकेयंविष्णुयोगनिद्रास्थितेति ॥ त्रिधामात्रा त्मिका ॐकाररूपेतिचमात्राअकारःउकारःमकारश्चेतितदात्मिकातत्स्वरूपेतिकश्चिदोमूपदगतवर्णानभांक्षीत् ॥ तच्चपापातात्पापीयः ॥ ईदृशीमोमूपदव्युत्प त्तिमुत्सूत्रामंधस्यचांधलग्नस्यविनिपातःपदेपदेइत्यंधपरंपरापारंपर्यपर्यागतामंधकुक्कुटीगतिमिवपदेपदेस्खलंतींप्रतिकियदवतुष्यामःकिमू ॥ यद्वा तुष्यामः ॥

अर्धमात्रास्थितानित्यायानुच्चार्याविशेषतः ॥ त्वमेवसंध्यासावित्रीत्वंदेविजननीपरा ॥ ५५ ॥

कियद्वातुष्यामः ॥ तथाहि वर्णेषुयेवर्णैकदेशावर्णांतरसमानाकृतयस्तेषु तत्कार्यंनभवति ॥ तच्छायानुकारिणोह्येतेनपुनस्तएवेतिपृथक्प्रयत्ननिवर्त्यंहि वर्णमिच्छंत्याचार्याः ॥ दर्शितात्रास्माभिरोंपदव्युत्पत्तिरोन्नमश्चंडिकायाइत्यत्रावतेष्टिलोपश्चेतिसूत्रतइत्यलंविस्तरेण ॥ ५४ ॥ पूर्वत्रत्रिधामात्रात्मिकाद्वति विशेषणेनअकारादिस्वरूपमात्रकात्मतोक्ता ॥ अर्द्धमात्रात्वमित्यनेनतुककारादिव्यंजनरूपमात्रकात्मतोच्यते ॥ हेदेवित्वमर्धमात्राअर्धमात्राअर्धमात्रासा व्यंजनवर्णस्वरूपमात्रिकात्वमेव ॥ अर्धनपुंसकमितिसमासः ॥ तदुक्तम् ॥ एकमात्रोभवेद्ध्रस्वोद्विमात्रोदीर्घउच्यते ॥ त्रिमात्रस्तुप्लुतोज्ञेयोव्यंजनंचार्धमात्रकमि ति ॥ अथवा पूर्वत्रत्रिधामात्रात्मिकेत्यनेनओमात्मकत्वंविवक्षितम् ॥ तत्रओमितिद्विमात्रेदीर्घत्वात् ॥ मकारस्त्वर्धमात्रःव्यंजनत्वात् ॥ एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ अथवा ओमभ्यादानइतिसूत्रतोवेदादिप्रारंभे ॐअग्निमीळेपुरोहितमित्यादौ ओंशब्द ओंइतिप्लुतः ॥ एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ अथवा प्रणवष्टेरिति ॥

सूत्रेणयज्ञकर्मणिअपारेतांसिजिन्वतो ३ मू इत्येवंपादस्यवाअर्द्धस्यवाअंत्यस्याक्षरस्यो ३ मूशब्दस्त्रिमात्रआदिश्यते एवंत्रिधामात्रात्मकता ॥ तत्रो ३ मूशब्दमका
ररूपायाअर्द्धमात्रास्थितानित्याध्रुवामोक्षंसूचयंतीविशेषतः ॥ अनुच्चार्या परमात्मरूपत्वात् ॥ यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतिविशेषतः लक्षणीया
साअर्धमात्रात्वमेव ॥ अर्धमात्रासूचितायामुक्तिःसात्वमेवेतिभावः ॥ अर्धमात्रायामर्धरूपतयास्थितेत्यपिव्याख्यातम् ॥ अथच अंविष्णुंयातिअयारमासात्वमेव ॥
अथचवदेःक्विप् ॥ वदतीतिउत्वाचकःशब्दः नवियतेउत्वाचकःशब्दोयस्याःसानुत् यतोवाचोनिवर्त्ततेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः ॥ चरितुंगंतुंप्राप्तुमर्हाचार्या ॥
अनुच्चसाचार्याचअनुच्चार्यापरब्रह्मतासात्वमेव ॥ हेदेवित्वमेवसंध्यासि ॥ संध्यायंत्यस्यांसंधीयेतेअहोरात्रौवास्यांसंध्यापितृप्रसूः ॥ पितॄणांमातासीतियावत् ॥
अथवा हेदेवित्वमेवसावित्री ॥ सवितुरियंसावित्रीऋगसि ॥ यद्वा ॥ साप्रसिद्धासावित्रीवैष्णवीशक्तिरसीतियावत् ॥ यद्वा ॥ सवितादेवतायस्याःसातदादिव्या

त्वयैतद्धार्यतेविश्वंत्वयैतत्सृज्यतेजगत् ॥ त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यंतेचसर्वदा ॥ ५६ ॥

हृतिरहिताऋक ॥ सैवव्याहृतिसहितागायत्रीत्युच्यते ॥ हेदेवित्वंवेदजननीगायत्र्यसिइतियावत् ॥ नित्यंयस्यांपिसतोवेदस्यगायत्र्युपदेशानुदयाद्वेदाध्ययनानुदयाइ
तिगायत्र्युपरिष्टैवसतीवेदाध्ययनम् ॥ जननीत्यध्येयाध्ययनैक्योपचारौचित्यतोवेदंजनयतिवेदजननी ॥ वेदस्यवाजननीवेदमातागायत्रीत्युक्तम् ॥ हेदेवित्वंपरा
तिगायत्र्युपरिष्टैवसतीवेदाध्ययनम् ॥ जननीत्यध्येयाध्ययनैक्योपचारौचित्यतोवेदंजनयतिवेदजननी ॥ वेदस्यवाजननीवेदमातागायत्रीत्युक्तम् ॥ हेदेवित्वंपरा
सि श्रेष्ठासि ॥ यद्वा ॥ पॄपालनपूरणयोःपिपर्त्तिपरा ॥ वेदांश्चजनांश्चवेदजनान्नयंतिसौख्यंप्रापयंतीतिवेदजनन्योब्राह्म्याद्यास्तासांपरापालयित्रीचत्वमेवासि ॥ देव
जननीतितुपाठे देवानांजननीअदितिस्त्वमेवपराउत्तमा ॥ यद्वा ॥ वेदजननींगायत्रींपांतिवेदजननीपाःऋषयस्तान्रक्षितुंरासिवेदजननीपरात्वमेवासि ॥ ५५ ॥
इहहिपाठक्रमादर्थक्रमोबलीयानितिसृष्ट्याद्युपक्रम्योच्यते ॥ हेदेवित्वयाब्राह्म्याशक्त्याएतज्जगत्सृज्यतेउत्पाद्यते ॥ हेदेवित्वयावैष्णव्याशक्त्याएतज्जगत्पा

ल्यतेदुःखाद्रक्ष्यते ॥ हेदेवित्वंरौद्रीशक्तिःसतीएतज्जगदंतेऽवसानेअत्सिखादसि ॥ तदित्थंसर्वदापुनःपुनः क्रमशःसर्गस्थितिसंहारलक्षणत्रिविधावस्थापन्न मेतद्विश्वं वस्तुतस्त्वयैकयापिब्राह्मीवैष्णवीरौद्रीव्यपदेशभेदभिन्नयाशक्त्याधार्यते आत्मशक्त्यामधिकरणरूपायां विश्वमाधेयीक्रियतेत्वयेतितात्पर्यं सर्वदादासी त्यन्वयः ॥ ५६ ॥ इहजगन्मयेइतिपाठः ॥ मयगतौ ॥ मयतेजानातिमया ॥ पचाद्यचिस्त्रियांटाप् ॥ जगतोमयाजगन्मया ॥ हेसर्वज्ञेसंबुद्धौहेजगन्मये हेभुवनज्ञे ॥ सर्वेगत्यर्थाधातवःप्रयोगातज्ञानार्थाः ॥ जगन्मयिइतिपाठेपिसंबुद्ध्यंतमेव ॥ देव्यानयास्रष्टव्यत्वेनपालनीयत्वेनसंहर्त्तव्यत्वेनच देवीकर्तृकजग त्कर्मकतत्तत्सर्गादि क्रियाविषयभूताज्जगतोहेतोरागताजगत्सर्गादि व्यापारमुद्दिश्यागताप्रादुर्भूतादेवी जगन्मयीत्युच्यते ॥ ततआगतइत्यधिकृत्यमयडिति सूत्रेणहेतुभ्योमनुष्येभ्यश्चमयट्प्रत्ययः ॥ ततआगतइत्यर्थेजगतोहेतोरागतादेवीजगन्मयी ॥ टित्त्वात्ङीप् ॥ ह्रस्वः ॥ अथवा तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥

विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाचपालने ॥ तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये ॥ ५७ ॥
महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥ महामोहाचभवतीमहादेवीमहेश्वरी ॥ ५८ ॥

प्रकृतंप्रस्तुतमुच्यतेस्मिन्निति प्रकृतवचनंतदितिप्रथमा समर्थात्प्रकृतवचनेभिधेयेमयट् ॥ जगत् प्रकृतंप्रस्तुतंकर्त्तव्यत्वेनोच्यतेऽस्यां जगन्मयीसंबुद्धौह्रस्वः ॥ हेदेविहेजगन्मयिभुवनज्ञे ॥ अथवा हेजगन्मयिजगन्निर्मातुमागते जगन्निर्माणकारणादागतेत्वं अस्यजगतःविसृष्टौविशेषतःसृष्टौउत्पादनेविषये सृष्टिरूपासि ॥ तथांतेवसानेसंहारेविषयेसंहृतिरूपाचासीत्यन्वयः ॥ सृष्टिस्रष्ट्र्योःपालनपालयित्र्योःसंहृतिसंहर्त्र्योश्चाभेदेनातिशयोक्तिः ॥ देव्याःसर्वा त्मकत्वेनवास्वरूपकथनम् ॥ हेदेविजगन्मयिब्रह्माणिवर्त्तत्इतिव्यपदेशमात्रंसृष्ट्यादिकंतुत्वमेवचकरोषिनाहमितिनम्रोक्तिरप्यवसेया ॥ ५७ ॥ हेदेवित्वंम हतीविद्यापरब्रह्मगोचरज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीअविद्याअनिर्वचनीयाविद्याप्रपंचपरिविज्ञानरूपासि ॥ हेदेवित्वंमहतीमाया ॥ अनात्मन्यात्मेतिबुद्धि

रात्मन्यप्यनात्मेतिबुद्धिर्माया ॥ हेदेवित्वंमहामेधामहतीधारणावतीबुद्धिःमहतीअमेधाअधारणावतीधीः ॥ हेदेवित्वंमहास्मृतिर्महतीस्मृतिर्ध्यानरूपामहती अस्मृतिःअध्यानरूपा ॥ हेदेवित्वंमहामोहामहाममतामहाऽममताच ॥ हेदेवित्वंभगवतीऐश्वर्ययुक्ताच ॥ अभगवतीअनैश्वर्यासि ॥ हेदेवित्वंमहादेवीमहादेव स्यपत्नी ॥ हेदेवित्वंमहेश्वरी ॥ महतीईश्वरीव्यापकस्वभावा ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेत्त्रोपधायाः ॥ अथच महतीविद्यायस्यांसामुक्तिःमहती मायाअविद्यायस्यांअमुक्तिः ॥ इत्थंमहामेधास्मृतिः महास्मृतिरितिइष्टदेवतोपासना ॥ ५ 'मोहा तृष्णा अस्मृतिः मर्च्छानिद्राच ॥ ५८ ॥ हेदेवित्वंचत्वमेवसर्वस्यप्रकृतिरिति ॥ प्रक्रियतेसर्वमनयाप्रकृतिः सत्त्वरजस्तमःसाम्यावस्थाअव्यक्ताख्याप्रधानम् ॥ अथचत्वमेवगुणान्सत्वरजस्त मांसिविभावयासि ॥ पृथक्कृत्यजगद्रूपेणावस्थापयासि ॥ गुणत्रयविभाविनी ॥ सत्त्वंज्ञानसुखहेतुःरजोरागात्मदुःखहेतुस्तमआवरकंमोहहेतुःगुणाःप्रकृति

प्रकृतिस्त्वंचसर्वस्यगुणत्रयविभाविनी ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा ॥ ५९ ॥

त्वंश्रीस्त्वमीश्वरीत्वंह्रीस्त्वंबुद्धिर्बोधलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्तथास्तुष्टिस्त्वंशांतिःक्षांतिरेवच ॥ ६० ॥

धर्माः ॥ हेदेवित्वमेवकालरात्रिः ॥ जगत्संहारकारिणीयामभंगिनियत्रप्रलीयतेजगत् ॥ हेदेवित्वमेवमहारात्रिःयत्रचतुर्मुखोमुक्तिमागात् ॥ हेदे वित्वमेवदारुणा मोहरात्रिश्चासि ॥ ममतागर्भपातिनीमहामायाख्यासंसृतिःदंष्ट्राकरालाग्निरुद्रपत्न्यःअतिदारुणाः ॥ मोहरात्रिर्मोहतनुर्जगत्सूत्रेजग त्करी ॥ ५९ ॥ हेदेवित्वंश्रीःसंपत्तिरसिहरिप्रियाप्यसि ॥ हेदेवित्वमीश्वरीईश्वरस्यपत्न्यसि ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेत्त्रोपधायाइति ॥ जगद्व्या पिनीचासि ॥ हेदेवित्वंह्रीःअसि ॥ ह्रींकारोवैप्राणइतिश्रुतेः ॥ प्राणभतासि ह्रीमितिमकारांतमव्ययंप्राणवाचि ॥ ह्रीमनुनासिकस्वरांतपाठेतुदेवी प्रणवार्स तिरहस्यं ह्रीस्त्वमितिचपाठेलज्जाशब्देनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ हेदेवित्वंबुद्धिरसिचिन्मात्रब्रह्मरूपासि त्वंबोधलक्षणासि ॥ बोधयितृव्यापारद

र्शनासि अथवा बोधरूपाविविधागमरूपासि ॥ हेदेवित्वंलज्जासिव्रीडासि ॥ हेदेवित्वंपुष्टिरसि अवयवोपचितिरसि ॥ हेदेवित्वंतथातेनतुष्टिरसि प्रीतिरसि ॥ हेदेवित्वंशांतिरूपारतिविषयव्यावृत्तिरसि ॥ हेदेवित्वमेवक्षांतिस्तितिक्षाचासि ॥ ६० ॥ हेदेविहेचंडिकेत्वंयथाउक्तलक्षणप्रकारेण ॥ खड्गिनीशूलिनीगदिनीचक्रिणीशंखिनीचापिनीबाणाबाणवतीपरिघायुधाचसतीअतएवघोराअत्युग्रदर्शनाभुशुंडीतिभाष्यसेइत्यन्वयः ॥ अतइनिठनौ गदिनीत्यत्रतुव्रीह्यादिभ्यश्चेतिइनिःसर्वत्र ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ बाणाबाणवतीअर्शआदिभ्योऽच्मत्वर्थीयः ॥ परिघःपरिघातनःलोहबद्धोलगुडआयुधंयस्याः सातथोक्ता ॥ खड्गशूलगदाचक्रशंखचापबाणपरिघैरष्टाभिरायुधैरष्टभुजाघोरात्युग्राकृतिश्चंडिकादेवी ॥ भुशुंडीतिवक्ष्यमाणलक्षणासतीप्रसीदत्विति भावः ॥ मुडिखंडने ॥ शत्रून्मुंडतिखंडयतिइतिकर्मण्यणिस्त्रियांङीप् शत्रुमुंडी ॥ भुजैःशत्रुमुंडीभुजशत्रुमुंडीचंडिका ॥ अत्रहिभुजशत्रुमुंडीशब्देःपृषोदरा

खड्गिनीशूलिनीघोरागदिनीचक्रिणीतथा ॥ शंखिनीचापिनीबाणभुशुंडीपरिघायुधा ॥ ६१ ॥
सौम्यासौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुन्दरी ॥ परापराणांपरमात्वमेवपरमेश्वरी ॥ ६२ ॥

दीनियथोपदिष्टमितिशिष्टोपदिष्टत्वात् जइत्यस्य शत्रुमूइत्यस्यचलोपेकृतेभुशुंडीतिव्युत्पाद्यते ॥ भुजाभिरष्टभिःशत्रूनष्टावष्टाभिरायुधैः । मुंडत्यत्युग्रचंडोक्ति भुशुंडीचंडिकास्मृता ॥ यच्चाहुः उड्डीयोड्डीयचप्राप्यनदन्तीदशकर्त्तिका ॥ क्रमतेचानतांगीयासाभुशुंडीनिगद्यते ॥ एतेनबाणभुशुंडीपरिघायुधेत्येकंपदमिति व्याख्यावगंतव्या । बाणइत्यनाकारःपाठःइत्युक्तिरप्यभ्युदस्ता ॥ भुशुंडीगोफणिकेत्युक्तिरप्ययुक्तिमूलोपेक्षणीयाप्रेक्षावद्भिः ॥ परिघोलोहार्गलमितितुशब्द तोर्थतश्चभ्रष्टंव्याख्यातम् ॥ यदाहक्षीरस्वामी ॥ परितोहन्तिपरिघः परौघइतिहैर्घत्वम् ॥ लोहबद्धोलगुडइति ॥ ६१ ॥ हेदेवित्वमेवजगतीसौम्यासिअक्रू राप्रशांतासि । सोमदैवतिकाप्यसि । अथवा शोभनामालक्ष्मीःयस्यासौसुमःविष्णुः सुमस्यभावःसौम्यंशोभनलक्ष्मीकत्वम् तयस्याअस्त्यसौसौम्या

अर्शआद्यच् । शोभनलक्ष्मीकत्वयुतासि । अथवा उमासहितःसोमः उमापतिस्तस्यभावःसौम्यंतद्यस्याःसासौम्याउमापतित्वयुतासि ॥ हेदेवित्वमेवसौम्यतरासि ॥ यतेसुधासोमश्चन्द्रःसोमस्येयंसुधासौमी ॥ सौमींसुधामर्हतिसौम्यादेवावलिस्त्वंच । दंडादित्वाद्यः । तयोस्त्वमतिशयेनसौम्यासौम्यतरा ॥ द्विवचनमविभज्योपपदेतरबीयसुनाविति द्विवचनेउपपदेतरप् ॥ तसिलादिष्वाकृत्वसुचःइतिपुंवद्भावः ॥ हेदेवित्वमशेषसौम्येभ्यःअखिलसुंदरेभ्यःपदार्थेभ्यस्तुपार्थक्येनअतिसुंदरीअसि ॥ सुष्ठुनंदयतिसुंदरी मनोज्ञा मनोरमा सोमदैवतकेसौम्यः ॥ सौम्यःस्यात्सुंदरेपिच । सौम्योऽक्रूरेबुधेसौम्यःसौम्यःशांतिप्रयोगतः ॥ हेदेवित्वमेवपराश्रेष्ठा । हेदेवित्वमेवपराणांश्रेष्ठातःपरमा ॥ अत्युत्कृष्टापरमोत्तमा ॥ व्यवस्थात्रतुश्रेष्ठत्वस्यविवक्षितत्वात् । अन्यथापरेषामितिस्यात् । अथवा परंब्रह्मअणंतिकथयंतिपराणःक्विप् ॥ तेषांमध्येत्वंपरमासि ॥ यद्वा परेचापरेचपरापराः ॥ द्वंद्वेचेतिसर्वनामत्वाभावात्सुडागना

यच्चकिंचित्क्वचिद्वस्तुसदसद्वाऽखिलात्मिके ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिःसात्वंकिंस्तूयसेमया ॥ ६३ ॥

ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पात्यत्तियोजगत् ॥ सोपिनिद्रावशंनीतः कस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः ॥ ६४ ॥

भावः ॥ तेषांत्वंपरमा । अथच हेदेवित्वमेवपरमा । उत्कृष्टालक्ष्मीः । अथवा परमःईश्वरःतस्यस्त्रीत्वमेवपरमेश्वरी ईश्वरीस्वामिनीदुर्गालोकानांव्यापिकाचसा ॥ ६२ ॥ हेअखिलात्मिकेदेविक्वचित जगतिसत्असद्वायच्चकिंचिद्वस्तुपदार्थरूपंप्रतीयतेतस्यसर्वस्यसदसदात्मकस्ययाशक्तिःसामर्थ्यंसात्वमेवासि ॥ अतःपरंमयाकिंस्तूयसेइत्यन्वयः ॥ पदंचपदार्थश्चताभ्यांक्रियमाणास्तुतिश्चस्तोताचस्तुत्यंचतत्तदुचितशक्तिश्चत्वमेवेतित्वत्तोन्यत्वाभावाद्भेदनिबंधनास्तुतिःकथंप्रवर्त्तनीयेतिभावः ॥ इयमेवचपरमावधिस्तुतिरतोऽपिकानामस्तुतिरित्यपरोभावः ॥ अग्न्यादितत्तदौचित्यतत्तदर्थक्रियाकारीशक्तिरप्रतिबद्धात्माधर्मः सामर्थ्यशब्दिता ॥ ६३ ॥ हेदेवित्वांस्तोतुमिहकईश्वरःकःसमर्थोस्तिनकोपि ॥ तथाहिययाजगत्स्रष्टाउत्पादयिता

तृन्नंतोयम् । यद्वा भविष्यदनद्यतनेलुडन्तोयम् ॥ यःजगत्पातिरक्षति भविष्यत्सामीप्येलट् ॥ यद्वा जगत्पाताइतिपाठः ॥ भविष्यदनद्यतनेलुडंतोयम् ॥ योवसानेजगत् अत्तिसंहरति ॥ सोपिविष्णुरपिययायोगनिद्रयात्वयादेव्यानिद्रावशंनीतः निद्राधीनतांगमितः ॥ वशीवंध्यगवीवश्यासुनाद्मीकरिणीवशा ॥ इच्छायंत्रणयोःपुंसिप्रभुत्वेचवशंगतः ॥ ६४ ॥ हेदेवियतः त्वयामहामाययाअहंब्रह्माविष्णुश्चईशानश्चतेत्रयोपिशरीरग्रहणंकारिताःशरीरंगृह्णतःकारिताःममतावृताः कृताः ॥ अतस्त्वांकः पुमान्स्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥ नकोपि ॥ यःकोपिशरीरधारीसत्वांस्तोतुमसमर्थएवतदन्यस्तुमुक्तस्त्वद्रूपएवसन्कथंत्वामेवस्तोष्यतित्वंचाशरीरिणीस्तुतिश्चस्तुत्यस्तोतृभेदनिबंधना ॥ अतस्त्वद्विषयास्तुतिःकथंघटेतसाकल्येनेतिस्तुत्युपसंहारएववरमितिभावः ॥ ६५ ॥

विष्णुःशरीरग्रहणमहमीशानएवच ॥ कारितास्तेयतोतस्त्वांकःस्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥ ६५ ॥ सात्वमित्थंप्रभावैःस्वैरुदारैर्देविसंस्तुता ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ ॥ ६६ ॥ प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु ॥ बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥ ६७ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥ विष्णोःप्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ ॥ ६८ ॥

हेदेविइत्थंवर्णितैरुदारैर्दक्षिणैः सरलैःवरैःस्वैरात्मीयैःप्रभावैःसामर्थ्यविशेषैःसंस्तुताजगन्मोहयंतीत्वमेतौइमौ । यद्वा । आइतौएतौआगतौदुर्धर्षौदुःखेनाभिभवनीयौमधुकैटभौनामअसुरौसुरद्विषौमोहयअविवेकंप्रापयेत्यन्वयः ॥ दक्षिणेसरलोदारौ ॥ ६६ ॥ हेदेवित्वयाजगत्स्वाम्यच्युतःदैत्यारिर्विष्णुर्लघुशीघ्रंप्रबोधंचउन्निद्रभावंनीयतांत्वयासमुच्यताम् ॥ किंचएतौमहासुरौहंतुमस्यअच्युतस्यविष्णोर्बोधश्चक्रियताम् । उत्साहान्नकल्यंबुद्ध्युन्मेषश्चक्रियतांरच्यतामित्यन्वयः ॥ प्रबोधमितिप्रधानेकर्मणिद्वितीया ॥ अप्रधानेकर्मणितुनीयतामितितिङाभिहितत्वात्प्रथमा ॥ ६७ ॥ तदातस्मिन्प्रलयेकालेतत्रविष्णुनाभिकमलेवेधसाब्रह्मणा एवंस्तुतातामसीतमोगुणसंमतानिद्रातिमकादेवी मधुकैटभौनिहंतुंविष्णोः प्रबोधनार्थायतस्यैवनेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयभ्यस्तथोरसः वक्षसश्च

निर्गम्यव्यक्तजन्मनःप्रकटजननस्यब्रह्मणः अव्यक्तजन्मनश्चब्रह्मणः दर्शनविषयेतस्थौप्रकटीबभूवेतिश्लोकद्वयान्वयः ॥ अव्यक्तात्प्रधानाज्जन्मयस्यसः अ
व्यक्तादात्मनःजन्मयस्यवा । यतोसावात्मनाभूत् ॥ नेत्रेचआस्यंचनासिकाचबाहवश्चहृदयंचेतिद्वंद्वः ॥ प्राण्यंगत्वात्प्राप्तस्यैकवद्भावस्यनदाधिपय आदीनी
तिनिषेधाद्बहुवचनम् । यद्वा अयंतेअयाः प्राणाः नेत्रास्यनासिकाबाहुहृत्तेनसहिताअयाःप्राणाःउच्छ्वासनिःश्वासलक्षणास्तेभ्यःसकाशेभ्यःउरसश्चनिर्गत्य
निद्राब्रह्मदर्शनपथमगमदितिभावः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तयानिद्रयादेव्यामुक्तःपरित्यक्तोजगन्नाथोजनार्दनःविष्णुश्चएकार्णवेजगत्येकजलपूरेअहिशयनात्
शेषनागशयनात्सकाशादुत्तस्थौउत्तस्थिवान् ॥ ततःशयनादुत्थायउत्थानादनंतरंवासजनार्दनस्तौमधुकैटभौददृशे ॥ तावपितंददृशातेपरस्मैपदंबाधित्वाकर्त्तरि

नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥ निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥ ६९ ॥ उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः ॥
एकार्णवेहिशयनात्ततः सददृशेचतौ ॥ ७० ॥ मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौहंतुंब्रह्माणंजनितोद्यमौ ॥ ७१ ॥

कर्मव्यतिहारेआत्मनेपदम् ॥ विष्णुकर्तृकंदैत्यकर्मकंतावद्दर्शनंव्यतिबभूवे । अथचतावत् ॥ दैत्यकर्तृकविष्णुकर्मकंदर्शनंव्यतिबभूवे । अन्यथाददर्शइ
तिस्यात् ॥ ७० ॥ कीदृशौददृशेजनार्दनः ॥ मधुश्चकैटभौचतौ मन्यतेहमेववीरइतिमधुः । कीटस्येवभायस्यतत्कीटभंकर्णमलंतत्रभवःकैटभः । इहहि
पृषोदरादित्वाद्भइत्युत्तरपदलोपोद्रष्टव्यो भीमसेनोभीमइतिवत् ॥ क्वचित्वृत्तभंगमनुसृत्यततश्चमधुकैटभौदुरात्मानावितिपाठः युजोर्जेनसरिद्भर्तुःपथ्यावक्रंप्रकी
र्तितमितिद्वितीयेचरणेअतिवीर्यपराक्रमावित्यत्रचतुरक्षरादूर्ध्वंजगणस्यसत्त्वान्नवृत्तभंगः ॥ तेनमधुकैटभावित्यत्रभौइतिनपठनीयमित्यर्थः ॥ पथ्यावक्रतया
नभौ ॥ अन्यथामधुकैटभौदुरात्मानावितिनवाक्षरपादत्वेन अपिमाषंमषंकुर्याच्छंदोभंगंनचाचरेदितिच्छंदःशास्त्रसमयभंगप्रसंगःस्यात् ॥ अथवाहुः ॥ छंदोव

तुराणानिभवंति अन्यदेवेदं छांदसंछंदः ॥ यदप्यधुस्तद्विदः न्यूनाधिकाक्षरत्वेनयत्रपादःक्वचिद्भवेत् ॥ तद्वैदिकंनिचृच्छंदोमृत्युंजयतुर्यथा ॥ इति ॥ दुरात्मानौदुष्टबुद्धी ॥ अतिवीर्यपराक्रमौ ॥ अत्युत्कृष्टबलौअत्युत्कृष्टप्रभावौअत्युत्कृष्टशक्तीअत्युत्कृष्टोद्योगौच ॥ वीर्यबलंप्रभावश्चशक्त्युद्योगौपराक्रमौ ॥ क्रोधरक्तेक्षणौ क्रोधेनरक्तेईक्षणेययोस्तौप्रत्येकंतथोक्तौ ॥ ब्रह्माणंहंतुंजनितोद्यमौ ॥ दुर्विधिनाजनितउत्पादितउद्यमउत्थितःयमःकालोययोस्तौ । यद्वा । जननंजनिःसंजाताजनिर्यस्यासौ जनितः । तारकादित्वादितच् ॥ जनितोद्यमावासन्नकालावितियावत् ॥ ७१ ॥ ततःशयनात्समुत्थायभगवानैश्वर्यादिमान्विभुःव्यापकःहरिःविष्णुस्ताभ्यामसुराभ्यांसहयुगपत्बाहुप्रहरणःसन्पंचवर्षसहस्राणियुयुधे ॥ युधसंप्रहारेआत्मनेपदीदिवादिः ॥ बाहवएवप्रहर

समुत्थायततस्ताभ्यांयुयुधेभगवान्हरिः ॥ पञ्चवर्षसहस्राणिबाहुप्रहरणोविभुः ॥ ७२ ॥ तावप्यतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ ॥ उक्तवंतौवरोस्मत्तोव्रियतामितिकेशवम् ॥ ७३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भवेतामद्यमेतुष्टौममवध्यावुभावपि ॥ किमन्येनवरेणात्रएतावद्धिवृतंमया ॥ ७४ ॥

णानिआयुधानियस्यासौबाहुयुद्धंचकारेत्यर्थः ॥ वर्षाणांसहस्राणिपंचेतिसंख्यायाःशब्देप्राधान्येप्यन्वयार्थवर्षाणामेवप्राधान्यमितिकालस्यात्यंतसंयोगेद्वितीया ॥ पंचसहस्राणिवर्षाण्यभिव्याप्ययुद्धंव्यधादितिभावः ॥ ७२ ॥ अतिबलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौसंतौतावप्यसुरौअस्मत्तोवरोवांछितोर्थस्त्वयाव्रियतामितिकेशवमुक्तवंतौऊचतुः ॥ अत्यधिकबलेनसामर्थ्येनउन्मत्तावधिकमदौमहामाययाविमोहितौप्रयुक्तौप्रापिताविवेकौअस्मत्तआवाभ्याम् ॥ प्रशस्तःकेशःकेशवःविष्णुः ॥ ७३ ॥ असुरौप्रतिविष्णुरवोचत् ॥ अयेदानींचेद्भवंतौमेतुष्टौस्तःतर्हिउभावपिअसुरौममवध्यौमयाहंतुमर्हौ ॥ इहहनोवावधचेतियत्तथेतितुघात्यौभवेतांस्याताम् ॥ अत्रचप्रतिपक्षेविषयेकिमन्येनवधादपरेणकृतंस्यात् ॥ वधादितरवरेप्रार्थितेशत्रुशेषप्रसंगःस्यात् ॥ तदन्यत्तुवस्तुभगवतोममाप्रार्थ्य

सिद्धमेवेत्याशयादाह ॥ भवन्तौमथाएतावद्भिएतावदेवभवत्कर्मकमत्कर्तृकवधलक्षणंवृतंप्रार्थितंनान्यत् ॥ वाक्येसंधिकार्यमतंत्रम् ॥ एकाएकशिरोरुहात्रि
चरणाएकेक्षणाद्विस्तनीतिवत् ॥ अथवावरेणातएतावद्धीतिपाठः ॥ अतएवाभ्यांभवद्भ्यामेतावदेववधरूपंवस्तुमयावृतंनान्यादिति ॥ ७४ ॥ तदाअसुरवधवर
प्रार्थनाकालेविष्णुनामहामायानुकूलेनवंचिताभ्यांविप्रलब्धाभ्यां मधुकैटभाभ्यांसर्वंजगदापोमयंविलोक्यभगवान्कमलेक्षणः पुंडरीकाक्षो विष्णुः इतिगदितः
इतिवक्ष्यमाणप्रकारेणउक्तः । विप्रलब्धस्तुवंचितः । आप्लृव्याप्तौ । आपःकर्माख्यायामितिआपसूशब्दःसांतोप्यस्ति ॥ आपोभिर्मार्जनंकुर्वीतवत् ॥ अपासि
कर्मसाधनानिप्रकृतानिउच्यंतेऽस्मिन्जगतितत्आपोमयं तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ अथवा ॥ आपःस्त्रीभूम्नि । मयगतौ । अनुदात्तेत्वलक्षणमात्मनेपदंचक्षिङोङि
त्वात्कचिदनित्यमितिलङिपरस्मैपदम् । आपःकर्त्र्यः ॥ जगत्कर्म ॥ आपोमयञ्जगदित्यत्रनकारस्यश्चुत्वेनञकारः ॥ सर्वमापोमयंजगत् सर्वंजगत्कर्म आपः

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ वंचिताभ्यामितितदासर्वमापोमयंजगत् ॥ विलोक्यताभ्यांगदितोभगवान्कमलेक्षणः ॥ ७५ ॥

प्रीतौस्वस्तवयुद्धेनश्लाघ्यस्त्वंमृत्युरावयोः ॥ आवांजहिनयत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ॥ ७६ ॥

कर्त्र्यः अमयन्अगच्छन्व्याप्तवत्यइति विलोक्यताभ्यांहरिरुक्तइतियोजना ॥ ७५ ॥ किंगदितः कमलेक्षणोभगवान्ताभ्याम् । हेविष्णोतवयुद्धेनआवामसुरौप्री
तौस्वःभवावः ॥ हेविष्णोत्वमावयोर्मधुकैटभयोः श्लाघ्यः स्तुत्यः मृत्युः अंतकालोसि ॥ किंतुयत्रोर्वीभूमिःसलिलेनपरिप्लुतानाभूत् तत्रआवांमधुकैटभौजहिहन्याः
इतिताभ्यांविष्णुरुक्तः ॥ आवयोर्वधरूपंवरंवांछतामायिनातेनविष्णुनाआवामसुरौवंचितावभूताम् । ततोयेननौवधोनस्यात्सकोन्यस्त्वद्वधोपायः । अयमस्ति
संप्रतिसर्वंजगदापोमयंजलमयमेववर्त्तते ॥ ततश्चयत्रोर्वीजलमयीनदृश्येतत्रावयोरसुरयोः त्वत्कर्तृकोवधोस्त्विति ॥ एवंचोक्तेहिसर्वापिपृथ्वीजलमध्येचेतिकनौ
हनिष्यत्यसावित्यावाभ्यामसुराभ्यांमायाविभ्यांभगवानपिवंचितोभविष्यत्यशुभस्यकालयापनास्त्वितिभावः ॥ आपोमयमित्यत्रआपसूइतिसांतमापोभिर्मार्जनं

कुर्यादितिप्रयोगश्च ॥ भृजिमृङ्भ्यायुक्त्युकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरंते ॥ जहीतिहंतेर्विध्यादौलोटिसेर्ह्यपिचहंतेजः आभीयतयाजस्यासिद्धत्वाद्धेर्लुगभावः ॥ वधिः प्रकृत्यंतरमस्तीतिकेवलोप्यस्तिवधशब्दःशिष्टप्रयोगतः (१) ॥ ७६ ॥ सुमेधाऋषिः सुरथंप्रतिवाक्यमूचिवान् ॥ हेमधुकैटभौयद्यथायुवाभ्याममगादित त्तथान ततोन्यथाइत्युक्ताशंखचक्रगदाभृताभगवता विष्णुनास्वकीयेजघनेउपस्थादूर्ध्वप्रदेशेतयोरसुरयोः शिरसीकृत्वानिधायावस्थाप्यैवप्रसिद्धेनचक्रेणाछिन्ने कृतेअच्छेदिषातामित्यन्वयः ॥ प्रलयकालजलपूरोभगवतोजघनादधोह्यभूदिति भगवतोजघनंजलप्लुतंचन ॥ उर्वीचभवतिपृथिव्यारब्धत्वात् ॥ इत्थंविष्णुचक्रोच्छिन्नशिरस्कत्वात्तयोरसुरयोः श्लाघ्यमृत्युताच ॥ शंखश्चचक्रंचशंखचक्रेतेनसहितागदातांबिभर्त्तिशंखचक्रगदाभृत् तेन । यद्वा ।

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वा भगवताशंखचक्रगदाभृता ॥ कृत्वाचक्रेणवैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥ ७७ ॥ एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणासं स्तुतास्वयम् ॥ प्रभावमस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ॥ ७८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमधुकैटभव धोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

स्त्रीकट्याःपुरोभागो हन्यतेजघनमित्युपलक्षणम् ॥ ७७ ॥ एवंप्रकारेणब्रह्मणाआत्मभुवास्वयमात्मनासंस्तुताएषादेवीसमुत्पन्नादेवकार्यार्थंप्रादुरभूत् ॥ हेराजन्सुरथत्वंभूयःपुनः भयिष्ठंयथाभवतितथाचअस्याः देव्याःप्रभावंप्रादुर्भावसामर्थ्यंचशृणुआकर्णय । भूयस्तेवदाम्यहम् ॥ अहं सुमेधानामर्षिः ॥ ७८ ॥ इति श्रीमद्राजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशांतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यां मार्कंडेयचंडिकामाहात्म्यटीकायांमधुकैटभवधविध्युपलक्षितः प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

सावर्णिंमनुंकायतिसावर्णिकंसावर्णिः प्रयोजनमस्येतिसावार्णिकम् ॥ पुराकल्पेमहिषासुरेअसुराणामधिपेसति देवानांचपुरंदरेइंद्रेअधिपेसतिदेवासुरंयुद्धंपूर्णं
मन्यूनमब्दशतंवर्षशतमभूदित्यन्वयः ॥ असुराणांविजिगीषूणामिदमासुरं देवानामासुरंदेवासुरम् ॥ अथवादेवैः सहआसुरंदेवासुरंयुद्धम् । यद्वा देवाश्चासुराश्चदे
वासुरंयेषांचविरोधःशाश्वतिकइतिएकवद्भावः ॥ तस्मिन्नस्तितद्देवासुरंयुद्धम् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा ॥ देवासुरस्येदंदेवासुरंयुद्धम् ॥ संज्ञापूर्वकोविधिर
नित्यइतिह्यादिवृद्ध्यभावः । अन्यथादैवासुरमेवस्यात् ॥ पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः । वाचंयमपुरंदरौचेतिखश् ॥ महिषेसुराणामधिपेइतिनिचृच्छंदो मधु
कैटभौदुरात्मानाविতिवत् ॥ १ ॥ तत्रयुद्धेमहावीर्यैरसुरैर्देवसैन्यंपराजितमभिभूतमभ्यभावि ॥ ततश्चमहिषासुरः सकलान्देवान्जित्वाअभिभूयइंद्रोभूदित्यन्व
यः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्चवीरकर्मचकीर्त्तितम् ॥ सिनोतिबध्नाति सहइनेनस्वामिनावर्त्तते वा सेना सेनैवसैन्यंचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ २॥ ततोमहिषासुरात्परा

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ देवासुरमभूद्युद्धपूर्णमब्दशतंपुरा ॥ महिषेसुराणामाधिपेदेवानांचपुरंदरे ॥ १ ॥ तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यंपराजितम् ॥
जित्वाचसकलान्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः ॥ २ ॥ ततःपराजितादेवाःपद्मयोनिंप्रजापतिम् ॥ पुरस्कृत्यगतास्तत्रयत्रेशगरुडध्वजौ ॥ ३ ॥
यथावृत्तंतयोस्तद्वन्महिषासुरचेष्टितम् ॥ त्रिदशाःकथयामासुर्देवाभिभवविस्तरम् ॥ ४ ॥

जिताः प्राप्तपराभवाःदेवाः पद्मयोनिंपद्मजंप्रजापतिंब्रह्माणंपुरस्कृत्यपुरोधायतत्रगताः । क्वयत्रेशःशर्वःयत्रचगरुडध्वजोविष्णुरास्तेइत्यन्वयः॥ योनिःस्यात्कारणेभगे ॥
पुरोव्ययंगत्याख्यम् ॥ पराजेरसोढइत्यपादानाख्या ॥ ३ ॥ त्रिदशादेवास्तयोरीशकेशवयोरग्रेयथायेनप्रकारेण वृत्तंनिष्पन्नंमहिषासुरचेष्टितमौद्धत्यंतद्वत्तथैवप्रकारेणवृ
त्तंदेवाभिभवविस्तरंशब्दप्रपंचनंकथयामासुः ॥ अथवात्रिदशास्तयोरीशकेशवयोरग्रेयथावृत्तंवृत्तंचरित्रमनतिक्रम्यमहिषासुरचेष्टितंकथयामासुः ॥ तद्वन्महिषासुरचे
ष्टितवत् ॥ यथावृत्तंवृत्तमनतिक्रम्यदेवाभिभवविस्तरंदेवानामभिभवोयस्मिन्सविस्तरोयस्मिन्कर्मणितद्यथाभवतितथाकथयामासुः । महिषासुरचेष्टितंदेवाभिभवंच
विस्तरसहितंकथयामासुरितिभावः ॥ ४ ॥

चकारेणानुक्तदिक्पत्यनुक्तग्रहाःगृह्यंते ॥ ततोन्येषाब्रह्मर्षीणाचअमीषांसूर्यादीनामधिकारान्समहिषासुरः स्वयमेवाधितिष्ठति ॥ सूर्यस्येंद्राग्न्योरनिलस्येंदोर्यमस्यवरुणस्यततोन्येषांचदेवानामृषीणांचअधिकारेषुस्वयमेवमहिषासुरस्तिष्ठति ॥ अधिशीङ्स्थासांकर्मेतिअधिकरणंकर्मारव्यम् । उपपदविभक्तेःकारकविभक्तिर्बलीयसी अन्यथाभिधाने ॥ ५ ॥ दुरात्मनातेनमहिषेणासुरेणसर्वेदेवगणाः स्वर्गान्निराकृताःसंतःभुविविचरंति मर्त्यायथामरणधर्माणोमनुष्याइवप्रत्याख्याताःनिरस्ताःनिराकृताः ॥ ६ ॥ अत्रवइतिब्रह्मविष्णुमहेश्वरापेक्षंबहुवचनम् ॥ अस्माभिर्देवैरिंद्रादिभिःएतदमरारिविचेष्टितंदेवारिपोर्महिषासुरस्यचेष्टितमौद्धत्यंदेवाभिभवंचसर्वंनिरवशेषंचयुष्माकमग्रेकथितं वयमिंद्रादयःसर्वेवोयुष्मान्शरणं रक्षितॄन्दुःखेभ्यः पालयितॄन्प्रसन्नाःप्राप्ताःस्मः ॥

सूर्येन्द्राग्न्यनिलेंदुनांयमस्यवरुणस्यच ॥ अन्येषांचाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥५॥ स्वर्गान्निराकृताःसर्वेतेनदेवगणाभुवि ॥ विचरंति यथामर्त्यामहिषेणदुरात्मना ॥ ६ ॥ एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितम् ॥ शरणंवःप्रपन्नाःस्मोवधस्तस्यविचिंत्यताम् ॥ ७ ॥ इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः ॥ चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटीकुटिलाननौ ॥ ८ ॥

तस्यमहिषासुरस्यवधोहननंविचिंत्यताम् ॥ येनसहन्येतसउपायोयुष्माभिश्चिंतनीयः ॥ शॄहिंसायांशृणातिशत्रून् शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ वेदाःप्रमाणमितिवच्छरणमिहैकवचनांतंविवक्षितम् ॥ अस्तेर्लडुत्तमपुरुषबहुवचनांतंस्मइति ॥ वधाहिंसायांवधनंवधः ॥ भावेघञ् जनिवध्योश्चेतिवृद्ध्यभावः ॥ अतएवचवधितुमर्हौवध्यौऋहलोर्ण्यदितिवृद्ध्यभावः ॥ तथाचममवध्यावुभावपिइतिप्राक्तनेप्रयोगेइदंचसाधनमवगंतव्यम् ॥ हनोवावधचेतितुअदंतत्वंतत्रदर्शितम् ॥ ममेतितत्रकृत्यानांकर्तरिचेतिषष्ठी ॥ यद्वा ॥ तत्रवधमर्हतोवध्यौ ॥ दंडादिभ्योयइतियः ॥ ७ ॥ इत्थंदेवानांवचांसिनिशम्यआकर्ण्यमधुसूदनःकैटभाजिद्विष्णुश्चशंभुश्चमृत्युंजयःकोपंचकार ॥ तौकीदृशाकृती ॥ भ्रुकुटीकुटिलाननौभृकुटीकुटिलाननौभ्रकुटीकुटिलाननौइतिपाठत्रयम् ॥ भ्रुकुटीभृकुटीभ्रकुटी

स्त्रियः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ इक्कट्यादिभ्यः ॥ यद्वा सर्वधातुभ्यइन् ॥ कुटादित्वान्ङित्त्वाद्गुणाभावः ॥ कृदिकारादक्तिनोवाङीष् ॥ इकोह्रस्वोङ्योगाल
वस्यौत्तरपदिकंह्रस्वत्वम् ॥ अकारोवाभ्रकुंसादीनामितिपक्षेअत्त्वमौत्तरपदिकम् ॥ ततश्चभ्रुवौक्रोधात् भ्रुवेकुटीइवभ्रुकुट्यौताभ्यांभ्रुकुटीभ्यांकुटिलेभ्रुवेआन
नेययोस्तौ भ्रुकुटीकुटिलाननौहरिहरौनिशम्येतिशमेर्णौ अतउपधायाइतिवृद्धौशमोदर्शनइतिसूत्रेणचक्षुःसाधनज्ञानादन्यत्रश्रवणेमित्वान्मितांह्रस्वः चक्षुःसाध
नज्ञानेतुनिशामय पश्येत्यर्थेह्रस्वत्वाभावः ॥ चकारात्ब्रह्माचभ्रकुटीकुटिलाननःकोपंचकारेत्यनुसंधेयम् ॥ ८ ॥ ततोनन्तरमतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोविष्णोर्ब्र
ह्मणः शंकरस्यततोविस्तृतात्तस्माच्चवदनात्सकाशान्महत्तेजोनिश्चक्रामनिरगात् ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिकीर्तितम् ॥ ९ ॥ तेभ्यस्त्रिभ्योऽन्येषांशक्रा

ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदनात्ततः ॥ निश्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशंकरस्यच ॥ ९ ॥ अन्येषांचैवदेवानांशक्रादीनांशरीरतः ॥
निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत ॥ १० ॥ अतीवतेजसःकूटंज्वलंतमिवपर्वतम् ॥ ददृशुस्तेसुरास्तत्रज्वालाव्याप्तदिगंतरम् ॥ ११ ॥

दीनांचदेवानांसुमहत्तेजः कर्तृ शरीरतएवनिर्गतंनिरगमत् ॥ तत्तेजःकर्तृऐक्यमेकमपृथक्समगच्छतसमपद्यतएकमभवत् ॥ ऐक्यमितिचातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वा
र्थेष्यञ् ॥ अकर्मकाच्चेत्यनुवृत्तौसमोगम्यृच्छीत्यादिसूत्रेणगमेरात्मनेपदंतङ् ॥ तच्चैक्यंसमपद्यतेत्यपिक्वचित्पाठः ॥ सकर्मत्वेपरस्मैपदम् ॥ तच्चैकतांसमग
च्छत् ॥ १० ॥ तेइन्द्रादयःसुराःतत्रदेवसदसि ॥ यद्वा ॥ तत्रदैवेतेजसिदेदीप्यमानेजृंभमाणेजयति ॥ अतीवअत्यर्थंसुतरांसुष्ठुज्वालाव्याप्तदिगंतरं ज्वा
लाभिरर्चिर्भिर्व्याप्तंविद्योतितंदिशांदशानामंतरंमध्यमंतरालंयेनतथोक्तंज्वलंतंदीप्यमानंपर्वतामिवहेमाद्रिमिवतेजसःकूटंपुंजंददृशुर्दृष्टवन्तः ॥ मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवा
नृतराशिषु ॥ अयोघनेशैलशृंगेसीरांगेकूटमास्त्रियाम् ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ ११ ॥

तत्रदेवसदसितत्प्रागुत्पन्नंब्रह्मविष्णुरुद्रमुखजंतेजस्ततपश्चादुत्पन्नंइन्द्रादिसर्वेदेवशरीरजंचतेजः । उभयत्विषाअतुलमनुपमंत्विषादीप्त्याव्याप्तलोकत्रयमेकस्थमेक स्मिन्नेवसमवायिनितिष्ठत् एकत्वेनापृथग्भावेनतिष्ठत्वर्त्तमानंसन्नारीअभूत् ॥ तत्तेजःस्त्रीरूपमभवदितिभावः ॥ नृनरयोर्वृद्धिश्चेतिशार्ङ्गरवादिपाठात् नृत्वजा तिविवक्षायांङीनिवृद्धिः ॥ १२ ॥ यच्छंभोरिदंशांभवंतेजःतेनास्याःमुखमजायतसमजनिष्ट ॥ याम्येनयमदेवताकेनतेजसातस्याःनार्याःकेशाअभवन् विष्णुतेजसातस्याःनार्याःबाहवश्चाभवन् ॥ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रयमाचेतिवक्तव्यमित्याहुः ॥ १३ ॥ सौम्येनसोमदेवताकेनतेजसातस्याः नार्यास्तनयोर्युग्ममभवत् ॥ ऐंद्रेणतेजसामध्यमभवत् ॥ वरुणसंबंधिनावारुणेनतेजसाजंघोरूजंघाभ्यांसहितौऊरूजंघोरूअभवताम् ॥ जंघेचऊरूचवारुणेनतेज

अतुलंतत्रतत्तेजःसर्वदेवशरीरजम् ॥ एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंत्विषा ॥ १२ ॥ यदभूच्छांभवंतेजस्तेनाजायततन्मुखम् ॥ या
म्येनचाभवन्केशाबाहवोविष्णुतेजसा ॥ १३ ॥ सौम्येनस्तनयोर्युग्मंमध्यंचैंद्रेणचाभवत् ॥ वारुणेनचजंघोरूनितंबस्तेजसाभुवः ॥ १४ ॥
ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसा ॥ वसूनांचकरांगुल्यः कौबेरेणचनासिका ॥ १५ ॥ तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा ॥
नयनत्रितयंजज्ञेतथापावकतेजसा ॥ १६ ॥

साप्रत्येकमभूतामित्यर्थः ॥ अन्यथाजानुबाहुवत्प्राण्यंगत्वादेकवद्भावान्नपुंसकत्वादूह्रस्वत्वंस्यात् ॥ जंघोरूइतिनदधिपयआदित्वान्नैकवत्त्वमितिपक्षेजंघाचऊरु श्चेतिजात्यैकवचनंविग्रहे ॥ भुवस्तेजसानितंबःकटिदेशःअभवत् ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्तेजसातस्याःनार्याःपादावभवतां तदंगुल्यःपादयोरंगुल्यःअर्कतेजसाभवन्अष्टा न।वसूनांचतेजसाकरांगुल्योऽभवन् ॥ कौबेरेणकुबेरसंबंधिनातेजसानासिकाअभवत् ॥ १५ ॥ तस्याःनार्याःदंतास्तुप्राजापत्येनप्रजापतिसंबंधिनातेजसासंभूताः समभवन् ॥ प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः ॥ तथानयनत्रितयंनेत्रत्रयंपावकतेजसावह्नितेजसाजज्ञेअजनिष्ट ॥ जनेःकर्त्तरिपरोक्षेलिटिचा

त्मनेपदम् ॥ १६ ॥ तस्याःनार्याः येभ्रुवौतत्संध्ययोस्तेजः ॥ यद्वा यत्संध्ययोस्तेजःतत्तस्याःनार्याभ्रुवावितिह्युभयथायोज्यम् ॥ तथाअनिलस्यवायोर्यत्तेजःतौत स्यानार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौ ॥ यद्वा यौतस्याः नार्याःश्रवणौशब्दग्रहणौतदनिलस्यवायोस्तेजः इत्युभयथापियोज्यम् ॥ तदित्थमुक्तानांचततोन्येषांचदेवानांसंबं धिनांतेजसांसंभवः साशिवासासर्वमंगलादेवी ॥ यद्वा याशिवासर्वदेवानांतेजसांसंभवः इत्युभयथापियोज्यम् ॥ निर्दिश्यमानंप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति ॥ सर्वनामानिपर्यायेणतल्लिंगसंख्याभांजिभवंति ॥ श्रूयतेशब्दआभ्यामितिकरणेल्युटि श्रवणौशब्दग्रहौइतिपुँल्लिंगता ॥ कर्णशब्दग्रहौश्रोत्रंश्रुतिःस्त्रीश्रवणंश्रवःइत्य भिधानतस्तुनपुंसकत्वे श्रवणेअनिलस्यचेतिपाठोपिसभ्यः ॥ १७ ॥ ततःशिवायाःदेव्याःआविर्भावानंतरंसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवांतेजःपुंजात्समुद्भवंतींतां

भ्रुवौचसंध्ययोस्तेजःश्रवणावनिलस्यच ॥ अन्येषांचैवदेवानांसंभवस्तेजसांशिवा ॥ १७ ॥ ततःसमस्तदेवानां तेजोराशिसमुद्भवाम् ॥ तांविलोक्यमुदंप्रापुरमरामहिषार्दिताः ॥ १८ ॥ ततोदेवाददुस्तस्यैस्वानिस्वान्यायुधानिच ॥ ऊचुर्जयजयेत्युच्चैर्जयंतीं तेजयैषिणः ॥ १९॥ शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यददौतस्यैपिनाकभृत् ॥ चक्रंचदत्तवान्कृष्णःसमुत्पाद्यस्वचक्रतः ॥ २० ॥

सर्वमंगलांदेवींविलोक्यअमराःप्राक्महिषार्दिताअपिमहिषासुरेणहिंसिताअपिप्रीतिंप्रापुःप्राप्तवंतः ॥ अर्दहिंसायांचुरादिःक्तःकर्मणि ॥ १८ ॥ ततोदेवीदर्शनतः प्रमोदावाप्त्यनंतरंतेदेवाःजयैषिणःसंतस्तांदेवींजयंतींजयजयेत्युच्चैरूचुः ॥ अथतेदेवाःसर्वेपितस्यैदेव्यैस्वानिस्वान्यायुधानिचददुः ॥ १९ ॥ देवायुधानिमंत्रध्यान वशंवददेवताकृतीन्यत्यद्भुतशक्तीनिइतिशूलाधिदैवताद्विनिष्कृष्यपिनाकभृत्पिनाकीशिवः तस्यैदेव्यैशूलमायुधंस्वसदृक्षमायुधंददौदत्तवान् ॥ आयुधाधिदेवतासाम र्थ्यादायुधंस्वसदृक्षमायुधंसूतेयत्ततस्यैदत्तवानितिभावः ॥ अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ कृष्णश्चविष्णुश्चस्वचक्रतःसुदर्शनाच्चक्रतःसमुत्पाट्यआकृष्यतस्यैदेव्यैदत्तवान् ॥ यथादेवतेजोमयीदेवीसमभवत्तथातदायुधान्यपिदेवायुधसमुद्भवान्येवदैवतेच्छयेतिनात्राश्चर्यमितिभावः ॥ २० ॥

वरुणश्चशंखंतस्यैदेव्यैददौ ॥ हुताशनश्चाग्निस्तस्यैदेव्यैददौशक्तिमायुधविशेषम् ॥ अत्रापिशंखतः शक्तितश्चशंखंशक्तिंचाकृष्यदत्तवंतौताविति भावः ॥ मरुदेवमारुतःवायुस्तस्यैदेव्यैचापंदत्तवान् ॥ तथामारुतएवबाणपूर्णेशरसंभूतेइषुधीदत्तवान् तस्यैदेव्यै अक्षयबाणपूर्णतूण्यौदत्तवान् ॥ तूणोपासंगतूणीरनिषंगाइषुधिर्द्वयोः । इषवोधीयंतेऽत्रइषुधिःइषुधीइतिद्विवचनंसव्यापसव्याभ्यांचापाकर्षणसूचनार्थम् ॥ २१ ॥ अमराधिपः सहस्राक्षः इंद्रःशचीपतिःकुलिशाद्वज्रात्सकाशाद्वज्रंपविंसमुत्पाट्याकृष्यतस्यैददौ॥ किंचसएवेंद्रःशचीपतिःऐरावतात्स्वर्गजात्सकाशात्घंटांचमहतीमाकृष्यतस्यैदेव्यैददौ ॥ वज्रोस्त्रीहीरकेपवौ ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ इदिपरमैश्वर्ये इंदतिइंद्रः सोन्योपिस्यात्अतःउक्तममराधिपइतिसोन्योपिदेवःस्यात् अतउक्तंसहस्राक्षइति ॥ सहस्रमक्षीणियस्यसःसहस्राक्षःसोऽहिःशे

शंखंचवरुणःशक्तिंददौतस्यैहुताशनः ॥ मारुतोदत्तवांश्चापंबाणपूर्णेतथेषुधी ॥ २१ ॥वज्रमिंद्रःसमुत्पाट्यकुलिशादमराधिपः ॥ ददौतस्यै सहस्राक्षोघंटामैरावताद्गजात् ॥ २२ ॥ कालदंडाद्यमोदंडंपाशंचांबुपतिर्ददौ ॥ प्रजापतिश्चाक्षमालांददौब्रह्माकमंडलुम् ॥ २३ ॥

षोपिसहस्राननत्वात् सहस्रमेवअक्षीणियस्येत्येवंधृतविग्रहत्वस्यविवक्षितत्वादशे(दो)षः सुरूढिर्योगमपहरतीतितुन्यायोत्रनाश्रितः । तत्रह्याश्रित्वे(ते)ऽयंव्यावृत्त्याकीर्त्तनेनश्ले(शे)षोनास्तीति॥ यद्यपिस्यात्तथापितदा(दना)श्रयणजनितःपौनरुक्त्यदोषःप्रसज्येतेत्यलंविस्तरेण॥ बहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोःस्वांगात्षच्समासांतः ॥ २२ ॥ यमोऽतकःकालदंडादाकृष्यदंडंकालदंडमायुधंतस्यैदेव्यैददौ ॥ अंबुपतिश्चवरुणःपाशादाकृष्यपाशंददौ ॥ तस्यैदेव्यैपाशाख्यमस्त्रंददौ॥ आश्वाख्याशालिशीघ्रार्थौपाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ प्रजापतिर्ब्रह्मातस्यैदेव्यैअक्षमालांजपमालांकमंडलुंचददौ ॥ अश्वीकमंडलुःकुंडी ॥ ब्रह्माविप्रोपिकश्चित्स्यात् अतउक्तंप्रजापतिरिति ॥ समनुरपिस्यात् ॥ अतउक्तंब्रह्मेत्यपि ॥ वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रःप्रजापतिः ॥ २३ ॥

रविर्निजानात्मीयान्रश्मीन्किरणान्तस्यादेव्याः समस्तेषुरोम्णांकूपेषुददौनिक्षिप्तवान् ॥ किरणप्रग्रहौरश्मी ॥ स्वकेनित्येनिजंत्रिषु ॥ कालोयमः तस्यैदेव्यैनिर्मलंखड्गंनिर्मलंस्वच्छंचर्मदत्तवान् ॥ अंगत्राणसाधनंफलकंचर्मदत्तवान् फलकोस्त्रीफलंचर्म ॥ कालोमृत्यौमहाकालेयमेऽनेहसिचस्मृतः ॥ ॥ २४ ॥ क्षीराण्युदकानियस्ययस्मिन्वासक्षीरोदश्च ॥ उदकस्योदःसंज्ञायाम् ॥ क्षीराब्ध्यधिदैवतः अमलंहारंमुक्ताफलहारंददौदत्तवान् ॥ तथासएवक्षीरोदस्तस्यैदेव्यैअजरेचनूतनेजराराहितेअंबरेवाससीदत्तवान् ॥ अंबरंव्योम्निवाससि ॥ २५ ॥ चूडामणिमित्यारभ्यश्लोकत्रयमेककर्तृकैकक्रियकंद्रष्टव्यम् ॥ तथाहिविश्वकर्मादेवशिल्पी सूर्योपि ॥ यदप्यभ्यधुः विश्वकर्मार्कसुरशिल्पिनोरिति ॥ विश्वस्यकर्मास्मादर्कात् ॥ विश्वंकर्मास्यसुरशिल्पिनइतिविश्वकर्मा ॥

समस्तरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः ॥ कालश्चदत्तवान्खड्गंतस्यैचर्मचनिर्मलम् ॥ २४ ॥ क्षीरोदश्चामलंहारमजरेचतथांबरे ॥ चूडामणिंतथादिव्यंकुंडलेकटकानिच ॥ २५ ॥ अर्धचंद्रंतथाशुभ्रंकेयूरान्सर्वबाहुषु ॥ नूपुरौविमलौतद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमम् ॥ अंगुलीयकरत्नानिसमस्तास्वंगुलीषुच ॥ २६ ॥

सदेवशिल्पीतस्यैदेव्यैयथाचातुर्यणरचितंदिव्यंदिविभवम् । घुप्रागपागुदक्प्रतीचोयत् ॥ चूडामणिंशिरोरत्नंददौ ॥ तथाकुंडलेकर्णवेष्टनेसुवर्तुलेतस्यैसएवविश्वकर्माददौ ॥ कटकोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियाम् ॥ तथासएवतस्यैदेव्यैशुभ्रमर्द्धचंद्रस्यसमविभागः अर्द्धचंद्रस्तददौ ॥ अर्द्धनपुंसकमितिसमासः ॥ परवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः ॥ तथासएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैसर्वबाहुषुकेयूरान्केयूराणिअंगदानिददौ ॥ केयूरोर्द्धर्चादित्वादस्त्रियाम् ॥ तद्वत्पूर्ववत्सएवविश्वकर्मातस्यैदेव्यैतस्याःदेव्याः पादयोर्नूपुरौमंजीरौविमलौनिर्मलौमंजीरौददौ ॥ पादांगुलंतुलाकोटिर्मंजीरोनूपुरोऽस्त्रियाम् ॥ हंसकःपादकटकंतद्वत्पूर्ववच्चातुर्येणरचितम् ॥ अनुत्तमंनास्त्यतोन्यदुत्तमंयस्मात्तत्दनुत्तमंवरेण्यंग्रैवेयकंग्रीवालंकारंकंठभूषणंतस्यैदेव्यैददौविश्वकर्मा ॥ कुलकुक्षिग्रीवाभ्यःश्वास्यलंकारेष्विति ढकञ् ॥ नास्त्रसत्कारि

णांग्रैवमित्यत्रत्वनलंकारत्वादणेव ॥ तथासएवविश्वकर्मादेवशिल्पीतस्याःदेव्याःसमस्तासुसकलासुअंगुलीषुयोग्यानिअंगुलीयकरत्नानितस्यैदेव्यैददौ ॥ जिह्वा मूलांगुलेश्छः ॥ स्वार्थेकन् ॥ अंगुलीषुभवानिअंगुलीयकानांरत्नानिअंगुलीयकान्येववारत्नानि ॥ रत्नंस्वजातिश्रेष्ठेपीत्यभिधानतःगुणतःश्रेष्ठानिमनोज्ञानि अंगुलीयकरत्नानिरमंतेस्मिन्रत्नं जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते ॥ अंगुलीयकानिरत्नानिचेतिद्वंद्वः ॥ तथासएवविश्वकर्माभेद्यंदंशनंचदिव्यंकवचंतस्यै देव्यैददौ ॥ दश्यंतेबध्यंतेदंशनम् ॥ तनुत्रंवर्मदंशनम् ॥ उरश्छदःकंकटकोजगरःकवचोस्त्रियाम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ जलधिःसमुद्रस्तस्यैदेव्यैशिरसिउरसिच अपरामम्लानपंकजांमालांस्रजमददात् ॥ डुदाञ्दाने ॥ भूतानद्यतनेलङ्परस्मैपदम् ॥ अददिदितिपाठेतुददानेचक्षिङ्ङोङित्करणलिंगादनुदात्तेत्त्वानिबंधनमात्मने पदमनित्यमित्यात्मनेपदाभावः ॥ किंचसएवजलधिः तस्यैदेव्यैअतिशोभनमत्यर्थमनोहरंपंकजंलीलारविंदमददात्अदददा ॥ अम्लानानिअशुष्काणिसदैवार्द्रा

विश्वकर्मा ददौतस्यै परशुंचातिनिर्मलम् ॥ अस्त्राण्यनेकरूपाणितथाभेद्यंचदंशनम् ॥ २७ ॥
अम्लानपंकजांमालांशिरस्युरसिचापराम् ॥ अददाज्जलधिस्तस्यैपंकजंचातिशोभनम् ॥ २८ ॥

भूतानियस्यांसातथोक्ताताम् ॥ यद्वा नास्तिम्लानंम्लानिःसर्वदैवयेषांतानिअम्लानानिपंकजानियस्यांसाताम् ॥ माल्यतेधार्यतेमालास्रक्ताम् ॥ आसमंतादाप्ताआप्ति क्रियापेक्षयाआशब्दस्योपसर्गत्वम् ॥ आपोंभांसियैःयानिवातानिआपानिपंकजानितानिराातिगृह्णातीतिआपराताम् ॥ ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षेइतिअःसमासांतः द्व्यंतरुपसर्गेभ्योपईत्तुन ईत्वमनवर्णांतादितिवक्तव्यमितिस्मरणात् इत्थंचआपरामितिच्छेदः ॥ यद्वा नास्तिपरंश्रेष्ठंयतःसाअपरानुत्तमाताम् ॥ यद्वा नविद्यंतेपराः शत्रवोयत्रधार्यमाणायांसाताम् ॥ यद्वा ततोदेवीतःअपरा नपराअपराअभिन्नाअपृथग्भूतासदैवसंलग्नाताम् ॥ यद्वा शिरसिउरसिचअपरांपृथग्भूताम् ॥ शिरसि मालांमाल्यरूपांस्रजं माल्यंमालास्रजौमूर्ध्निइत्यभिधानात् ॥ उरसितुकंठात्प्रालंबरूपांमालां प्रालंबमृजुलंबिस्यात्कंठादित्यभिधानात् ॥ कंठाद्वक्षस्यवलंबमानं माल्यंमालास्यंप्रालंबमुच्यतइतिअपरत्वंपृथक्त्वंमालायाः ॥ २८ ॥

हिमवान्अद्रिराजः तस्यैदेव्यैसिंहंनामवाहनंददौ ॥ वाहयतिप्रापयतिवाहनम् ॥ यद्वा वहतिवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिप्रयोगादन्येषामपिदृश्यते इतिदीर्घः ॥ यद्वा उह्यतेप्राप्यतेनेनेतिवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिनिपातनादुपधादीर्घत्वम् ॥ हिनस्तिसिंहःपंचास्यःकंठीरवः ॥ किंच सएवहिमवान् तस्यैदेव्यै विविधानिनानाप्रकाराणिरत्नानिअददात् ॥ धनाधिपोधनदःसुरयाअशून्यंसर्वदापारिपूर्णपानपात्रंददौ ॥ सूयतेपरिवास्यतेसुरा गंधोत्तमा ॥ २९ ॥ यइमां पृथिवींधत्तेधारयतिससर्वनागेशःसर्वनागाधिपःशेषः अनन्तश्चमहामणिविभूषितंनामहारंनागरूपंहारंतस्यैदेव्यैददौ ॥ नागाःसर्पेभ्योन्येदेवयोनयःइत्याहुः ॥ अनन्तोनागराजःस्यात्सर्पराजस्तुवासुकिः ॥ नागाःकाद्रवेयाः ॥ काद्रवेयेगजेसिसिनागःस्यान्नागकेसरे ॥ ३० ॥ यैरायुधालंकारादिकंदेव्यैसमर्पिंतंतैर्देवै ॥

हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानिविविधानिच ॥ ददावशून्यंसुरयापानपात्रंधनाधिपः ॥ २९ ॥ शेषश्चसर्वनागेशोमहामणिविभूषितम् ॥ नागहारं ददौतस्यैधत्तेयःपृथिवीमिमाम् ॥ ३० ॥अन्यैरपिसुरैर्देवीभूषणैरायुधैस्तथा ॥ संमानितानानादोच्चैःसाट्टहासंमुहुर्मुहुः ॥ ३१ ॥ तस्यानादे नघोरेणकृत्स्नमापूरितंनभः ॥ अमायतातिमहताप्रतिशब्दोमहानभूत् ॥ ३२ ॥

स्ततोऽन्यैरपिसुरैःसर्वैर्विभूषणैस्तथाआयुधैश्चसंमानितापूजितासतीदेवीसाट्टहासमत्यधिकहासगर्भंयथास्यात्तथा उच्चैरुदग्रंयथास्यादुदात्तंवायथास्यात्तथामुहुर्मुहुः वारंवारंननाद ॥ णदअव्यक्तेशब्दे ॥ मुखतोनादमानंदतःसिंहनादंचकार ॥ एतेनसंग्रामतःशत्रून्संहरिष्यामीतिवीररसाविर्भावःसूचितःसिंहनादेन ॥ क्ष्वे डातुसिंहनादःस्यात् ॥ सिंहस्येवनादोनदनंवीराणांयोद्धुकामानांखलभवति ॥ अट्टअतिक्रमणहिंसनयोः भावेघञ् ॥ अट्टनमट्टःअट्टेनजातोहासोऽट्टहासः अट्टहासेनसहितंसाट्टहासं क्रियाविशेषणमेतत् ॥ ३१ ॥ तस्यादेव्याःघोरेणभयंकरेणनादेनसिंहनादेनकृत्स्नंनभःअन्तारिक्षमापूरितमभिव्याप्तंकवलितम् ॥ अथ चअमायता अमासमीपेआयताआगच्छताअतिमहताऽऽदीर्घेणवर्धमानेनतेनसिंहनादेनघोरेणजनितःप्रतिशब्दःप्रतिध्वनिःमहानभूत् ॥ इणगतौ ॥ आङ्पूर्वः

यद्वाअनुपसर्गः ॥ शतारिङणोयणादेशःतृतीयांतं नादेनेत्यस्य विशेषणममायतेत्यदः ॥ समीपार्थेसहार्थेचस्यादमेत्येतदव्ययम् ॥ कश्चिन्माङ्माने दैवादिकः आत्मनेपदानित्यत्वेनशत्रंतमायतेत्येतदित्याख्यत् तन्न ॥ ङित्वनिमित्तात्मनेपदस्यनित्यत्वाभ्युपगमात् ॥ यद्वा माङ्माने दिवादिःभूतानद्यतनेलङ्तेननादेनकृत्स्नंनभः आपूरितंसत्अमायतपरिमितमजायत ॥ अहोविभुनभःअनंतंमहत्पारिमाणमपितेनसिंहनादेनआपूरितत्वादमायतपरिमितमजायतेत्याश्चर्योक्तिः ॥ अन्यथाविभुतावन्नपरिमीयते ॥ परिमीयतेचेद्विभुत्वव्याहतिरिति ॥ ३२ ॥ तेनप्रतिशब्देननिमित्तेनसकलालोकाःचुक्षुभुःक्षोभमापुः ॥ क्षुभसंचलने ॥ लोकस्तुभुवनेजने ॥ तेनशब्देनसमुद्राश्चचकंपिरे सारित्पतयश्चकंपमापुः ॥ कपिचलने ॥ चचालवसुधाभूश्चलनमाप ॥ चलकंपने ॥ चेलुःसकलाश्चमहीधराःपर्वताःचेलुःचकंपिरेकंपमापुः ॥ चलकंपने ॥ सर्वत्रकर्त्तरिलिट् ॥ ३३ ॥ जयेतिचमुदादेवास्तामूचुःसिंहवाहनां सिंहोवाहनंयस्याःसा

चुक्षुभुःसकलालोकाःसमुद्राश्चचकंपिरे ॥ चचालवसुधाचेलुःसकलाश्चमहीधराः ॥ ३३ ॥ जयेतिदेवाश्चमुदातामूचुःसिंहवाहनाम् ॥
तुष्टुवुर्मुनयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥ ३४ ॥ दृष्ट्वासमस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यममरारयः ॥ सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुदायुधाः ॥ ३५ ॥

सिंहवाहनातां सिंहवाहनांदेवींजयलोकोत्कर्षेणवर्त्तस्व ॥ यद्वा जयशत्रूनभिभवइतिदेवाः मुदाहर्षेणऊचुरुक्तवंतः ॥ सिंहवाहिनीमितिपाठे सिंहेनवाहयत्यात्मानंसिंहवाहिनी ॥ यद्वा सिंहंवाहयतियुद्धौचितींप्रापयतिसिंहवाहिनीताम् ॥ अथोएनांदेवींभक्तिनम्रात्ममूर्त्तयोमुनयस्तुष्टुवुः चकारादानर्चुश्चभक्त्यानम्राआत्ममूर्त्तयोयेषांतेतथोक्ताः ॥ आत्ममूर्त्तयःस्वकायाः ॥ ३४ ॥ तदित्थंदेव्याःसाट्टहाससिंहनादेनसमस्तंत्रैलोक्यंत्रिभुवनंसंक्षुब्धंदृष्ट्वाप्राप्तक्षोभंवीक्ष्यतेसर्वेअमरारयः महिषासुरादयःदैत्याःसन्नद्धाखिलसैन्याःउदायुधाःसंतःसमुत्तस्थुःयोद्धुमुत्थिताअभवन्नित्यन्वयः । सम्यक्क्षुब्धं यदाहुः ॥ क्षुब्धस्वांतेतिनिपातनान्मंथातिरिक्तविषयःक्षुभितमितिप्राप्नोतितत्रपरिहारः ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमिति ॥ क्षुब्धागिरिनदीत्याद्यमुपमानाद्भविष्यतीति ॥ त्रयो

लोकास्त्रैलोक्यं चातुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अमराणामरयः अमरावाअरयोयेषांतेअमरारयः ॥ महिषासुरादयोदैत्याःसन्नद्धाःव्यूढकंकटाःअखिलाः
सैन्याःसैनिकाःयेषांसेनाधीश्वराणांतेतथोक्ताः ॥ सन्नद्धोवर्मितःसज्जोदंशितोव्यूढकंकटः ॥ सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैनिकाश्चते ॥ योद्धुमूर्ध्वानिकृतानि
आयुधानियैस्तेउदायुधाःसमुत्तस्थुः अनोरूर्ध्वकर्मणिइत्युक्तेर्नात्रात्मनेपदम् ॥ ३५ ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः ॥ महिषासुरःआःएतत्किमितिक्रोधात
आभाष्यउक्त्वाअशेषैरसुरैर्वृतःपरिवेष्टितःसन्तंदेव्याःसिंहनादलक्षणंशब्दमभ्यधावत , अभिययौ ॥ धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्त्वादात्मनेपदम् ॥ ३६ ॥
श्लोकद्वयमेकान्वयेद्रष्टव्यम् ॥ ततःअभिधावनानंतरंसमहिषासुरःतांदेवींददर्श ॥ कीदृशीम् ॥ त्विषादीप्त्यातेजसाव्याप्तलोकत्रयाम् ॥ पादाक्रांत्यानतभुवनम्रवसुधा

आःकिमेतदितिक्रोधादाभाष्यमहिषासुरः ॥ अभ्यधावततंशब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ॥ ३६ ॥ सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा ॥ पादा
क्रांत्यानतभुवंकिरीटोल्लिखितांबराम् ॥ ३७ ॥ क्षोभिताशेषपातालांधनुर्ज्यानिस्वनेनताम् ॥ दिशोभुजसहस्रेणसमंताद्व्याप्यसंस्थि
ताम् ॥ ३८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषाम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् ॥ ३९ ॥

किरीटेनउल्लिखितांबरांस्पृष्टगगनाम् ॥ धनुर्ज्यानिःस्वनेन क्षोभिताशेषपातालां कंपितसकलरसातलाम् ॥ भुजसहस्रेणसमंतात्समंततःदिशःदशव्याप्यसंस्थि
तांसम्यगवस्थिताम् ॥ किरीटंपुंनपुंसकम् ॥ धनुर्ज्याधनुषिआरोपितामौर्वीसमंतात्समंततइत्यर्थेऽव्ययम् ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ततोदेवी
दर्शनादनंतरंतयादेव्यासहसुरद्विषांमहिषासुरादीनांयुद्धंप्रववृते प्रकर्षेणअवर्तिष्ट ॥ कीदृक्युद्धम् ॥ बहुधामुक्तैरुज्झितैःप्रयुक्तैःप्रेरितैःशस्त्रास्त्रैःखड्गबाणादिभिःआदी
पितदिगंतरमासमंतात्दीपितमुद्द्योतितंदिशामंतरंमध्यमंतरालंयस्ययत्रवातत्तथोक्तम् ॥ क्रियाविशेषणंचैतत्स्यात् ॥ यद्यथा आयुधंतुप्रहरणंशस्त्रमस्त्रमित्य
भिन्नार्थतयाभ्यधुस्तथापिशस्त्राणिखड्गादीनिकरस्थानि ॥ अस्त्राणितुबाणादीनि मोक्तव्यानि इत्यस्यावांतरभेदः अथवा शस्त्रमायुधलोहयोरित्यभिधानात् ॥

शस्त्रेणलोहेनकालायसेननिर्मितान्यस्त्राणितैः ॥ अतश्चसेनांगत्वनिबंधनैकवद्भावशंकाप्यपास्ता ॥ शास्त्रैरितिपाठे शास्त्रैरायुधशास्त्रेकथितान्यस्त्राणितैः ॥
शास्त्रैस्तत्तद्देवताकैर्मंत्रैःशिक्षितान्यस्त्राणिवाशास्त्राणि ॥ यद्वा ॥ शस्त्रस्यलोहस्येमानीत्यणिशास्त्राणिलोहमयानितैः ॥ ३९ ॥ सेनांनयमानःसेनानीर्महिषसुर
स्यसेनानीःसेनाधिपःचिक्षुराख्यःचिक्षुरसंज्ञःसमहासुरःयुयुधे ॥ युधसंप्रहारे आत्मनेपदी ॥ संप्रहारोहननम् ॥ अथच ॥ अतोन्यःचामरःचामराख्यःमहासुर
श्चतुरंगबलान्वितःसन्युयुधे संप्रजहार ॥ हस्त्यश्वरथपादातंसेनांगंस्याच्चतुष्टयम् ॥ चत्वारिअंगानियत्रबलेतेनान्वितः ॥ ४० ॥ रथानांषड्भिरयुतैः अन्वि
तः रथानांषष्ट्यासहस्रैर्युक्तः ॥ उदग्राख्योमहासुरःयुयुधे ॥ एकाद्याःसंख्याअष्टादशपर्यंताःसंख्येयेषुवर्त्तमानास्त्रिलिंगाःविशेष्यलिंगाभवंति ॥ इहषड्भि
रित्येतदयुतैरित्यस्यविशेषणंद्रष्टव्यम् ॥ किंच ॥ विंशत्याद्यास्तुसर्वाःसंख्याः संख्यायांचसंख्येयेचवर्तमानाः सत्यएकवचनांताएवभवंति ॥ किंच ॥

महिषासुरसेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः ॥ युयुधेचामरश्चान्यैश्चतुरंगबलान्वितः ॥ ४० ॥ रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्योमहासुरः ॥
अयुध्यतायुतानांचसहस्रेणमहाहनुः ॥ ४१ ॥ पंचाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहासुरः ॥ अयुतानांशतैःषड्भिर्बाष्कलोयुयुधेरणे ॥ ४२ ॥

संख्यामात्रार्थेवर्त्तमानायाःविंशत्यादेःसंख्यायाः द्विवचनबहुवचनेअपिभवतः सरूपाणामेकशेषारंभात् । द्वेविंशती तिस्रोविंशतयः । गवांविंशती गवांविंश
तयः ॥ इहच षट्अयुतानिषड्भिरयुतैरित्ययुतशब्दस्यएकशेषस्ततोबहुवचनम् ॥ एवमुत्तरत्रापियथासंख्याव्युत्पत्तिरनुसंधेया ॥ दशसहस्राणिअयुतम् ॥ महाहनु
र्नाममहासुरःरथानामयुतानियानितेषामयुतानांसहस्रेणरथायुतसहस्रेणयुद्धसाधनेनदेव्यासहअयुध्यत ॥ रथानांकोट्यासाधनभूतयायुद्धमकरोदित्यर्थः ॥ ४१ ॥
असयःखड्गाइवलोमान्यस्यअसयएववालोमानियस्यसः ॥ असिलोमानाममहासुरश्चरथानांपंचाशद्भिर्नियुतैःयुद्धसाधनैःदेव्यासहअयुध्यतयुद्धमकरोत ॥ दशल
क्षाणिनियुतम् ॥ पंचाशन्नियुतानिपंचकोटयः ॥ रथानांपंचभिःकोटिभिरयुध्यतेत्यर्थः ॥ द्वापंचतौपंक्तिर्दशपंक्तयःशतंदशशतानिसहस्रंदशसहस्राण्ययुतंदशायुतानि

प्रयुतंप्रयुतंतुलक्षमेवदशलक्षाणिंनियुतमेव लक्षादुपरिगणितस्थानंनियुतमुक्तंगणितागमे लक्षमयंनियुतमिति एतेनतन्निरस्तम् ॥ यत्अयुतंदशसाहस्रंनियुतंस्याद्द
शायुतैरिति ॥ नियुतंदशायुतैरित्येतदमूलप्रमाणमुपेक्ष्यंप्रेक्षावद्भिः । विंशत्याद्याः सदैकत्वे यद्यपिस्युस्तथापिसंख्यामात्रेर्थेवर्त्तमानानांविंशत्यादीनांसंख्यानाद्विवचन
बहुवचनेअपिभवतः एकशेषात् ॥ ततश्चपंचाशद्भिरिति ॥ अत्रबहुवचनंयुक्तंनियुतैरित्यत्रबहुत्वात् ॥ रणेयुद्धेबाष्कलोनाममहासुरःअयुतानांषड्भिःशतैर्युयुधे ॥
रथानांयानिषड्भिः शतैर्गुणितानिषष्टिलक्षाणितैःसाधनैःदेव्यासमंबाष्कलोयुद्धंचकार ॥ ४२ ॥ तस्मिन्युद्धेउग्रदर्शनोनाममहासुरः अनेकैर्गजवाजिसहस्रौघैश्चर
थानांकोट्याचवृतःपरिवेष्टितःसन्देव्यासममयुध्यत ॥ गजाश्चवाजिनश्चभूयांसःगजवाजि ॥ सेनांगत्वात्द्वंद्वैकवद्भावः ॥ गजवाजिनोभूयांसःसहस्राणिअपरिमि
तानितेषांसमूहाःअनेकेऽपरिमितास्तैर्वृतःपरिवेष्टितः ॥ अथचरथानांकोट्यावृतःपरिवेष्टितः ॥ कोटिःसंख्याविशेषःकोटिरर्बुदसंज्ञासंख्याप्रयुतसंज्ञंलक्षमर्बुदसंज्ञाकोटिरि

गजवाजिसहस्रौघैरनेकैःरुग्रदर्शनः ॥ वृतोरथानांकोट्याचयुद्धेतस्मिन्नयुध्यत ॥ ४३ ॥ बिडालाख्योमहादैत्यःपंचाशद्भिरथायुतैः ॥
युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः ॥ ४४ ॥ वृतःकालोरथानांचरणेपंचाशतायुतैः ॥ युयुधेसंयुगेतत्रतावद्भिःपरिवारितः ॥ ४५ ॥ अन्येच
तत्रायुतशोरथनागहयैर्वृताः ॥ युयुधुस्संयुगेदेव्यासहतत्रमहासुराः ॥ ४६ ॥

तिह्याहुः ॥४३॥ अथतत्रसंयुगेसंग्रामेबिडालाख्यःबिडालोनाममहादैत्यः रथानांपंचाशद्भिरयुतैःपंचभिर्लक्षैःपरिवारितःपरिवेष्टितःसन्देव्यासमंयुयुधेयुद्धंचकार ॥
॥ ४४ ॥ कालोनाममहादैत्यःरणेरथानांपंचाशतायुतैःपंचाशत्संख्यागुणैस्तैरयुतैःपंचभिर्लक्षैर्वृतः वेष्टितः युयुधे ॥ अपिचसएवतत्रसंयुगेयुद्धेतावद्भिरेवहस्तिभिर्वा
जिभिःपदातिभिश्चसेनांगैःप्रत्येकंपंचभिःपंचभिर्लक्षैःपरिवारितःसन्देव्यासमंयुयुधे ॥ ४५ ॥ तत्रसंयुगेयुद्धेअन्येचचिक्षुरादिभ्योऽपरेयेऽसुरास्तत्रतेषुमहासुराअयुत
शःअयुतैरयुतैः दशसाहस्रीभिःरथनागहयैःकरणैर्वृताःपरिवेष्टिताःसंतः देव्यासहयुयुधुः ॥ चक्षिङोङित्करणतोऽनुदात्तेत्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्यत्वात्परस्मैपदम् ॥

अन्यथात्रयुयुधिरेइत्येवन्याय्यम् ॥ युध्यतेरनुदात्तत्वात् ॥ इहअन्येचतत्रेतिनिर्द्धारणेसप्तमी ॥ येचिक्षुरादिभ्योन्येअसुराःसंतितत्रतेषुमहासुराइतियत्तदोरर्थतोनि त्यसंबंधः॥परतोयस्तत्रशब्दःससंयुगेइत्येतदपेक्षयाधिकरणसप्तम्यंतः ॥ अयुतशइतिसंख्यैकवचनाच्चवीप्सायामितिकारकवाचिनःसंख्याशब्दाद्वीप्सायांशस्प्रत्ययः ॥ रथैःसहिताःनागाःगजाः रथनागाः रथनागैः सहिताःहयाःरथनागहयास्तैःसामानाधिकाण्याधिकारेशाकपार्थिवादीनामुपसंख्यानमुत्तरपदलोपश्चेतिसमासः । अन्य थारथाश्चनागाश्चहयाश्चेतिद्वंद्वेरथनागहयमितिसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात्॥ ४६॥ महिषासुरस्तत्रयुद्धेरथानांदंतिनांहयानांचप्रत्येकंकोटिकोटिसहस्रैर्वृतःपरिवेष्टितःस नृतयादेव्यासहयोद्धुमवाहितोभूत् ॥ कोट्यागुणिताकोटिःकोटिकोटिःकोटिकोट्यागुणितानिसहस्राणिकोटिकोटिसहस्राणितैःचकारात्पदातीनामपितावद्भिरेवकोटिको

कोटिकोटिसहस्रैस्तुरथानांदन्तिनांतथा ॥ हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभून्महिषासुरः ॥ ४७ ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्याःखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ ४८ ॥

टिसहस्रैर्वृतइत्यवगंतव्यम् ॥ ४७ ॥ संयुगेयुद्धेचिक्षुराद्यास्सर्वेपिमहासुरास्तोमराद्यैरायुधैःसाधनैःदेव्यासमंयुयुधुः ॥ चक्षिङोङित्करणादत्रआत्मनेपदान्नित्यत्वात्पर स्मैपदम् ॥ अन्यथायुयुधिरेइत्येवस्यात् ॥ युधेरनुदात्तेत्वात् ॥ सर्वलातोमरोस्त्रियाम् ॥ स्तोम्यंतेश्लाघ्यंतेतोमराः ॥ स्तोमश्लाघायाम् ॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यौ॥ भिंदतःशत्रोःप्रयोक्तारंपालयतिभिंदिपालःहस्तक्षेप्योलगुडः कासूसामर्थ्ययोःशक्तिः ॥ कासूर्नामायुधविशेषः ॥ अयोग्रंमुसलोऽस्त्रीस्यात् ॥ मुस्यतेखंड्यतेनेनमुसलं खंडति भिनत्तिखड्गःद्विधारःकरवालोसिरित्यर्थः ॥ परान्पश्यंतितन्कुर्वंतिपरशवःकठारभेदाः ॥ पट्टिःक्षेत्रादिविन्यासेहिंसाबधारयोरपि ॥ पट्टिर्धाराविशेषो स्त्यस्मिन्पट्टिशः ॥ लोमादित्वात्शः ॥ परशुभिःसहिताःपट्टिशास्तैः ॥ परशवश्चपट्टिशाश्चआयुधविशेषाइति द्वंद्वेतुसेनांगत्वात्द्वंद्वैकवद्भावःस्यात् ॥ ४८ ॥

ततोयुद्धप्रवृत्तेरनंतरंकेचित्महासुराःदेवींहंतुंशक्तीश्चिक्षिपुः क्षिपप्रेरणे ॥ आचिक्षिपुरितितुपाठे प्रयोक्तुमाक्रष्टवंतः ॥ तथादेवींहंतुंपाशांश्चिक्षिपुः पाशान्प्रेरितवन्तः ॥ तथैवअपरेकेचित्तुखड्गप्रहारैर्देवींहंतुंप्रचक्रमुः ॥ आदिकर्मणिप्रयोक्तव्येप्रोपाभ्यामित्यात्मनेपदेनभाव्यमितिचेदुच्यते ॥ पूर्वंधातुःसाधनेनयुज्यते पश्चादुपसर्गेणेत्यादिकर्मणिवृत्तिः ॥ अथवानायं प्रइत्युपसर्गः ॥ तर्हिप्रोपसर्गःप्रतिरूपकःअव्ययाख्यः अन्यथाप्रचक्रमिरेइत्यात्मनेपदमेवस्यात् ॥ ४९ ॥ ततः सादेवीविजिगीषमाणाचंडिका निजान्यात्मीयानि शस्त्राणिखड्गादीनिअस्त्राणिचबाणादीन्यायुधानिवर्षतिप्रवर्त्तयतितच्छीलेतितथोक्तासती तानिमहासुरप्रवर्त्तितानिप्रयुक्तानि शस्त्राणिखड्गादीनि अस्त्राणिच बाणाद्यायुधानि लीलयैवप्रचिच्छेदद्वेधाचकार खण्डयामास ॥ छिदिर्द्वैधीकरणे ॥ हलादिशेषपुनःपुनःप्रसंगविज्ञानात्सिद्धमिति प्रसक्तोपि ननु किंहलादिःशेषःनावयवावयवःसमुदायावयवोभवतीतिवचनात् ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचंडिकेतिपाठेअन्तरेणा

केचिच्चचिक्षिपुःशक्तीःकेचित्पाशांस्तथापरे ॥ देवींखड्गप्रहारैस्तुतेतांहंतुंप्रचक्रमुः ॥ ४९ ॥ सापिदेवीततस्तानिशस्त्राण्यस्त्राणिचंडिका ॥
लीलयैवप्रचिच्छेदनिजशस्त्रास्त्रवर्षिणी ॥ ५० ॥ अनायस्ताननादेवी स्तूयमानासुरर्षिभिः ॥ मुमोचासुरदेहेषुशस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरी ॥ ५१ ॥

पिचकारंचार्थोर्थतःक्वचिल्लभ्यते ॥ तथाअहरहर्नयमानोपिगामश्वंपुरुषंव्रजंवैवस्वतोनतृप्यतिवाक्ये ॥ अथवा ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचांबिकेतिपाठः ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरीतितुक्वचित्पाठः ॥ लीलाहेलाविलासःखेलाक्रीडावातथा ॥ ५० ॥ अनायस्तमखिन्नमम्लानमाननंमुखंयस्याःसातथोक्तादेवीविजिगीषमाणा सुरैर्ब्रह्मादिभिर्ऋषिभिर्वसिष्ठादिभिश्च ॥ यद्वा नारदादिभिःसुरर्षिभिःस्तूयमानाईश्वरीचभगवतीअसुराणांदेहेषु यद्वा आसुरेष्वसुरसंबंधिषुदेहेषुशस्त्राणिखड्गादीनिअस्त्राणिबाणादीन्यायुधानिमुमोचप्रयुक्तवतीप्रेरितवती ॥ ईश्वरस्यस्त्रीईश्वरी ॥ यद्वा अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेत्त्वोपधायाइति ईश्वरी विश्वव्यापिकाभगवतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥

सप्तसिद्धोदेव्यावाहनीभूतःकेसरीसिंहोपिक्रुद्धःधुतसटःकम्पितस्कन्धकेसरःसन्आसुरसैन्येषु यद्वा असुरसैन्येषुचचारप्रससारपरिबभ्राम ॥ केषुकइव वनेषुहुताशनोग्निरिव ॥ सिंहःक्रोधेनज्वलद्रूपत्वात्हुताशनइव ॥ हुताशनसादृश्यंसिंहस्यवर्णितम् ॥ यथाचवनानिवनाग्निदग्धानिभस्मीस्युस्तथादैत्यसैन्यान्यपिदेवीवाहनभूतसिंहरोषानलदग्धानिभवेयुरितिदैत्यसैन्यानांवनसादृश्यंद्रष्टव्यम् ॥ क्रुद्धःकण्ठीरवोगर्जन्नुज्ज्वलोज्ज्लदीधितिः ॥ उद्वमन्निवजज्वालसज्वालाज्वलनंयुधिइतिभावः ॥ व्रतिनस्तुसटाजटेत्यभिधानाद्व्रतिनःशिखासटेत्युच्यतेइहतुसटेवसटाइत्युपमानाद्धुताः सटायेनसतथोक्तइतिसटाप्रयोगासिद्धिः ॥ ५२ ॥ अंबिकाचंडिकारणेसंग्रामेमहासुरैःसमंयुध्यमानासतीयान्यानेवयावतएवनिःश्वासान्उच्छासान्मुमुचेमुक्तवती तेएवतावन्तएवनिःश्वासाःप्रत्येकंसद्यस्तस्मिन्नेवक्षणेशतसहस्रशः गणाश्चाण्डिकागणाःसंभूताःसमदृश्यंत ॥ इहगणाःशताधिकंसहस्रंचेद्विवक्षिताःस्युस्तदाशतसहस्रमेकादशशतानिशतसहस्रंशतसह

सोपिक्रुद्धोधुतसटोदेव्यावाहनकेसरी ॥ चचारासुरसैन्येषुवनेष्विवहुताशनः ॥ ६२ ॥ निःश्वासान्मुमुचेयांश्चयुध्यमानारणेंबिका ॥ त एवसद्यःसंभूतागणाःशतसहस्रशः ॥ ६३ ॥ युयुधुस्तेपरशुभिर्भिंदिपालासिपट्टिशैः ॥ नाशयंतोसुरगणान्देवीशक्त्युपबृंहिताः ॥ ६४ ॥

स्रमितिवीप्सायांशतसहस्रशः । संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ अथचगणाः शतगुणितानिसहस्राणिलक्षमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ तेरणेदेवीरोषनिःश्वासजागणाः युध्यध्वंयुध्यध्वमितिदेव्यानुपबृंहिताः प्रोत्साहिताः परशुभिः भिंदिपालासिपट्टिशैरायुधैरसुरगणान्नाशयन्तः महासुरैः समंयुयुधुः ॥ भिंदिपालैःसहिताअसयः खड्गाः तैः सहिताः पट्टिशास्तैः ॥ द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकत्वंस्यात् ॥ बृहिवृद्धौ उपपूर्वः प्रोत्साहनेवृद्ध्युत्कर्षेवावर्तते ॥ देवीशक्त्यपबृंहितानितिपाठेअपपूर्वोबृहिर्वृद्धिवाची ॥ तेगणाः देवीसामर्थ्यात्क्षीणानसुरगणान्नाशयंत ॥ अस्मिन्पाठेगणानांशौर्योत्कर्षोनास्ति ॥ यतोदेवीशक्त्यपबृंहितानेवासुरान्नाशयंतोयुयुधुः ॥ ५४ ॥

युद्धेमहोत्सवेइवदेव्यागणाः पटहानानकानवादयंतवादितवंतः ॥ वदेर्ण्यंताल्लङिणिचश्चेत्यात्मनेपदम् ॥ आनकःपटहोस्त्रीस्यात् ॥ तथापरेगणाःशंखानवाद
यंत ॥ तथान्येगणाः मृदंगान्मुरजानवादयंत ॥ युद्धमहोत्सवइत्यनेनबाणानांरणोन्मुखत्वेनशौर्योत्कर्षः संग्रामजयित्वंसूच्यते ॥ उत्सूतेसुखमुत्सवः ॥
महानुत्सवोमहोत्सवः ॥ ५५ ॥ ततोनंतरंदेवीत्रिशूलेनगदयाशरवृष्टिभिःखड्गादिभिश्चसंग्रामसाधनैरायुधैः शतशः शतैः शतैः महासुरान्निजघान । निरं
तरंजिहिंस ॥ आदिशब्देनयष्टिपरशुकुंतमुद्गरमुशलकर्त्तरीकरवालिकाभिंदिपालपरिघशंकुतोमरवज्रशक्तिपाशचक्राद्यायुधानिगृह्यंते ॥ ५६ ॥ अथचदे
वीघंटास्वनविमोहितान्घंटानिर्घोषमूर्च्छितानन्यानसुरान्पाशेनबद्ध्वाभुविपातयामास ॥ अथचदेवीअन्यानसुरान्पाशेनाकर्षयदाकृष्टवती ॥ कृषेश्चुरादि
कात्स्वार्थेणिचिलङिरूपम् ॥ ननुचनायंपठ्यतेचुरादौयदैवम् ॥ कर्षत्याकर्षणेशेतुकृषतेकृषतीत्युभेइत्येवंपठ्यते ॥ एवंतर्हिभ्वादेः कर्षतेः कर्षणंकर्षः कर्षम

अवादयंतपटहान्गणाःशंखांस्तथापरे ॥ मृदंगांश्चतथैवान्येतस्मिन्युद्धमहोत्सवे ॥ ५५ ॥ ततोदेवीत्रिशूलेनगदयाशक्तिवृष्टिभिः ॥ ख
ड्गादिभिश्चशतशोनिजघानमहासुरान् ॥ ५६ ॥ पातयामासचैवान्यान्घंटास्वनविमोहितान् ॥ असुरान्भुविपाशेनबद्ध्वाचान्यानकर्षयत् ॥
॥ ५७ ॥ केचिद्द्विधाकृतास्तीक्ष्णैःखड्गपातैस्तथापरे ॥ विपोथितानिपातेनगदयाभुविशेरते ॥ ५८ ॥

करोत् तत्करोतीतिणिच् ॥ ५७ ॥ देव्यास्तीक्ष्णैः खड्गपातैः केचिन्महासुराः द्विधाकृताः खंडिताः ॥ तथाऽपरेमहासुरादेव्यागदयाकृतेननिपातेनवि
पोथिताः संतःभूमौशेरतेशयितवंतइत्यर्थः ॥ विपोथिताइतिपुथुहिंसायांदिवादिः ॥ यदाहुः ॥ पुथ्येत्पुंथतिहिंसार्थेभाषार्थेपोथयेदिति ॥ विविधंपोथनंविह
ननं विपोथः संजातएषांविपोथिताः संजातविघाताइत्यर्थः ॥ यद्वा विविधःपोथः विघातोयेषांतेविपोथाः ॥ विपोथाः कृताः विपोथिताः तत्करोतीतिणिचिकर्म
णिक्तः ॥ नतुचपुथ्यतेर्णिचिकर्मणिक्तः ॥ ननुचपुथ्यतेरुदुपधत्वान्नपुंसकेभावेक्तेकृतेकित्त्वनिषेधपक्षेपोथितमितिस्यात् ॥ ततश्चविविधंपोथितंपोथनंविहननंयेषां
तेइतिबहुव्रीहौवाहिताग्न्यादित्वान्निष्ठांतस्यपरनिपातेविपोथिताःस्युः नस्युः ॥ यतउदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्यामितिशब्विकरणानामेवोदुपधानांतत्रसूत्रे

ग्रहणंनान्येषामित्यभ्युपजग्मुः ॥ यद्वा विपुंथिताइतिपाठेपुथिहिंसासंक्लेशनयोः भ्वादिः कर्मणिक्तः । विपुंथिताविहिंसिताः संक्लेशितावधिताइतियावत् ॥ ॥ ५८ ॥ केचिन्महासुराः देव्यामुशलेनभृशमत्यर्थंहताः ताडिताः रुधिरंरक्तंवेमुः उज्जगरुः ॥ केचिच्चमहासुराः देव्याशूलेनवक्षसिभिन्नाः विदारिताः संतः भूमौनिपातिताःन्यपतन् ॥ वेमुरितिअतएकहल्मध्येनादेशादेर्लिटिइति ॥ टुवमूउद्गिरणइत्यस्य नशसदवादिगुणानामितिनिषेधादेत्त्वाभ्यासलोपौनस्तइत्याहुः ॥ ततश्चवममुरित्येवंभवितव्यमिति ॥ अत्रसमादधुः अतएकहल्मध्येनादेशादेर्नशसददवादिगुणानांलिटीत्येकयोगेकर्त्तव्येयोगविभागादस्यानित्यत्वमिति ततःवेमुरित्यपिक्वचित्साधुस्यादिति ॥ ५९ ॥ केचिच्छैलानुकारिणःशैलान्स्वगात्रपरिमाणतःअनुकुर्वाणाःपर्वतायमानाःत्रिदशानामर्दनाःअर्द्दयितारःहिंसकाःअसुराः रणाजिरेरणस्याग्रेदेव्याप्रयुक्तेननिरंतरशरौघेणअविच्छिन्नबाणव्यूहेनकृत्ताः छिन्नाः विद्धाः प्राणानसून्मुमुचुःव्यमुंचन् ॥ शराणामोघःतेनशरौघेण ॥ कुमति

वेमुश्चकेचिद्रुधिरंमुसलेनभृशंहताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौभिन्नाःशूलेनवक्षसि ॥ ५९ ॥ निरंतरशरौघेणकृताःकेचिद्रणाजिरे ॥ शैलानुकारिणःप्राणान्मुमुचुस्त्रिदशार्दनाः ॥ ६० ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः ॥ ६१ ॥

चेतिणत्वम् ॥ निरंतराःशरानिरंतरशरास्तेषामोघःसमूहस्तेन ॥ सेनानुकारिणइतिक्वचित्पाठः ॥ सेनासैन्यमनुपश्चात्कर्तुंशीलंयेषांतेअग्रेसराः शूराःत्रिदशार्दिनःदेवहिंसिनः केचिदसुराःरणाजिरेप्राणान्मुमुचुःअत्यक्षुः ॥ सेधानुकारिणइतिपाठे सिध्यंतिसेधाः ॥ शल्यानुकारिणइतितुसभ्यःपाठः ॥ श्वावित्तुशल्यइत्यभिधानात् ॥ शल्यःशल्यकोभक्ष्यःपंचनखः ॥ निरंतराइतिपाठे शरौघेणनिरंतराःप्रतिलोमकूपव्याप्ताः कृताः सिद्धाः ॥ अतएवशल्यकाइवशललीकण्टकशतावृताः ॥ शल्यकाइवदृश्यमानारणाग्रेप्राणान्मुमुचुः ॥ निरंतराःशरौघेणकृताइतितुपाठेकृताराचिताइत्यर्थः ॥ ६० ॥ तयादेव्याकेषांचिदसुराणांबाहवोभुजाः छिन्नाः खण्डिताः भुविपेतुः तथादेव्याऽपरेसुराःछिन्नाःग्रीवाःशिरोधरायेषांतेछिन्नग्रीवाः संतः पेतुः ॥ तथादेव्याऽन्येषामसुराणांछिन्नानिशिरांसिपेतुस्तथादेव्याऽन्येऽसुराःवपुषोमध्येदेशेविदारिताः खण्डिताःसंतःपेतुःभूमौन्यभ्रशुः ॥ असाकल्येतुंचिच्चन ॥ छिन्नंछातंलूनंकृत्तंवृक्णम्॥दारितौभिन्नभेदितौ॥ ६१ ॥

अपरेतुमहासुरायुद्धतःदेव्याविच्छिन्नजंघाःखण्डितजंघाकाः संतःउर्व्यांभुविपेतुःप्रबभ्रंशुः ॥ केचित्तुयुध्यंतःएकबाह्वक्षिचरणाःएकबाहुकाएकाक्षाःएकचरण
काश्चसंतोदेव्याद्विधाकृताःखण्डिताउर्व्यांपेतुःन्यपतन् ॥ बाहुश्चअक्षिचचरणंचबाह्वाक्षिचरणंयुद्धतः प्रतिमहासुरंसंपन्नमेकबाह्वक्षिचरणंयेषांते ॥ द्वंद्वांतेश्रूयमाणं
पदंव्यावर्त्तकंप्रत्येकमभिसम्बध्यते ॥ तथासम्पन्नव्रीहियवोग्रामः तथाचव्रीहियवधान्याःप्रजाः (?) ॥ ६२ ॥ अन्येमहासुराःशिरसिछिन्नेपिसतिभूमौपतिताः
पुनस्तदनुउत्थिताःकंशिरोबध्नंतिकबंधाःसंतःपुनःशिरोधारिणःसंतःगृहीतपरमायुधाःआत्तोत्तमशस्त्राः पुनर्देव्यासमंयुयुधुः ॥ गृहीतपरमायुधेतिह्यविसर्गपाठेतु
गृहीतापरमाआसमंतात्युत्युद्धंययासादेवीगृहीतपरमायुत्गृहीतपरमायुधेतितृतीयांतमेतत् ॥ कबंधोस्त्रीक्रियायुक्तमपमूर्द्धकलेवरम् ॥ कस्यशिरसोबन्धोत्रकबन्धः
कंबध्नातिवाकबन्धः ॥ कबंधंसलिलेतुण्डे ॥ युद्धेयोद्धृषुवीरेषुसहस्रेकृत्तमूर्द्धसु ॥ तदावेशात्कबन्धःस्यादेकोऽमूर्द्धाक्रियान्वितइतिकबंधलक्षणम् ॥ देवीदानव

विच्छिन्नजंघास्त्वपरेपेतुरुर्व्यांमहासुराः ॥ एकबाह्वक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्विधाकृताः ॥ ६२ ॥ छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताःपुनरुत्थिताः ॥
कबंधायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायुधाः ॥ ६३ ॥ ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः ॥ कबन्धाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयः ॥ ६४ ॥

युद्धेतुकबन्धार्बुदकोटयः ॥ क्षणेक्षणेसमुत्पन्नादेव्यायुयुधिरेपुनः ॥ देवीदानवयुद्धोत्थकबन्धार्बुदकोटयः ॥ देवीरोषोत्थहुंकारज्वलज्ज्वलनभस्मिताः ॥ ६३ ॥
तत्रयुद्धेअपरेमहासुरास्तूर्याणांवाद्यादीनांततानद्धघनसुषिराणांचतुर्णांलयःसाम्यंवाद्यादीनामन्योन्यसमत्वमाश्रिताःवीररसावेशवशाःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयःयुध्यमानाः
पूर्वंदेव्याछिन्नशिरसोपिवीररसाविष्कारात्संग्रामाधिदेवतावेशाच्चाविष्कृतचेतनाः संतः पश्चात्कंशिरोबध्नंतिस्वंस्वंयथास्थानंसंनिवेशयंतीतिकबन्धाः संतः पुनः शिरो
धारिणः संतः ननृतुर्नृत्यंचक्रुः ॥ चकारात्केचिद्देव्यासमंयुयुधिरेच ॥ तूर्यलयाश्रिताहिनृत्यंतिखड्गशक्त्यृष्टिपाणयोहियुध्यन्ते ॥ ततंवीणादिकंवाद्यमानद्धं
मुरजादिकम् । वंशादिकंतुसुषिरंकांस्यतालादिकंघनम् ॥ तथाचभरतः ॥ ततंचैवावनद्धंचघनंसुषिरमेवच ॥ चतुर्विधंतुविज्ञेयमातोद्यंलक्षणान्वितम् ॥ अतएवा

न्युधुः ॥ चतुर्विधमिदंवाद्यं वादित्रातोद्यनामकमिति ॥ यद्यपिखड्गेतुनिस्त्रिंशचंद्रहासासिऋष्टयइतिऋष्टिः खड्गपर्यायस्तथाप्याकृतिसंनिवेशविशेषभेदभिन्नतयापृथक् प्रयुक्तः ॥ खड्गशक्त्यष्टपाणयइतितुपाठेखड्गैःशक्तिभिश्चअष्टाव्याप्ताःपाणयोयेषांते ॥ यद्वा दैत्याःकेचिदष्टभुजाश्चसंतीतिखड्गश्चशक्तयश्चअष्टस्वष्टसुपाणिषुये षांते ॥ ६४ ॥ अन्येमहासुराःसंग्रामशूराःयुद्धेतिष्ठतिष्ठेतिदेवींभाषंतः कथयंतःस्वकीयामहमहमिकांप्रकटयंतो देव्यासमंयोद्धुमाजग्मुरितिशेषः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यत्र नित्यवीप्सयोर्नित्येआभीक्ष्ण्येचतिङंतस्यद्विर्वचनम् ॥ भाषंतइति ॥ भाषव्यक्तायांवाचि ॥ अनुदात्तेत्त्वात्प्राप्तस्यात्मनेपदस्यचक्षिङोङित्त्वादनित्यत्वात्परस्मैपदं शतृप्रत्ययः ॥ तिष्ठतिष्ठेत्यभाषंतेतिपाठेतुअन्येमहासुरादेवींतिष्ठतिष्ठअयास्मदग्रेकयास्यसिक्वचानिलीयसेइतिसभर्त्सनंनामग्राहमालपन्नित्यर्थः ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचैवो

तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोदेवीमन्येमहासुराः ॥ रुधिरौघविलुप्तांगाःसंग्रामेलोमहर्षणे ॥ ६५ ॥
पातितैरथनागाश्वैरसुरैश्चवसुन्धरा ॥ अगम्यासाभवत्तत्रयत्राभूत्समहारणः ॥ ६६ ॥

क्त्वादेव्याऽन्येयुयुधुर्मृधे ॥ अन्येचमहासुरामृधेयुद्धेदेवि तिष्ठतिष्ठेतिसभर्त्सनमुक्त्वादेव्याचसमंयुयुधुः ॥ लोमानिरोमाणिहृष्यंत्युद्भवंत्यनेनेतिलोमहर्षणं तस्मिन्रो मांचोद्गमकारिणिसंग्रामेरुधिराणामोघाःस्तोमास्तैःविलुप्तांगाअपरेमहासुराः ॥ रोमांचोरोमपुलकोरोमहर्षणमित्यपि ॥ ओघोवृंदेंभसांरये ॥ ६५ ॥ देव्यापातितैः भ्रंशितैरथैर्नागैर्गजैरश्वैरसुरैश्चकीर्णासावसुंधराअगम्याऽनधिगम्यागंतुमशक्यातत्राभवत् ॥ क्वयत्रसमहान्रणःसंग्रामःदेव्यासमंमहिषासुरसैन्यानामभूत् ॥ पातितै रथेत्यत्ररोरीतिरेफलोपःरथसहिताःनागाःरथनागास्तत्सहिताअश्वास्तैः। द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥ वसूनिधारयतिसावसुंधरा नगम्याअगम्याअसेव्या ॥ गमेःपोरदुपधायत् ॥ ६६ ॥

किंचतत्रयुद्धेअसुरसैन्यस्यमध्येसद्यःसपदितत्क्षणेदेव्यासहसंग्रामारंभक्षणे एववारणानांगजानामसुराणांदैत्यानांवाजिनांवोटकानांशोणितौघारक्तसमूहाएवमहानद्यः समुद्रगाःसद्यःविसुस्रुवुःप्रसुस्रुवुरित्यर्थः ॥ रक्तप्रवाहमय्योमहानद्योबभूवुरित्यर्थः ॥ विसुस्रुवुः ॥ स्रुगतौ लिट् उस्युवङ् ॥ ६७ ॥ तथातद्वत्अंबिकादेवी असुराणांतत्प्रसिद्धंमहासैन्यंक्षणेनतत्क्षणमात्रेणक्षयंविनाशं निन्येप्रापयामास ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ तृणानिचतृणदारूणितेषांमहान्चयः गणःसमूहस्तं यथावह्निस्तद्वत् ॥ यद्वा यथातथैवसाम्ये ॥ ६८ ॥ नकेवलमंबिकैवअपितुससिंहश्च ॥ सप्रसिद्धोदेव्यावाहनीभूतोधुतकेसरःकंपितस्कन्धकेसरःसिंहश्च महानादंमहांतंनादंकंठीरवत्वात् । कंठगर्जनमुत्सृजन्कुर्वन्तथोचितमसुरसैन्यंक्षयंनाशंनिन्ये ॥ यच्चाख्यात्अथवासचसिंहः कर्त्ताविचिन्वतीतिविचयनक्रिया

शोणितौघामहानद्यःसद्यस्तत्रविसुस्रुवुः ॥ मध्येचासुरसैन्यस्यवारणासुरवाजिनाम् ॥ ६७ ॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुराणांतथांबिका ॥
निन्येक्षयंयथावह्निस्तृणदारुमहाचयम् ॥ ६८॥ सचसिंहोमहानादमुत्सृजन्धुतकेसरः ॥ शरीरेभ्योऽमरारीणामसूनिवविचिन्वति ॥ ६९ ॥

संबंधनीयः प्रसिंहःमहानादमुत्सृजनधुतकेसरः सन्नमरारीणांसुरद्विषांशरीरेभ्यःसकाशतः असून्प्राणान् विचिन्वतिप्राणान् गृह्णीयादिवसंहरेदिव ॥ विचिन्वतीतिचिञ्चयनेविध्यादौलिङर्थेलेट्कर्त्तरिस्वादिभ्यःश्नुः ॥ लेटस्तिप् लेटोडाटावितिअडागमः ॥ छांदसोगुणाभावः इकोयणचिन किंतु हुश्नुवोःसार्वधातुकेयण् ॥ इतश्चलोपःपरस्मैपदेष्वितितुवा ॥ तेनात्रइतिश्रूयते ॥ अथवाविचिन्वतीतिसप्तमीयम् ॥ ससिंहश्चधुतकेसरःमहानादमुत्सृ जन्असुरान्व्यापादयतच्छरीरेभ्यःप्राणान्विचिन्वतीवेत्युत्प्रेक्षते ॥ ततश्चतस्मिन्सिंहेऽमरारीणांशरीरेभ्यः प्राणान्विचिन्वतीवइतस्ततःसंहर्तुंगवेषयतीवसतिदेव्या गणैश्चतैरसुरैः सहयुद्धंकृतंव्यधायीत्यर्थः ॥ ६९ ॥

तत्रसंग्रामभूमौदेव्यारोषनिःश्वाससंभूतैर्गणैश्चतैरसुरैः सहयुद्धंतथाकृतंयथादिविस्वर्गेदेवाः पुष्पवृष्टिमुचः सन्तः एनांदेवींतुष्टुवुः स्तुतवन्तः ॥ पुष्पाणांवृष्टीर्मुचं तिपुष्पवृष्टिमुचः ॥ अथैनांतुष्टुवुरितिपाठेतुदेव्यागणैश्चतत्रभूमौमहासुरैःसमंयुद्धंकृतम् ॥ अथानन्तरंपुष्पवृष्टिमुचोदेवाः दिविषदः एनांयुध्यमानांससिंहांसगणामं बिकांतुष्टुवुः ॥ अहोइदंनामाश्चर्यंयोद्धारोमायाविनोमहासुराः तैः सममेकाकिन्यबलायुध्यते महासुरसैन्यान्यप्यनेकानि दशशः शतशः सहस्रशः अयुतशः लक्षशःनियुतशःकोटिशःकोटिकोटिशश्चक्षयंतयैकयैवनीतानि तद्रणेकबंधाअपितयाऽबलयायुध्यंतेतेचतदबलारोषहुंकारज्वलज्ज्वलनज्वालावलीढाः क्षणे क्षणेभस्मीभवन्ति अथचरणमण्डलेतदबलाविखंडितप्रचंडविक्रमोल्लासिमहायोद्धृमहासुरवपुर्विलसद्रुधिरौघामहानद्यः प्रवहंतीतितामित्थमद्भुताद्भुतचरितांलोका

॥ देव्यागणैश्चतैस्तत्रकृतंयुद्धंतथासुरैः ॥ यथैनांतुष्टुवुर्देवाःपुष्पवृष्टिमुचोदिवि ॥ ७० ॥ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमहिषासुरसैन्यवधोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ऋषिरुवाच ॥ निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः ॥ सेनानीश्चिक्षुरःकोपाद्ययौ योद्धुमथांबिकाम् ॥ १ ॥ सदेवींशरवर्षेणववर्षसमरेसुरः ॥ यथामेरुगिरेःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ २ ॥

भ्युदयैकफलोदयामंबिकांदिविषदःस्तुवंतीत्यर्थः ॥ ७० ॥ ॥ इति श्रीमार्कंडेयमहाराजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविर चितायांशांतनव्यांचंडिकामाहात्म्यटीकायांद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ अथमहिषासुरसेनानीः चिक्षुरसंज्ञः महासुरः तत्सैन्यंतस्यम हिषासुरस्यसैन्यंदेव्यानिहन्यमानंनिरंतरंहन्यमानमवलोक्यवीक्ष्यकोपात्योद्धुमंबिकांदेवींययौजगाम ॥ निहन्यमानमिति वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिभू तेल्युन्निहतमित्यर्थः ॥ १ ॥ सचिक्षुरनामाऽसुरः समरेसंग्रामेशरवर्षेणनिरंतरप्रयुक्तबाणपातनेनदेवींववर्षच्छादयामास ॥ कःकेनकिमिवतोयदोमेघः

तोयवर्षेणसंततप्रवृद्धपाथःप्रथितपातनेनमेरुगिरेःशृंगमिव ॥ नभिन्नेवचने लिंगेनहीनाधिकतापिवा ॥ उपमादूषणायालंयत्रोद्वेगोनधीमताम् ॥ क्रियावाचित्व माख्यातुमेकोत्रार्थः प्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुवर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ यद्वा यथातथैवेदंसाम्यम् ॥ २ ॥ ततोनंतरंदेवीसंग्रामेलीलयैवक्रीडयैवअनायासे नैवबाणैस्तस्यचिक्षुरसंज्ञस्यशरोत्करान्बाणगणान्छित्वाखंडयित्वातुरगान्घोटकान्बाणैर्जघान ॥ अथचबाणैरेववाजिनांघोटकानांयंतारंसारथिंजघान ॥ क्रीडा लीलाचनर्मच ॥ स्त्रीणांविलासविब्बोकविभ्रमाललितंतथा ॥ हेलालीलेत्यमीहावाःक्रियाःशृंगारभावजाः ॥ नियंताप्राजितायंतासूतःक्षत्ताचसारथिः ॥ ३ ॥ सादेवीसद्यःसपदितत्क्षणेएवाशुगैर्बाणैःधनुःकोदंडंचचिच्छेदअच्छिनत् ॥ अतिसमुच्छ्रितमत्युच्चतरंध्वजंचकेतुंबाणैश्चिच्छेद ॥ छिन्नंधन्वधनुर्यस्यसतथोक्तः तंछिन्नधन्वानंचिक्षुरंमहासुरंगात्रेषुसर्वावयवेषुआशुगैर्विव्याधताडयामास ॥ व्यधताडनेलिटयभ्यासस्योभयेषामितिसंप्रसारणम् ॥ आशुगौवायुविशिखौ ॥

तस्यच्छित्त्वाततोदेवीलीलयैवशरोत्करान् ॥ जघानतुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनाम् ॥ ३ ॥ चिच्छेदचधनुःसद्योध्वजंचातिसमुच्छ्रितम् ॥
विव्याधचैनंगात्रेषुछिन्नधन्वानमाशुगैः ॥ ४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अभ्यधावततांदेवींखड्गचर्मधरोसुरः ॥ ५ ॥

धनुरर्धर्चादित्वान्नपुंसकेपि ॥ अन्यथाधनुश्चापौधन्वशरासनकोदण्डकार्मुकमित्यभिधानात् ॥ ४ ॥ सचिक्षुराख्योसुरःदेव्याछिन्नंधन्वधनुर्यस्य विच्छिन्नोरथोयस्यविरथः ॥ हताअश्वायस्यसः हतःसारथिर्यस्यसः ईदृगवस्थःखड्गचर्मधरःसन्तांदेवींहंतुमभ्यधावतउपाद्रवत् ॥ सृगतौ सर्तेःवेगितायांगतौ धावादेशोवक्तव्यः ॥ यद्येवंसर्तेःपरस्मैपदित्वादात्मनेपदंनस्यात् ॥ स्यात्कर्तरिकर्मव्यतिहारइति । नस्यात् । नगतिहिंसार्थेभ्यइतिनिषेधात् ॥ अतश्चाभ्यधावत्ततोदे वीमित्यपाठिषुः ॥ यद्वा धावुगतिशुद्धयोरित्येतस्यस्वरितेत्त्वात्पाक्षिकमस्यात्मनेपदमिति ॥ अस्त्वभ्यधावततांदेवीमित्यपिपाठपाटवंपठितॄणाम् ॥ फलकोस्त्रीफलं चर्म ॥ गात्रत्राणंचर्ममयत्वाच्चर्म ॥ धृञ्धारणे धरतेधरः ॥ खड्गश्चचर्मच सेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ खड्गचर्मणो धरःखड्गचर्मधरः ॥ अन्यथाकर्मण्यण्स्यात् ॥ ५ ॥

अतितरांवेगवान् सचिक्षुरःसेनानीरसुरः तीक्ष्णातिग्माधारायस्यतेनखड्गेनमण्डलाग्रेणसिंहंमूर्धनिआहत्यप्रहृत्यदेवीमपिसव्येवामेभुजेआजघानप्रजहार ॥ अकर्मक
त्वात्पराङ्गकर्मकत्वाच्चाङोयमहनइत्यात्मनेपदाप्राप्तिः ॥ वामंशरीरंसव्यंस्यादपसव्यंतुदक्षिणम् ॥६॥ हेनृपनन्दनसुरथंनिशामय ॥ तस्यदेव्यावामंभुजंप्राप्यचिक्षुरा
ख्यमहासुरप्रयुक्तःखड्गःमण्डलाग्रःपफाल ॥ ञिफलाविशरणे विशशार चूर्णीबभूव ॥ ततःखड्गभंगानंतरंकोपादरुणलोचनःरक्तलोचनःचिक्षुरःशूलंत्रिशूल
मायुधंजग्राहअग्रहीत् ॥ अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ ७ ॥ ततस्तुत्रिशूलग्रहानंतरंचिक्षुरोमहासुरस्तत्प्राग्गृहीतंत्रिशूलंतदायुधंभद्रकाल्यांदेव्यांविषयेचिक्षेपअक्षैप्सीत् ॥
कीदृशंशूलम् अम्बरादाकाशात् अम्बरमाक्रम्यतेजोभी रविबिंबमिवजाज्वल्यमानंदेदीप्यमानमित्यर्थः ॥ अम्बरादितिकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी । तेजोभीरविबिंब

सिंहमाहत्यखड्गेनतीक्ष्णधारेणमूर्धनि॥आजघानभुजेसव्येदेवीमप्यतिवेगवान्॥६॥तस्याःखड्गोभुजंप्राप्यपफालनृपनन्दन॥ततोजग्राहशूलं
सकोपादरुणलोचनः ॥७॥ चिक्षेपचततस्तत्तुभद्रकाल्यांमहासुरः॥जाज्वल्यमानंतेजोभीरविबिंबमिवांबरात् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वातदापतच्छूलंदेवी
शूलममुञ्चत॥तेनतच्छशतधानीतंशूलंसचमहासुरः॥९॥हतेतस्मिन्महावीर्येमहिषस्यचमूपतौ॥आजगामगजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः॥१०॥

मित्यत्ररोरीतिरेफलोपेढ्रलोपेपूर्वस्यदीर्घोणः ॥ तेजोभिरविबिंबमित्यदीर्घपाठे ॥ अवेःसूर्यस्यबिंबमिवेत्यर्थः ॥ अवयःशैलमेषार्काइत्यभिधानात् ॥ अम्बरमत
तिअम्बरात् इतिप्रथमांतत्वेतुरविबिंबविशेषणंद्रष्टव्यम् ॥ भद्राचसाकालस्यकालाग्निरुद्रस्यस्त्रीकाली ॥ यद्वाकालीचण्डिका ॥ ८ ॥ तच्चिक्षुरप्रयुक्तमापतदा
गच्छत्शूलं कर्म दृष्ट्वादेवीस्वकीयंशूलममुंचत प्रयुक्तवती तेनदेवीप्रयुक्तेनशूलेनतच्चिक्षुरप्रयुक्तशूलंशतधाशतप्रकारैः चूर्णतांनीतंप्रापितम्॥ नकेवलंत्रिशूलमेवअपितु
चिक्षुरमहासुरश्चचूर्णतांनीतइत्यर्थः ॥ अमुंचत मुचॢमोक्षणे ॥ ९ ॥ महिषासुरस्यचमूपतौसेनापतौतस्मिन्चिक्षुराख्येमहावीर्येदेव्याहतेसतिचामरोनाम
त्रिदशार्दनः अमरहिंसकः महासुरःगजारूढःसन्देव्यासहसंग्राममथितमाजगामागतवान् ॥ [illegible]

अथसचामरनामापिमहादैत्यःदेव्याःप्रतिघातनायशक्तिमायुधविशेषंमुमोच ॥ अथांबिकादेवीद्रुतंशीघ्रंसत्वरंहुंकाराभिहतामतएवनिष्प्रभांतांचामरमहादैत्य प्रयुक्तांशक्तिंभूमौपातयामास ॥ ११ ॥ चामराख्योमहासुरःआत्मीयांशक्तिमायुधंदेव्याभूमौनिपतितांभग्नांचदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः अप्रतिहतशक्तिरयमदीयाहताईदृगवस्थामास्तादिति क्रोधोर्मिमूर्छितःसन्देवींप्रतित्रिशूलंचिक्षेपमुमोच ॥ तदपिशूलंसादेवीअच्छिनत्बाणैःकृत्वा ॥ छिदिर्द्वैधीकरणे ॥ भूतानद्यतने लङ्लिङ्विषयेपिक्वचिदस्तिपुराकल्पएतदासीदितिभाष्यकारप्रयोगादित्याहुः ॥ १२ ॥ ततोदेव्याचामरीयेशूलाग्रेचूर्णितेसत्यनंतरं सिंहःउच्चैःसमुत्पत्यगजस्यकुंभयोरंतरेमध्येविषयेस्थितःसन्तेनत्रिदशारिणासुरद्विषाचामरेणदैत्येनसममुच्चैरतितरांबाहुभ्यांप्रवर्त्तितेनयुद्धेनबाहुयुद्धेनयुयुधेसंप्रजह्रे ॥ युध्यतोनुदात्तेत्त्वा

सोपिशक्तिंमुमोचाथदेव्यास्तामंबिकाद्रुतम् ॥ हुंकाराभिहतांभूमौपातयामासनिष्प्रभाम् ॥ ११ ॥ भग्नांशक्तिंनिपतितांदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः ॥
चिक्षेपचामरःशूलंबाणैस्तदपिसाच्छिनत् ॥ १२ ॥ ततःसिंहःसमुत्पत्यगजकुंभांतरस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेतेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥ १३ ॥
युध्यमानौततस्तौतुतस्मान्नागान्महींगतौ ॥ युयुधातेतिसंरब्धौप्रहारैरतिदारुणैः॥ १४॥ ततोवेगात्खमुत्पत्यनिपत्यचमृगारिणा॥ करप्रहारेण
शिरश्चामरस्यपृथक्कृतम् ॥ १५ ॥

दात्मनेपदम् ॥ कुंभौतुपिंडौशिरसस्तयोर्मध्येविदुःपुमान् ॥ १३ ॥ ततोबाहुयुद्धवृत्तितस्तुपुनर्युध्यमानौतौसिंहचामरौतस्मान्नागाद्गजात्सकाशात्महींभूमिंगतौ संतावतिदारुणैर्भयंकरैःप्रहारैरतिसंरब्धौअतितरांक्रोधाविष्टौयुयुधाते ॥ संपूर्वोरभिःक्रोधार्थः ॥ युयुधातेअतिसंरब्धौइतिच्छेदः ॥ मणीवादित्वात्प्रगृह्यत्वाभावात्प्रकृतिभावादेङःपदांतादतीतिपूर्वरूपत्वमेव ॥ अथवाशिष्टप्रयोगतःसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यः ओर्गुणादित्यतः स्वायंभुवप्रयोगवत् ॥ १४ ॥ ततोयुद्धरसावेशतोवेगाज्जगज्जयरयात्खमंतरिक्षमुत्पत्यउत्प्लुत्यपुनर्वेगान्निपत्यचमृगारिणासिंहेनचामरनाम्नोमहासुरस्यशिरोमस्तकंकरप्रहारेणकररुतः प्रहारस्ताडनंतेनपृथक्कृतंदूरीकृतंछिन्नम् । प्रहारजवयोर्वेगोविण्मूत्रातिप्रवर्त्तने ॥ १५ ॥

रणेदेव्याशिलादिभिः पाषाणैर्वृक्षैस्तरुभिः आदिशब्दाद्धनुराद्यायुधैश्चउदग्राख्योमहासुरः हतः ॥ करालोनाममहासुरःचशब्दात्ससैन्यःदंतमुष्टितलैःदंतमुष्टिभिः तलैःप्रतलैः चशब्दात् खड्गाद्यैरायुधैः सिंहेनगणैः देव्याचनिपातितः न्यघातिव्यसूक्तः ॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतांगुलौ ॥ दंतैः सहितामुष्टयःदंतमुष्टयः दंतमुष्टिभिःसहिताः तलाः तैः । द्वंद्वेतुप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः स्यात् ॥ दन्तोगजदंतः तेननिर्मितोमुष्टिस्तस्यतलैर्भागदेशैः छुरिकाधाराविशेषैश्चनिपातित इत्यपिव्याख्यानम् ॥ केचिद्दत्तमुष्टितलैरितिक्कांतंपठंति ॥ दत्तंमुष्टितलंयैर्गुणैः तेदत्तमुष्टितलाः तैर्निपातितइत्यपिव्याख्येयम् ॥ १६ ॥ रणेक्रुद्धादेवीउद्धतं नाममहासुरं चशब्दात्सैन्यंगदापातैश्चूर्णयामाससंपिपेष ॥ परासुमकार्षीत् ॥ त्रिनेत्रापरमेश्वरीचण्डिकादेवीरणेक्रुद्धासतीभिन्दिपालेनहस्तक्षेप्येणलगुडेनबाष्कलंनाममहासुरंजघान ॥ भिन्दिपालःसृगस्तुल्यौ तथापरमेश्वरीबाणैः ताम्रंनाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवअंधकनाममहासुरंजघान ॥

उदग्रश्चरणेदेव्याशिलावृक्षादिभिर्हतः ॥ दन्तमुष्टितलैश्चैवकरालश्चनिपातितः ॥ १६ ॥ देवीक्रुद्धागदापातैश्चूर्णयामासचोद्धतम् ॥ बाष्कलंभिन्दिपालेनबाणैस्ताम्रंतथांधकम् ॥ १७ ॥ उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुम् ॥ त्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥ १८ ॥ बिडालस्यासिनाकायात्पातयामासवैशिरः ॥ दुर्धरंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयम् ॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपातयत् ॥ १९ ॥

तथापरमेश्वरी बाणैरेवउग्रमास्यंयस्यतमुग्रास्यंनाममहासुरंजघान ॥ तथापरमेश्वरीबाणैरेवउग्रंवीर्यंयस्यतंउग्रवीर्यंनाममहासुरंचजघान ॥ तथैवपरमेश्वरीबाणैरेव महांतौहनूकपोलाधोभागौयस्यतंमहाहनुंनाममहासुरंजघान ॥ त्रिनेत्रंचेतितुपाठेत्रीणिनेत्राणियस्यतंत्रिनेत्रंमहासुरंत्रिशूलेन चशब्दात्ससैन्यम् ॥ परमाईश्वरी अश्नोतेराशुकर्मणि वरट्चेच्चोपधायाः । यद्वापरमेश्वरस्यस्त्रीपरमेश्वरी ॥ १७ ॥ एकार्थवाचकौ ॥ १८ ॥ रणेदेवीअसिनाखड्गेनबिडालस्यमहासुरस्यशिरोमूर्द्धानंकायाच्छरीरात् वैप्रख्यातितःपातयामास ॥ रणेदेवीशरैः दुर्धरंनामदुर्मुखंचोभौनाममहासुरौ कर्म यमसदनंयमगृहंद्वितीयंकर्म निन्येप्रापयामास ॥ नयतिर्द्विकर्मकः ॥ क्षयोयक्ष्मणिकल्पांतेनिलयेपचयेपिच ॥ कालंचकालदंडेनकालरात्रिरपातयत्॥ कालंनाममहासुरंकालरात्रिरंबिकाकालदण्डेनापातयत् प्राभ्रंशयत्॥ १९ ॥

उग्रदर्शनेनामहासुरमत्युग्रैः खड्गपातैरताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ असिनैवअसिलोमानंमहासुरमच्छिदत् अच्छैत्सीत् ॥ गणैःसिंहेनदेव्याचजयक्ष्वेडाकृतोत्सवैः ॥ गणादिभिः उत्सवैरणोत्सवैः जयसंबंधिनिक्ष्वेडाकृताजयसिंहनादः कृतइत्यर्थः ॥ क्ष्वेडातुसिंहनादः स्यात् ॥ कालंवेत्यादिश्लोकद्वयंकेचित्पठंतिकेचित्तन ॥ २० ॥ एवंप्रागुक्तभंग्यास्वसैन्येआत्मीयसैन्येस्वयंसंक्षीयमाणेसतिमहिषासुरस्तुतदसहमानः सन्माहिषेणमहिषसंबंधिनामहिषाकारेणस्वरूपेणतान् देवीगणान् त्रासयामासउद्वेजयामास ॥ संक्षीयमाणइतिक्षिक्षयेभ्वादिरकर्मकः परस्मैपदीइतितुप्रयोगतोंतर्भावितण्यर्थविवक्षायांनाभुक्तंक्षीयतेकर्मक्षीयंतेचास्यकर्माणीतिवत्सकर्मकत्वेसतिकर्मकर्तरिलटःशानचिकर्मवत्कर्मणातुल्यक्रियइतियक्यात्मनेपदेऽकृत्सार्वधातुकयोदीर्घेरूपम् ॥ २१ ॥ महिषासुरःतुंडप्र

" उग्रदर्शनमत्युग्रैःखड्गपातैरताडयत् ॥ असिनैवासिलोमानमच्छिदत्सारणोत्सवे ॥ गणैःसिंहेनदेव्याचजयक्ष्वेडाकृतोत्सवैः " ॥ २० ॥
एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः ॥ माहिषेणस्वरूपेण त्रासयामासतान्गणान् ॥ २१ ॥ कांश्चित्तुंडप्रहारेणक्षुरक्षेपैस्तथापरान् ॥
लांगूलताडितांश्चान्याञ्छृंगाभ्यांचविदारितान् ॥२२॥ वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच ॥निःश्वासपवनेनान्यान्पातयामासभूतले ॥२३॥

हारेणतुंडेनवक्त्रेणजनिताघातेनकांश्चिद्गणान्देवीरोषजनितान्पुरुषान्रणशूरान्भूतलेपातयामास ॥ तथाक्षुरक्षेपैरपरान्भूमौपातयामास ॥ शफंक्लीबेक्षुरःपुमान् ॥ सतथान्याँल्लांगूलताडितान्गणान्भूमौपातयामास ॥ पुच्छोस्त्रीलूमलांगूले ॥ सतथान्यांश्चशृंगाभ्यांविदारितान्गणान्भूमौपातयामास ॥ दारितेभिन्नभेदितौ ॥ सतथात्वेगेनजवेनकांश्चिदपरान्भूमौपातयामास ॥ सतथामहिषःनादेनध्वनिनाकंठगर्जितेनापरान्व्याकुलचित्तान्भूमौपातयामास ॥ अपरान्भ्रमणेनपरितोग्रतःपार्श्वतश्चभतलेपातयामास ॥ महिषः अन्यान्निःश्वासपवनेननिःश्वासएवपवनोवायुस्तेनभूतलेपातयामास ॥ २२ ॥ २३ ॥

इत्थंसमहिषासुरोमहादेव्याः अंबिकायाः प्रमथानापार्षदानामनीकानिसैन्यानिप्रमथगणान्निपात्यभूमौनितरांपातयित्वातस्याःसिंहंहंतुमभ्यधावत आभिमुख्येनाधावत आद्रवत् ॥ धावुगतिशुद्ध्योःलङ्स्वरितेत्त्वादात्मनेपदम् ॥ वरूथिनीबलंसैन्यंचक्रंचानीकमस्त्रियाम् ॥ ततः प्रमथगणमथनतः सिंहंहंतुमागमनंतस्य ॥ ततश्चमहिषेमहासुरेविषयेंबिकाचंडिकाकोपंचक्रे ॥ २४ ॥ महावीर्यःसमहिषासुरः क्षुरक्षुण्णमहीतलःसन्योद्धुंक्रोधातअग्रैकपादशफनिष्पिष्टकृताग्रक्षोणिभागःसन्उच्चैरभ्रंलिहाभ्यांशृंगाभ्यांउच्चैरभ्रंलिहान्पर्वतान् उच्चैरभ्रंलिहमुकुटमूर्द्धनिदेव्याउच्चैश्चिक्षेपउच्चैरक्षैप्सीत् ॥ अथचोच्चैर्ननाद ॥ णदअव्यक्तेशब्दे गलगर्जनंचोच्चैश्चकार ॥ महावीर्यःवीर्यसंपन्नः सत्त्ववान्महिषोतितरामितियावत् ॥ २५ ॥ तस्यमहिषासुरस्यवेगेनजवेनयुक्तंभ्रमणंतेन

निपात्यप्रमथानीकमभ्यधावतसोऽसुरः ॥ सिंहंहंतुंमहादेव्याःकोपंचक्रेततोम्बिका ॥ २४ ॥ सोपिकोपान्महावीर्यःखुरक्षुण्णमहीतलः ॥
शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चैश्चिक्षेपचननादच ॥ २५ ॥ वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत ॥ लांगूलेनाहतश्चाब्धिः प्लावयामाससर्वतः ॥ २६ ॥
धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययुर्घनाः ॥ श्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसोचलाः ॥ २७ ॥

विक्षुण्णाविशेषेणसंपिष्टामहीव्यशीर्यतस्वयमेवाविशीर्णाभवत् ॥ शॄहिंसायांक्र्यादिःपरस्मैपदीविपूर्वोकर्मकः ॥ इहतुअंतर्भावितण्यर्थविवक्षायाम् ॥ विशीर्यतेमेघःस्वयमेवविशीर्यतेहेतुः स्वयमेवेतिवत्कर्मकर्त्तरिलङ्रूपम् ॥ किंचतस्यैमहिषस्यलांगूलेनपुच्छेनआहतःताडितोब्धिःअर्णवःसर्वतःसर्वत्रपृथिव्यांसकलजनान्प्लावयामास ॥ वारिपूरमग्नंविश्वंचकार ॥ तसिप्रकरणेआद्यादिभ्यउपसंख्यानामित्यधिकरणेतासिः ॥ यद्वा कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ सर्वतःसर्वांपृथ्वींप्लावयामास ॥ २६ ॥ घनाश्चमहांतोमेघाः तेनमहिषासुरेणधुताभ्यांशृंगाभ्यांविभिन्नाःविदारिताःसंतःखंडंखंडंशकलंशकलंययुः ॥ महिषेणधुतशृंगविदारिताःमहांतोमेघाःखंडप्रकाराःखंडसदृशाःसंतःययुरित्यर्थः ॥ प्रकारेगुणवचनस्येत्यधिकृत्यात्पसादृश्येगुणवचनस्यद्विर्भावः ॥ खंडंखंडंययारीतितपाठेकर्म

धारयवद्वुत्तरोष्वितिविकल्पेनकर्मधारयत्वातिदेशात्द्विरुक्तयोर्भागयोर्मध्येपूर्वभागसंबन्धिन्याविभक्तेर्लुक् ॥ श्वासानिलास्तविशीर्णाःश्वासानिलास्ताः शतशः
श्वासानिलाहताःशीर्णानिपेतुर्नभसोचलाः ॥ अत्रपाठत्रयेतस्यमहिषस्यरोषजाःश्वासाएवआनिलाःवायवस्तैरस्ताःक्षिप्ताः अतएवविशीर्णाश्चूर्णीभूताःअच
लाः पर्वताः नभसःसकाशान्निपेतुःनिपातिताः ॥ यद्वा श्वासानिलास्ताःशतशः शतंशतंशतशः ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस्प्रत्ययः ॥ यद्वा श्वासानि
लैराहताःताडिता इत्यनुसंधेयम् ॥ शीर्णाःचूर्णीभूताः ॥ २७ ॥ इतिम्रगुक्तरीत्याक्रोधसमाध्मातंक्रोधाग्निसंयुक्तं क्रोधेनसमंतादाविष्टं विजृंभितंतम
भ्यापतंतं महिषंमहासुरं दृष्ट्वावीक्ष्य तदातद्वधाय तंमहिषंहंतुं चंडिकादेवीकोपमकरोत् ॥ वधहिंसार्थः इति वधिःप्रकृत्यंतरं जनिवध्योश्चेतिवधिग्रहणादवसीयते
तद्वधायेतितस्यवधनंवधःतद्वधःभावेघञ् ॥ जनिवध्योश्चेत्यतउपधायावृद्ध्यभावः ॥ क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइतिचतुर्थी ॥ तद्वधंविधातुंकोपंक्रोध

इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासुरम् ॥ दृष्ट्वासाचण्डिकाकोपंतद्वधायतदाकरोत् ॥ २८ ॥ साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतंबबन्धमहासुरम् ॥ तत्या
जमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे ॥ २९ ॥ ततःसिंहोभवत्सद्योयावत्तस्यांबिकाशिरः ॥ छिनत्तितावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत ॥ ३० ॥

मकरोत् ॥ २८ ॥ म्रियंतेस्मिन्वीराःमृधंयुद्ध तंत्रमहतिमृधे सादेवीतावत्तस्यमहिषासुरस्यवधायवैप्रसिद्धं वरुणादवाप्तंपाशमायुधं क्षिप्त्वाप्रवर्त्यमहासुरंब
बंध ॥ अथसपाशबंधमसाहिष्णुःमाहिषंरूपंतत्याजअत्याक्षीत् ॥ ततोनुसस्संत्यक्तमहिषाकारोमायावित्वादन्यएवपशुःशार्दूलःखड्गःपौत्रीवाप्रशस्तंप्रमथनेक्षमगा
त्रोभूत् ॥ अथदेव्यापाशेनसोपिवाबद्धएवाभूत् ॥ २९ ॥ ततोमहिषादिरूपपरित्यागादनंतरंसमहासुरोमायावित्वात्सद्यःसपदिदेव्यासमंयोद्धुंसिंहोऽभवत् ॥
ततोंबिकादेवींतस्यमायामयसिंहस्यशिरः मूर्द्धानंयावद्यावताकालेनछिनत्तिच्छेत्स्यतितावत्तावत्येवकालेसमायावीमहासुरः खड्गपाणिःपुरुषःप्रादुर्भवन्नदृश्यतऐक्ष्यत
देव्येतिशेषः ॥ यावत्तावच्चसाकल्येवधौमानेवधारणे ॥ खड्गःपाणौयस्यसतथोक्तः ॥ प्रहरणार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतइतिवक्तव्यम् ॥ ३० ॥

ततःखड्गपाणेः पुरुषस्यदर्शनानंतरमेवदेवीआशुसत्वरंसायकैःआशुगैःखड्गचर्मणासार्द्धंतंखड्गपाणिंपुरुषंकंठेचिच्छेद ॥ खड्गंचचर्मचपुरुषंचसायकैश्चिच्छेदेति
सूचयितुंसार्द्धमित्युक्तम् ॥ खड्गश्चचर्मचखड्गचर्मसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तेनसार्द्धम् ॥ फलकोस्त्रीफलंचर्म ॥ चर्ममयंचर्मगात्रत्राणंहस्तग्राह्यंफलकम् ॥
करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ ततःपुरुषरूपतःसकाशात्समहासुरःमहागजोभूत् ॥ ३१ ॥ सचमहागजःकरेणशुंडादंडेनतंप्रसिद्धंदेवीवाहनंसिंहंचकर्ष
आकृष्टवान् जगर्जचबृंहितंचचकार ॥ गर्जशब्दे भ्वादिःपरस्मैपदी ॥ गजःसिंहंचकर्षेतिहिअसुरविनाशसूचकउत्पातोयंप्रसिद्धवैपरीत्यात् ॥ ३२ ॥
ततोदेवीतुपुनःसिंहंकर्षतःआक्षिपतःआहरतःतस्यमहागजस्यकरंशुंडादंडंखड्गेनचंद्रहासेननिरकृंततनिकृष्याच्छैत्सीत् ॥ कृतीछेदनेपरस्मैपदी ॥ यदाप्यधुः ॥
कृणत्तिकृंततीत्येते वेष्टनेछेदनेक्रमादिति ॥ इहतुछांदसमात्मनेपदम् ॥ ऋषयश्छादसम्पदमनुकुर्वंति ॥ अन्यथानिरकृंतदित्येवस्यात् ॥ कर्षतस्तत्करं

ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः ॥ तंखड्गचर्मणासार्धंततःसोभून्महागजः ॥ ३१ ॥ करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच ॥ कर्षतस्तुकरं
देवीखड्गेननिरकृंतत ॥ ३२ ॥ ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुरास्थितः ॥ तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ३३ ॥

देवीतिपाठेकर्षतोगजस्यकरः प्रसिद्धः तत्करइतिव्याख्या ॥ इहसमहासुरः प्राक्महाहवक्षमः महिषोभूत्ततोव्याघ्रः खड्गः पोत्रीहरिः पुमान् । गजो
थमहिषोभूयोमायावीसमहामृधे इत्येतदावेदयितुमाह ॥ ततोगजवपुस्त्यागानन्तरं भूयःपुनरपि समहासुरः माहिषंवपुराश्रितःप्राप्तवान्सन् तथैवपूर्ववदेवप्रा
ग्वन्महिषःसंस्तथैवत्रैलोक्यंक्षोभयामास क्षोभंप्रापयामास ॥ तथैवसचराचरंत्रैलोक्यंलोकत्रयंक्षोभयामास ॥ आश्रितइतिश्रिञ्सेवायम् ॥ प्रतिष्ठितप्राति
ज्ञानार्थःसकर्मकः ॥ गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासेत्यादिनाकर्तरिक्तः ॥ वपुराश्रितःअंगीकृतवान्सन्त्रैलोक्यंक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ आस्थितेत्यविसर्गपा
ठेतु आङःस्थःप्रतिज्ञाने इत्यात्मनेपदम् कर्तरिलुङ्स्थाघ्वोरिच्चेत्यकारस्यइत्वं सिचःकित्त्वंचतेनगुणाभावः ॥ ह्रस्वादंगादितिसिचोलोपः ॥ सइतिच्छेदेत

महासुरइत्यर्थः । चराश्चदेवाःअचराश्चपर्वतादयः चराचरम् सर्वोद्वंद्वोविभाषैकवद्भवति ॥ चराचरात्मकंत्रैलोक्यंसमहासुरःक्षोभयामासेत्यर्थः ॥ यद्वा चराश्चाचराश्चचराचरास्तैःसहितंत्रैलोक्यंसचराचरम् संभवात्स्वरूपाख्यानतोविशेषणविशेष्यभावः ॥ चरिर्गत्यर्थः ॥ चरिचलिपतिवदीनांवाद्वित्वमच्याक् चाभ्यासस्येतिपचाद्यचिद्विर्भावेभ्यासस्यचआगागमः ॥ आग्विधिसामर्थ्याद्धलादिशेषाभावः ॥ अन्यथाह्यागमादेशयोर्विशेषाभावादागमलिंगमपार्थकंस्या त ॥ चरिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् ॥ ३३ ॥ ततस्त्रैलोक्यक्षोभणाज्जगन्माताजगतांजननीजगद्धिताचण्डिकादेवीक्रुद्धासतीअतएवारुणलोचना अरु णेरक्तेलोचनेयस्याःसा उत्तमममृतंपानंमधुपुनःपुनःपपौ ॥ पापाने कर्मणिल्युट् ॥ लीलयामध्वेवपपौ पुनःपुनश्चजहासैवयुद्धंतुनगणयामास ॥ हसेहसनेलि टास्तिपोणल् ॥ पपावित्यातऔणलः ॥ वीरपानंचकारेत्यर्थः ॥ वीरपानंयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ वीराणांकर्त्तव्यंमद्यपानंवीरपानम् ॥ मुहुःपुनःपुनः

ततःक्रुद्धाजगन्माताचण्डिकापानमुत्तमम् ॥ पपौपुनःपुनश्चैवजहासारुणलोचना ॥ ३४ ॥ ननर्दचासुरःसोपिबलवीर्यमदोद्धतः ॥ विषाणाभ्यांचचिक्षेपचण्डिकांप्रतिभूधरान् ॥ ३५ ॥ साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयंतीशरोत्करैः ॥ उवाचतंमदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरम् ॥३६॥

शश्वदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ घटायुतायुतोन्मानंमधुमांसोपदंशकम् ॥ एकैकवारतश्चण्डीपपावत्ररणोत्सवे ॥ ३४ ॥ बलेनसामर्थ्येनवीर्येणप्रभावेणतेजसामदेनहर्षेण गर्वेणचोद्धतः अविनीतोनिर्मर्यादउत्कटः समहिषासुरोपिननर्दचकण्ठगर्जनंचकारह ॥ नर्दगर्दशब्दे ॥ चण्डिकांप्रति भूधरान्गिरीन्विषाणाभ्यांशृंगाभ्यांचिक्षेपप्र क्षिप्तवान् ॥ अविनीतःसमुद्धतः ॥ स्थैर्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्च ॥ ३५ ॥ साचण्डिकातेनमहिषासुरेणप्रहितान्क्षिप्तांस्तान्भूधरान् गिरीञ्छरोत्करैःशराणामुत्करैःउत्क्षेपैःचूर्णयंतीनिःशेषयंतीसतीतंमहिषासुरं मदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरंयथास्यात्तथाउवाच ॥ मदान्मधुपानजादुद्धूतोमुखरागस्ते नाकुलान्यक्षराणिवर्णायस्मिन्कर्मणिवचनेतन्मदोद्धतमुखरागाकुलाक्षरम् क्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवाच्यम् ॥ यद्वा मदोद्धूतमुखरागादेवीमदेन मधुपानजेनउद्धूतोजातोमुखरागःकषायभावोयस्याःसा आकुलाक्षरमितिक्रियाविशेषणम् ॥ आकुलानिव्यामिश्रितान्यस्पष्टाक्षराणियस्मिन्कर्मणितत् ॥ ३६ ॥

अत्रह्याकुलाक्षरमित्युक्तत्वाद्गर्जगर्जइत्येवंप्रतिपदंव्यत्यस्ताक्षरंदेव्योक्तम् ॥ ऋषिणातुतत्सत्कृत्यार्थसंगत्याप्रणीतम् ॥ हेमूढहेअज्ञत्वंक्षणंतावद्गर्जगर्जयावदहं
मधुपिबामि ॥ यावताक्षणेनमधुपास्यामितावंतंक्षणंत्वमपिकण्ठगर्जगंकुरुकुरु ॥ तावदेवतवायुस्ततःक्षणांतरेमयात्वयिहतेऽयसूक्तेसतिअत्रैवसंग्रामभूमावे
वअत्रैवअस्मिन्नेवक्षणेवाआशुअविलंबितंदेवताइन्द्रादयोदेवागार्जिष्यंत्यानन्दतोगास्यंति ॥ गृजिशब्देलट् पिबामीतिपानाग्रेभविष्यतिकालेयावत्पुरानिपा
तयोर्लडितिलट् ॥ अज्ञेमूढयथाजातमूर्खवैध्यथ्यबालिशाः ॥ ३७ ॥ सादेवीएवमुक्त्वासमुत्पत्यसम्यक्उत्पत्यतंमहिषासुरमारूढाआरूढवती एनंमहिषा
सुरंकण्ठेचकण्ठप्रदेशएवएकेनपादेनउचितेनाक्रम्यशूलेनाताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ आरूढा इहतुगत्यर्थाकर्मकेत्यादिनाकर्त्तरिक्तः एनमित्यन्वादे

देव्युवाच ॥ गर्जगर्जक्षणंमूढमधुयावत्पिबाम्यहम् ॥ मयात्वयिहतेत्रैवगर्जिष्यंत्याशुदेवताः ॥ ३७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ एवमुक्त्वासमुत्पत्यसा
रूढातंमहासुरम् ॥ पादेनाक्रम्यकंठेचशूलेनैनमताडयत् ॥ ३८ ॥ ततःसोपिपदाक्रान्तस्तयानिजमुखात्ततः ॥ अर्धनिष्क्रान्तएवासीद्दे
व्यावीर्येणसंवृतः ॥ ३९ ॥ अर्धनिष्क्रांतएवासौयुद्ध्यमानोमहासुरः ॥ तयामहासिनादेव्याशिरश्छित्त्वानिपातितः ॥ ४० ॥

शेरूपमिदमेतदोन्यतरस्याम् ॥ ३८ ॥ ततोनन्तरंसमहिषासुरस्तयादेव्यापदापादेनआक्रांतःसशूलेनताडितोपितस्मान्निजमुखादात्मीयमुखात्सकाशादर्द्धनि
ष्क्रांतएवअर्द्धेनशरीरेणनिर्गतःदेव्यावीर्येणबलेनसामर्थ्येनसंवृतः संछादितःस्तंभितःआसीत्तथैवास ॥ नसंपूर्णोनिष्क्रांतःअर्धनिष्क्रांतःअर्धेनवानिष्क्रांतःअर्ध
निष्क्रांतः ॥ ३९ ॥ असौमहासुरोमहिषवक्त्रादर्धनिष्क्रांतःशरीरार्धेनानिर्गतः युध्यमानःयुद्धंकुर्वाणएवतयादेव्याभगवत्यामहासिनामण्डलाग्रेणशिरस्तस्या
सुरस्यउत्तमांगंछित्त्वाभूमौनिपातितः ॥ शरीरस्यार्धःनिष्क्रांतःविशेषणसमासः ॥ अर्धनवानिष्क्रांतःकर्तृकरणेक्तावहुलमितिसमासः ॥ नबहुव्रीहिः ॥ अर्धो
निष्क्रांतोदेहभागोयस्येतिविग्रहप्रसंगात ॥ ४० ॥

एवमुक्तरीत्यामहिषोनामप्रसिद्धःसमहासुरःसैन्यसहितः सुहृद्गणसहितः त्रैलोक्यंत्रींल्लोकान्मोहयित्वामोहंदुःखंप्रापय्यततोयुद्धंकुर्वाणस्तयादेव्यानाशंप्रापितः ॥
महाकाल्यानिपातितइतिपाठेमहान्कालःउग्रस्तत्पत्नीमहतीकालीदुर्गातयावा ॥ ४१ ॥ तदातस्मिन्समयेदेव्यामहिषेमहासुरेविनिपातितेसति त्रैलोक्य
स्थैःसर्वैःपुरुषैःदेवींप्रतिजयलोकोत्कर्षेणवर्तस्वेत्युक्तम् ॥ कीदृशैःदेवाःस्वर्लोकसद्मानःइन्द्रादयःअसुराःपातालवासिनोबलिप्रभृतयःमानवाभूलोकसद्मानोब्राह्म
णादयस्तैःसहितैः ॥ पुनःकीदृशैस्तदाभूतैस्तस्मान्महिषासुरादाभूताःपीडांप्राप्तवंतस्तैः ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः ॥ भूप्राप्तावात्मनेपदीचुरादिः ॥ आधृषाद्वे
तिणिजभावपक्षेकर्त्तरिक्तेरूपम् ॥ योगविभागात्समासः ॥ इत्थंभूतेतिनिर्देशाद्वा ॥ ४२ ॥ ततोमहिषमर्द्दनादनंतरंयत्किंचिद्दैत्यसैन्यमवशिष्टंस्वल्पंतदपिहा
हाकृतंहाहाइतिससंभ्रमंदीनभावेनकृतमाहितंसत्ननाश ॥ णशअदर्शने ॥ अदर्शनमभावः ॥ अदृष्टमभूत् ॥ किंचदेवतानांगणाःस्तुसकलाःसर्वेपिपरमुत्कृष्टंप्रहर्षंसं

एवंसमहिषोनामससैन्यःससुहृद्गणः ॥ त्रैलोक्यंमोहयित्वातुतयादेव्याविनाशितः ॥ ४१ ॥ त्रैलोक्यस्थैस्तदाभूतैर्महिषेविनिपातिते ॥
जयेत्युक्तंततःसर्वैःसदेवासुरमानवैः ॥ ४२ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशतत् ॥ प्रहर्षंचपरंजग्मुः सकलादेवतागणाः ॥ ४३ ॥ तुष्टु
वुस्तांसुरादेवींसहदिव्यैर्महर्षिभिः ॥ जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्ये
महिषासुरवधोनामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥

तोषंजग्मुश्चप्राप्तवन्तः ॥ हाविषादशुगार्तिषु ॥ चापलेद्वेभवतइतिवक्तव्यम् ॥ संभ्रमेणप्रवृत्तिश्चापलम् ॥
हाहाइतिसंभ्रमप्रवृत्त्यादीनत्वेनकृतमनाथंननाश दैत्यसैन्यमित्यर्थः ॥ ४३ ॥ अथतांदेवींसुराःइन्द्रादयःदिविभवैर्दिव्यैर्महर्षिभिःसहसहिताःस्तुष्टुवुःस्तुतवन्तः ॥
सुराश्चदिव्यामहर्षयश्चदेवींस्तुतवन्तइत्यर्थः ॥ अथगन्धर्वपतयश्चजगुः हाहाहूहूप्रभृतयोगन्धर्वाःगायमानास्तेषांपतयोगानविचक्षणास्तुम्बुरुप्रभृतयःगीतवंतः ॥
गैशब्देलिट् ॥ अथअप्सरोगणाश्चननृतुःउर्वशीप्रभृतयःस्वर्गवारांगनाःतासांगणाःनृत्यवन्तोदेवीविजयेमहोत्सवे ॥ नृतिगात्रविक्षेपेनाट्येचेलिट्उस् ॥ ४४ ॥ इतिश्री
मार्कण्डेयमहाराजाधिराजश्रीमत्तोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांमहिषासुरवधस्तृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥

महिषासुरेनिहतेसतिततोनन्तरमिन्द्रपुरोगमाःशक्रप्रमुखाःसर्वेपिसुरगणाःस्तुतिंकर्त्तुमारेभिरेउपक्रांतवंतः ॥ रभराभस्ये ॥ आत्मनेपदेलिट् ॥ पुरोगच्छतीतिपुरोगमः इन्द्रःपुरोगमःअग्रेसरोयेषांते ॥ १ ॥ रणेदेव्याचंडिकयातस्मिन्नतिवीर्येसुरारिबलेमहिषासुरसैन्येचअतिवीर्येदुरात्मनिमहिषासुरेचहतेसति प्रणतिनम्रशिरोधरांसाः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाःशक्रादयःसुरगणास्तांदेवींवाग्भिस्तुष्टुवुःस्तुतवंतः ॥ वीर्यंबलंप्रभावश्च ॥ प्रणतिभिर्नम्राःशिरोधराःकंधराग्रीवाअंसाःस्कंधाभुजाशिरांसिचयेषांते धरंतीतिधराःशिरसांधराःशिरोधराः प्रहर्षेप्रमोदेपुलकाःरोमांचास्तेषामुद्गमःप्रादुर्भावस्तेनचारवोमनोहरादेहायेषांते ॥ वाग्भिरितिचतुर्विधाभिर्वाणीभिः ॥ यद्भाष्यम् । चतुष्टयीशब्दानांप्रवृत्तिः ॥ जातिशब्दाःगुणशब्दाःक्रियाशब्दायदृच्छाशब्दाश्चतुर्थाइति ॥ अन्येत्वाहुः ॥ द्रव्यंगु

ऋषिरुवाच ॥ ततःसुरगणाः सर्वेदेव्याइंद्रपुरोगमाः ॥ स्तुतिमारेभिरेकर्त्तुंनिहतेमहिषासुरे ॥ १ ॥ शक्रादयःसुरगणानिहतेतिवीर्ये तस्मिन्दुरात्मनिसुरारिबलेचदेव्या ॥ तांतुष्टुवुःप्रणतिनम्रशिरोधरांसावाग्भिःप्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः ॥ २ ॥ देव्याययाततमिदंजग दात्मशक्त्यानिःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या ॥ तामंबिकामखिलदेवमहर्षिपूज्यांभक्त्यानताःस्मविदधातुशुभानिसानः ॥ ३ ॥

णंक्रियांजातिमाहुःशब्दाश्चतुर्विधाः । यदृच्छयाप्रयुक्ताःस्युः संज्ञाशब्दाश्चपंचमाः ॥ अपरेत्वाहुः ॥ वैखरीशब्दनिष्पत्तिर्मध्यमाश्रुतिगोचरा ॥ द्योतितार्थाचपश्यंतीसूक्ष्माचाप्यनपायिनीचेतिचतुर्विधावागुच्यते ॥ शब्दानांनिष्पत्तिर्यस्याःसा घटाद्यर्थरूपावाक्वैखरीत्युच्यते ॥ श्रुतिगोचराश्रोत्रग्राह्यावाक्मध्यमेत्युच्यते ॥ द्योतितोर्थोययासाद्योतितार्थाज्ञानरूपावाक्पश्यंतीत्युच्यते ॥ अनपायिनीब्रह्मरूपावाक्सूक्ष्मेत्युच्यते ॥ २ ॥ ययादेव्याआत्मशक्त्यास्वशक्त्या इदंजगत् प्रपंचितंतामखिलदेवमहर्षिपूज्यामम्बिकांदेवींभक्त्याआनताःस्म ॥ सानोस्माकंशुभानिविदधातुकरोतु ॥ तुहिचस्महवैपादपूरणे ॥ निःशेषाःसर्वेदेवास्तेषांगणास्तेषांशक्तयः तासांसमूहास्तएवमूर्त्तिर्योयस्याः सा ॥ अखिलाःसर्वेदेवाःमहर्षयश्चतैस्तैःपूज्यांपूजनीयांआनतावयंभक्तिप्रह्वाः ॥ ३ ॥

यस्याःदेव्याअतुलमनुपमंप्रभावंबलंवक्तुंसाकल्येनवर्णयितुंब्रह्माचतुर्मुखःभगवानैश्वर्यसम्पन्नःअनंतोविष्णुःहरश्चनालंनहिसमर्थःहिप्रसिद्धमेवतत् ॥ साचण्डिका
देवीअखिलजगत्परिपालनायअशुभभयस्यनाशायमतिंकरोतु ॥ अखिलंजगत्परिपालयितुमशुभेभ्योभयंनाशयितुंचस्वयंस्वांतंसदाऽवधानंकरोतु ॥ प्रभावः
प्रभुत्वम् ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलम् ॥ अशुभभवस्येतिपाठेभवउदयः ॥ ४ ॥ हेदेविसुकृतिनांपुण्यवतांभवनेषुगेहेषुयाश्रीःसंपत्तिरभूदस्तिभविष्यतिस्वयं
तांत्वांनताःप्रणतावयंस्म ॥ अतस्त्वंसुकृत्यात्मकंविश्वंश्रीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविपापात्मनांभवनेषुयाऽलक्ष्मीःअभूदस्तिभविष्यति स्वयंतांत्वांनताः
प्रणताःवयम् ॥ अतस्त्वंपापात्मकंविश्वमलक्ष्मीःसतीपरिपालय ॥ हेदेविकृतधियांज्ञानिनांहृदयेषुयाबुद्धिरभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनताःप्रणतावयम

यस्याःप्रभावमतुलंभगवाननन्तोब्रह्माहरश्चनहिवक्तुमलंबलंच ॥ साचंडिकाखिलजगत्परिपालनायनाशायचाशुभभयस्यमतिंकरोतु ॥ ४ ॥
याश्रीःस्वयंसुकृतिनांभवनेष्वलक्ष्मीःपापात्मनांकृतधियांहृदयेषुबुद्धिः ॥ श्रद्धासतांकुलजनप्रभवस्यलज्जातांत्वांनताःस्मपरिपालयदेविविश्व
म् ॥५॥ किंवर्णयामतवरूपमचिन्त्यमेतत्किंचातिवीर्यमसुरक्षयकारिभूरि॥किंचाहवेषुचरितानितवाद्भुतानिसर्वेषुदेव्यसुरदेवगणादिकेषु ॥६॥

तस्त्वंकृतध्यात्मकंविश्वंबुद्धिःसतीपरिपालय ॥ हेदेविसतांसज्जनानांहृदयेषुयाश्रद्धासत्कर्मनिष्ठाऽभूदस्तिभविष्यतिस्वयंतांत्वांनतावयम् ॥ अतःत्वंसदात्मकं
विश्वंश्रद्धासतीपरिपालय ॥ हेदेवित्वंकुलजनप्रभवस्यहृदयेयालज्जाऽभूदस्तिभविष्यतितांत्वांनतावयम् ॥ अतःत्वंसत्कुलाचारसंरक्षणंलज्जालज्जासतीसत्कु
लजनप्रभवात्मकंविश्वंपरिपालय ॥ स्मशब्दः पादपूरणे ॥ स्वयमव्ययम् ॥ सुष्ठुअयः शुभावहोविधिर्यस्मिन्कर्मणिनमनेपरिपालनेवातत् ॥ ५ ॥
असुराश्चदेवाश्चअसुरदेवाः शाश्वतिकविरोधविवक्षायांत्वसुरदेवंतेषांगणाआदयोयेषांतेमनुष्यादीनांतेतथोक्ताः ॥ तेषुअजाद्यदंतमित्यसुरशब्दस्यपूर्वप्रयोगः ॥
अजाद्यदन्तत्वादभ्यर्हितत्वाच्चअमरदैत्यगणादिकेष्वितितुपाठः सभ्यः ॥ हेदेविसर्वेष्वसुरादिगणेषुतवाद्भुतंरूपमचिंत्यंमनसापिचिंतयितुंस्मर्त्तुमप्यशक्यमे

तत्त्वमनोहरंरूपंवाचाकिंवर्णयामः ॥ वर्णवर्णक्रियायांचुरादिलोडंतम् ॥ यन्मनसापिस्मर्त्तुमशक्यंतद्वाचाकिंवर्णयितुंशक्यंस्यादितिभावः ॥ हेदेवितवभूयेधिकमसुरक्षयकारिअतिवीर्यंचकिंवाचावर्णयामयन्मनसाप्यचिंत्यंस्यात् ॥ हेदेविसर्वेष्वसुरदेवगणादिकेष्वाहवेषुसंग्रामेषुतवाद्भुतानिचरितानिवीरकर्माणिकिंवर्णयामवाचायानिमनसापिस्मर्त्तुमशक्यानि ॥ ६ ॥ हेदेवित्वंत्रिगुणापित्रयोगुणायस्यांसासत्त्वंरजस्तमइतित्रयोगुणाः ॥ सत्त्वगुणात्वं वैष्णवीशक्तिःसतीजगंतिरक्षसि रजोगुणात्वंब्राह्मीशक्तिःसतीसृजसि तमोगुणारौद्रीशक्तिः सतीसंहरसि अतः सर्जनीयसंरक्षणीयसंहरणीयानिजगंतिस्वर्गभूपातालाख्यानियेषांत्वंहेतुरसि ॥ हेदेवित्वंहरिहरादिभिरपिदेवैः तत्त्वतोनज्ञायसे मायारूपत्वात् ॥ हेदेवित्वमपाराअनवधिरनंता ॥ त्वंसर्वाश्रयासर्वंआश्रयोयस्याःसा ॥ आश्रीयतेआश्रयासर्वस्याश्रयासर्वाश्रया ॥ हेदेविइदमखिलंजगत्तवैवांशभूतंमायामयत्वात् ॥ जगतःअंशरूपेणनिष्पन्नमंशत्वंभूतंप्रापदितिवांश

हेतुःसमस्तजगतांत्रिगुणापिदोषैर्नज्ञायसेहरिहरादिभिरप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूतमव्याकृताहिपरमाप्रकृतिस्त्वमाद्या॥७॥

भूतम् ॥ त्वमव्याकृताकेनापिनव्याकृतासिपदेनवाक्येनवा ॥ यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः ॥ त्वंचविद्यात्वेनपरब्रह्मतत्त्वमेव ॥ यद्वा हेदेवित्वमव्याकृतासिनकेनापिप्रकाशितासि ॥ परप्रकाश्यत्वानभ्युपगमाद्ब्रह्मस्वरूपस्यस्वयंप्रकाशत्वाभ्युपगमाच्च ॥ त्वंचपरब्रह्मतत्त्वमेवस्वयंप्रकाशमनतिशयानंदचिद्रूपमसीत्यर्थः ॥ यद्वा अव्याकृताऽव्याहताकेनापि नहिंसितासि ॥ कृञ्हिंसायांस्वादिः ॥ त्वमेवतुयुद्धेऽहितान्व्याकृणोषिव्याहंसि ॥ यदाहुः ॥ हिंसाकरणयोःस्वादौकृणोतिकृणुतेकृञः ॥ करोति कुरुतेद्वंद्वेसंपद्येतेकमादिति ॥ अव्याकृताहिपरमेतिपाठेतुहियस्मात् हेदेवित्वंपरमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीस्ततःअःविष्णुस्तेनव्याकृताउरसिस्थापितालोकेषुवा ॥ यद्वा हेदेविहियस्मात्तवरोमकूपेषुनिजरश्मीनूदिवाकरःददौ अतस्त्वमव्याकृतासिअविनासूर्येणआसमंतात्कृतातेजोभिर्निर्मितासि ॥ अतएवत्वंपरमापराश्रेष्ठा मातेजोलक्ष्मीः ॥ अव्ययः शैलमेषार्काः ॥ यद्वा हियतः त्वंजगतामाद्यामूलभूता ॥ अतः

सृष्टेः प्राक्केवलैवेत्यव्याकृतासत्त्वरजस्तमोगुणानुदयाद्देदेप्रत्ययानुदयात्सत्त्वादिनाअपृथक्कृतासांख्यदर्शनप्रसिद्धापरमाप्रकृतिः प्रधानाख्यासि ॥ इयंदेवीसांख्य

मतेप्रकृतिराख्यातावेदांतिनस्तुतामनिर्वचनीयामात्ममायामनादिमविद्यामाहुः ॥ शाब्दिकास्तांवस्तुतत्त्वावसितिसिद्धिमेदामाहुः ॥ शैवास्तांशिवशक्तिसंसक्तिमाहुः ॥ वैष्णवाः विष्णुमायांतामाहुः ॥ शाक्तास्तुतांमहामायामनादिमाहुः ॥ पौराणिकाः तांदेवीमाहुः ॥ ७ ॥ सुरऐश्वर्ये ॥ सुरंतिसुराः सुराणांभावःसुरता सास्तियेषांतेसुरताः इंद्रादयः ॥ मत्वर्थेऽर्शआदित्वाचंदच् ॥ समस्ताश्चतेसुरताश्च समस्तविबुधाइतियावत् ॥ हेदेविसावैप्रसिद्धा स्वाहात्वमेवासि यस्याःसमुदीरणेनसकलेषुमखेषुयज्ञेषुसमस्तसुरताः यज्ञभुजः तृप्तिंप्रयांति ॥ किंचवैप्रसिद्धास्वाहाचत्वमेवासिअतएवखलुपितृयज्ञेषुजनैः श्राद्धकृद्भिः पुरुषैः पितृगणस्यतृप्तिहेतुः ॥ स्वधेत्येवंरूपंमंत्रात्मासतीत्वमेवोच्चार्यसेकथ्यसे ॥ दैवेश्राद्धेभवेत्स्वाहापित्र्येश्राद्धेस्वधोच्यते ॥ स्वाहादेवहविर्दानेश्रौषड्वौषड

यस्याःसमस्तसुरताःसमुदीरणेनतृप्तिंप्रयांतिसकलेषुमखेषुदेवि ॥ स्वाहासिवैपितृगणस्यचतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेत्वमतएवजनैः स्वधाच ॥ ८ ॥
यामुक्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रतात्वमभ्यस्यसेसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैः॥मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवतीपरमाहिदेवि ॥ ९ ॥

वषट्स्वधेत्यभिधानेतुविभागोनाश्रितः ॥ ८ ॥ हेदेवि हिनिश्चयेनयामुक्तिहेतुः अचिंत्यमहाव्रतापरमावेदांतोद्भवब्रह्मतत्त्वावगतिरूपसाक्षात्काररलक्षणाविद्यासिभगवतीसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैर्मोक्षार्थिभिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैरभ्यस्यसे पुनःपुनरावर्त्यसेशिक्ष्यसेइत्यन्वयः ॥ मुक्तिरमृतंकैवल्यम् । ज्ञानादेवतुकैवल्यमित्यभ्युपगमात् ॥ मुक्तिहेतुर्विद्याअविचिंत्याचिंतयितुमशक्या ॥ दुस्तराणिमहांतिव्रतानिउपवासादीनियस्यांसाचिंत्यमहाव्रताअभ्यस्यसे ॥ असुक्षेपणेभिपूर्वः कर्मणिलटः थासःसे ॥ सुष्ठुनियतानिविषयेभ्योव्यावर्तितानींद्रियाणियैः तेचतेतत्त्वसाराश्चतत्त्वंतत्त्वज्ञानंसारंनान्यंयेषांतेतत्त्वसाराः ॥ मन्यंतेमुनयस्तैःमोक्षमर्थयंतेमोक्षार्थिनःअस्तःनष्टः समस्तदोषः कामादिरूपोयेषांतेऽस्तसमस्तदोषास्तैः विद्यतेज्ञायतेनयाविद्याभगवतीसर्वैश्वर्यसंपन्नापरमाउत्कृष्टा ॥ ९ ॥

हेदेविभगवतीऐश्वर्यादिसंपन्नाशब्दात्मिकावर्णपदवाक्यरूपवाणीस्वरूपा ॥ सुविमलर्ग्यजुषामुद्गीथरम्यपदपाठवतांसाम्नांचनिधानं सर्वजगतामार्तिहंत्री परमा उत्तमाचतुर्वर्गदर्शिनीवार्त्तावृत्तांतरूपात्रय्यसि वेदानांत्रयीभवसीत्यन्वयः ॥ अथवाभगवतीत्वंसर्वजगतांभवभावनायसंसृत्युत्पादनायपरं निधानमाश्रयः स्थानमसि ॥ त्वमार्तिहंत्र्यसि ॥ त्वंवार्तासिकृषिगोरक्षादिवृत्तिरसि ॥ त्वंशब्दात्मिकानादरूपासि ॥ यद्वा वर्णपदवाक्यरूपासि गद्यपद्यात्मिकासि ॥ हेदेवि त्वं सुविमलानिऋग्भिः सहितानियजूंषितेषाम् ॥ ऋचः ऋग्वेदाः यजूंषियजुर्वेदाः तेषासाम्नांसामवेदानांचत्रय्यसीत्यन्वयः ॥ वेदशाखानांबाहुल्याद्बहुवचनम् ॥ उद्गीथउद्गीतमतएवरम्यपदपाठवतामुद्गीथरम्याणिपदानितैःकृत्वापाठवतामन्यथापदानांपाठः पदपाठः उद्गीथेनरम्यः पदपाठोयेषांतानिउद्गीथरम्यपदपाठानिसामानीतिस्यात् ॥ उद्गीथःप्रणवइतिक्षीरतरंगिणीकारोव्याख्यत् ॥ उद्गीथः सामवेदः इत्यौणादिवृत्तिकारः ॥ प्रणवपक्षेउद्गीथरम्यताऋ

शब्दात्मिकासुविमलर्ग्यजुषांनिधानमुद्गीथरम्यपदपाठवतांचसाम्नाम् ॥ देवित्रयीभगवतीभवभावनायवार्ताचसर्वजगतांपरमार्तिहंत्री ॥१०॥
मेधासिदेविविदिताखिलशास्त्रसारादुर्गासिदुर्गभवसागरनौरसंगा ॥ श्रीःकैटभारिहृदयैककृताधिवासागौरीत्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥११॥

ग्यजुषाणामप्यस्ति ॥ यद्वा उद्गीथउद्गीतंसाम्निप्रसिद्धं वार्त्तावृत्तौजनश्रुतौ ॥ वृत्तिःकुसीदपाशुल्यवाणिज्याख्या ॥ जनश्रुतिर्वृत्तांतः । स्त्रियामृक्सामयजुषीइतिवेदास्त्रयस्त्रयी ॥ ऋचः यजूंषिचऋग्यजुषाणि अचतुरादिनासमासांतः इहतुसमासांतविध्यनित्यत्वमाश्रितम् ॥ सुविमलानिऋग्यजूंषियेषाम् ॥ यद्वा समासांतरमुक्तमेव ॥ भवभावनायभवःशिवःपरमात्मायस्यभावनंध्यानंतस्मैप्रवृत्तात्रयीत्वमेवासीत्यर्थः ॥ उद्भेजन्मनिकल्याणेप्राप्तौसंसृतिसत्तयोः ॥ भवःआर्तिहंत्रीति जनिकर्तुःप्रकृतिरितिनिर्देशात्समाससिद्धिः । अर्तिःपीडाधनुःकोट्योः। आङ्पूर्वताक्वचित ॥१०॥ हेदेवित्वंमेधासिअतएवत्वंविदिताखिलशास्त्रासि॥ यद्वा हेदेवित्वं विदिताखिलशास्त्रसारामेधासि ॥ धीर्धारणावतीमेधा ॥ विदितान्यखिलानिशास्त्राणिसाराणिचतुर्वर्गतत्त्वपराणिन्याय्यानियया मेधयासात्वमेवासि ॥ प्रज्ञिर्ज

निवृत्तिर्वानित्येनकृतकेनवा ॥ पुंसांयेनोपदिश्येततच्छास्त्रमभिधीयते ॥ हेदेवित्वमसंगा संत्यक्ताखिलबंधुहेतुः अप्रतिबंधाऽनिवारितगतिः ॥ दुर्गादुष्पापा दुःखे
नगम्यमानादुर्गा । दुर्गभवसागरनौरसि दुर्गोदुस्तरोभवः संसारः सागरइवतत्रनौः तरणिरसि । यद्वा दुर्गंदुस्तरंभवंस्यतिखण्डयतिदुर्गभवसा नवियतेगरोविषंदुःखंयत्र
साअगरा अगराचासौनौश्चेतिअगरनौः दुर्गभवसाचासौअगरनौश्च ॥ यद्वा त्वंदुर्गेदुर्गमेदुष्प्रापेभवेशंभौपरब्रह्मभूतत्वेसागरेसामृतेविषयेअसंगारागादिरहितादुर्गादु
ष्प्रापानौरसि ॥ नौरिवनौर्देवीब्रह्मप्राप्तिसाधनविद्यारूपेत्यर्थः ॥ हेदेवित्वंकैटभारिहृदयैकक्रुताधिवासाश्रीरसि विष्णुवक्षस्थलनिवासिनीलक्ष्मीस्त्वमेवासि ॥ हेदेवि
त्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठागौरीउमासि ॥ शशीचंद्रःमौलौकिरीटेयस्यसशंभुःतेनकृताप्रतिष्ठावस्थितिरर्द्धशरीरभाक्त्वेनयस्याः सा ॥ चूडाकिरीटं केशा
श्वसंयतामौलयस्त्रयः ॥ ११ ॥ ईषत्सहासंमंदस्मितोपेतंरुचिरंपरिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिपूर्णेंदुबिंबोपमंकनकेषुउत्तमंयत्कनकंतस्येवकांतिःशोभायस्यतत् अत

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचन्द्रबिंबानुकारिकनकोत्तमकांतिकांतम् ॥ अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषातथापिवक्त्रंविलोक्यसहसामहिषासुरेण ॥
॥ १२ ॥ दृष्ट्वातुदेविकुपितंभ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशच्छवियन्नसद्यः ॥ प्राणान्मुमोचमहिषस्तदतीवचित्रंकैर्जीव्यतेहिकुपितां
तकदर्शनेन ॥ १३ ॥

एवकांतंमनोहरमेवंभूतंतववक्त्रकमलंजगन्मोहनंजयति तथापितद्वि
लोक्यसहसाऽतर्कितमात्तरुषाप्राप्तकोपेनमहिषासुरेणप्रहृतमत्यद्भुतमेतत् ॥ अहोईदृशंजगन्मोहंजगत्संजीवनंवक्त्रंविलोक्यपुमानानंदमाप्नुयात् ॥ तत्कथंमहा
सुरः संजातकोपःप्राहार्षीदितिभावः ॥ अतर्कितेतुसहसाऽव्ययम् ॥ सहसाबलेनवा ॥ सहोबलंसहामार्गः ॥ सहतेसहः ॥ अनव्ययत्वेसहसाकृतामित्योजःसहों
भस्तमसस्तृतीयायाइत्यौपपदिकमलुग्विधानंचावगमकम् ॥ अद्भुतम् अदिभुवोडुतच् ॥ अदित्याश्चर्येऽव्ययम् ॥ आत्तारुट्क्रुद्ध्येनसतेन ॥ १२ ॥ हेदेविकुपितं
क्रोधाविष्टंभ्रुकुटीकरालं भ्रुकुट्याकरालंविषमंभयंकरमतएव क्रोधताम्रमुद्यच्छशांकसदृशच्छवि उद्यन्उदयंकुर्वन् शशांकश्चंद्रःआरक्तःपूर्णश्चतेनसदृशीछविः
प्रभायस्यतत् ॥ तदीयंसंग्रामोन्मुखंदृष्ट्वातुदृष्ट्वैवमहिषासुरः सद्यः सपदिदर्शनक्षणएवप्राणान्नमुमोचनतत्याजेतियत्तदतीवचित्रम् ॥ युक्तोयमर्थः ॥ हिनिश्चयेन ॥

कुपितांतकदर्शनेन कुपितकृतांतदर्शनेनकैः जंतुभिः जीव्यतेनकैश्चिदपि ॥ जीवप्राणधारणे अकर्मकत्वाद्भावेलटियगात्मनेपदप्रथपुरुषैकवचनमेवभावस्यैकत्वात् ॥ प्राणधारणंप्रकृतावंतर्भूतमिति जीवतेदेवदत्तइतिप्रयोगेपृथक्प्राणपदंकर्मवाचिनःप्रयुज्यते ॥ अनुच्यमानेपितस्मिन्प्राणान्धारयतीतिगम्यमानत्वादतश्चजीवातिरकर्मकः ॥ भ्रुवौकुटीवभ्रुकुटी इकोह्रस्वोङ्योगालवस्योत्तरपदिकंह्रस्वत्वमत्वंचवा ॥ तेनभ्रुकुटीवभ्रुकुटीकरालंकुटिलम् ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ कृणोतिहिनस्तिकरालम् ॥ १३ ॥ हेदेवित्वंप्रसीदप्रसन्नाभव ॥ परमापराउत्कृष्टामालक्ष्मीरसि ॥ हेदेविभवतीजगतांभवायसम्पदुद्भवायसद्यःसपदिभवति ॥ भवतीत्वंकोपवती अप्रसन्नास्ति तर्हिसद्यःजगतांकुलानिवंशान्समूहान्वाविनाशयति ॥ इहभवतीतिभवच्छब्दप्रयोगे युष्मदस्मच्छब्दान्यत्वेनशेषेप्रथमःपुरुषःविनाशयतीत्ययम् ॥ वंशेवृन्देगृहेकुलम् ॥ उक्तमर्थंप्रकृतेनदेवीचरितेनयोजयतिविज्ञातामित्यर्द्धेन ॥ अधुनैव

देविप्रसीदपरमाभवतीभवायसद्योविनाशयतिकोपवतीकुलानि ॥ विज्ञातमेतदधुनैवयदस्तमेतन्नीतंबलंसुविपुलंमहिषासुरस्य ॥ १४ ॥

तेसंमताजनपदेषुधनानितेषांतेषांयशांसिनचसीदतिबंधुवर्गः ॥ धन्यास्तएवनिभृतात्मजभृत्यदारायेषांसदाभ्युदयदाभवतीप्रसन्ना ॥ १५ ॥

विज्ञातंविदितमस्माभिः एतत्किंयत्त्वामाइतमेतंयोद्धुमागतम् ॥ सुविपुलंसुष्ठुबहुलंमहिषासुरस्यबलंसैन्यमस्तंविनाशंनीतंप्रापितमित्येतत् ॥ प्रसादपरमेतिपाठेप्रसादेनप्रसन्नत्वेनपरमाउत्कृष्टाचेत्तर्हिलोकानांभवायभूतयेसंपदुदयायभवति ॥ अस्तमदर्शनेअस्तमितिमकारांतमव्ययमनुपलब्धेर्थेवर्त्तते ॥ असुक्षेपणइत्यतोनपुंसकेभावेक्तेतुअस्तंप्रेरणंदूती (री) करणमन्यत्रक्षेपंनीतमित्यर्थः ॥ विनाशंनीतमित्यर्थस्तुनस्यात् ॥ अस्तमित्यव्ययत्वेत्विष्टासिद्धिः ॥ १४ ॥ हेदेविभवतीसदाऽभ्युदयदासतीयेषांप्रसन्नास्तितेएवलोकाजनपदेषुजीवत्सुदेशेषुसंमताःलब्धप्रतिष्ठाःस्युःतेषामेवधनानिस्युः तेषामेवयशांसिसत्कीर्त्तयः स्युः ॥ तेषांबंधुवर्गश्चनसीदति ॥ चकाराच्चतुष्पात्प्रभृतिश्चनसीदति ॥ तएवधन्याःधनेषुसाधवः ॥ यद्वा धनानिलब्धारःप्राप्तारःधन्याः ॥ धनगणंलब्धेतिसूत्रेणयत्प्रत्ययः ॥

सुकृतीपुण्यवान्धन्यः ॥ हेदेवियेषांभगवतीप्रसन्नास्तितएवनिभृताःविनीताःशिक्षितकुलाचाराअचपलाःआत्मजाःसुताः भृत्याःअनुचराःदाराःकुलस्त्रियश्चयेषांते ॥
निभृतविनीतप्रश्रिताःसमाः ॥ १५ ॥ हेदेविभवतीप्रसादाद्भवत्याःप्रसादात्संभावितःसुकृतीपुण्यवान्जनःप्रतिदिनंसदैवअत्यादृतःअतितरामादृतः सन्सकला
निसमस्तानिस्वशाखोक्तान्यतएवधर्म्याणिधर्मेणप्राप्याणिधर्मादनपेतानियथायथंश्रौतानिस्मार्त्तानिचकरोति ॥ ज्योतिष्टोमादीनिहिस्वर्गकामःकरोतिततश्चस्वर्गं
प्रयातितेनहेतुनाहेदेविलोकद्वयेपिभुविदिव्यपित्वमेवफलदासि ॥ ननुइदंइत्थमेव ॥ प्रश्नावधारणानुज्ञानुनयामंत्रणेननु ॥ नौवयोधर्मेतिधर्मेणप्राप्याणीत्यर्थेयत्प्रत्य
यः ॥ यद्वा धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेतेयत् ॥ अत्यादृतौसादरार्चितौ ॥ ननुचभवतीप्रसादादित्यत्रसर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपूर्वपदस्यपुंवद्भावोभवतीतिभवत्प्रसादादितिस्यात्त

धर्म्याणिदेविसकलानिसदैवकर्माण्यत्यादृतःप्रतिदिनंसुकृतीकरोति ॥ स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोकद्वयेपिफलदाननुदेवितेन ॥
॥ १६ ॥ दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजंतोः स्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासि ॥ दारिद्र्यदुःखभयहारिणिकात्वदन्यासर्वोपकारक
रणायसदार्द्रचित्ता ॥ १७ ॥

त्राह ॥ पुंवदितियोगविभागसाध्यमिदंपुंवत्त्वंक्वचिदेवयोगविभागादिष्टसिद्धिः ॥ ततश्चैकोहंभवतीसुतक्षयकरोमातःकियंतोरयइतिवत्पुंवद्भावाभावः क्वचिदस्त्येव ॥
भवतीतितुच्छित्त्वाप्रसादात्प्रसन्नत्वाद्भवतीलोकद्वयेपिफलदास्ति इतिपुंवत्त्वशंकानिरासपरव्याख्यानेभवतीसुतक्षयकरइतिप्रयोगः कदर्थितःस्यात् ॥ १६ ॥
हेदुर्गेभीतस्याशेषजंतोःसर्वस्यापिप्राणिनःस्वांतेनस्मृतासतीत्वंभीतिंहरसि ॥ हेदुर्गेत्वंस्वस्थैरभीतैस्तुजंतुभिःस्मृतासतीअतीवशुभांमतिंचतुर्वर्गफलसाधनभूता
बुद्धिंददासि ॥ त्वन्मन्त्रत्वद्ध्यानत्वद्भजनपरांमतिंवाददासि ॥ तदित्थं हेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वोपकारकरणायसर्वोपकारान्कर्तुंसदाआर्द्रचित्ताक्त
पार्द्रहृदयापरादेवतात्वदन्याकास्तुनकापि ॥ अग्न्यादितोभयंहर्तुंमतिंदातुमनुत्तमाम् ॥ देवित्वदपराकास्तुसर्वोपप्रकृतिकारिणी ॥ दुःखेनगंतुंशक्यतेस्यांदुर्गा

सुदुरोरधिकरणेचेतिडः ॥ बलवत्सुष्ठुकिमुतस्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ स्वस्थैःस्वर्गस्थैर्देवैःस्मृतेतिवा दरिद्राद्दुर्गतौ ॥ दरिद्रातिदुर्गच्छतिनिर्धनीभवतीतिदरिद्रः ॥ दरिद्रस्यकर्मदारिद्र्यंतस्यदुःखंदारिद्र्यदुःखंतस्माद्भयंहरतीतितच्छीलातस्याःसंबुद्धिःहेदारिद्र्यदुःखभयहारिणि सर्वेषुभक्तेषुअभक्तेषुउदासीनेषुच उपकाराणां करणंविधानंतस्मै ॥ १७ ॥ ययेषादेवीसर्वोपकारकरणायदयार्द्रचित्तास्यात्किमितिहिदैत्यान्निहंतितत्रोत्तरमाह ॥ उपैतु लोडंतःपाठः ॥ नांबइतिपाठे नअं बइतिच्छेदः हेअंब हेसर्वजननि त्वंसर्वोपकारायसदाकृपार्द्रचित्तासीतियत्तत्तथैवनान्यथा ॥ तथाहि एभिरहितैर्महिषासुरादिभिर्हतैरणेत्वद्धतैःजगत्लोकः सुखमुपैतु पीडकाभावात्सुखंप्राप्नोतु ॥ तथाएतेअहितालोकत्रयद्रुहोमहिषासुरादयः चिरायनरकायनरकंगंतुंपापंनकुर्वंतु किंतुसंग्रामेमृत्युंमरणमधिगम्यप्रा प्यदिवंस्वर्गंप्रयांतुइतिमत्त्वाविचिंत्यानुग्रहबुद्ध्याएतान्दैत्यान्विनिहंसिन्यवधीः ॥ ततोन्यानपिदैत्यान्विनिहनिष्यसि ॥ सिपूर्वत्तमानसामीप्येवर्त्तमानव

एभिर्हतैर्जगदुपैतिसुखंतथैतेकुर्वंतुनामनरकायचिरायपापम् ॥ संग्राममृत्युमधिगम्यदिवंप्रयांतुमत्वेतिनूनमहितान्विनिहंसिदेवि ॥ १८ ॥
दृष्ट्वैवकिंनभवतीप्रकरोतिभस्मसर्वासुरानरिषुयत्प्रहिणोषिशस्त्रम् ॥ लोकान्प्रयांतुरिपवोपिहिशस्त्रपूताइत्थंमतिर्भवतितेष्वपितेतुसाध्वी॥१९॥

द्वेतिलट् नूनमवश्यम् ॥ नूनमवश्यंनिश्चयेद्वयम् ॥ चिरायचिररात्रायचिरस्याद्याश्चिरार्थकाः अव्ययाख्याः ॥ अंबेतिअंबार्थनद्योर्ह्रस्वः ॥ नामेत्यत्रपाठे आमनरकायकुष्ठादिमहाव्याधिप्रधाननरकायपापंनकुर्वंत्वित्यर्थः ॥ अथवा नामप्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ॥ एभिरसुरैर्हतैर्जगत्सुखमुपैतु तथैतेऽ सुराःयद्यपिपापंकृतवंतःकुर्वंतुनाम चिरायचिरकालंतथावधेनोद्धरणीयाइत्यर्थः ॥ १८ ॥ हेदेविभवतीसर्वासुरान्सर्वेषामपिअसून्प्राणान्रांतिगृह्णंतितान्अ सुरान्दृष्ट्वैवक्रूरदृष्ट्यैवभस्मभस्मीभूतान्किंनप्रकरोति किंतुसामर्थ्यतःकरोत्येव ॥ अथापिहिहेदेवित्वमरिषुशत्रुषुशस्त्रमायुधं प्रहिणोषिप्रयुंक्षेइतियत्तत्रतवा भिप्रायोन्यएवहिनिश्चयेन रिपवोपिशत्रवोपिशस्त्रपूताःशस्त्रहताःकृतप्रायश्चित्ताइवशमितपापफलाःसंतोलोकान्स्वर्गादीन्प्रयांत्विति ॥ तदित्थम् ॥ हेदेवितवते

ष्वहितेष्वपिसाध्वीमतिरनुग्रहबुद्धिर्भवति किंपुनःसाधुषुस्वधर्मनिरतेषु साध्वीतवमतिर्भवतीतिकिंब्रूमइतिभावः ॥ भवतीशब्दप्रयोगेप्रकरोतीतिप्रथमपुरुषः भस्मत्वस्यविधेयत्वादेकत्वेपिनविरोधो वेदाःप्रमाणमितिवत् ॥ प्रहिणोतीति हिगतौ ॥ स्वादिभ्यःश्नुः हिनुमीनाइतिणत्वम् ॥ लोकस्तुभुवनेजने साध्वी ॥ वीतोगुणवचनान्ङीष् ॥ १९ ॥ हेदेविरणेतवउग्रैःखङ्गप्रभानिकरैर्विस्फुरणैः तथाउग्रेणशूलाग्रकांतिनिवहेनवाअसुराणांदृष्टयः विलयंविनाशंनागताःनअगमन् इतियत्तदेतदन्यदेवास्तिकारणंकिम् ॥ अंशुमदिंदुखंडयोगिआननंसुधांशुखंडयुक्तंतववक्रं विलोकयतामितिहेतुगर्भविशेषणमसुराणाम् ॥ यद्यमीअसुरारणेदेव्या मृतांशुखंडयुक्तमाननंनविलोकयेयुः तर्हिउग्रैःखङ्गप्रभानिकरविस्फुरणैः शूलाग्रकांतिनिवहेनचविलयंगतदृशःसंपद्येरन्निितिभावः ॥ अत्रक्रियातिपत्तिर्वर्त्तते

खङ्गप्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैःशूलाग्रकांतिनिवहेन दृशोसुराणाम् ॥ यन्नागता विलयमंशुमदिंदुखंडयोग्याननं तवविलोकयतांतदे तत् ॥ २० ॥ दुर्वृत्तवृत्तशमनंतवदेविशीलं रूपं तथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः ॥ वीर्यंचहंतृहृतदेवपराक्रमाणांवैरिष्वपिप्रकटितैवदयात्व येत्थम् ॥ २१ ॥

यथा ॥ हेदेवियद्यसुराः तवामृतांशुखंडयुक्तंमुखंव्यलोकयिष्यन् तर्हिउग्रैःखड्गप्रभानिकरविस्फुरणैःशूलाग्रकांतिनिवहेनचविलीनदृशःसमपत्स्यंत ॥ नचतदेतत्सम पत्स्यंतः॥ यद्यस्मान्मुखंव्यलोकयिष्यन्तस्मादसुराविलीनदृशोनसमपत्स्यंतेति ॥ खड्गस्यप्रभास्तासांनिकरःस्तोमस्तस्यविस्फुरणानिसंवलयनानितैः ॥ शूलस्या ग्राणित्रीणियेषांतेशांकांतयस्तासांनिवहःसमूहस्तेन ॥ अंशवःकिरणाः ॥ इंदुरमृतमयूखस्तस्यखंडःशकलस्तेनयोगःसंबंधस्तद्वत् ॥ अंशुमदिंदुखंडेनयोक्तुम र्हयोग्यमाननमित्यपिशब्दःसवर्णदीर्घः ॥ २० ॥ हेदेवितवशीलंसद्वृत्तंकर्तृ दुर्वृत्तवृत्तशमनं दुष्टंवृत्तंयेषांतेदुर्वृत्ताः तेषांशमनंशमयितृनिवारकंवर्त्तते ॥ यद्वा दुष्टेनवृत्तेनवृत्तंनिष्पन्नंफलंदुर्वृत्तवृत्तं दुष्टंफलंनरकलक्षणंतस्यशमनं तवशीलम् ॥ तथाहेदेवितवैतत्सर्वसौभाग्यसौंदर्यभाजनंरूपमचिंत्यंमनसापिविचार

यितुमशक्यमविचार्यैसत्व अन्यैर्मनोहरैरतुल्यमसदृशमसाधारणमसमानंवर्त्तते ॥ तथादेहेवितववीर्यैचहृतदेवपराक्रमाणांदैत्यानांहंतृघातकंवर्त्तते ॥ तथा हेदेविइत्थंप्रागुक्तभणित्यात्वयास्वकीयादयावैरिष्वपिप्रकटितैवप्रकाशितैव ॥ वृत्तंपद्येचरित्रेत्रिष्ववतीतेदृढानिस्तले ॥ शीलंस्वभावेसद्वृत्ते ॥ रूपंगुणेस्वभावे च ॥ २१ ॥ हेदेविवरदेभुवनत्रयेपितेतवास्यपराक्रमस्यकेनसहउपमाभवतुनकेनापि ॥ निरुपमत्वात्तेपराक्रमस्य ॥ नन्वतुलोपमाभ्यामितिनिषेधात्तृतीया नस्यात् ॥ सहविवक्षायांतृतीयास्त्येव ॥ सूत्रंतुषष्ठ्यर्थसहभावाविवक्षार्थंच ॥ हेदेविरूपंचशत्रुभयकारि शत्रूणांभयोत्पादनशीलम् ततोन्येषांतुअतिहारिअ तिमनोहारितवैवास्तिनत्वन्यस्य ॥ त्वदीयचित्तेकृपाचसमरनिष्ठुरताचत्वय्येवदृष्टा नान्यत्रदृष्टेत्यर्थः ॥ भवत्विितिलोट् दृष्टेतिनिष्ठा ॥ दृष्टाइतिक्त्वांतोपपाठः ॥

केनोपमाभवतुतेस्यपराक्रमस्यरूपंचशत्रुभयकार्यतिहारिकुत्र ॥ चित्तेकृपासमरनिष्ठुरताचदृष्टात्वय्येवदेविवरदेभुवनत्रयेपि ॥ २२ ॥
त्रैलोक्यमेतदखिलंरिपुनाशनेनत्रातंत्वयासमरमूर्धनितेपिहत्वा ॥ नीतादिवंरिपुगणाभयमप्यपास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवंनमस्ते ॥
॥ २३ ॥ शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गेनचांबिके ॥ घण्टास्वनेननःपाहिचापज्यानिःस्वनेनच ॥ २४ ॥

कृपासमरनिष्ठुरताइतिचप्रथमानतुद्वितीया ॥ समरेनिष्ठुरायाभावः ॥ त्वतलोर्गुणवचनस्यपुंवद्भावः ॥ २२ ॥ हेदेवित्वयाएतत्त्रैलोक्यंरिपुनाशनेनातुलंयथा भवतितथात्रातंरक्षितम् ॥ त्रैङ्पालने नुदविदोंदत्राघ्राह्रीभ्योन्यतरस्यामितिवानिष्ठानत्वम् ॥ त्वयासमरमूर्द्धनिरिपुगणान्हत्वातेरिपुगणाःदिवंस्वर्गंनीताः ॥ हेदेवित्वयाऽस्माकंदेवानामुन्मदसुरारिभवंभयमप्यपास्तमपाक्षिप्तंदूरीकृतम् ॥ हेसर्वजननिनमस्ते ॥ लोकेखलुहिताः नतिमर्हंति ॥ त्रयोलोकाःत्रैलोक्यंचातु र्वण्यादित्वात्स्वार्थेष्यञ् ॥ अखिलंत्रैलोक्यमितिपाठेपौनरुक्त्यभिया न विद्यतेखिलंयत्रेतिक्रियाविशेषणम् ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ रिपूणांनाशनेनसमरस्यमूर्द्धैवमूर्द्धायुद्धाग्रभूमिस्तथाचोच्छ्रितमदेभ्यःसुराणामरिभ्योदैत्येभ्यःभवंसंभवम् ॥ नमः स्वस्तीतिचतुर्थी ॥ २३ ॥ हेदेविअंबिकेत्वं

स्वनेनायुधेनशत्रुभ्योनोस्मान्पाहिरक्ष ॥ पारक्षणे ॥ सेर्हपिच ॥ अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ त्वंघंटायाःस्वनेननःशत्रुतःपापतश्चपाहि ॥ हेदेविर्त्वंचापज्यानिः
स्वनेनचापारोपिताकृष्टमौर्वीजनितानिःस्वनेननोस्मान्पाहिपापतःशत्रुभ्यश्चेतिशेषः ॥ २४ ॥ हेदेविईश्वरिईश्वरस्यपत्नि ॥ यद्वा हेईश्वरिजगद्व्यापिनि ॥
अश्नोतेराशुकर्मणि वरट्चेत्त्वोपधायाः ॥ हेचंडिके त्वमात्मनःशूलस्यभ्रामणेनपरितोभितश्चक्राकारेणपरिवर्त्तनेननोस्मान्प्राच्यांदिशि रक्ष शत्रुतः ॥ त्वं
प्रतीच्यांपश्चिमायांदिशिआत्मशूलस्यभ्रामणेनरक्ष त्वमात्मशूलस्यभ्रामणेनदक्षिणेदिग्विभागे तथाउत्तरस्यांदिशि रक्ष ॥ भ्रमणस्येदंभ्रामणंप्रदक्षिणीकरणंप
रितोमण्डलीकरणम् ॥ अन्यथाचलनमात्रंशूलसमेताक्रिया स्यात् ॥ अतश्च प्रदक्षिणाकृतिपरिभ्रमणंविवक्षितमितिसूचयितुंप्राच्यांप्रतीच्यांदक्षिणेउत्तरस्या
मित्युक्तम् ॥ चकाराद्विदिग्ग्रहणम् ॥ २५ ॥ हेदेवित्रैलोक्येत्रिषुलोकेषुतेतवयानिसौम्यानिसुन्दराणिप्रसन्नानिरूपाणिविचरंतिविहरंति ॥ यानिचात्यंत

प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे ॥ भ्रामणेनात्मशूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरि ॥ २५ ॥ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते ॥
यानिचात्यर्थघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवम् ॥ २६ ॥ खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेंबिके ॥ करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥२७॥

घोराणिभयंकराणिरूपाणिविचरंति ॥ तैस्तैश्चरूपैरुपलक्षितात्वंतैस्तैःकरणैर्वाऽस्मान्रक्ष ॥ तथातैरेवद्विविधैरूपैर्भुवंरक्ष ॥ चकारात्पातालंलोकंरक्ष ॥
सौम्यंतुसुंदरेसोमदेवते ॥ सोमाट्ट्यणि ॥ सौम्यंसुंदरेतूपचारतः॥ अनुगृह्णातियान्देवीतेषांसौमीजगन्मयी ॥ नानुगृह्णातियान्देवीतेषांघोराजगन्मयी ॥ २६ ॥
हेदेविखड्गशूलगदादीनियान्यायुधानितैः ॥ यानिचास्त्राणिधनुरादीनितैश्चत्वंसर्वतःसमंततः अस्मान्त्वदेकशरणान्रक्ष दुःखतःशत्रुतश्चपालय ॥ हस्तिशुंडां
शुवाहाग्रबलिषूक्तःकरःपुमान् ॥ करोहस्तः अंगुल्यःकरशाखाःकरपल्लवास्तैःसंगस्तद्वंति करपल्लवसंगीनि ॥ करःपल्लवइवकरपल्लवस्तेनसंगस्तद्वंतिवा
हस्तस्थितानीत्यर्थः ॥ समंततस्तुपरितःसर्वतोविष्वगित्यपि ॥ खड्गश्चशूलंचगदाखड्गशूलगदंसेनांगत्वादेवद्भावंतदादिर्येषांतानिधनुरादीनि ॥ २७ ॥

एवमुक्तभणित्याजगतांधात्रीपोषयित्रीदेवासुरैस्तुताततोदिव्यैर्दिविभवैः नंदनोद्भवैःनंदनंस्वस्तनवनंततउद्भवैःकुसुमैः तथादिव्यैःगंधानुलेपनैश्चार्चितापूजिता । गंधानुलेपनानि गंधाःकुंकुमादयः कुंकुमागरुकस्तूरीकर्पूरंचंदनंतथा ॥ महासुगंधमित्युक्तंनाम्नास्याद्यक्षकर्दमः ॥ अनुलेपनमंगरागः ॥ २८ ॥ समस्तैरखिलैःत्रिदशैःदेवैःभक्त्यादिविभवैर्धूपराजैःसुधूपितासुपूजिता ॥ देवीप्रसादसुमुखीसतीतान्प्रणतान्समस्तान्सुरानिंद्रादीन्वाक्यंप्राहउवाच ॥ उपसर्गप्रतिरूपकःप्रशब्दोऽव्ययाख्यः ॥ अहेतिनिपातस्तिङन्तप्रतिरूपःकालसामान्यवचनः ॥ शोभनंमुखमस्त्यस्याः सुमुखी ॥ स्वांगाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधादितिचात्ङीषूचटाप्च ॥ नखमुखात्संज्ञायामितिङीषोनिषेधस्तुसंज्ञायामेव ॥ २९ ॥ हेत्रिदशाःयुष्मत्कृतैरेभिःस्तवैःप्रपूजिताअहंअतिप्रीतास्मि ॥ युष्माभिरस्मत्तः

॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एवंस्तुतासुरैर्दिव्यैः कुसुमैर्नंदनोद्भवैः ॥ अर्चिताजगतांधात्रीतथागंधानुलेपनैः ॥ २८ ॥ भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैःसुधूपिता ॥ प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरान् ॥ २९ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ व्रियतांत्रिदशाः सर्वेयदस्मत्तोऽभिवांछितम् ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते ॥ ३० ॥ कर्त्तव्यमपरंयच्चदुष्करंतन्नविद्महे ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःप्रत्यूचुस्ते दिवौकसः ॥ ३१ ॥

सकाशाद्यदभिवांछितमभिलषितंवर्त्ततेतद्वस्तुव्रियतांप्रार्थ्यताम् अहंददामिदास्यामि ॥ इहप्रीताप्रीत्येतिपाठद्वयंयत्तन्मत्तोभिवांछितमितिपाठःसभ्यः । यदस्मत्तोऽभिवांछितमितिपाठेअस्मद्देवीभ्यः व्रियतामहंददामीतिवचनचातुर्यम् ॥ कीदृक्स्यात्बहुत्वेनोपक्रम्यैकत्वेनोपसंहाराद्वाचोयुक्तिरियंयुक्तिमतामुद्वेगंजनयतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ हेदेविअपरंयुष्माभिः कर्त्तव्यंसतद्दुःसाध्यंयत्तच्चमदग्रेमह्यंनिवेद्यतांज्ञाप्यतां तदप्यपरंमहिषासुरवधापेक्षयाद्वितीयंकार्यंसाधयामि इतिभावः ॥ इतिइत्थंदेव्यावचः आकर्ण्यश्रुत्वातेसर्वेदिवौकसः इंद्रादयः प्रत्यूचुः प्रतिवाक्यमुक्तवंतः दिविओकोनिवासोयेषांतेदिवौकसः पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ ३१ ॥

हेदेवियद्यस्मा॑त्वयाअस्माकंशत्रुरयंमहिषासुरोनामनिहतः अतस्त्वयासर्वमस्माकंप्रयोजनंकृतमेव ॥ नकिंचिदवशिष्यते ॥ नकश्चिदपिशत्रुरवशिष्टः ॥ ३२ ॥
हेमहेश्वरिदेवियदिपक्षांतरेत्वयाऽस्माकंत्वदनुग्रहजीविनांवरोदेयोनुमतःस्यात् तर्हिवरःप्रार्थ्यतेऽस्माभिः ॥ कोसौ हेदेवित्वंपरमापत्सुअस्माभिस्त्वदेकशरणैःसंस्मृता
संस्मृतासतीवारंवारंध्यातानोस्माकंपरमापदः ॥ यद्वा परमाअत्यर्थाआपदोयेभ्यःतेपरमापदःशत्रवः तान्महासुरान्नहिंसीथाः हिंस्याः ॥ हिसिहिंसायांरुधादेःप्रार्थ
नेलिङ्चपरस्मैपदस्थानेव्यत्ययोबहुलंइत्यात्मनेपदस्यथासःसीयुट् ॥ अस्माकमितिदानप्रतिग्रहभावाभावात्संबंधेषष्ठ्येव ॥ रजकस्यांशुकंदत्तेस्वामीभृत्यस्यवेतनमि
तिवत् ॥ पक्षांतरेचेयदिच ॥ ३३ ॥ देवाः द्वितीयंवरंप्रार्थयन्ते ॥ हेदेविहेअंबिकेअमलाननेप्रसन्नवदनेत्वमस्माभिः प्रपन्नाप्रणतासेवितासतीवरदासिअतोयश्चमर्त्यः
एभिस्त्वद्विषयैरस्माभिर्देवैःकृतैस्स्तवैस्त्वांदेवींस्तोष्यतिभक्तितःस्तविष्यतितस्यमर्त्यस्यमनुष्यस्यवित्तर्द्धिविभवैःसहधनदारादिसम्पदांसदावृद्धयेभवेथाः ॥ सर्वदावित्तस्य

॥ देवाऊचुः ॥ भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते ॥ यदयंनिहतः शत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥ ३२ ॥ यदिचापिवरोदेयस्त्वयास्माकंमहे
श्वरि ॥ संस्मृतासंस्मृतात्वंनोहिंसेथाःपरमापदः॥ ३३॥ यश्चमर्त्यःस्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलानने॥ तस्यवित्तर्द्धिविभवैर्धनदारादिसंपदाम्॥
वृद्धयेस्मत्प्रसन्नात्वंभवेथाःसर्वदांबिके॥ ३४॥ ऋषिरुवाच॥ इतिप्रसादितादेवैर्जगतोर्थेतथात्मनः॥ तथेत्युक्त्वाभद्रकालीबभूवांतर्हितानृप ॥ ३५॥

ऋद्धेःसमृद्धेः विभवैरुद्भवैःसहधनस्यगोमहिष्यश्वादेर्दाराणांपत्नीनामादिशब्दात्सेवकानांसम्पदांक्षेत्रारामधान्यपुत्रमित्रादिसम्पत्तीनांचवृद्धयेभवेथाः ॥ प्रार्थनेलिङ्
व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ॥ यद्यपिवित्तंधनमितिपर्यायस्तथाप्युपचाराद्गवाश्वादिकंधनशब्देनविवक्षितम् ॥ वित्तर्द्धयश्चविभवाश्चऐश्वर्याणितैःसहितंधनंगवाश्वा
दिदारादिपत्न्यादियेषांसम्पदः तासाम् ॥ ३४ ॥ हेनृपसुरथइतिप्रागुक्तरीत्यादेवैर्जगतोर्थेत्रैलोक्यसंरक्षणप्रयोजनायतथात्मनोर्थेस्वार्थेदेवकार्यार्थेचविषयेप्रसादि
ताप्रसादसुमुखीकृताभद्रकालीभद्रासर्वमंगलाकालीरुद्रपत्नी कर्मधारयः ॥ हेदेवाः तथास्तुयुष्मद्वांछितवस्तुसिध्यत्वित्युक्त्वांतर्हिताऽभवत् अदृश्याबभव ॥ ३५ ॥

हेभूप जगत्त्रयहितैषिणीसादेवीदेवशरीरेभ्योयथापुरापूर्वंतेजोरूपासंभूतामहिषासुरवधायप्रादुरभूदित्येतत्सर्वंतेतुभ्यंमयाकथितम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ श्लोकद्वय मेकान्वयम् ॥ शृणु स्वेतिपदद्वयम् ॥ हेस्व आत्मीयसुरथसाप्रसिद्धादेवानामुपकारिणीदेवीपुनश्चदुष्टदैत्यानांधम्रलोचनचण्डमुण्डादीनांवधायच तथाशुंभनिशुं भयोर्वधायलोकानांरक्षणायचगौर्यादेहात्समुद्भूताऽभवदासीत् तत्सर्वंयथावद्यथार्थंयावत्तेतुभ्यंकथयाम्यहंयथावद्यावत्प्रकारेणाख्यातंमयाकथितंशृणु ॥ शृणु ष्वेतिपाठेव्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ॥ शुम्भभाषणेहिंसायांचभ्वादिः ॥ शुंभतिभाषतेहिनस्तिवाशुंभः दंत्यादिरयम् (१) ॥ तालव्यादिपाठेतु शुभशुंभ

इत्येतत्कथितंभूपसंभूतासायथापुरा ॥ देवीदेवशरीरेभ्योजगत्त्रयहितैषिणी ॥ ३६ ॥ पुनश्चगौरीदेहात्सासमुद्भूतायथाभवत् ॥ वधायदुष्ट दैत्यानांतथाशुंभनिशुंभयोः ॥ ३७ ॥ रक्षणायचलोकानांदेवानामुपकारिणी ॥ तच्छृणुस्वमयाख्यातंयथावत्कथयामिते ॥ ३८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेशक्रादिकृतदेवीस्तुतिर्नामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ पुराशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यां शचीपतेः ॥ त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतामदबलाश्रयात् ॥ १ ॥

शोभार्थेतुदादिः शुंभतिशोभतेरणेष्वितिशुंभः ॥ यथाप्रकारवद्यथावत्क्रियाविशेषणम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुविरचिता यांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांशक्रादिस्तुतिश्चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ हेराजन्पुरापूर्वस्मिन्कल्पेशुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यांद्वाभ्यांकर्तृभ्यांमदबलाश्रयात् मदेनगर्वे णसहितंबलंसामर्थ्यंयस्याश्रयणंतस्माद्धेतोः शचीपतेरिंद्रस्यइन्द्राद्वासवाकाशात्रैलोक्यंहृतंगृहीतम् ॥ यज्ञभागाश्चहृताः यज्ञविधिविहितिद्वारा ॥ हर्षेगर्वेमदेक्षैब्येगजदाने चकीर्तितः ॥ स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ १ ॥

तौशुंभनिशुंभावेवकामरूपत्वात्सूर्यरूपतांचक्रातेसूर्याधिकारहरणात्सूर्यभावमिव ऐंदवमिन्दुसंबंधिनमधिकारमाधिपत्यंतावेवचक्राते ॥ तथातावेवकौबेरसंबंधिनमधि कारंचक्राते ॥ तावेवयाम्यंयमाधिकारम् तथातावेववरुणस्याधिकारंचक्राते ॥ याम्यमितिदित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यइत्यत्रप्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषुयमाच्चेतिव क्तव्यमितिण्यः ॥ सूर्याद्यधिकारास्तावेवाग्रहीष्टामित्यर्थः ॥ २ ॥ तावेवासुरौपवनस्यवायोर्क्षद्धिमस्खलितगतिमैश्वर्यंचक्रतुः ॥ तथातावेववह्नेः कर्मण्यापारं चक्रतुः ॥ तावेवान्येषांदिवौकसांदेवानामधिकारानग्रहीष्टाम् ॥ इदमर्धंक्वाप्यवदृश्यते ॥ ततस्ताभ्यामसुराभ्यासकाशतःपराजिताः प्राप्तपराभवाःअतएवभ्रष्टराज्याः भ्रष्टाधिकारादेवाविनिर्द्धूताःस्वर्गाद्दूरीकृताआसन् ॥ ताभ्यामसुराभ्यांविनिर्धूताः त्यक्ताइतिभावः ॥ ३ ॥ ताभ्यांशुंभनिशुंभाभ्यांहताधिकाराअथहतराज्यानिरा

तावेवसूर्यतांतद्वदधिकारंतथैंदवम् ॥ कौबेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच ॥ २ ॥ तावेवपवनर्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ॥ अन्येषांचाधि कारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति ॥ ततोदेवाविनिर्धूताभ्रष्टराज्याःपराजिताः ॥ ३ ॥ हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वेनिराकृताः ॥ महासुरा भ्यांतांदेवींसंस्मरंत्यपराजिताम् ॥ ४ ॥ तयास्माकंवरोदत्तोयथापत्सुस्मृताखिलाः ॥ भवतांनाशयिष्यामितत्क्षणात्परमापदः ॥ ५ ॥ इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवंतंनगेश्वरम् ॥ जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णुमायांप्रतुष्टुवुः ॥ ६ ॥

कृताःनिरस्ताः सर्वेत्रिदशाः देवास्तांप्रसिद्धामपराजितांकैरप्यपराभूतांदेवींस्मरंतिस्मस्मृतवंतः ॥ स्मेत्यध्याहृत्य लट्स्मे इतिलट् प्रत्यादिष्टोनिरस्तःस्यात्प्रत्याख्यातो निराकृतः ॥ ४ ॥ अपराजितानामदेशंगताइत्याह (?) ॥ यथाप्रागुक्तप्रकारेणआपत्सुस्मृतासतीतत्क्षणादेवभवतामखिलाःपरमापदः नाशयिष्यामीतितयादेव्या ऽस्माकंदेवानांवरोदत्तोस्तीतिमतिंकृत्वाचेतसिनिधायदेवाःहिमवंतंनगेश्वरंजग्मुः ययुः ॥ ततः तत्रविष्णुमायांदेवींप्रतुष्टुवुः प्रकर्षेणभक्तिपूर्वंस्तुतवंतः ॥ विष्णुमाया महामायेतिपर्यायौ ॥ अथवा वेवेष्टिविष्णुःमानंमायःविष्णुर्मायोमानंपरिमाणंयस्याःसासर्वव्यापिकेत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥

शिवायैमंगलहेतवेभवान्यैनमः ॥ पुंयोगेतुशिवस्यस्त्रीशिवा ॥ प्रकृतिःजगत्कारणंसत्त्वरजस्तमसांसाम्यावस्था ॥ यद्वा अंगमंत्रापेक्षयामूलमंत्रमात्रात्मिकादेवता प्रकृतिः यद्वा प्रत्ययात्पूर्वा प्रकृतिः ॥ यदाहुः प्रकृतिःपार्वतीसाक्षात्प्रत्ययस्तुमहेश्वरः ॥ अर्द्धनारीश्वरःशब्दःक्रमधुग्वःप्रसीदतिविति तस्यैनमः ॥ भद्रायैनमःभद्रासर्व मंगलाभद्ररूपेत्यर्थः ॥ तांप्रसिद्धामस्मद्वरदामंवांनियताजितेंद्रियाः प्रणतानम्रीभवामः ॥ स्मशब्दःपूरणेऽव्ययम् ॥ नियत्यैप्रणतात्मनामितिपाठेभक्तिप्रह्वस्वभावा नांपुंसांनियत्यैदिष्टचैनमःभाग्यरूपायैइत्यर्थः ॥ दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ ७ ॥ रुद्रस्येवरौद्रमुग्ररूपमस्त्यस्यारौद्रातस्यैनमः॥ रौद्रशब्दादर्शआदित्वा दच् ॥ नेर्ध्रुवेत्यप् ॥ नित्यायैकालावस्थितायै ॥ गुरीउद्यमेतुदादिरनुदात्तेत् गुरतेगुरःइगुपधत्वात्कः॥गुरएवगौरःस्वार्थेण् ॥ स्त्रियांङीप्॥ यद्वावर्णवाचित्वेनरूढत्वात्

॥ देवाऊचुः ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशिवायैसततंनमः ॥ नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मताम् ॥ ७ ॥ रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्यैधा त्र्यैनमोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः ॥ ८ ॥ ज्योत्स्नायैचंद्ररूपिण्यैसुखायैसततंनमः ॥ कल्याण्यैप्रणतांवृद्ध्यै सिद्ध्यैकूर्म्यैनमोनमः ॥ ९ ॥

षिद्गौरादिभ्यश्चेतिनिपातनात्साधुत्वेङीष् ॥ गौर्य्यैपार्वत्यैनमः ॥ गौरीगौरवर्णयोगात् ॥ यद्वा गुङ्अव्यक्तेशब्दे अतःगुणादौऋज्रेन्द्राग्रेत्यादिसूत्रेणरानिवृद्धौनिपाति तायांगवतेगौरः ॥ गौरोरुणेसितेपीते ॥ धात्र्यैधरण्यैनमः ॥ उपमात्र्यैवा॥धात्रीस्यादुपमातापिक्षितिरप्यामलक्यपि ॥८॥ ज्योतिःशास्त्रविशेषेस्याज्ज्योतिरक्षरते जसोः ॥ ज्योतिर्नाभास्करेक्लीबमग्निखद्योतदृष्टिषु ॥ ज्योतिरस्त्यस्यांतस्यैज्योत्स्नायैनमः चदिआह्लादने ॥ चन्दतिचन्द्रः रूपरूपक्रियायां रूपरूपदर्शनेचचुरा दिः ॥ चंद्ररूपयतितच्छीलाचंद्ररूपिणीतस्यैनमः ॥ चंद्रस्यरूपंकरोति चंद्ररूपिणीतिचव्युत्पत्तिः । सुखदुःखतत्क्रियायांचुरादिः ॥ सुखयतिसुखापचादित्वादच् तस्यै ॥ कलासुसाधुःकल्याशुभात्मिकावाणी ॥ कल्यामणतिकल्यंनिरुक्तंवाअणतिकथयतिकल्याणीतस्यैनमः ॥ अणुशब्दार्थः कर्मण्यण् ॥ किंचजगाद्धि:

कद्धयैसिद्धयै चप्रणतांवंदितांजगज्जननींदेवींप्रतिनमः नविंकुर्मः कुर्मइतिपाठे ॥ प्रणमन्तीतिप्रणंतः तेषांप्रणतामितिषष्ठीबहुवचनांतंबोध्यम् ॥ तथाचप्रण तांप्रणमतामृद्धयैसिद्धयैचनमः इत्यलवेश्वरभट्टाः ॥ कूर्म्यैइतिपाठेकूर्मसंबन्धिन्यैशक्त्यैनमः ॥ ९ ॥ निष्क्रांताकृतेः सन्मार्गान्निर्ऋतिः अलक्ष्मीः अन्यायो पार्जितालक्ष्मीः ॥ स्यादलक्ष्मीस्तुनिर्ऋतिः ॥ निर्ऋतेः उपमाकृतिर्नैर्ऋतीतस्यैअलक्ष्मीरूपायैशर्वाण्यैशंभुपत्न्यैनमोनमः ॥ यद्वा निश्चिताकृतिः सत्यतायेनस निर्ऋतिः ॥ निर्ऋतेर्दिक्पालस्येयंनैर्ऋतीतस्यैनिर्ऋत्युपार्जितलक्ष्मीरूपायैनमः ॥ 'अथचभुवंबिभ्रतीतिभूभृतः आदिमंडूकादिनागादिकुलपर्वतादिमनुप्रभृतिरा जानस्तेषां लक्ष्मीरूपायैनमः ॥ शर्वस्यस्त्रीशर्वाणी ॥ इन्द्रवरुणेत्यादिनापुंयोगेङीषानुकौ ॥ हेसर्वकारिणिदेवितुभ्यंदुर्गायैसततंनमः ॥ दुःखेनगम्यतेदुर्गा ॥ यद्वा

नैर्ऋत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ॥ दुर्गायैदुर्गपारायैसारायैसर्वकारिणि ॥ ख्यात्यैतथैवकृष्णायैधूम्रायैसततंनमः ॥ १० ॥
अतिसौम्यातिरौद्रायैनतास्तस्यैनमोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः ॥ ११ ॥

दुःखेनगच्छत्यस्यांदुर्गा ॥ सुदुरोरधिकरणेइतिवक्तव्याड्मेर्डः ॥ तथाहेदेवितुभ्यंदुर्गपारायै दुर्गपारंयस्याःमहामायाख्यासिन्धोः सादुर्गपारा ॥ यद्वा पिपर्ति पारा ॥ पृपालनपूरणयोः ॥ यद्वा दुर्गाः पाराः पारयन्तोगणायस्याः तस्यै ॥ हेदेवितुभ्यंसारायै संसारसागरेवरायैश्रेष्ठायैसततंनमः ॥ तुभ्यंख्यात्यैविख्य तिरूपायैसततंनमः ॥ तुभ्यंकृष्णायैकृष्णवर्णायैकालरात्र्यैनमः ॥ हेदेवितुभ्यंधूम्रायैधूम्रवर्णायैनमः ॥ सर्वंकरोतिसर्वकारिणिसंबुद्धिः ॥ १० ॥ सोमाट्ट्यण् ॥ सौम्यंसोमदेवताकंसुंदरंचरूपम् अत्यर्थंसौम्यंयस्याःसाऽतिसौम्या ॥ रुद्रदेवताकंरुद्रसंबन्धिवारूपंरौद्रमत्यर्थंरौद्रंयस्याः साऽतिरौद्रा ॥ ततश्चभजता मभजतांचयथाक्रममतिसौम्याचासावतिरौद्राचेतिकर्मधारयः ॥ तस्यैवाङ्मोमारूपायैत्रिशक्त्यात्मिकायैनमोनमः ॥ इतिशक्तित्रयापेक्षंनमस्त्रयम् ॥ सोमस्यभावः सौम्यं भावेष्यञ् ॥ रुद्रस्यभावः रौद्रं युवादित्वाद्भावेअण् ॥ अतिक्रांतंसौम्यंययासाऽतिसौम्या ॥ अतिक्रांतंरौद्रंययासाऽतिरौद्रा ॥ ततः कर्मधारयेसति

तस्यैनमइत्यप्यनुसंधेयम् ॥ जगतांप्राणभूतांप्रतिष्ठाआस्पदमाधारशक्तिः स्थानंतस्यैजगत्प्रतिष्ठारूपायैनमः ॥ प्राणिनांप्राणधारणार्थंयत्स्थानंमूलाधारसंज्ञंत
त्प्रातिष्ठेत्युच्यते ॥ आस्पदंप्रतिष्ठायामित्यास्पदशब्दपर्यायः प्रतिष्ठाशब्दः ॥ दिवुक्रीडादौ ॥ दीव्यतीतिदेवीतस्यैक्रीडाविजिगीषाद्यर्थक्रियाकारिण्यैनमः ॥
करणंकृतिः प्रयत्नः सर्गस्थितिप्रत्यवहारविषयः प्रयत्नोत्रविवक्षितः ॥ तस्यैप्रयत्नरूपायैनमः ॥ नमस्यानांत्रित्वादित्वादिहनमस्त्रित्वम् ॥ कर्त्र्यैइतिपाठेतृन्नंत
त्वाज्जगदितिकर्मविवक्षितम् जगत्करणशीलायैनमइत्यर्थः ॥ ११ ॥ यादेवीवाङ्मोमात्मिकासर्वकालेषुकालत्रयात्मिकासर्वभूतेषुभूतात्मिका ॥ अनात्म
न्यात्मबुद्धिंजनयंती आत्मनिवाऽनात्मबुद्धिंजनयन्ती ममतावशंवदान्लोकान्प्रसूयमानासर्वजननीमहामायाभगवतीविष्णुमायेतिशब्दिताकथितातस्यैत्रिगुण
रूपायैप्रत्येकंकायवाङ्मनोभिः एकस्यैचैववादेव्यै भक्तिश्रद्धातिशयद्योतनाय नमःशब्दोनमस्येनचसहाम्रेडितः ॥ आम्रेडितंद्विस्त्रिरुक्तम् ॥ चापलेद्विर्वचनं संभ्र

यादेवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिशब्दिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१३॥ यादेवीसर्वभूतेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१४॥

मेणवृत्तिश्चापलमित्थंहिनपौनरुक्त्यंदोषावहम् ॥ यदुक्तम् ॥ प्रहर्षहर्षशोकेषुस्वप्नदैन्यभयेषुच ॥ स्तुत्यभ्यासानुवादेषुपौनरुक्त्यंनदुष्यति ॥ सर्वाणिपृथिव्या
दीनिभूतानिदेहानि ॥ इतिप्रथमादेवीविष्णुमाया ॥ १२ ॥ अभिधीयतेकथ्यते ॥ चुरादावात्मनेपदं चितसंचेतनेसंवेदनेवा ॥ चेतनंचेतनाबुद्धिरेवेतिकथ
नंपौनरुक्त्यं यद्यपिवैशेषिकादौदर्शनेचेतनंचेतनाबुद्धिरेव तथापिसांख्येबुद्धिधर्मश्चित्तवृत्तिविशेषविजृंभितशक्तिश्चेतनाइत्याश्रयणादपौनरुक्त्यम् ॥ अन्येतुचेत
नाचित्तवृत्तिविशेषशक्तिःसंज्ञानंवा बुद्धिस्तुस्वप्रकाशज्ञानस्वभावेत्याहुः ॥ अन्येतुनिर्विकल्पज्ञानंचेतना बुद्धिः तद्विशेषावगतिः सविकल्पकज्ञानमित्यस्ति
तयोर्भेदइत्याहुः ॥ इतिद्वितीयादेवीचेतना ॥१३॥ बुद्धिरित्येवंरूपेणसम्यक्स्थिता ॥ यदभ्यधुः॥संधारणेस्थितौभृत्यौ (बुद्धिः)॥इतितृतीयादेवीबुद्धिः ॥१४॥

निद्रेतिरूपंतस्यैनमः ॥ द्राकुत्सायांनियतंद्रात्यस्यांनिद्रा संवेशः ॥ भुक्तान्नादिपरिपाकादिहेतुर्निरिंद्रियप्रदेशमलकोशेमनसोवस्थानंनिद्रा ॥ सर्वेंद्रियव्यापार
विरतप्राणनंसुखनंनिद्रेत्यन्ये ॥ इतिचतुर्थीदेवीनिद्रा ॥ १५॥ क्षुध्बुभुक्षायाम् ॥ संपदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्किप्॥ क्षुध्प्रातिपदिकम् ॥ भोक्तुमिच्छाक्षुत् ॥ अशनाया
बुभुक्षाक्षुत्तयाक्षुधा ॥ रूपेणेतिपृथक्पदम् ॥ यद्वा वष्टिभागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः ॥ हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादिशा ॥ ततश्चक्षुधेतिरूपंतेनंक्षु
धारूपेण क्षुधांविनाप्राणिनांसुखंनास्ति ॥ इतिपञ्चमीदेवीक्षुधा ॥ १६ ॥ ' छायाप्रतिबिंबरूपासर्वभूतेषुतिष्ठति ॥ नष्टच्छायोमध्याह्नइत्यत्रतुआतपा
भावाभावोविवक्षितः ॥ छायासूर्यप्रियाकांतिःप्रतिबिंबमनातपः ॥ प्रतिबिंबेयथासंक्रांतच्छायः आदर्शः ॥ छयतिच्छिनत्तिसन्तापंछाया ॥ इतिष

यादेवीसर्वभूतेषुनिद्रारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुक्षुधारूपेणसंस्थिता ॥ नम
स्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुच्छायारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १७ ॥
यादेवीसर्वभूतेषुशक्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेणसंस्थिता ॥
नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १९ ॥

ष्ठीदेवीछाया ॥ १७ ॥ शक्लृशक्तौ शक्नंशक्तिःसामर्थ्यं वस्तुगतःस्व
भावसिद्धोधर्मः शक्तिरितिरूपं तेन शक्ति (ः) प्रतिवस्तुप्रतिनियतार्थक्रियाकारित्वंवस्तुधर्मइत्येके ॥ वस्तुरूपमेवशक्तिर्नतुवस्तुनोन्योधर्मःशक्तिरित्यन्येभ्युप
जग्मुः ॥ इहतुसर्वभूतेष्वित्याधाराधेयभावानुवाच्याशक्तिर्वस्तुधर्मइत्येषपक्षोभ्युपगतः ॥ इतिसप्तमीदेवीशक्तिः ॥ १८ ॥ सर्वाणिभूतानिपृथिव्यादीनिये
षांदेहानामारंभकत्वेनसन्तितानिसर्वभूतानिदेहाःतेषु ॥ ञितृषःपिपासायाम् ॥ तृषिशुषिरसिभ्यःकित्इतिनः ॥ तृष्णाउपभोगनिमित्तकोभिलाषः ॥ तृष्णाभि
लषणंभोगेतृष्णावनपिशाचिका ॥ तृष्णेस्पृहापिपासेद्वेतद्रूपेह्यांबिकास्मृता ॥ तर्षणंतृष्णास्पृहानिरूढलक्षणत्वात् ॥ इत्यष्टमीदेवीतृष्णा ॥ १९ ॥

क्षमूषसहने षित्वात्स्त्रियांक्षमा ॥ बाहुलकात्तुक्तिनिक्षातिः ॥ अनुनासिकस्यक्विझलोःक्ङितीतिदीर्घः ॥ क्षातिःक्षमातितिक्षामर्षःसहार्थकाः ॥ क्षांति स्तृष्णाविरोधिनीपरयुक्तापकारंप्रत्युपेक्षाप्रतिकूलवेदनांप्रत्युपेक्षा ॥ इतिनवमीदेवीक्षांतिः ॥ २० ॥ नित्यैकानुगतप्रत्ययहेतुरनेकसमवायिनीजातिः ॥ इतिद शमी ॥ २१ ॥ लज्जाव्रीडेस्त्रियांगुरोश्चहलइत्यप्रत्ययः झलांजशझशीतिजशूदः श्चुत्वं स्त्रियामजाद्यतष्टाप् ॥ कर्त्तव्याकरणनिमित्तमकारणनिमित्तमन्यतःस्वतोवा जनितंलज्जनंसंकोचनंलज्जाएकादशी ॥ २२ ॥ शमउपशने ॥ स्त्रियांक्तिन् ॥ क्षांतिवद्दीर्घः ॥ शमथुस्तुशमःशांतिः ॥ कामक्रोधाद्यभावः ॥ विकृते

यादेवीसर्वभूतेषुक्षांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥ नम स्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २१ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २३ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २४ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः॥२५॥

द्रियनिवृत्तिःशांतिरित्यन्ये ॥ विषयव्यावृत्तात्मतेत्यपरे ॥ इतिद्वादशीशांतिः ॥ २३ ॥ डुधाञ्धारणपोषणयोः ॥ श्रच्छब्दस्योपसंख्यानमित्युपसर्गसंज्ञा ॥ आतश्चोपसर्गेइतिकः स्त्रियांटाप् ॥ श्रद्धनं श्रद्धासम्प्रत्ययःस्पृहा ॥ सम्प्रत्ययोभक्त्यतिशयःश्रद्धयापरयोपेतइतिवत् ॥ शास्त्रोक्तार्थाविपरीतबुद्धिःश्रद्धेत्यन्ये॥आदरे णानुसरणंभक्तिःश्रद्धात्वास्तिक्यबुद्धिरित्यपरे ॥ इतित्रयोदशी ॥ २४ ॥ कमुकांतौ ॥ कमेर्णिङ् ॥ आयादयआर्धधातुकेवा स्त्रियांक्तिन् ॥ अनुनासिकस्य क्विझलोःक्ङितीतिदीर्घः ॥ शोभा कांतिः ज्योतिःस्वरूपोज्ज्वलतेत्याहुः इतिचतुर्दशी ॥ २५ ॥

लक्षदर्शनांकनयोः चुरादिः॥ लक्षेमुट्चेतिईःतस्यमुडागमः॥नेड्वशिकृति ॥ णेरनिटीतिणिलोपः ॥ लक्ष्मीःसाविभूतिश्चकायशोभाचेतिपंचदशी ॥ २६॥ धृञ्धारणे भ्वादिः स्त्रियांक्तिन् ॥ धृतिःस्याद्धारणेधैर्यसौख्यसंतोषयोरपि॥इतिषोडशी ॥ २७ ॥ वृतुवर्त्तने स्त्रियांक्तिन् ॥ वर्त्तनंवृत्तिःवर्त्ततेऽनयावृत्तिः ॥ आजीवोजीविकावा र्त्तावृत्तिर्वर्तनजीवने॥वृत्तिर्जीवनोपायः ॥ युक्तेक्ष्मादावृतेभूतंप्राण्यतीतसमेत्रिषु ॥ भूतंक्लीबेग्रहेयुक्तेपृथिव्यादावृतेपिच॥इति सप्तदशी ॥२८॥ स्याच्चिंतास्मृतिराध्या नम् ॥ अनुभूतस्यभावनाख्यसंस्कारहेतुकोज्ञानविशेषः स्मृतिः॥इत्यष्टादशी ॥ २९ ॥ दयरक्षणे ॥ षिद्भिदादिभ्योङ् दयंतेऽनयादया ॥ परदुःखप्रहाणेच्छापर

यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुधृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २७ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ २९ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुनीतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३१ ॥ यादेवी सर्वभूतेषुतुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुपुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यै नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३३ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३४ ॥

दुःखसमभाक्त्वंवादया॥इत्येकोनविंशी ॥३०॥ नीतिर्नयःइतिविंशीदेवीनीतिः ॥३१॥ तुषप्रीतौ॥तुष्टिःप्रीतिरानन्दः ॥ विषययोगमवाप्यतदभिलाषोपरमस्तुष्टि रित्यपरे॥अन्येतुविषयोपभोगंप्राप्यतदभिलाषत(स्त)दवाप्यप्राप्तंपरमंसुखमित्याहुः॥इत्येकविंशी॥३२॥पुषपुष्टौ॥पुष्टिरवयवोपचयःइतिद्वाविंशी ॥३३॥ मात्यस्यां गर्भइतिमाता ॥ जनयित्रीप्रसूर्माता ॥ यद्वा मानपूजायाम् ॥ मान्यतेपूज्यतेमाता ॥ उणादौ नप्तृनेष्टृत्वष्ट इत्यादिसूत्रेणनिपात्यते ॥ यद्वा अष्टौमातृनाम्न्य आद्याः शक्तयः याःविनाभूतसृष्टिरेवनघटते ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैंद्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचर्मभुण्डाचकालीसंकर्षणीतिच ॥ इतित्रयोविंशी ॥ ३४ ॥

भ्रांतिर्मिथ्यामतिर्भ्रमः ॥ अतस्मिंस्तदितिज्ञानंभ्रांतिः ॥ इतिचतुर्विंशीदेवीभ्रांतिः ॥ ३५ ॥ इत्थंविष्णुमायादिमूर्त्तयोदेव्याः सर्वभूतेषुवर्त्तमानाभ्रांत्यंताःचतुर्विंशतिःप्रदर्शिताः ॥ यादेवीभूतानांपृथिव्यादीनांपंचानामधिष्ठात्रीआधारशक्तिः स्वामिनीईश्वरीव्यापिनीयाचदेवीअपरेष्वखिलेषुभूतेषुविशिष्टेषुप्राणिषुवर्त्तमानानांभूतानांप्राणिनामिन्द्रियाणांमनोनेत्ररसनघ्राणत्वक्कर्मणांवाधिष्ठात्रीतस्यैव्याप्तिरूपायैसततंनमोनमः ॥ एतेनसर्वगतत्वमुक्तंदेव्याः ॥ ३६ ॥ चिञ्चयने ॥ चयनंचितिरविकारताकूटरूपतातद्रूपेण॥ यद्वा चितीसंज्ञाने ॥ स्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यइतिइक्प्रत्ययः ॥ चेतनंचितिः संज्ञानरूपेण यादेवीएतत्कृत्स्नमखिलंजगद्व्याप्यस्थिता तस्यैनमोनमः ॥ पुनःपुनर्नतेरनेककर्तृकत्वादनेकस्तोतृकत्वाच्चनपौनरुक्त्यमार्थंशाब्दंवाशंकनीयम् ॥ ३७ ॥ पूर्वंपुराकल्पेसुरैःस्तुतातथाभीष्टसंश्रया

यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ३५ ॥ इंद्रियाणामधिष्ठात्रीभूतानामखिलेषुया ॥
भूतेषुसततंव्याप्त्यैतस्यैदेव्यैनमोनमः ॥ ३६ ॥ चितिरूपेणयाकृत्स्नमेतद्व्याप्यस्थिताजगत् ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥
॥ ३७ ॥ स्तुतासुरैःपूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेंद्रेणदिनेषुसेविता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहंतुचापदः ॥ ३८ ॥
यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते ॥ याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनःसर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्तिभिः ॥ ३९ ॥

दभीष्टस्यवस्तुनःसंश्रयात्कारणात् ॥ सुरेंद्रःशक्रःईशःशंकरःदिनेशःसूर्यस्तैःसेविता ॥ अतएवभद्रमणतिभद्राणीअस्तुभद्रमितिकथयंती ॥ अतएवशुभहेतुःसाईश्वरीनोऽस्माकंदेवानांशुभानिमंगलानिकरोतु ॥ किंच नःअस्माकमापदश्चविरोधिजनितदुःखानिचाभिहंतु ॥ सुरेंद्रेणदिनेषुसेवितेतिपाठेसुरेंद्रेणशक्रेणदिनेषुप्रत्यहंसेविता ॥ शुभानिभद्राणीतिच्छेदे यानिनःशुभानिजगद्धितानिकर्माणिप्रार्थमीयानितानिभद्राण्यनुकूलानिअबाधानिअविघ्नानिकरोत्वित्यर्थः ॥

अभीष्टसंश्रयेतिपाठे अभीष्टःवांछितःसंश्रियमाणःसंश्रयइत्यर्थोयस्याःसकाशाद्भवतिसा ॥ ३८ ॥ सादेवीनःशुभहेतुरित्युक्तंसाकेत्याह ॥ यादेवीसांप्रत

मिदानीमुद्धतदैत्यतापितैः निर्मर्यादैर्बलोल्बणैः दैत्यैः शुंभादिभिस्तापितैः संतापितैरस्माभिः सुरैरीशास्वामिनीनमस्यते सेव्यते ॥ यादेवीभक्तिनम्रमूर्तिभिः सुरैः स्मृताच स्मृतैवसतीतत्क्षणएवनोस्माकंसर्वाआपदः हंति ॥ सर्वापदोयतः स्युस्तान्सर्वापदः शत्रून्वा ॥ ईशा पचायच् इगुपधज्ञाप्रीकिरः कोवा ॥ सांप्रतमव्ययम् भक्त्यावि नम्रामूर्तयः कायायेषांतैः ॥ नमस्यतिइतिनमोवारिवश्चित्रङः क्यच् ॥ नमसः पूजायां भावकर्मणोः सार्वधातुकेयक् यस्य हलः क्यस्यविभाषेतियलोपः ॥ ३९ ॥ हेनृपनन्दनहेसुरथएवमित्थंस्तवाभियुक्तानांस्तुतिपराणांदेवानामग्रतः तत्रहिमाद्रौपार्वतीदेवीजाह्नव्यागंगायास्तोये स्नातुंजलक्रीडांकर्तुमभ्याययौ ॥ ४० ॥ सादे वानामग्रतः किंकृतवतीत्याह ॥ सासुभ्रूः पार्वतीतान्देवान्पृष्टवती । किं हेसुराः अत्रहिमवतिपर्वतेभवद्भिः कास्तूयते इति ॥ शोभनेभ्रुवौयस्याः सा ततः

॥ ऋषिरुवाच ॥ एवंस्तवादियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वती ॥ स्नातुमभ्याययौतोयेजाह्नव्यानृपनंदन ॥ ४० ॥ साब्रवीतान्सुरान्सुभ्रूर्भवद्भिः स्तूयतेत्रका ॥ शरीरकोशतश्चास्याः समुद्भूताब्रवीच्छिवा ॥ ४१ ॥ स्तोत्रंममैतत्क्रियतेशुंभदैत्यनिराकृतैः ॥ देवैः समेतैः समरेनिशुंभे नपराजितैः ॥ ४२ ॥ शरीरकोशाद्यत्तस्याः पार्वत्यानिःसृतांबिका ॥ कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषु गीयते ॥ ४३ ॥

तांपार्वतींप्रतितावद्देवैरेवोत्तरदानमुचितंकिंतुततः प्रागेवतस्याः शरीराद्विनिर्गत्यशिवामाद्यादेवींपार्वतींप्रत्याह ॥ इयंब्रह्मादिसर्वदेवतेनोमयाशिवानामाद्याशक्तिरवसेया ॥ तथाहि ॥ अस्याः पार्वत्याः शरीरंकोशइवशरीरकोशः ततउद्भूताशिवादेवीपार्वतींप्रत्यब्रवीत् ॥ कोशोस्त्रीकुड्मलेखड्गे पिधानेर्थौघादिव्ययोः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ किमब्रवीत्तदाह ॥ शुंभेनप्रत्यादिष्टैः समस्तैर्देवैः ममएतत्स्तोत्रंक्रियतेइत्यब्रवीत् ॥ यद्यस्मात्तस्याः पार्वत्याः शरीरकोशादंबिकानिःसृतानिर्गता ॥ ततः कारणात्समस्तलोकेषुकौशिकीतिगीयतेकथ्यते ॥ कोशेनव्यतिनिर्गमनात्कौशिकी ॥ तेनदीव्यतीतिठक् ॥ यद्वा कोशाद्यानिर्गतासाकोशेनिवृत्तेवेति निवृत्तेक्षयूतादिभ्यइतिठक् ॥ ४३ ॥

साभगवतीपार्वत्यपिस्वशरीरकोशात्तस्यांसर्वदेवतेजोमय्यांकौशिक्यांविनिर्गतायांसत्यांकृष्णाभूत्   कृष्णवर्णासमजनिष्ट   ततश्चसापार्वतीकालिकेतिसमाख्या
तासतीहिमाचलेकृताश्रयाकृतनिलयाभूत् ॥ कृष्णवर्णार्थात्कालशब्दात्तद्वतिवर्त्तमानात्संज्ञायांजानपदसूत्रेणङीप् ॥ संज्ञायांकन् ॥ केणइतिह्रस्वः ॥ काली है
मवतीश्वरी ॥ इहमहामायादेवकार्यार्थेविष्णुयोगनिद्राभूत् ततःपार्वत्यभूत्ततःकौशिक्यभूत्तत्सादेवकृतस्तुतिमंगीकर्तुंततःकालिकाभूत्सैवांबिकानामेत्याह ॥
॥ ४४ ॥ ततोनंतरम् ॥ यद्वा ततस्तत्रहिमाचले आद्यादित्वात्तसिः शुंभनिशुंभयोःभृत्यौसेवकौचण्डोमुंडश्चतौपरमतितरांसुमनोहरंरूपंबिभ्राणामंबिकांका
लिकाख्यांपार्वतींददर्श ॥ सुमनोहरामितिपाठेदेवीविशेषणम् ॥ चडिकोपे चण्डतेचण्डः ॥ मुडिखण्डने मुंडतिवामुंडयतिमुंडः ॥ ४५ ॥ सारूपवतीकालिकादे
वीताभ्यांचण्डमुंडाभ्यांशुंभायआख्याताचशुंभसमक्षमुक्ता ॥ किं हेमहाराजशुंभदैत्येश्वरसमधिगतसर्वैश्वर्यसावधानोभव ॥ अतीवसुमनोहराकापिस्त्रीआस्ते

तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभूत्सापिपार्वती ॥ कालिकेतिसमाख्याताहिमाचलकृताश्रया ॥ ४४ ॥ ततोम्बिकांपरंरूपंबिभ्राणांसुमनोहरम् ॥
ददर्शचण्डोमुंडश्चभृत्यौशुंभनिशुंभयोः॥४५॥ताभ्यांशुंभायचाख्यातासातीवसुमनोहरा ॥ काप्यास्तेस्त्रीमहाराजभासयंतीहिमाचलम् ४६

किंकुर्वती हिमाचलंभासयन्ती स्वयंश्यामाश्यामाभिःशोभाभिरदभ्रशुभ्रशोभाढ्यंहिमाद्रिंपार्वतीआस्ते ॥ अख्यात।अतीवेत्यत्रवैवक्षिकसंधिकार्यम् ॥ शुम्भाये
तिक्रियाग्रहणंकर्त्तव्यमितिसंप्रदानत्वंपत्येशेते इतिवत् ॥ सुष्ठुमनोहरतिसुमनोहरा ॥ हरतेरनुद्यमनेच् ॥ यद्वा इःकामःवसुनिधनेयेषांतेइवसवःकामधनाः
तेषांमनःहरतिइतिइवसुमनोहरा अत्यर्थमिवसुमनोहरा इत्यंबिकाप्रत्यनिष्टोर्थः तस्याःपातिव्रत्यभंगाप्रसंगात् ॥ इष्टोर्थस्त्वेषः ॥ शोभनंमनोयस्यसुमनाः शंभुः
तंहरति अर्धांगहरत्वात्सुमनोहरा ॥ अतितरांसुमनोहरा ॥ यद्वा पैओवैशोषणे ॥ ईंकामंवायतिशोषयतिइवःशिवः ॥ यद्वा ईंकामंवाइगच्छतिइवः शिवः ॥
आतोनुपसर्गेकः ॥ इवस्यसुमनोहरा ॥ अत्यधिकंसुमनोहराअतीवसुमनोहरा ॥ यद्वा ईश्चकामःईचलक्ष्मीःवसवश्चाष्टौईवसवः अतिक्रांतईवसून्अतीवसुःशंभुः
तस्यमनोहरा ॥ ध्रुवोध्रश्चसोमश्चह्यापश्चैवानिलोनलः ॥ प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोष्टौध्रुवादयः ॥ ४६ ॥

हेअसुरेश्वरशुंभकाचिदपिभुवनेकेनचिदपिपुंसात्वाहक्तादृशमुत्तममतिसुन्दरंरूपमाकारःनैवदृष्टं नैवालोकि ॥ असौकापिदेवस्त्री ॥ यद्वा कापिकृताभिषेका
राज्ञिइतित्वयाज्ञायताम् ॥ अथत्वयासौगृह्यतामुपादीयतांचेतिअंबिकांप्रतिअनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः ॥ तादृगुत्तमंकंचिद्रूपंज्ञानरूपंकापिकेनचिद्दृष्टंन ॥
तस्मादसौदेवीकापिपरदेवताइतित्वयाज्ञायताम् ॥ असौकापिस्त्रीअबलास्तीतिनैवज्ञायताम् ॥ अपित्वसौदेवी गृह्यतांचात्मसंरक्षणार्थमाश्रीयतामिति
हितोपदेशः ॥ शुंभंप्रतिताटस्थ्येन ॥ ४७ ॥ हेदैत्येंद्रत्विषादीप्त्यादिशः दशापिककुभःद्योतयंतीअंगकांत्याभासयंती ॥ अतिचार्वंगीअत्यंतंचारुमनोहरमंगं
यस्याःसा ॥ स्त्रीरत्नंरत्नंहिमनोहरत्वेनोत्कृष्टंसापुनरुत्कृष्टातिष्ठति तांभवान्द्रष्टुमर्हतीत्ययमंबिकांप्रत्यनिष्टोन्वयः ॥ इष्टस्त्वेषः ॥ हेदैत्येंद्रसानूनंस्त्रीरत्नंसानूनमति

नैवतादृक्कचिद्रूपंदृष्टंकेनाचिदुत्तमम् ॥ ज्ञायतांकाप्यसौदेवीगृह्यतांचासुरेश्वर ॥ ४७ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीद्योतयंतीदिशस्त्विषा ॥ सातु
तिष्ठतिदैत्येंद्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ॥ ४८ ॥ यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादीनिवैप्रभो ॥ त्रैलोक्येतुसमस्तानिसांप्रतंतानितेगृहे ॥ ४९ ॥

चार्वंगी किंतयातेकृतंस्यात् तांभवान्द्रष्टुर्महति ॥ यः तांदोषबुद्ध्यापश्येन्नश्येत्सतदैव तस्मात्त्वांद्रष्टुंभवान्मायततामितिशुंभंप्रतिताटस्थ्येनहितोपदेशः ॥ रमंतेऽस्मि
न्नरारत्नं रत्नंरत्नमितिप्रख्यामणावेवनकेवलम् ॥ जातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमभिधीयते ॥ ४८ ॥ हेप्रभोशुंभयानित्रैलोक्येगजाश्वादीनितत्तज्जातिप्रधानान्युत्कृ
ष्टानिरत्नानितथापद्मरागादयोमणयः रत्नानितानिसमस्तानिसांप्रतमधुनातेतवगृहेवर्त्ततेवैप्रसिद्धमेवैतत् ॥ ताटस्थ्येपिप्रायेणैषोन्वयः ॥ हेप्रभोत्वंदूतवचनात्त्वामान
यितुंयतेथाश्चेत्तर्हियानित्रैलोक्येगजाश्वादीनिवैप्रसिद्धानिमणयश्चरत्नानिसंप्रतितेगृहेसन्तितद्दर्शनोत्तरकालंतुनस्युः ॥ किन्तुत्रैलोक्येएवतानियथास्थानंस्युरिति
हितोपदेशः ॥ गजाश्वादिशब्दविवक्षितरत्नजातानिनामतोनिर्दिशति ॥ ४९ ॥

गजोरत्नमितिपाठः उत्तरत्ररत्नप्रधानान्यसूचनार्थः ॥ गजरत्नमित्यपिपाठे रत्नानीतिवक्ष्यमाणरत्नोपसंहारवशात्सर्वत्ररत्नोपक्रमोप्यवगंतव्यः ॥ यःपुरंदरादै
रावतोगजःसमानीतस्तद्गजरत्नंतेगृहेवर्त्तते ॥ निर्दिश्यमानप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति सर्वनामानिपर्यायेणतल्लिंगभांजिभवंति ॥ एतिभ्राम्यत्यनयेती
रातद्वानिरावान्सुरासमुद्रः तत्रजातऐरावतः ॥ पुराण्यरीणांदारयतिपुरंदरः ॥ गजइतिरत्नंगजरत्नम् ॥ अयंचयःपुरंदरात्पारिजाततरुःसमानीतः तत्तरुर
त्नंतेगृहेवर्त्तते ॥ पारिणःपारिवतोअब्धेर्जातः पारिजाताख्यस्तरुः तथापुरन्दरादेवयःउच्चैःश्रवाहयःसमानीतः तद्धयरत्नंतेगृहे ॥ उच्चैःश्रवसीयस्यसउच्चैःश्रवाः
॥ ५० ॥ हेप्रभो यत्वेधसःब्रह्मणः अद्भुतमाश्चर्यकारिविमानमासीत् ॥ हंसयुक्तंरत्नभूतंरत्नत्वंप्राप्तंविमानमिहानीतंतत्तेगृहेतेंगणेतिष्ठति ॥ विविक्तमांतिवर्त्तं

ऐरावतःसमानीतोगजरत्नंपुरंदरात् ॥ पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ ५० ॥ विमानंहंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेंगणे ॥ रत्नभूतमि
हानीतंयदासीद्वेधसोद्भुतम् ॥ ५१ ॥ निधिरेषमहापद्मःसमानीतोधनेश्वरात् ॥ किंजल्किनींददौचाब्धिर्मालामम्लानपंकजाम् ॥ ५२ ॥
छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति ॥ तथायंस्यंदनवरोयःपुरासीत्प्रजापतेः ॥ ५३ ॥

तेयत्रदेवाःविमानम् ॥ व्योमयानंविमानोस्त्री ॥ ५१ ॥ धनेश्वरात्कुबेरादयएषमहापद्मोनामनिधिःसमानीतः तदेतन्निधिरत्नंतेगृहेवर्त्तते ॥ हेप्रभोतुभ्यमब्धिः
समुद्रःकिंजल्किनीमविशीर्णकेसराम् अवयवगतधर्मःकेसरवत्त्वंमालयाअपि पंकजारब्धत्वादवयवावयव्यभेदोपचारात्प्राप्नुवंती कर्णस्थकुंडलेनकुंडलीति
वत्किंजल्किनीत्युक्तंसर्वदाऽम्लानपंकजामशुष्ककमलांमालांददौ ॥ उपचारतःकिंचिज्जलतिजडीभवतिकिंजल्कः ॥ ५२ ॥ हेभो यद्वारुणंवरुणसंबंधिकां
चनस्राविच्छत्रंछत्ररत्नंतवगेहेतिष्ठतिनान्यत्र ॥ कांचनंसुवर्णंस्रवतिकांचनस्रावीतिव्याख्यानमुत्कर्षाभावादुपेक्षणीयम् ॥ यस्यगेहेनिधयः संतितस्यस्वर्णस्रा
विणाछत्रेणकिंस्यात् ॥ कस्तर्हिविग्रहः कांत्याकांचनंस्वर्णंस्रवतीववर्षतीव ॥ यद्वा कांत्याकांचनवर्षीकल्पवृक्षः ॥ यद्वा कांचनकांतिभिरुकालिकरति ॥

यद्वा कांचनस्येवकांतिंस्रवतिकांचनस्रावि ॥ पृषोदरादित्वादीप्सितसिद्ध्याकांतिशब्दलोपः ॥ यद्वा कचिदीप्तिबन्धनयोः ॥ कंचनंदीप्तिः ॥ प्रभा ॥ कांचनंदीप्तिःप्रभाकंचनमेवकांचनम् ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घः पूरुषवत् ॥ कांचनंदीप्तिंस्रवतितच्छीलम् ॥ लावण्यस्राविमुखमितिवदुत्प्रेक्षितमेतत् ॥ कांचनंनामवैदिकनिघंटुतःस्वार्णिकमंभःस्रवतीतितुव्याख्यातंकुशकाशावलम्बनम् ॥ अथद्वितीयोन्वयः ॥ हेप्रभो यद्वारुणंछत्ररत्नंकांचनस्रावितेगृहेस्ति ॥ कांचनस्रावीतिसप्तम्येकवचनम् गृहेइत्यस्यविशेषणम् ॥ स्रुगतौ हेतुमतिचेत्रिणिचूर्ण्यंतात्क्विप्ण्यल्लोपावियङ्यणगुणवृद्धिदीर्घेभ्यःपूर्वविप्रतिषेधेनेतिअकृत्वावृद्ध्यावादेशौणिलोपः ॥ ततःप्रत्ययलोपेप्रत्ययलक्षणमितिवद्धिः आवादेशस्तुवर्णाश्रयविधौप्रत्ययलक्षणान्नेष्यते ॥ पुंसि कांचनानांस्रौःकांचनानांप्रापयिता ॥ नपुंसकेतु ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य एचइग्घ्रस्वादेशे कांचनस्रुत्रपुशब्दवद्रूपं तृतीयादिषुभाषितपुंस्कंपुंवद्गालवस्येतिङेर्ह्रस्वश्चनुम्चनभवति ॥ आवादेशः ॥

मृत्योरुत्क्रांतिदानामशक्तिरीशत्वयाहृता ॥ पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥ ५४ ॥

कांचनस्रावि ॥ पक्षेकांचनस्रुणिगृहे ॥ हेप्रभोस्यंदनवरः अयमित्कोनु यःपुराकल्पेप्रजापतेर्ब्रह्मणः आसीत् तदिदंनामरथरत्नंत्वयासमानीतंस्यंदनेषुवरःश्रेष्ठः ॥ यानेचक्रिणियुद्धार्थेशतांगःस्यंदनोरथः ॥ ५३ ॥ हेईशस्वामिन्मृत्योरंतकस्ययाशक्तिरुत्क्रांतिदानामत्वयाहृता ॥ भजिमृङ्भ्यांयुक्तुकौ ॥ मृत्युःस्त्रीपुंसयोरन्ते ॥ म्रियन्तेस्मिन्नुपस्थितेंतेप्राणिनइतिमृत्युः ॥ प्राणिनामायुषोंतेयाप्राणाकर्षिणीशक्तिः साउत्क्रांतिदोत्क्रानिर्लिंगकायविनिर्गतिः ॥ उत्क्रमणमुत्क्रांतिस्तांददाति उत्क्रांतिदा॥ कासूसामर्थ्ययोःशक्तिर्देवतायामृषावपि॥ हेशुंभतवभ्रातुः निशुंभस्यापिपरिग्रहेशरिजनेविषयेसलिलराजस्यवरुणस्यपाशःआयुधंवर्त्तते ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ पाशोबंधनशस्त्रयोः ॥ ५४ ॥

किंचतेतवभ्रातुर्निशुंभस्यगृहेऽब्धिजातारत्नाकरसमुद्भूताः समस्तारत्नजातयश्चउत्तमरत्नप्रकारा:तिष्ठंति ॥ जातिःसामान्यजन्मनोः ॥ मुक्ताफलविद्रुमहारि
न्मणिवज्रपद्मरागाद्यारत्नजातयः ॥ हेशुंभतुभ्यंवह्निश्चापिदेदः अग्निशौचेनामवाससीवसनेददौ ॥ अग्नौनिक्षेपतःशौचंनिर्मलीकरणंययोस्ते ॥
कल्पवृक्षोपकल्पितं स्वर्णमयमग्निदेवताकमग्निनिक्षेपेण विमलात्मकंवासोयुग्ममग्निशौचंवासः ॥ ५५ ॥ एवमुक्तरीत्याऐरावतःसमानीतइत्याद्यया
हेदैत्येंद्र यद्वा हेदैत्य इन्द्ररत्नानिइंद्रादिदेवानामैरावतादीनिरत्नानितुभ्यमाहृतानिउपढौकितानिउपहारीकृतानि ॥ एषाचकल्याण्यंबिकास्त्रीरत्नंवर्त्तते त
त्कस्मात्कारणान्नगृह्यते ॥ अयंत्वम्बिकांप्रत्यनिष्टोर्थः ॥ अयंत्विष्टोर्थस्तटस्थोक्तिसमाधिना ॥ हेदैत्येंद्रयद्यप्येवमैरावतादीनिरत्नानि
तुभ्यमाहृतानिदेवैः तथाप्येषांबिकातवकल्याणीशुभकारिणीन ॥ कुतः यतएषाभगवती ॥ त्वमन्यंयातीतित्वया ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ अन्यगामिनीति

निशुंभस्याब्धिजाताश्चसमस्तारत्नजातयः ॥ वह्निश्चापिददौतुभ्यमग्निशौचेचवाससी ॥ ५५ ॥ एवं दैत्येंद्ररत्नानिसमस्तान्याहृतानिते ॥
स्त्रीरत्नमेषाकल्याणीत्वयाकस्मान्नगृह्यते ॥ ५६ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ निशम्येतिवचःशुंभःसतदाचंडमुंडयोः ॥ प्रेषयामाससुग्रीवंदू
तंदेव्यामहासुरः ॥ ५७ ॥ शुम्भउवाच ॥ इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम ॥ यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥ ५८ ॥

गृह्यतेज्ञायते ॥ त्वशब्दोन्यवाचिसर्वादिषुपठ्यते ॥ त्वमन्यंमहेश्वरंयातित्वया॒ऽन्यया॒ऽन्यपत्नीमहेशपत्नीदैत्यसंहारिणीअतः शुंभस्यशुभकारिणीन ॥
तस्मात्तच्चिंतांत्यजेतिहितोपदेशः ॥ ५६ ॥ महासुरः शुंभःतदाचण्डमुण्डयोरितिप्रागुपन्यस्तंवचः निशम्यश्रुत्वासुग्रीवंनामदूतंसंदेशहरंदेव्याः देवीमुद्दिश्यप्रेष
यामास ॥ शाम्यतिर्निपूर्वः श्रवणार्थः ॥ इषगतौ प्रपूर्वः आढ्गुणः ॥ देव्याइतिकर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ दूयतेऽनेनयथोक्तवादित्वात्परिताप्यतेपरइति
दूतः ॥ ५७ ॥ हेसुग्रीवहेदूतत्वयातत्रगत्वासास्त्रीममवचनादितिचइत्थंचेत्यंचमामभेदेनचोपायेनवक्तव्या ॥ तथैवसासंप्रीत्याहर्षेणलघुक्षिप्रमविलम्बमभ्येति
आभिमुख्येनागच्छति तथाकार्यंत्वयाविधेयम् ॥ अयंत्वंबिकायामनिष्टोर्थः ॥ इष्टस्त्वयम् ॥ अत्रापरेणमन्त्रभेदबुद्धिसमाधिनाख्यायतेर्थः ॥ हेदूतत्वयालघु

क्षिमंतथाकार्यम् मदभिप्रायादन्यत्वेनकर्त्तव्यम् ॥ तत्कथम् यथामयिविषयेअभिधीयमानंवचनंनिंदायेषांतेअवचनाअसुरास्तानत्तिउपसंहरत्यवचनात् असुरसंहारिणी
त्यर्थः ॥ पुनः किंभूतांबिका एतिगच्छातिविनश्यतिइत्वतस्मिन्नूइति शुम्भेनिशुम्भेचविषये ॥ वक्तव्यासावक्तव्यप्रतिक्षेपा ॥ असुक्षेपणे असनमासः ॥ वक्तव्योवच
नीयः आसः प्रतिक्षेपोन्यकारोययासावक्तव्यासा ॥ पुनःकिंभूता ॥ मम ममेत्यव्ययं ममशब्दोत्रमायावचनः निर्ममोयोगीसममः संसारीतिवत् मायारूपेत्यर्थः ॥
पुनः किंभूता ॥ संप्रीत्याप्रीङ्प्रीतौदिवादिः प्रीतिः प्रीः स्त्रियां सम्पदादित्वाद्भावेक्किप् ॥ समीचीनाप्रीः प्रीतिर्येषांतेसंप्रियोबुधाः ॥ ईयतेवश्यंप्राप्यतेत
योरुपासकैरित्यासंप्राप्या ॥ आदंतंरूपम् ॥ ५८ ॥ ससुग्रीवोनामदूतः यत्रयस्मिन्नतिशोभनेशैलोद्देशेपर्वतप्रदेशेअसौदेव्यास्तेतिष्ठातितत्रगत्वाततः तदनंत
रंतांदेवींश्लक्ष्णंसमुचितंसंगतंसुकुमारंयथास्यात्तथामधुरयाश्राव्याक्षरपदयागिरावाचाप्राहच ॥ शुम्भोदितसंदेशाभिप्रायगर्भसंदर्भमकथयत् ॥ प्राहेतिप्रशब्दउपसर्ग

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलोद्देशेतिशोभने ॥ तांचदेवींततःप्राहश्लक्ष्णंमधुरयागिरा ॥ ५९ ॥

॥ दूतउवाच ॥ देविदैत्येश्वरःशुंभस्त्रैलोक्येपरमेश्वरः ॥ दूतोहंप्रेषितस्तेनत्वत्सकाशमिहागतः ॥ ६० ॥

प्रतिरूपकोनिपातः ॥ आहेतितिङंतप्रतिरूपकमव्ययं सामावृत्ति ॥ श्लक्ष्णमितिश्लिषआलिंगने ॥ श्लिषेरच्चोपधायाइतिक्स्नः ॥ कत्वषत्वे ॥ ५९ ॥
हेदेवि सावधानाभव ॥ अस्तिखलुदैत्येश्वरः लोकत्रयेपरमउत्कृष्टईश्वरःस्वामीतेनशुम्भेनत्वत्सकाशंप्रतिप्रेषितः दूतः संदेशहरोऽहमिहागतोऽस्मि ॥ दैत्यग्रहणंजा
तिख्यापनाय ॥ त्रैलोक्यग्रहणंदेव्याः प्ररोचनार्थम् ॥ दूतग्रहणंतन्निग्रहपरिहाराय ॥ दूतोक्तंसदसद्वापिश्रुत्वाकार्यंहिताहितम् ॥ दूतोननिग्रहीतव्यइति
नीतिविदोविदुः ॥ आदौदेवीत्युक्त्वादेव्याएवजयः सूच्यते ॥ यतः दीव्यतिविजिगीषतेदेवी ॥ हेदेवि तेनशुम्भेनदूतः प्रेषितः त्वत्देवीतःसशुम्भः काशंतृणं
गतः स्यान्नतुजयमित्यपिदेवीपारिषदोक्तिलेशोनुसंधेयः ॥ ६० ॥

हेदेवि यः सदासर्वदासर्वासुदेवयोनिषुविषयेषुअव्याहताज्ञः अप्रतिहतशासनः निर्जिताखिलदैत्यारिः निर्जिताअभिभूताअखिलाः दैत्यारयः देवायेन शुंभोयदाह तद्वचनंशृणुष्वाकर्णय ॥ व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदम् ॥ व्येञ्संवरणे ॥ संवरणमाच्छादनंक्विप् ॥ अंविष्णुंव्ययतिसंवृणोतिआच्छादयतिव्याप्नोत्यविद्यात्वे नेतिअवीविष्णुमायातयाअव्ययादेव्याआहताआज्ञास्यशुम्भस्यसः अव्याहताज्ञोभविष्यति ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्जिताअजिताअखिलादेवायेनसतथोक्तो भविष्यतीत्यपिदेवीपार्षदोक्किलेशोप्यनुसंधेयः ॥ ६१ ॥ शुंभआहेदम् ॥ पटैकदेशेदग्धेपटोदग्धइत्यवयवेएकदेशेअप्यवयवीसमुदायोवर्त्ततेकचिदवयवावयविनोरभे दोपचारात्प्रयोगेषु तद्वत्त्रैलोक्यंममस्ववंवर्त्ततेइत्युक्तेकिंत्रैलोक्यमेकदेशवृत्त्याविवक्षितमिहेतिकस्यचिच्छंकास्यादतस्तामपनेतुमखिलमिति अखिलमित्येवोक्तेएकैको

अव्याहताज्ञःसर्वासुयःसदादेवयोनिषु ॥ निर्जिताखिलदैत्यारिःसयदाहशृणुष्वतत् ॥ ६१ ॥
ममत्रैलोक्यमखिलंममदेवावशानुगाः ॥ यज्ञभागानहंसर्वानुपाश्नामिपृथक्पृथक् ॥ ६२ ॥

पिलोकोखिलोभवत्यखण्डवृत्तित्वाद्भुवनस्येत्यतस्त्रैलोक्यमित्युक्तम् ॥ इहममेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययं मायावाचि निर्ममोयोगीतिवत् ॥ ममऽमायादेव्याः त्रैलो क्यमित्युक्तम् ॥ मायायाअखिलंस्ववंवर्त्ततेततःकतः शुंभस्येत्यपिदेवीपार्षदोक्किलेशोप्यनुसंधेयः॥ देवाःममशुंभस्यवशानुगाः ॥ वशःकांतिरिच्छा ॥ मदिच्छामनुव र्त्ततेनतुशुंभस्येत्यपिदेवीपार्षदोक्किलेशोनुसंधेयः ॥ तत्तद्देवतोद्देशेनपृथक्पृथक्विहितानूतानूसर्वानूयज्ञभागानाहुतिरूपान्यज्ञांशानूअहमेवशुंभःपृथक्पृथगिंद्रियादित त्तद्देवताकायव्यूहमुपाश्रित्यउपाश्नामिउपभुंजे ॥ अशूभोजनेत्यादिः ॥ अहमितिविभक्तिप्रतिरूपकम[illegible]यावाचि अविद्यावाऽतस्मिंस्तद्बुद्धिः॥साचदेव्येवयज्ञ भागानुपाश्नातीतिकुतःशुम्भस्ययज्ञभागोपभोगइत्यपिदेवीपार्षदोक्किलेशोनुसंधेयः ॥ ६२ ॥

त्रिष्वपिलोकेषु वराणि श्रेष्ठानिरत्नानि स्त्रीरत्नानिममवश्यानि विधेयानि ॥ वशंकांतिमिच्छांगतानीत्यर्थः ॥ वशंगतइति यत्प्रत्ययः ॥ तथैवतद्वदेवबलवत्त्व तएव ॥ गजरत्नंदेवेंद्रवाहनम् ॥ वाहनमाहितादितिणत्वंनात्रभवति ॥ आहितत्वस्याविवक्षितत्वात् ॥ अत्रहिदेवेंद्रस्यवाहनमित्येतस्यस्वस्वामिभावसम्बन्धमात्रं विवक्षितत्वम् ॥ यद्वाहनेआरोपितंयतोखिलंतदाहितमुच्यते ॥ इक्षुवाहणमित्यत्रइक्षवोवाहनेआरोपिताइतिकृत्वाणत्वंभवति ॥ ६३ ॥ क्षीराण्युदकानियस्यस क्षीरोदःक्षीराब्धिः उत्तरपदे उदकस्योदःसंज्ञायामित्यत्रसंज्ञायामुत्तरपदस्योदकशब्दस्योदादेशोवक्तव्यः ॥ क्षीरोदस्यमथनंततउद्भतमुच्चैःश्रवससंज्ञम् ॥ श्रुगतौ श्रुश्रवणे ॥ उच्चैःशृणोतिगच्छतिउच्चैःश्रवाःपचाद्यच् ॥ सहसंज्ञयाचेतनयानाम्नाचवर्तते ससंज्ञः ॥ सहस्यसःसंज्ञायांवोपसर्जनस्येति ततःकर्मधारयः ॥ उच्चैःश्रवश्चासौससंज्ञश्चउच्चैःश्रवससंज्ञः ॥ अश्वविशेषणत्वेपुँल्लिंगः ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेतुनपुंसकलिंगमुच्चैःश्रवससंज्ञम् ॥ अथवाप्रशस्तेश्रवसीयस्यसः श्रवसः

त्रैलोक्येवररत्नानिममवश्यान्यशेषतः ॥ तथैवगजरत्नंचहृतंदेवेंद्रवाहनम् ॥ ६३ ॥ क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नंममामरैः ॥ उच्चैःश्रवससंज्ञं तत्प्रणिपत्यसमर्पितम् ॥ ६४ ॥ यानिचान्यानिदेवेषुगन्धर्वेषूरगेषुच ॥ रत्नभूतानिभूतानितानिमय्येवशोभने ॥ ६५ ॥

मत्वर्थे अर्शआदित्वादच् ॥ जवेनमानेनचउत्कृष्टत्वादुच्चैरित्युच्यते ॥ उच्चैश्चासौश्रवसउच्चैःश्रवसइतिसंज्ञायस्यसः ॥ अश्वरत्नविशेषणत्वेउच्चैःश्रवससंज्ञं तुमद्भीतैरमरैःप्रणिपत्यमत्पादपद्मेऽर्पितमुपायनीकृतम् ॥ उपायनमुपग्राह्यउपहारस्तथोपदा ॥ अत्रापिमायावाचिममेत्यव्ययम् ॥ मायादेव्यैअमरैर्भक्तिनम्रैर श्वरत्नंप्रणिपत्यसमर्पितंतत्त्रैलोक्येगृहेयस्यायत्रकाप्यस्तुअयंतुशुंभोन्यदीयंममेदमितिमुधाभिमन्यते ॥ इतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ ६४ ॥ हेशोभनेदेवि देवेषुवा गंधर्वेषुदेवगायनेषुवाउरगेषुनागेषुवायानिचान्यानि रत्नत्वंमुत्कृष्टत्वंप्राप्तानिभूतानिशरीरभांजि मनोहराणिस्त्रीरूपाणिसंति (तानि) सर्वाणिमय्येवविषये वर्त्तंते ॥ आःसाखिशोभनेगर्वस्थोसावित्थमभूत् ॥ वादीशुंभःशांभवीयंदेव्येवभूतमयीभूतमित्थमाचष्टयानिदेवेषुगंधर्वेषुउरगेषुवारत्नभूतानिरत्नतांप्राप्तानि भूतानिकृ

तानिसत्यानितत्स्थानिसंति तानिमध्येवदेव्यामेववर्त्तमानानिनान्यत्र ॥ अथवाइतोऽन्यानिचयानिचरत्नभूतानिपृथिव्यादीनि संतितानिसर्वाणिविश्वरूपत्वेन विश्वमातृत्वेनमध्येवदेव्यांवर्त्ततेनशुंभइतिदेवीसखीजनोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ ६५ ॥ हेदेवि लोकेस्मिन्रत्नभूतांभूलोकेहिमालयनिवासिनीं मानिनींत्वांस्त्री रत्नभूतांस्त्रीरत्नजातांस्त्रीजात्युत्कृष्टांतांप्राप्तवतींवयंशुंभनामानोमन्यामहे ॥ साएवंविधात्वमस्मानुपागच्छप्राप्नुहि ॥ कुतइत्यतआह ॥ यतोवयंरत्नभुजोराजानः ॥ यदुक्तम् स्वराष्ट्रमन्यतोरक्षत्यन्यदीयंक्षिणोतिच ॥ वर्द्धेतोपायवान्नित्यंरत्नहारीसपार्थिवः ॥ देवीष्टार्थस्त्वेषः ॥ उपागच्छेत्यत्र उ पाः गच्छेतिच्छेदः ॥ तत्र उसंबुद्धौरुषोक्तेचशिववाचित्वनव्ययम् ॥ पानेपिबतिः रक्षायांपातिः पायतिःशोषणेक्विप् ॥ पायतिशत्रून्शोषयतिपाः उरिवरुद्रइवपाउपाः ॥ हेदेवि कालाग्नि रुद्रइवपायंतीशत्रून्शोषयंतीसतीअस्मानितिशुम्भादीन्त्वामाकारयमाणाञ्छत्रून् शोषयितुंगच्छयाहीतिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ यद्वा असुक्षेपणेदिवादिः

स्त्रीरत्नभूतांत्वांदेवींलोकेमन्यामहेवयम् ॥ सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोवयम् ॥ ६६ ॥

क्विप् ॥ अस्यत्यरीन्क्षिपतिअधिक्षिपतिन्यक्करोतिअः अत्वसंतस्यचेतिउपधादीर्घः अधातोरितिप्रतिषेधान्नभवति पैओवैशोषणे पायंतिशोषयंतिलोकानितिपास्तेषांपां शुंभादीनांदैत्यानांअः आसिकाक्षेपिकाअधिक्षेपिकान्यक्कारिकेतिपाः॥पाअःपाः उइतिसंबुद्धावव्ययम्॥उहेदेवित्वमस्मानुपागच्छेतिशुंभादिभिःरत्नभुड्भिःदैत्यैराका रितासि॥सात्वंपाःसतीगच्छपायतोजगंतिशोषयतः शुंभादीनस्यंतीअधिक्षिपंतीगच्छयाहि ॥ कुतइत्यतआह ॥ यतस्तेरत्नभुजः ॥ भुजोकौटिल्ये तुदादिः क्विप् ॥ भुजंतिकौटिल्येनवर्त्ततेभुजःरत्नेषूत्कृष्टेषुविषयेषुभुजः कौटिल्येनान्यायेनवर्त्तमानाः रत्नभुजः अतः तेषांशुंभादीनांकुटिलानांन्यक्करणायगमनंयुक्तमुत्पश्यामइति देवीपार्षदोक्तिः ॥ ६६ ॥

चलाचलःस्यात्तरलश्चंचलश्चपलश्चलः ॥ चंचलौनेत्रांतनिरीक्षणेनतरलौअपांगौनेत्रांतौयस्याःसाचंचलापांगी ॥ हेचंचलापांगिहेवरारोहे त्वंयतोरत्नभू
तासिसौंदर्येणउत्कृष्टतांप्राप्तासिततोवैअनुनीयसे ॥ नरत्नमन्विष्यतिमृग्यतेहितदितिन्यायतःप्रार्थ्यसेततश्चमांनिशुंभंवाभजआश्रय ॥ उरुर्विक्रमःशौर्यलक्षणो
यस्य तंममअनुजंकनिष्ठंभ्रातरंनिशुंभंवाऽपिभजसंश्रय ॥ त्वंहिरत्नंरत्नभाजश्चराजानइववयंचराजानः तस्मात्त्वमस्मानेवभजनान्यानितिशुंभानुकूलो
भिप्रायोयम् ॥ वैस्यात्संबोधनेपादपूरणेनुनयेपिच ॥ देव्यनुकूलार्थस्त्वेषः ॥ सप्तम्यांजनेर्डः अन्येष्वपिदृश्यतेइत्यत्रसूत्रेअपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः ॥
तेनधात्वंतरादपिडोभवति कारकांतरेषूपपदेचेतिवचनात्पिष्लृसंचूर्णनइत्यस्मादाङ्पूर्वाच्चंचलोपपदात्डः टिलोपः ॥ साचंचलान्यायादपभ्रष्टानूदैत्यानासमंतादभि
व्याप्यपिनष्टिसंचूर्णयतिइतिचंचलापमंगगात्रंयस्याःसाचंचलापांगी ॥ अंगगात्रकंठेभ्यश्चेत्युपसंख्यानाद्वाङीष् ॥ हेचंचलापांगिहेदुष्टदैत्योपसंचूर्णनसन्नद्ध

मांवाममानुजंवाऽपिनिशुंभमुरुविक्रमम् ॥ भजत्वंचंचलापांगिरत्नभूतासिवैयतः ॥ ६७ ॥

गात्रे एवंविधात्वंशुंभेनआकारितासि किमितिमांवाअनुजंनिशुंभंवाभजेत्याहूतासि ॥ यतश्चत्वंरत्नभूतासिवैअनुनीयसेप्रार्थ्यसेचततः ॥ त्वंमांवेतिशुंभममम
गच्छयाहिअनुजंवापीति निशुंभममगच्छयाहिअमइत्येतदमगतावित्यतोभ्वादेर्लोटिरूपं तच्च मां वा ॥ अममाअनुजमितिपदच्छेदात्क्रियतेकिंविशिष्टात्वंमा ॥
मःशिवोवारमायांचमानिषेधेव्ययंमतम् ॥ मंशिवंशंभुमसतिगच्छतिशंभुनासहदीव्यतिचेतिविगृह्य असगतिदीप्त्यादानेष्वित्यस्मात्पूर्ववदपिशब्दविहितोडः
डितिटेरस्शब्दस्यलोपःस्त्रियांमाइतिरूपम् ततश्चतादृशीशांभवीचंचलापांगीदुष्टदैत्यसंहारसज्जांगीसतीत्वमुरुविपुलंयथास्यात्तथाशुंभादिषुविषयेषुविक्रमंभजशौर्यं
समाश्रयेतिदेवीपार्षदोक्तिलेशोप्यनुसंधेयः ॥ यद्वा चंचलापांगिरत्नभूतासि वा ऐ यतः इतिच्छेदः ॥ एकारउच्यतेविष्णुरैकारःस्यान्महेश्वरः ॥
ममेतिमायावाच्यव्ययम् ॥ यतीप्रयत्नेयतनंयत् स्त्रियांभावेसंपदादित्वाद्वाक्विप् ॥ ऐमहेश्वरस्यैवकालाग्निरुद्रस्येवयतंयत्नंप्राप्यहेममहेमायेदेविमांहंतुंनिशुंभंचहं

तुंमहांतंविक्रमंपादविक्षेपंपराक्रमंवाभजेतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ चंचलान्न्यायादपभ्रष्टानपकर्तुंहिंसितुमंगतिप्राप्नोतितच्छीलाचंचलापांगी अगिर्गत्यर्थः ॥ रत्नभूतश्चासावसिश्चेतिरत्नभूतासिः ॥ चंचलापांगि रत्नभूतासि वा (?) वागतिगन्धनयोः आतोनुपसर्गेकः ॥ ६७ ॥ हेदेवि त्वंममशुंभस्यपरिग्रहात्पत्नीत्वेनस्वीकारादतुलमनुपमंपरंश्रेष्ठमैश्वर्यंपरमेषुश्रेष्ठेषुस्वामितांचप्राप्स्यसि ॥ व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ यद्वा मयाशुंभेनत्वंपरमैश्वर्यंप्राप्स्यसेप्रापयतेःकर्मणिल्टथासःसेरूपम् ॥ हेदेविएतत्सर्वंप्रागुक्तंशुंभाभिप्रायगर्भंबुद्ध्यासमालोच्यविचार्यमत्परिग्रहतांव्रजप्राप्नुहि ॥ परिग्रहःपरिजनेपत्न्यांस्वीकारमूलयोः ॥ यदाहुः ॥ पत्नीपरिजनादानमूलशापाःपरिग्रहाः ॥ इतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषः ॥ हेदेवित्वंपरमासर्वोत्कृष्टा ॥ यद्वा पराउत्कृष्टामालक्ष्मीःत्वमेवेतिअतुलमैश्वर्यंप्राप्स्यसीतियत्सत्यमेवैतत् ॥ किंचित्रम् ॥ किंचमत्परिग्रहात् ॥ मदीहर्षेमाद्यतिमद्क्विप् ॥ यः मद्माद्यन्परिग्रहःमातृमुख्यः

परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यसेमत्परिग्रहात् ॥ एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमत्परिग्रहतांव्रज ॥ ६८ ॥

ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्तासातदादेवीगंभीरांतःस्मिताजगौ ॥ दुर्गाभगवतीभद्राययेदंधार्यतेजगत् ॥ ६९ ॥

परिवारः तंप्राप्यपरमैश्वर्यंप्राप्स्यसेइत्येतदपिसिद्धमेवैतत् ॥ मत्परिग्रहादितिकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी हेदेवित्वमेतद्बुद्ध्यासमालोच्यमाद्यत्परिग्रहोमातृमुख्यःपरिजनोयस्याःसामत्परिग्रहातस्याः भावः मत्परिग्रहतातांव्रजप्राप्नुहि ॥ यःखल्विमाश्चित्रागावोमेसंतीत्यादौबुद्ध्यासमालोचतेसएवचित्रगुतांप्राप्नोतितद्वदियमपिदेवीप्रेमतःआत्मनोमन्माद्यन्परिग्रहोस्तीतिबुद्ध्यासमालोच्यपश्चान्माद्यत्परिग्रहतांव्रजतीतिदेवीपार्षदोक्तिः ॥ त्वतलोर्गुणवचनस्य पुंवद्भावोवक्तव्यः ॥ ६८ ॥ ततःसंदेशश्रवणसमयइत्येवशुंभेनदूतद्वाराउक्ताकथिता ॥ देवीगंभीराअगाधाभिप्रायादैत्यान्हंतुकामाअतएवांतःस्मिता ॥ शुंभोदुरात्मामांपतिदेवतामित्थमाहेतिसोत्प्रासमंतस्तंभितहासातंहंतुमनाः सतीजगौ ॥ दूतायचमुखेतमूचेऽकथयत् ॥ दुर्गादुरवगाहा ॥ भगवतीसमग्रैश्वर्यरूपा ॥ भद्राक्षेमरूपा ययाइदंजगद्धार्यते गैशब्दे आतऔणलः ॥ अयंभावः इतिदूतेनव्यभिचारिभावेनउक्तापिदेवीनसाअसातादृशनिभ्रत ॥ अतिपतिव्रताशुंभादिभिःसहरत

कामानाभूत् ॥ किंतुअतदाकालांतरेहंतुकामैवाभूत् ॥ ६९ ॥ अत्रशुंभेपिविषयेसत्यमुक्तं हेदूतअत्रत्वयामिथ्यापदंकिंचिन्नउदितंनउक्तम् ॥ तथाहि शुंभस्त्रैलो
क्याधिपतिर्भवतिनिशुंभोपिचतादृशःशुंभसदृशएव ॥ मिथ्येत्यव्ययम् ॥ इदंहिसोल्लुंठनंवचः ॥ अनितिजीवतिअनःप्राणश्च ॥ अयेनशुभावहविधिनाअनःअयानः
हेअयानदूतत्वयात्रास्यांपातिव्रतायांदेव्यांविषयेयदसंभावितोकिंचिन्मिथ्याउदितमुक्तंशुंभंनिशुंभंवाभजेतितत्तुसत्यमुक्तंहीनम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभइतियत् ॥
एतत्सत्यंयतःशुंभः त्रैलोक्यस्याधेर्मानसपीडायाःपतिः उत्पादकत्वेनस्वामी यतश्चसतादृशएवनिशुंभोपि ॥ पुंस्याधिर्मानसीव्यथा ॥ त्रैलोक्यस्यत्वधिपति
रियंदेव्येवेति देवीपार्षदाभिप्रायतः सोत्प्रासतावसेया ॥ ७० ॥ किंवितर्केपरिप्रश्नेक्षेपेनिंदाप्रकारयोः ॥ किमव्ययंवितर्केतुतुस्याद्भेदेवधारणे ॥ शुंभः त्रैलो
क्याधिपतिः सत्यं किंत्वत्रास्मिन्शुंभेपत्यावाश्रयितव्येविषयेममविचारोस्तिपृथक्प्रतिनियतः ॥ मयायत्प्राक्प्रतिज्ञातंतत्किंमिथ्याक्रियते ॥ मयादेव्याऽल्प

देव्युवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचित्त्वयोदितम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभोनिशुंभश्चापितादृशः ॥ ७० ॥ किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमि
थ्यातत्क्रियतेकथम् ॥ श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ॥ ७१ ॥ योमांजयतिसंग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति ॥ योमेप्रतिबलोलोके
समेभर्ताभविष्यति ॥ ७२ ॥

बुद्धित्वादनालोच्यपुराबाल्यकालेयाप्रतिज्ञाकृतासात्वयादूतेनश्रूयताम् ॥ कृतामयेतिवापाठः ॥ अतसातत्यगमने ॥ अल्पबुद्धित्वमततिसततंगच्छतिसदा
प्नोतीति अल्पबुद्धित्वात् क्विपिरूपम् ॥ संबुद्धौ हेअल्पबुद्धित्वात् हेस्वल्पधिषण हेदूतत्वयोक्तंशुंभंनिशुंभंवाभजेति तत्रयाप्रतिज्ञाभर्त्तरिविषयेकृतासा
श्रूयतां साचेत्घटेतमेभर्त्ता ॥ अन्यथायन्मयाप्रतिज्ञातंतन्नस्यात् ॥ मानिनोनिरयंयांतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ७१ ॥ कासौप्रतिज्ञा ॥ जिअभिभवे जिज
येइत्ययंत्वकर्मकः ॥ योमेदर्पंगर्वंव्यपोहतिद्रावयतिदूरीकरोति ॥ दर्पोहर्षणमोहनयोः ॥ गर्वोभिमानोहंकारोदर्पोहंकारसूर्ययोः ॥ ऊहवितर्केआत्मनेपदी
उपसर्गादस्यत्यूह्योर्वावचनामितिपरस्मैपदम् ॥ योमेदेव्याःप्रतिबलोलोकेअधिबलः सबलः स्यात्प्रतिबलः विपक्षः प्रतियोगीवास्यात्समेभर्त्ताभविष्यतीतिप्रति

ज्ञास्वरूपम् ॥ लोकेजयंती अभिभवित्रीशक्तिरियमेवनैतांकोपिनेतुंशक्नोति ॥ लोकेदर्पात्माऽहंकाररूपाशक्तिरियमेवनैतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति ॥ लोकेबलरूपाशक्तिरियमेवनैवतांकोपिप्रच्यावयितुंशक्नोति ॥ इत्यभिप्रायेणप्रतिज्ञातमित्थंदेव्या ॥ यःसंग्रामेतुल्येसंसारग्रामेमांलक्ष्मींसंपदंजयतिपरमवैराग्ययोगादभिभवति ॥ योऽमेऽलक्ष्मींकेदैत्यवर्गेदर्पंहर्षणंगर्वंचव्यपोहति ॥ योलोकेमेदेव्याअप्रतिबलः अप्रतिपक्षः अनुकूलः समहेश्वरोमेभर्त्ताधारकः पोषकश्चनान्यइतिदेव्याःपरमोभिप्रायोयंदेवीपार्षदैःसहृदयैरूहितः ॥ ७२ ॥ पाणिग्रहणंकरोतु ॥ तयोरन्यतरः ॥ अत्रमत्प्रतिज्ञापरिपालनेचिरेणकालेनाकिंसाध्यंकिंविलंबेनकृतंस्यात् ॥ आदानस्यप्रदानस्यकर्त्तव्यस्यचकर्मणः ॥ क्षिप्रमक्रियमाणस्यकालःपिबातितत्फलम् ॥ मत्पाणौप्रभुशत्रुः तत्फलंद्रक्ष्यतिसः इतिदेव्याशयः ॥ तत्तस्मात्प्रतिज्ञातः कारणाच्छुंभोनिशुंभोवाआगच्छतु ॥ तेनकिंस्यात्तदनादृत्यजित्वाजेतात्रैलोक्यविजयीमहानसुरः महासुरः महादेवः मांगृ

तदागच्छतुशुंभोत्रनिशुंभोवामहासुरः ॥ मांजित्वाकिंचिरेणात्रपाणिंगृह्णातुमेलघु ॥ ७३ ॥

दूतउवाच ॥ अवलिप्तासिमैवंत्वंदेविब्रूहिममाग्रतः ॥ त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रेशुंभनिशुंभयोः ॥ ७४ ॥

ह्णातुअत्रमद्ग्रहणेकिंचिरेणेतिदेव्याःपरमाभिप्रायंदेवीसख्यःस्वस्वचेतःसुऊहंते ॥ जिअभिभवे अन्येभ्योपिदृश्यंतइतिक्वनिपिहृस्वस्यपितिकृतितुगागमःनांतः ॥ चिरेणातिकालेनअव्ययंचानव्ययंचेदम् ॥ ७३ ॥ लिपउपदेहेउपदेहउपचयः ॥ अवपूर्वस्तुलिपिर्गर्वेवर्त्तते ॥ यदभ्यधुः ॥ गर्वोभिमानोहंकारोमानश्चित्तसमुन्नतिः ॥ दर्पोवलेपोऽहंताच ॥ हेदेवित्वमवलिप्तासिमैवंभूः एवंगर्विताමाभूः ॥ त्वंममाग्रेएवंयदवोचः योमांजयतिसंग्रामेइत्यादितदागच्छतु शुंभोत्रेत्यादिचेतिप्रतिज्ञाव्याजेनखलुत्वंकेवलमहमहमिकामवोचोमैवंब्रूहि ॥ कुतइत्याह ॥ त्रैलोक्येशुंभनिशुंभयोरग्रेयोद्धुकामःकःपुमांस्तिष्ठेत्नकोपिअबलात्वंयोत्स्यसेइतिकाकथा ॥ इतिशुंभानुकूलोभिप्रायः ॥ अवलिप्तान्सगर्वान्दैत्यान् [illegible] ॥ अनुक्षेप ॥ कर्मण्यणिटिड्ढाणञ्सूत्रेणङीपिरूपंतत्संबुद्धौहेअवलिप्तासि हेमदोद्धतमर्द्दिनि यतः त्वंमालक्ष्मीः अतोममाग्रतः सखीजनस्यपुरतः एवंब्रूहियोमांजयतिसंग्रामेइत्यादित्रैलोक्येअग्रेपुरोभाविसंग्रामेशुंभनिशुंभयो

मध्येकःपुमान्त्वयासमंयोद्धुंतिष्ठेदपितुनकोपि ॥ यदातदग्रेशुंभनिशुंभयोः संबंधी कःपुमान्योद्धुकामःतिष्ठेन्नकोपीइतिदेव्याः सखीजनाशयोनुसंधेयः ॥ ७४ ॥
हेदेविहेभव्ये अन्येषामपिशुंभव्यतिरिक्तानांदैत्यानांधूम्रलोचनप्रभृतीनांयुधिसर्वेदेवायोद्धुकामाः संमुखानतिष्ठंति ॥ किंपुनः त्वमेकिकाअबलादैत्यानांपुरतः
योद्धुमक्षमेतिकिंपुनर्वक्तव्यमितिशुंभानुकूलोर्थः ॥ हेदेविअन्येषामपिदैत्यानांसंमुखायुधिसर्वेदेवानातिष्ठंतिचेत्त्मातिष्ठंतु ॥ त्वंपुनः त्वंतुस्त्रीसत्यपिसमस्तश
क्त्यधिदेवतारूपाएकाकिन्येवअसहायशूरायोद्धुमन्येषांदैत्यानांसंमुखी किंनतिष्ठसि अपितुयोद्धुंसंमुखीतिष्ठस्येवेतिदेवीसखीजनाभिप्रायोनुसंधेयः ॥ वैस्यात्संबो
धनेपादपूरणेनुनयेपिच ॥ एकाकीत्वेकएकलः ॥ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपः ॥ ७५ ॥ हेदेवियेषांसंयुगेइंद्राद्याः सर्वेदेवाः संमुखाः नतस्थुःनतस्थि
वांसः तेषांशुंभादीनांदैत्यानां संमुखं त्वं स्त्री अबलायोद्धुंकथंप्रयास्यासिअभिगमिष्यसि ॥ विवाहनिमित्तप्रतिज्ञापालनायशुंभादिभिः सहस्त्रियास्तवयुद्धंनघटते

अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि ॥ तिष्ठंतिसंमुखादेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ॥ ७५ ॥
इन्द्राद्याःसकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे ॥ शुंभादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रयास्यसिसंमुखम् ॥ ७६ ॥

अपितयुद्धंविनैवशुंभेनाहूतात्वंतंभजव्रजेतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देवीसखीजनाभिप्रायोन्यएव ॥ यथा हेदेवित्वमिंद्राद्याः आसउपवेशनेकर्त्तरिक्विप् आस्तआः
सांतःइंद्रादिषुआःआसीनाःइंद्राद्याः इंद्रादिभिर्देवैर्ध्यातासतीतेष्वासीनासि ॥ त्वंसकलाकलाभिःसहवर्तमाना ॥ हेदेवि त्वंदेवाःसांतम् ॥ दिवुक्रीडाविजि
गीषादौ सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ दीव्यतिदेवाः अत्वसंतस्येत्युपधादीर्घः देवाःविजिगीषमाणासि ॥ पुनःकथंभूतात्वम् ॥ येषांशुम्भादीनांसंयुगेइन्द्राद्याःनतस्थुः
तेषांस्त्रीप्रयासीअसि स्त्रीःप्रयासंतीभर्तृविनाशाजनितदुःखाःकुर्वती ॥ यसुप्रयत्नेणिच् ॥ कर्मण्यणङीप् ॥ एवंविधासि ॥ तेषांसंयुगेसंमुखंकथंनस्थास्यसिअ
पितुयोद्धुंप्रयास्यसिइति ॥ संभवत्येकवाक्यत्वेवाक्यभेदस्तुनेष्यते ॥ अर्थांतरेविवक्षायांवाक्यभेदोनदुष्यति ॥ यद्वा हेदेवि इन्द्राद्याःसकलादेवाःयेषांशुं

भादीनांसंयुगेसंमुखंनतस्थुःस्थातुंनशेकुः ॥ एतावतातेषांशुम्भादीनांसंमुखेयोद्धुंविजेतुंत्वंकथंनप्रयास्यासि ॥ इतिदेवीसखीजनाभिप्रायः ॥ यद्वा तस्थुः या ईषा मितिच्छेदः ॥ ईषगतिहिंसादर्शनेषुभ्वादिरात्मनपेदीकर्तरिक्विप् ॥ ईषंतेहिंसंतिईषः हिंसकास्तेषामीषांहिंसकानांशुम्भादीनांसंयुगेइन्द्राद्याःनतस्थुःतेखलुभीरवः ॥ हेदेवियात्वंद्वयपिसर्वशक्तिरूपावतीर्णासि ॥ साभगवतीत्वंतेषांसंमुखंकथंनप्रयास्यसियोद्धुमपितुप्रयास्यस्येवेति ॥ ७६ ॥ हेदेविसात्वंप्रागुक्तप्रतिज्ञापालनप टीयसीविवोढुमनाःमयादूतेनउक्ताकथितैवसती ॥ यद्वा त्वद्गौरवाभिवांछिनामयादूतेनउपादिष्टासतीप्रतिज्ञाभंगभयंपरित्यज्यानपत्रपासतीशुम्भनिशुंभयोः पार्श्वंगच्छ ॥ यतःत्वमित्थंसदुपदेशमाश्रयंतीकेशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवासतीमागमिष्यसि ॥ माइत्यङ्व्ययंनिषेधार्थकम् ॥ अन्यथामाङिलुङ् स्यात् ॥ केशा नांशिरोरुहाणामाकर्षणेननिर्द्धूतंकम्पितमपास्तमपनीतंगौरवंगुरुत्वंबहुमान्यत्वंयस्याःसा इत्थंभूतासतीनागमिष्यसि ॥ अन्यथात्वंमदुपदेशपराङ्मुखीसतीप्र

सा त्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ केशाकर्षणनिधूर्तगौरवामागमिष्यसि ॥ ७७ ॥

तिज्ञांपालयितुंसंग्रामंकर्तुकामापितमलभमानात्रैवासीनाकेशपाशाकर्षणापाकृतबहुमान्यतासती बलादाकृष्यमाणा शुम्भनिशुम्भयोःपार्श्वंगमिष्यसिइतिशुं भानुकूलोर्थः ॥ देवीसखीविवक्षितस्त्वन्यएव यथा ॥ हेदेविसात्वंदुरात्मनादूतेनइत्थमुक्ताऽतएवसंजातक्रोधासतीमयासख्यासहशुम्भनिशुम्भयोःपार्श्वंगच्छ ॥ ततस्तयोःकेशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवाशुम्भनिशुम्भयोःकेशानामाकर्षणेननिर्द्धूतंनिरस्तंगौरवंदैत्येश्वरत्वंययासा ॥ तृतीयार्थेबहुव्रीहिः ॥ एवंविधात्वंपुनरपिअ मासखीजनस्यसमीपमागमिष्यसीति ॥ अमासहसमीपे च ॥ त्यक्तंहीनंविधुतंसमुज्झितंधूतमुत्सृष्टे ॥ गौरवान्नागमिष्यसीतिपाठेतु हेदेवि मयात्वद्गौरववां छिनादूतेनउपविष्टासती मत्पार्श्वेइतिपाठेद्वितीयाद्विवचनांतम् ॥ मद्वचनाचेन्नगच्छेःतर्हिगौरवाद्बहुमानान्नागमिष्यसि किंतुकेशाकर्षणनिर्द्धूताआगमिष्यसि ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निर्द्धूताअत्यक्ताकेशाकर्षणेननिर्द्धूताबद्धागृहीताबन्दीकृतासत्यपमानादागमिष्यसि ॥ गौरवात्तुनागमिष्यसि ॥ इतिशुम्भानुकूलो

ऽर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ हेदेविकृतप्रतिज्ञात्वंतेनदुरात्मनाशुम्भेनमांभजेत्युक्तासती अतःसक्रोधा मयासख्यासहशुम्भनिशुम्भयोःपार्श्वेहननायगच्छ ॥ ततश्च
तयोःनिर्द्धूतमत्यक्तंनिगृहीतंकेशाकर्षणंययासा ॥ आहिताग्न्यादित्वादग्न्याहितइतिवन्निष्ठांतस्यपरनिपातः ॥ निर्द्धूतशत्रुकेशाकर्षणासती अत्यक्तकेशाकर्षणासत्य
गौरवान्नागमिष्यसि ॥ गौरवादेवसन्मानादेवनिजस्थानंपुनःआगमिष्यसिइतिदेवीसखीजनाभिप्रायः ॥ गौरवादागमिष्यसीतिवापाठः ॥ यद्वा कःब्रह्माअश्च
विष्णुःईशश्चमहेशःकेशास्तेषामाकर्षणंध्यानेनवशीकरणंहृद्यवस्थापनंतवधूतंत्यक्तम् ॥ निर्निषेधे ॥ निर्द्धूतमत्यक्तंकेशाकर्षणंयैःऋषिभिस्तेषांकेशाकर्षणनिर्द्धूतानामृ
षीणामासमंतादभिव्याप्यवर्त्तमानांगौरवमान्यत्वंतददंतिनाशयंतियेदैत्यास्तेकेशाकर्षणगौरवादः ॥ पैओवैशोषणे तान्केशाकर्षणानिर्द्धूतगौरवादोदैत्यान्वायति
शोषयतिकेशाकर्षणनिर्द्धूतगौरवाद्वा ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ एवंविधासतीआगमिष्यसि ॥ अनुस्यूतब्रह्मविष्णुमहेशानांगौरवादोदैत्याः ॥ अदभक्षणेक्विप् ॥

देव्युवाच ॥ एवमेतद्बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवान् ॥ किंकरोमिप्रतिज्ञामेयदनालोचितापुरा ॥ ७८ ॥

तान्वायंतीशोषयंतीसत्यपास्यसिस्वस्थानमितिसखीजनाभिष्टाभिप्रायः ॥ ७७ ॥ हेदूत त्वयायदुक्तंशुंभोबलीवीर्यवान् निशुंभश्चवीर्यवान्इतिएतदेवंना
न्यथा ॥ अहंतुकिंकरोमियस्मान्मेममप्रतिज्ञाइयमस्तिपुराप्रागेवमयानालोचिताविचारितानाभूत् ॥ संभावितंप्रतिज्ञायनिर्वोढव्यंमनीषिभिः ॥ प्रतिज्ञयाप्य
संभाव्यंनिर्वोढव्यंकथंनतैः ॥ निर्वोढव्यंप्रतिज्ञातंतर्कितंवाप्यतर्कितम् ॥ प्रतिज्ञातपरित्यक्तेःप्राणत्यक्तिर्वरंनृणाम् ॥ वीरकर्मतदेतच्चवीर्यमित्यभिधीयते ॥
इवेत्थमर्थयोरेवम् ॥ यत्तयतस्ततोहेतौ ॥ मयापुराऽनालोचिताप्यविचारितापिमेप्रतिज्ञाईदृश्येवाभूत् ॥ अतश्चाहंकिंकरोमियुद्धादन्यत् किंतुयुद्धमेवकरोमि ॥
किंच बलीशुंभोनिशुंभश्चातिवीर्यवानितिदूतेनयोगर्वउक्तस्तमनर्वमपिगर्वमर्वंकरोमि ॥ एवमेतत्इदमित्थमेवेतिदेव्याःपरमोभिप्रायः ॥ ७८ ॥

हेदूतसत्वंगच्छनिजस्थानंयाहि ॥ मयादेव्यायदेतदुक्तंप्रतिज्ञाप्रमुखंवचनंतदेवसर्वमादृतः आकलितवान्सन्नसुरेंद्रायाचक्ष्वआख्याहि ॥ सचसएवशुम्भः युयुक्तमुचितंयच्चानुचितंतत्करोतु ॥ यदेतत्सर्वमादितःपाठे आदितआरम्यअसुरेंद्रायाचक्ष्व ॥ चक्षिङोलोटिरूपम् ॥ सचयद्युक्तमुचितंतत्करोतु ॥ ७२ ॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांशांतनव्यांदेवीमाहात्म्यटीकायांदेवीदूतसंवादःपंचमोऽध्यायः ॥ ॥ ५ ॥ हेसुरथइतिप्रागुक्तंदेव्यावचः आकर्ण्यश्रुत्वा अमर्षेणक्रोधेनपूरितःपूर्णःसदूतः समागम्यदेवीशैलात्सकाशादागत्यदैत्यराजायशुम्भाय विस्ताराच्छब्दप्रपंचनात्समाचष्टअकथयत् ॥ चक्षिङोलङिरूपम् ॥ १ ॥ असुराणांराट्दैत्यराजःशुम्भस्तस्यदूतस्यमुखाद्यद्वाक्यं यद्वा तस्यादेव्यावाक्यंप्रतिकूलमाकर्ण्यश्रुत्वाततोसौ

सत्वंगच्छमयैवोक्तंयदेतत्सर्वमादृतः ॥ तदाचक्ष्वासुरेन्द्रायसचयुक्तंकरोतुतत् ॥७९॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्ये देव्यादूतसंवादोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः ॥ समाचष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् ॥ १ ॥ तस्यदूतस्यतद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट्ततः ॥ सक्रोधःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनम् ॥२॥ हेधूम्रलोचनाशुत्वंस्वसैन्यपरिवारितः ॥ तामानयबलाद्दुष्टांकेशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ३ ॥

सक्रोधःसन्दैत्यानामधिपंधूम्रलोचनंनाममहासुरंप्राह प्रस्थापयामास ॥ प्रइत्युपसर्गप्रतिरूपकमाहेतितिङंतप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ हेशुम्भत्वत्पार्श्वेदेवीनायातित्वयासहयोद्धुमिच्छतितांजेतुमुद्युंक्ष्व ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वादेव्यानयनायशुंभोधूम्रलोचनंप्रस्थापयामास ॥ २ ॥ हेधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितः सन्दुष्टांकेशानामाकर्षणेनविह्वलांविवशांतां नितंबिनीमाशुक्षिप्रंबलादानयप्रापय मामितिशेषः ॥ नीप्रापणेद्विकर्मकः ॥ इत्थंशुंभस्याचरणंसन्मंत्रशक्तिराहितश्चतामिदमनीतिक्रमालोच्यहितकारीनीतिविशारदोमात्यः कश्चिद्धूम्रलोचनंप्रस्थातुमुक्तमुपदिश्योपदिशति ॥ कथम् तामानयबलाद्दुष्टामित्यत्रतंत्रेणश्वेतोधावतीतिव

दर्थांतरसृष्टौपदांतरसृष्टिरिष्टैवेतितामआनयइतिच्छेदःक्रियते ॥ तथाहि ॥ अनेकार्थसकृदुच्चरणंतन्त्रमाहुः ॥ तत्रअइतिनिषेधेऽव्ययम् ॥ अमानोनाःप्रतिषेधे
व्यथाख्याइतिवचनात् ॥ अतश्चधूम्रलोचनत्वंस्वसैन्यपरिवारितः सन्तांदेवीमाशुक्षिप्रंबलाद्बलमाश्रित्यअआनय (माआ) नय ॥ कीदृशींतांपूर्ववत्तंत्रेण
आनयबलाद्दुष्टामित्येकंपदम् अविद्यमानःनयोनीतिर्येषांतेअनयाःशुम्भादयस्तेषामिमानिबलानि आनयानि (तानि) चतानिबलानिचआनयबलानि (तानि)
अतन्तिसततंगच्छंतिभजन्तिआनयबलातः ॥ अतसातत्यगमनेक्किप् ॥ तेषुआनयबलात्सुआनयसंबंधिबलभाक्षुपुरुषेषुदुष्टाविरुद्धाक्रूरातामानयबलाद्दुष्टा
मित्येकंपदम् ॥ यद्वा केशानांब्रह्मादीनामात्मशक्तेरात्ममहामायाकेशात्सकाशाज्जगदुत्पत्तिस्थितिलयकारिणी ॥ तत्तदवसरेषूचितेष्वाकर्षणंकेशाकर्षणंस्व
मायानिलीनब्रह्मादिप्रकटीकरणमाह्वानंतद्विषयेविशेषेणह्वलतिचलातीविजृंभतेकेशाकर्षणविह्वलाताम् ॥ ह्वलचलनेपचाद्यच् ॥ इतिदेवीष्टार्थप्रतिपत्तिव्या

तत्परित्राणदःकश्चिद्यदिवोत्तिष्ठतेपरः ॥ सहंतव्योमरोवापियक्षोगन्धर्वएववा ॥ ४ ॥

ख्यानतोदैत्यविध्वंसोनभवतीतिनीतिविदमात्याभिप्रायः ॥ ३ ॥ हेधूम्रलोचनतस्यादेव्याः परित्राणंरक्षणंददातीतितत्परित्राणदः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यःकश्चिन्मरो
मर्त्योवाअमरोदेवोवायक्षोवापिगन्धर्वोवापिपरःशत्रुःपरस्तांजिघृक्षुरन्यः ॥ चकारान्नागादिर्वाविपक्षत्वेनउत्तिष्ठतेउद्युंक्तेयदिसहंतव्यएवनस्थापनीयः उदोनूर्ध्वकर्मणिइ
त्यात्मनेपदम् ॥ यक्षःकुबेरादिः ॥ गन्धर्वस्तुंबुरुप्रभृतिः ॥ पक्षांतरेयद्ययंशुंभोनीतिरहितोयदाइत्थमादिक्षत्परास्त्रियमानयेतितत्रनीतिपरोमात्यःप्राह ॥ हेधूम्रलोच
नतस्याःदेव्याःसकाशात्परित्राणंयेषांतेतदेकशरणादेवादयः ॥ दोअवखण्डने ॥ तान्द्यतिखण्डयतिइतितत्परित्राणदः ॥ तद्धकहिंसापरःशत्रुर्यःकश्चिन्मरोमर्त्यो
वाअमरोदेवोवायक्षःकुबेरादिःगंधर्वस्तुंबुरुप्रभृतिर्वा चकाराद्दैत्योवान्यस्तद्द्वेषीवाराक्षसोवालंकानिवासीनागोवासद्योहंतव्यएवेतितस्मात्तांनानय ॥ आनयसिचे
त्ताभापदमेवानयसिदैत्यकुलविध्वंसिनीसेतिनीतिविदमात्योक्त्यादेवीष्टार्थासिद्धिः ॥ ४ ॥

ततस्तेनशुंभेनशीघ्रंगच्छतामानयेत्याज्ञप्तआदिष्टःसधूम्रलोचनःदैत्यःषष्ट्यागुणितानांसहस्राणांसंख्येयानामसुराणांसंघट्टेनवृतःद्रुतंक्षिप्रंययौ ॥ सहस्राणांषष्ट्या वृतःअसुराणांसम्बन्धीनिसहस्राणितेषांसंम्बधिनीयाषष्टिस्तयावृतोद्रुतंययौ ॥ आज्ञप्तइति ज्ञपूमारणतोषणनिशामनेषु मिच्चेतिचुरादिः ॥ कर्मणिक्तः ॥ वादांतसूत्रेज्ञप्तइतिनिपातनात्वाइट्प्रतिषेधोणिलुप्तोपधायाह्रस्वताच ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिरेव ॥ अतोनिष्ठायामाज्ञप्तइत्येव ॥ ५ ॥ ततःशुंभनिदेशतःसधूम्रलोचनः तुहिनाचलसंस्थितांहिमाचलस्थांतांदेवींदृष्ट्वाउच्चैर्जगादअत्युच्चैरुवाच ॥ हेदेवित्वंशुम्भनिशुंभयोर्मूलंसमीपंप्रयाहिगच्छेति ॥ मूलमाद्येशिफायांस्यात्द्रेनिकुंजेंतिकेपिच ॥ र्गतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ हेदेवि त्वंमूलप्रतिष्ठायांभ्वादिः ॥ मूलनंमूलः ॥ भावेघञ् ॥ तंमूलंप्रभुतांयाहि प्राप्नुहीतिसदेवीसखीजनः तुहिनाचलसंस्थितांतांदृष्ट्वाउच्चैर्जगाद ॥ कीदृशीदेवीशुम्भनिशुम्भयोः ॥ शुम्भभासनहिंसनयोः भ्वादिःपरस्मैपदी शुम्भतिरणेभा

ऋषिरुवाच ॥ तेनाज्ञप्तस्ततःशीघ्रंसदैत्योधूम्रलोचनः ॥ वृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययौ ॥ ५ ॥

सदृष्ट्वातांततोदेवींतुहिनाचलसंस्थिताम् ॥ जगादोच्चैःप्रयाहीतिमूलंशुंभनिशुंभयोः ॥ ६ ॥

सति हिनस्तिचेतिशुम्भोदैत्यः ॥ पचाद्यच् ॥ नितरांशुंभनंहिंसनंनिशुम्भः ॥ भावेघञ् ॥ शुम्भस्यदैत्यस्यनिशुम्भःहिंसनंतस्मिन् विषयेयतमाना ॥ सप्तम्यांजनेर्डः अन्येष्वपिदृश्यतेइत्यत्रापिशब्दात्सर्वोपाधिव्यभिचारः इतिवचनाद्धात्वंतरेपिकारकांतरेपिचडोभवति डित्यभस्यापिटिलोपः स्त्रियांटाप् ॥ अवतिरक्षतिपापेभ्यः ऊःउवौउवः ॥ शुम्भनिशुंभयाचासौऊश्चेति विगृह्यकर्मधारये आद्गुणेचशुम्भनिशुम्भयोः ॥ यद्वा शुम्भनिशुम्भया देवी ॥ कीदृशी ऊःइतिपदच्छेदः ॥ अवरक्षणेक्विप् ॥ ज्वरत्वरास्त्रिव्यविमवामुपधायाश्चेतिवकारस्यअकारस्यऊठादेशद्वयसवर्णदीर्घत्वेऊः राक्षिकेति ॥ संस्थितांसम्यगवस्थिताम् ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ ६ ॥

हेदेवि अयास्मिन्नहनि भवती प्रीत्या स्वरुच्या मद्भर्तारं स्वामिनं शुम्भं नो पैष्यसि चेयदि नागमिष्यसि ततः तर्हि एषोऽहं धूम्रलोचनः अधुनैव बलात्कारेण केशानामाकर्ष
णादाश्रयनाद्विह्वलां विवशां भवतीं मम भर्तारं स्वामिनं शुम्भं नयामि प्रापयामि ॥ वर्तमानसामीप्ये भविष्यतिलट् ॥ उपैष्यतीति भवच्छब्दप्रयोगे प्रथमपुरुष एव ॥
एत्येधत्यूठ्सुवृद्धिः ॥ इति शुम्भानुकूलोऽर्थः ॥ देव्यास्त्वनुकूलस्त्वेवः ॥ अयं भवती मन्मां सखीजनं आतवर्गं प्राप्य ॥ कर्मणि ल्यब्लोपे पंचमी ॥ अबलादबला
त्कारेण ततएव प्रीत्या हर्षेण भर्तारं शिवं नन उपैष्यति चेत् उपगमिष्यति चेत् ॥ द्वौ प्रतिषेधौ प्रकृतमर्थं गमयतः ॥ ततएषोऽहं सखीजनः ॥ तां केशाकर्षणविह्वलां
यामिप्राप्नोमि जानामि ॥ कः ब्रह्मा अः विष्णुः तौ कौ ब्रह्मविष्णू तयोरीशः ईशामीशिवः केशः तस्याकर्षणमाह्वानं तस्मिन् विषये विह्वलां लज्जितत्वात् ॥
यद्वा उपाएष्यतीतिच्छेदः ॥ नचेत्प्रीत्येत्येकपदम् ॥ उः संबुद्धौ रुषोक्तौ च शिवशाचितमव्ययम् ॥ धूम्रलोचन आह ॥ उहेदेवि अय भवती मद्भर्तारं शुम्भमेष्य

नचेत्प्रीत्याद्य भवतीमद्भर्तारमुपैष्यति ॥ ततो बलान्नयाम्येष केशाकर्षणविह्वलाम् ॥ ७ ॥

तिप्राप्स्यति किंभूता सती ॥ पारक्षणे ॥ पांतिरक्षंतिनिवारयंतिपाः ॥ कर्त्तरि क्विप् जसि रूपम् ॥ अजगतिक्षेपणयोः ॥ पोरक्षकान् शुम्भपरिवारानजतिक्षिप
तिदूरीकरोति पा देवी ॥ सप्तम्यां जनेर्डः ॥ अन्येष्वपिदृश्यते इत्यत्रापिशब्दः सर्वोपाधिव्यभिचारार्थ इति वचनाद्धात्वंतरादपि कारकांतरेपि च डो भवति ॥ डित्य
भस्यापीति अजशब्दस्य टेर्लोपः ॥ स्त्रियामजायतष्टाप् हल्ङ्यादिलोपे सति पा इति रूपं पाः शुंभरक्षकक्षेपिका देवी शुंभं हंतुमेष्यतीत्यर्थः ॥ पुनः किंभूता
नचेत्प्रीत्या अकारांतमेतत् ॥ चितीसंज्ञाने चेतंति केचन तानन्ये प्रयुंजते ॥ इतिहेतुमति चेति णिच् ततः क्विप् ॥ णेरनिटि ॥ वेरपृक्तस्य लोपः प्रत्ययलक्षणेन
गुणः ॥ चेतो देवर्ष्यादयः तेषु चेत्सु बोधयितृषु प्रीतिः स्नेहश्चेत्प्रीतिः ॥ नइतिनञोऽन्य एव निषेधार्थो निपातः ॥ नविद्यमाना चेत्प्रीतिर्येषां दैत्यानां तेन चेत्प्रीत

यः ॥ नलोपोनञइतिचास्ति नतुनशब्दस्याप्यननुबंधकस्य ॥ उज्झउत्सर्गे ॥ नचेत्प्रीतीन् अविद्यमानविबुधप्रीतीन् दैत्यान् उज्झतिउत्सृजतिहिनस्तीति पूर्ववत्क्विप्रत्ययेडित्यभस्यापिटेर्लोपः सचउज्झेरेवास्त्रियां डांतादाप् ॥ इकोयणचि ॥ हल्ङ्याद्दिलोपः ॥ नचेत्प्रीत्यादेवींदैत्यानुपैष्यतिततोयाहंधूम्रलोचनःयोद्धु मनाः सन्भवतिबलाद्बलंसैन्यंप्राप्यकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ नयामि नगच्छामिमद्भर्तारंचनगच्छामीत्यर्थः ॥ किंभूतांभवतीम् एषकेशाकर्षणविह्वलामित्येकं पदम् ॥ ईषगतिहिंसादर्शनेषु भ्वादिरात्मनेपदीआङ्पूर्वः आसमन्तादीषंतिहिंसन्तिएषाः पचाद्यच् ॥ एषाणांहिंसकानांदैत्यानांकेशाः मूर्द्धजाः तेषामाकर्षणंतस्मिन् विषयेविशेषेणविह्वला ॥ ह्वलचलनेपचाद्यच् ॥ एषकेशाकर्षणविह्वलांदैत्यकेशग्रहणसज्जामित्ययंदेवीशब्दार्थः ॥ ७ ॥ हेधूम्रलोचनत्वंबलवान्सामर्थ्ययुक्तः बलेनसैन्येनसंवृतः वेष्टितः ॥ अथचदैत्येश्वरशुम्भेनप्रहितः प्रस्थापितः बलात्केशाकर्षणादेः मामबलांनयसिततोहंतेतवकिंकरोमिस्त्रीत्वाद्युद्धादिकंकर्तुमक्षमास्मी

देव्युवाच ॥ दैत्येश्वरेणप्रहितोबलवान्बलसंवृतः ॥ बलान्नयसिमामेवंततःकिंतेकरोम्यहम् ॥ ८ ॥

ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरोधूम्रलोचनः ॥ हुंकारेणैवतंभस्मसाचकारांबिकाततः ॥ ९ ॥

तिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुमतस्त्वेषः ॥ हेधूम्रलोचनत्वंशुम्भेनप्रस्थापितोसिएवंचसतित्वामहंपृच्छामिबलमत्तीतिबलात् अहं मांदेवींतिधूम्रलोचनस्यसंबंधिवस्तुकिंनयसिकिंप्रापयसि ॥ नयेर्द्विकर्मत्वादजांग्रामंनयतिइतिवत्प्रधानमप्रधानंचेतिकर्मद्वयंवक्तव्यम् ॥ तत्रबलादं मांदेवींप्रधानंकर्म द्वितियं किं स्यात्तद्वद ॥ अथेहप्रकृतत्वाद्बलादंमांदेवींशुम्भंचेन्नयसितर्हिबलादमितिकृत्वातस्यबलंसामर्थ्यमत्स्यामि ॥ अथबलादंमांशुम्भसैन्यंप्रतिनयसिबलादहंतदेवात्स्यामिसंहरिष्यामि ॥ ततस्तेकिंकरोमिकिमस्तितेयत्करोम्यहंयत्किंचिदस्तितत्प्रतिविधंकरोमीतिकोधावेशोत्पादे... अभिप्रायः ॥ ८ ॥ इत्येवंदेव्योक्तःसधूम्रलोचनः असुरः तांदेवीमभ्यधावतवेगेनाभ्यद्रवत ॥ सृगतौसर्त्तेर्वेगितायांगतौधावादेशोवक्तव्यः ॥ यद्वा धावुगतिशुद्धयोः उभयपदी ॥ ततोनन्तरंसांबिका

देवींतंधूम्रलोचनं क्रोधानलज्वालागर्भेणहुंकारेणैवभस्मचकारभस्मीचकार ॥ हुंवितर्केपरिप्रश्नेऽभित्सायांभर्त्सनेभये ॥ भस्मसाच्चकारेतिवापाठः ॥
विभाषासातिकात्स्न्र्येइति अभूततद्भावेकृभ्वस्तियोगेसंपद्यकर्त्तरिच्विरित्यस्मिन्विषये कृत्स्नतायां गम्यमानायां सातिप्रत्ययः ॥ अभस्म भस्मचकार कात्स्न्र्ये
नभस्मसाच्चकारधूम्रलोचनशरीरंकृत्स्नमपि (भस्म) चकारेत्यर्थः ॥ अंतर्वर्तिविभक्त्याश्रितेनपदत्वेननलोपत्वेनपादांतयतिश्छांदसत्वेन ॥ ९ ॥
अथधूम्रलोचनेभस्मीकृतेतथाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यं कर्तृ तीक्ष्णैःसायकैःशरैस्तथाशक्तिसहितैःपरश्वधैःपरशुभिश्चायुधैः कुठारैरंबिकांववर्ष शरसंपातेनशक्तिप
रशुपातेनचदेवींसंछादयामास ॥ शक्तिपरश्वधैरितिमध्यमपदलोपीसमासः ॥ द्वंद्वेतुसेनांगत्वादेकवद्भावःस्यात् ॥ इहासुरमहासैन्यं कर्तृ अंबिकामायुधैर्ववर्ष
तदासिंहएवयुयुधेनैवांबिकेतिकस्यचिदाकांक्षास्यात् किमंबिकाअसुरशरसंपाततः नजीवतियद्यप्युत्तरत्रसासमानीयतांलड्घ्वितितदमृततोपपत्स्यते तथापिसा

अथक्रुद्धंमहासैन्यमसुराणांतथांबिका ॥ ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः ॥ १० ॥
ततोधुतसटःकोपात्कृत्वानादंसुभैरवम् ॥ पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्यास्तुवाहनः ॥ ११ ॥

महासुरशरसंपाततःमूर्च्छितासतीपुनरुत्थाययोद्धुमक्षमाभत् ॥ अन्यथायुध्यतैवाकिंनेतिवीरकर्मण्यपकर्षः स्यात् ॥ अतःसोपियुयुधेतद्यथातत्रैवश्लोके अंबिका
आम् भवतिपदच्छेदः ॥ अंबिकाकर्त्री महासैन्यंकर्म ॥ उप्रश्नेंगीकृतौरोषआंस्मृतौचावधारणे ॥ अथधूम्रलोचनःसंग्रामेदेव्याभस्मीकृतइतिआमृइतिम
नसास्मृत्वाक्रुद्धमसुराणांमहासैन्यंकर्म अंबिकापितथातद्वदेवक्रुद्धासतीसायकादिभिर्ववर्षअसुरसेनांछादयामास ॥ यद्वा आमित्यवधारणे ॥ अथतथाक्रुद्धमसुरा
णांमहासैन्यंकर्म अंबिकाआमृअंबिकैववववर्षनत्वसुरसैन्यमंबिकाइतिअंबिकायाएववीरकर्मण्युत्कर्षः ॥ १० ॥ ततःकोपाद्धुतसटःकंपितस्कंधकेसरःससिंहोदे
व्यावाहनंवाहनीभूतोदेव्याः सिंहःसुभैरवमतिभयंकरंनादंगर्जनंकृत्वाऽसुरसेनायांहंतुंपपातउत्प्लुत्यनिपपात ॥ स्ववाहनमितिपाठे अन्यसाधारणंवाहनंदेव्याएव

सिंहोवाहनंनान्यस्येति ॥ सइतिपाठेसप्रसिद्धःसिंहःभीरोरयंत्रासकारीभैरवःत्रिलिंगः ॥ वाहनमाहितादितिनिर्देशाद्वाहनशब्दोनपुंसकालिंगः ॥ असुरसेनायांनिप त्यसिंहःकिमकार्षीदितितत्राह ॥ ११ ॥ ससिंहःपंचास्यःकरप्रहारेणकांश्चिद्दैत्यानूजघान ॥ आस्येनअपरांश्चदैत्यान्मुखेनजघान ॥ चरणेनाक्रम्यअ न्यानूजघानजिहिंस ॥ ससिंहःखलुपंचास्यः एकमास्यंवक्रम् आस्यवद्धातकत्वात्करद्वयंचरणद्वयंचास्यचतुष्टयंपश्चास्यानियुद्धसाधनानियस्यसपंचास्यः ॥ आक्रम्यचाधरेणान्यानित्यपिपाठे अधरेणचरणभागेनाक्रम्यान्यान्महासुरानूजघानेत्येवार्थः ॥ अन्यथाऽधरेणोष्ठेनमहासुराणामाक्रमणंनसंभवति ॥ अथ देवीप्रभावात्सम्भवेत् ॥ तस्याप्यास्येनचापरानूजघानेत्यास्यग्रहणेनैवाधारस्यापियुद्धसाधनत्वेनग्रहणस्यसिद्धत्वात्पुनरधरेणेतिकेयंवाचोयुक्तिरुक्तिमताम् ॥

कांश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचापरान् ॥ आक्रम्यचरणेनान्यान्निजघानमहासुरान् ॥ १२ ॥
केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिकेसरी ॥ तथातलप्रहारेणशिरांसिकृतवान्पृथक् ॥ १३ ॥

यद्वा अधरेणओष्ठेनस्फुरितेनप्रकटितःकोपोधरइत्युपचर्यते ॥ अधरेणकोपेनाक्रम्य[1] ॥ यद्वा अविद्यमानाधराभूर्यत्रसोधरः आकाशदेशः ॥ अंतरिक्षे णाक्रम्यनिरुध्य ॥ १२ ॥ सकेसरीसिंहःकेषांचिद्दैत्यानांकोष्ठानूजठराभ्यंतरान्देशानूनखैर्नखरैरुत्पाटयामासविदारयामास ॥ पटभाषार्थश्चुरादिः ॥ धात्वनेकार्थ त्वेनप्रयोगतोविदारणार्थः ॥ असाकल्येतुचिच्चन ॥ पुंसिकोष्ठोंतर्जठरंकुसूलोंतर्गृहंतथा ॥ कोष्ठानिकेसरीतुपाठेव्यत्ययेनच्छांदसंनपुंसकत्वम् ॥ यद्वा कोष्ठान् इ केसरी इतिच्छेदः ॥ इःकामःइनाकामेनचरतिइचारीअनिवारितप्रसरःकेसरीत्यर्थः ॥ मध्यमपदलोपीसमासः ॥ तथातलप्रहारेणहस्ततलाघातेनचपेटेनचपेटयाचपे टघातेनकेषांचिद्दैत्यानांशरीरेभ्यःशिरांसिपृथग्भूतानिचकार ॥ करतलपंजरेणशिरांसि [illegible] मासेत्यर्थः ॥ पाणौचपेटप्रतलप्रहस्ताविस्तृतां

(१) यद्वा अधस्तादपचारतः शरीरस्याधस्ताद्धोभागेन इरोदेशेनाक्रम्य इत्यधिकमेकस्मिन्पुस्तके ।

गुलौ ॥ केचिदाहुः ॥ तलाभ्यांप्रतलाभ्यांप्रवर्तितत्वेनप्रहारेणशिरांसिपृथक्कृतवानितियुक्तमेतत् ॥ यदभ्यधुः ॥ द्वौसंहतौसिंहतलौप्रतलौवामदक्षिणौ ॥ द्वौप्रतलौप्रसृततलौसंहतौवामदक्षिणौमिलितौसिंहतलौसिंहतलाख्यौकथ्येते ॥ सिंहोमिलिताभ्यांचपेटाभ्यांहंति ॥ १३ ॥ तथाशौर्यभाजातेनसिंहेनअपरेशत्रवः विच्छिन्नबाहुशिरसःकृताः ॥ बाहवश्चशिरांसिचबाहुशिरःप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः ॥ विच्छिन्नंबाहुशिरोयेषांते ॥ तथाधुतकेसरःसःकेसरीअन्येषांमहासुराणां कोष्ठादन्तर्जठराज्जठरांतर्देशात्कोष्ठंविदार्य कर्मणिल्यब्लोपेपञ्चमी ॥ रुधिरंपपौ ॥ पापाने एतेनसिंहस्यापिवीरपानौचितीकथिता ॥ वीरपानंतुयत्पानंवृत्तेभाविनिवारणे ॥ १४ ॥ तेनकेसरिणादेव्यावाहनेनअतिकोपिनाअतएवक्षणेनैवैतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यम् ॥ यद्वा तस्यधूम्रलोचनस्यबलंसैन्यंक्षयंनाशंनीतंप्रापितम् ॥ निर्व्या

विच्छिन्नबाहुशिरसःकृतास्तेनतथापरे ॥ पपौचरुधिरंकोष्ठादन्येषांधुतकेसरः ॥ १४ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना ॥ तेनकेसरिणादेव्यावाहनेनातिकोपिना ॥ १५ ॥ श्रुत्वातमसुरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनम् ॥ बलंचक्षपितंकृत्स्नंदेवीकेसरिणाततः ॥ १६ ॥ चुकोपदैत्याधिपतिःशुंभःप्रस्फुरिताधरः ॥ आज्ञापयामासचतौचण्डमुण्डौमहासुरौ ॥ १७ ॥

पारस्थितौकालविशेषोत्सवयोःक्षणः ॥ निलयापचयौक्षयौ ॥ आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मच ॥ १५ ॥ इहश्रवणाकोपनाज्ञापनाक्रियात्रयापेक्षैककर्तृकत्वेनश्लोकयुग्मस्यैकोन्वयः ॥ देव्यातत्प्रसिद्धंधूम्रलोचनमसुरंनिहतंभस्मितंश्रुत्वाततः देवीकेसरिणादेव्याः सिंहेनतस्यधूम्रलोचनस्यकृत्स्नंबलंसैन्यंक्षपितंनाशितंच ॥ श्रुत्वादैत्याधिपतिःशुम्भःकोपतःप्रस्फुरिताऽधरः संरंभकंपितोष्ठःसन्नुचुकोपचुक्रोध ॥ अथतौप्रसिद्धौप्रागदृष्टदेवीकौचण्डमुण्डौमहासुरौकर्मभूतौआज्ञापयामासनिजभृत्यौनियुयुजे ॥ क्षपितमितिक्षपप्रेरणेचुरादिः अदन्तः ॥ क्षयितमितिपाठे क्षयःसंजातोस्येतितारकादित्वादितच् ॥ आज्ञापयामास ॥ ज्ञानियोजनेचुरादिः ॥ १६ ॥ १७ ॥

हेचण्डमुण्डयुवांबहुभिःबलैःपरिवारितौगच्छतम् ॥ कुत्र यत्रसादेवीपर्वतेगत्वाचगत्वैवक्षिप्रंलघुसादेवीसमानीयतांयुवाभ्यामितिशेषः ॥ गच्छतमितिगमेर्लोण्मध्यम पुरुषस्यद्विवचनस्यथसस्तं लोटोलङ्वदतिदेशात् ॥ सेत्यभिहितंकर्म ॥ मामितिद्वितीयंकर्मज्ञेयमजाग्रामंनीयतामितिवत् ॥ प्रधानंकर्माभिहितंनाप्रधानम् ॥ इतिशुंभानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तथाहि ॥ गच्छतं तत्र गत्वा तु ॥ सा आसम् आ नीयताम् लघु इति पदच्छेदः ॥ असुक्षेप णभावेघञ् ॥ असनमासः क्षेपोधःकारोन्यक्कारः ॥ आस्तुस्यात्कोपपीडयोः ॥ ततश्चण्डमुण्डयोरागमनंदृष्ट्वासखीवर्गोदेवीमाचष्ट ॥ हेदेवि त्वमाः कोपे नतत्रगच्छ कुत्र यत्रचण्डमुण्डौस्तः ॥ गत्वातुपुनस्तंचण्डंमुण्डंचआह्वयस्व ॥ हेचण्डहेमुण्डयोद्धुमागच्छेति ॥ किंच ॥ तुपुनस्तयादेव्यालघुशीघ्रंसाचण्डमुण्ड सम्बन्धिनीसेनाआसंक्षेपंविनाशंचनीयतांयोज्यतामिति ॥ १८ ॥ हेचण्डमुण्डसैन्यानियुष्माभिःसादेवीकेशेषुआकृष्यबद्ध्वावारज्जुभिःसासमानीय

हेचण्डहेमुण्डबलैर्बहुभिःपरिवारितौ ॥ तत्रगच्छतगत्वाचसासमानीयतांलघु ॥ १८ ॥
केशेष्वाकृष्यबद्ध्वावायादिवःसंशयोयुधि ॥ तदाशेषायुधैःसर्वैरसुरैर्विनिहन्यताम् ॥ १९ ॥

ताम् ॥ केशाकर्षणेबन्धनेचवोयुष्माकंयदिपक्षांतरेसंशयःस्यात्तदायुधिसंग्रामेऽशेषायुधैः साधनैस्तद्युक्तैर्वासर्वैरसुरैर्युष्माभिःसादेवीनिहन्यतांनिघ्नितानिजाधीना कर्त्तव्या ॥ यद्वा विशेषेणनिहंतव्या ॥ निघ्नावश्याकर्त्तव्येतिशुम्भानुकूलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ देवीस्ववर्गानादिशत् ॥ हेमदीयाःगणाःयुष्माभिः चण्डोमुण्डश्चकेशेष्वाकृष्यबद्ध्वाविनिहन्यताम् ॥ यदिवोयुष्माकंकेशाकर्षणेबन्धनेचवासंशयःस्यात् तदायुधिसंयुगेअशेषायुधैःसर्वैर्युष्माभिः तैर्दैत्यगणापहारि भिः ॥ इतिदेव्यभीष्टार्थः ॥ अन्यथादेव्याः पराभि[illegible]ते ॥ अथवा केशेष्वा आकृष्य अवा अयदिवः संशयो इतिपद च्छेदः ॥ कः ब्रह्मा अः विष्णुः इशोरुद्रः तेषामिवइषवोबाणायस्याःसाकेशेषुः तयादेव्याकेशेष्वा आकृष्यबद्ध्वादैत्यानव रक्ष ॥ कात्र अयदिवः

अयेनलब्धायौयैस्तेअयदिवोदेवाः तानयदिवः संभृताःआभरणीकृताःशयवःचक्रमण्डल्याख्याः सर्पायेयासासंशयुः कालिकादेवी तत्संबुद्धौहेसंशयोतस्या युधोयुद्धस्यसम्बधिन्यआशाः तासुप्रयुक्तानिईषालांगलदंडाएवायुधानियैः तैस्तदाशेषायुधाःदैत्याः तैरस्यविग्रहांतरंत्वग्रेवक्ष्ये इतिकृतपदविवक्षितविग्रहाः ॥ अत्रान्वयः ॥ सखीभिर्देवीप्रार्थ्यते हेसंशयेसंभृतशयोहेसंभृतचक्रमंडल्याख्यसर्पाभरणेकालिकेदेवित्वमयदिवः ॥ अयेनलब्धस्वर्गानूदेवान् अवरक्ष ॥ अवरक्षणे ॥ हेदेविकेशेष्वा तृतीयांतमेतत् ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रसदृशबाणयात्प्रापाशेनदैत्यानाकृष्य आच्छित्वालब्धवावातदाशेषायुधैर्युद्धदिक्प्रायुक्तैरायुधैः सर्वैरसुरैः सहसचण्डःमुण्डश्चदैत्योविनिहन्यतांहिंस्यताम् ॥ १९ ॥ हेचण्डमुण्ड युष्माभिःदुष्टायांदैत्यद्वेषिण्यांतस्यांदेव्यांहतायांताडितायांपरासूकृतायांवा तदीयेसिंहेभुविनिपातितेव्यसूकृतेवाशीघ्रमागम्यतांनिजस्थानंप्राप्यताम् ॥ अथसाजीवन्ती आनेतुंशक्याचेत्तर्हितामंबिकांगृहीत्वाबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतांतद्दर्शनेममा

तस्यांहतायांदुष्टायांसिंहेचविनिपातिते ॥

भिलाषोस्तीतिभावः ॥ तस्यांहतायामित्यतिकोपप्रज्वलितात्मनापुंसाप्रबलशत्रौमृधेमत्तोंपद्रष्टुमिष्यते ॥ अथवा क्रोधव्याकुलचेतसातस्यांहतायांसमागम्यता मितिवदुक्तम् ॥ ततःपुनरपिउक्तम् ॥ बद्ध्वातुपटुतांजीवन्तीमेवशीघ्रंगृहीत्वायुष्माभिरागम्यतामित्युक्तम् ॥ नत्वंबिकाशब्दोमातृवाचीतिशुम्भःकथंब्रूयात्तामे वाभिगंतुकामउच्यते ॥ शुम्भादन्येषांसाअम्बिकैवेतितस्यांचण्डमुण्डादीनांरमणाभिलाषोनकर्त्तव्यः ॥ इयंहियुष्माकमंबैवेतिसूचयितुमंबिकामित्युक्तम् ॥ मातृगमनंहिपशुपक्षीतरेषुस्वतएवगर्हितंइतिशुम्भानुकलोर्थः ॥ देव्यनुकूलस्त्वेषः ॥ तस्यां हतायां दुष्टायां सिंहे च विनिपा आतिते ॥ शीघ्रमाग म्यतांबद्ध्वा गृहीत्वा तामथांबिकाम् इतिपदच्छेदः ॥ हतायां इतिहंतेर्गत्यर्थैकर्मणिक्तः ॥ विनिपाइति पैशोषणेकर्त्तरिक्विप् ॥ विशेषेणनितरांपायतिशत्रू न्शोषयतिविनिपा तयाविनिपादेव्या आतितेइति ॥ अतसातत्यगमने ॥ अतनमातःभावेघञ् ॥ आतःसंजातोस्याः आतिता हेआतितेदेवि अम्बिका

शब्देनदेवीहननंविवक्षितम् ॥ तर्हि अबिरबिलबिअवस्रंसनेइत्यतः कर्त्तरिण्वुलिवोरेकादेशेइत्त्वेचअम्बतेशत्रूणांगलेष्वितिअम्बिकायारज्जुःविवाहकृता इतिविवक्षितविग्रहाः ॥ अत्रायंदेव्यनुकूलोऽन्वयउच्यते ॥ हेसिंहे च ॥ अन्यत्र च आतिते हेजगद्रक्षणायसंजातसततगतेहेदेवि तस्यांदुष्टायांदेवविद्वेषिण्यांदैत्यसेनायांहतायांगतायामुपस्थितायां सत्यामथानन्तरंविनिपाविशेषेणनितरांपायंत्या शत्रूनुशोषयंत्या त्वयादेव्याअम्बिकांशत्रुगृहेषु लंबिकांपाशरज्जुंगृहीत्वातांसेनांबद्ध्वाशीघ्रमागम्यतामितिसखीभिःदेवीनिगदितेतिदेवीष्टार्थसिद्धिः ॥ २० ॥ इतिश्रीमद्राजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजश्रीशन्तनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांधूम्रलोचनवधःषष्ठोध्यायः ॥ ॥ ६ ॥ ततोधूम्रलोचनवधानंतरंशुम्भेनाज्ञप्ताआदिष्टाश्चंडमुण्डपुरोगमादैत्याःचतुरंगबलो

शीघ्रमागम्यतांबद्ध्वागृहीत्वातामथांबिकाम् ॥ २० ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेदेवीमाहात्म्येधूम्रलोचनवधोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

ऋषिरुवाच ॥ आज्ञप्तास्तेततोदैत्याश्चण्डमुण्डपुरोगमाः ॥ चतुरंगबलोपेतायययुरभ्युद्यतायुधाः ॥ १ ॥ ददृशुस्तेततोदेवीमीषद्धासांव्यवस्थिताम् ॥ सिंहस्योपरिशैलेंद्रशृंगेमहतिकांचने ॥ २ ॥

पेताःहस्त्यश्वरथपादातसमेताःअभ्युद्यतायुधाःसंनद्धबद्धोन्मुखायुधाःसन्तःययुःजग्मुः ॥ आज्ञप्ताइति वादांतसत्रेणनिपातितःपुरोगमःपुरोगामी पुरःगच्छतः पुरोगमौचंडमुण्डौपुरोगमौयेषांते ॥ हस्त्यश्वरथपादातंसेनांगंस्याच्चतुष्टयम् ॥ चत्वार्यंगानियत्रतद्बलंसैन्यंतेनउपेताःययुरेवनपुनरायाता इतिभावः ॥ १ ॥ ततः आगतास्तेचण्डादयोदैत्यामहत्युच्चेकांचनमयेशैलेशृंगेहिमाद्रिशिखरेस्थितस्यासिंहस्यउपरिव्यवस्थितांविशेषेणावस्थिताम् ईषदल्पोहासोयस्याःसातांदेवीं ददृशुः ॥ कचिदीप्तिबन्धनयोः भावेल्युट् ॥कञ्चनस्यपीतदीप्तिरूपस्येदमधिकरणत्वेनकांचनंशृंगंतस्मिन्निति॰व्युत्पाद्यतेरूपम् ॥ विविधवर्णसान्निध्याद्वर्णोत्कर्षोदेव्यावर्णितः ॥ शत्रूणांतुविरुद्धवर्णदर्शनाद्विवर्णमुखतासूच्यते ॥ देवीमीषद्धासामितियथाप्राग्धूम्रलोचनःससैन्यः फलंप्रापत्चंडादिरपिप्राप्स्यतिदेव्याःसोत्प्रासोवर्णितः ॥ २ ॥

ततउद्यताउद्युक्तास्ते चण्डादयस्तांदेवींदृष्ट्वासमादातुमुद्यमंचक्रुः ॥ हंतुंवातत्समीपआसन् ॥ आकृष्टाःआच्छिताः चापायैस्तेचअसीनांखड्गानांधराःधारकाःअ
सिधराश्चेतिद्वंद्वः ॥ आच्छिआयामेआच्छिताः ॥ ३ ॥ ततोदैत्यानुपसंहर्तुमंबिकादेवीतान्आगतानरीन् दैत्यान्प्रतिउच्चैरतितरांकोपंचकार ॥ तदाकोपे
नचास्यावदनंमुखंमष्याइवकृष्णोवर्णोयस्यतन्मषीवर्णमभूत् ॥ ४ ॥ यदंबिकामुखंकोपात्कृष्णवर्णमभूल्ललाटात्कालीनामदेवीदैत्यान्विनाशयितुंजातेत्याह ॥
शत्रुषुकुप्यंत्यास्तस्यादेव्याःभ्रुकुटीकुटिलात् भ्रवौकुटीइवभ्रुकुटी ॥ इकोह्रस्वोङ्योगालवस्येति वाऔत्तरपादिकंह्रस्वत्वंवाअत्वंचभ्रुकुट्यादीनां तेनउभय
विकल्पेत्रैरूप्यम् ॥ भ्रकुटीभ्रुकुटीभ्रूकुटीवेति ॥ भ्रूकुट्याः भ्रूभंगात्कुटिलंभुग्नंतस्माल्ललाटफलकात् ललाटंफलकमिवविशालत्वेनतस्मात्सकाशाद्द्रुतंशीघ्रंकराल

तेदृष्ट्वातांसमादातुमुद्यमंचक्रुरुद्यताः ॥ आकृष्टचापासिधरास्तथान्येतत्समीपगाः ॥ ३ ॥ ततःकोपंचकारोच्चैरंबिकातानरीन्प्रति ॥ कोपे
नचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदा ॥४॥ भ्रुकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्द्रुतम् ॥ कालीकरालवदनाविनिष्क्रांतासिपाशिनी ॥ ५ ॥ विचित्र
खट्वांगधरानरमालाविभूषणा ॥ द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ॥ ६ ॥

वदनाकरालंभयंकरंदंतुरंवदनंयस्याःसा दंष्ट्राकरालवक्त्रा ॥ असिःखड्गःपाशश्चायुधमाकर्षणसाधनंतद्वतीअसिपाशिनीखड्गपाशपाणिःसतीकालीनामशक्तिःकापि
अपरादेवीनिष्क्रांता ॥५॥ कीदृशीकाली धरतिबिभर्त्तिधराविविधानिचित्राणियस्यतत्विचित्रंखट्वायाअंगंतस्यधराविचित्रखट्वांगधरा॥यद्वा विचित्रंखट्वासुरस्यां
गंशरीरंमंवकोस्थिपंजरःकंकलाख्योत्रगृह्यतेतस्यधरा ॥ प्रेतनरखट्वांगधरेतिचाहुः ॥ नराणांप्रेतानांशिरसांमालानरमालास्रक्विभूषणंयस्याःसा ॥ नरमुण्डमाला
विभूषणा ॥ मध्यमपदलोपीसमासः द्विधागताआपोयत्रतद्द्वीपंतदस्त्यस्यविवासत्वेनद्वीपीव्याघ्रः तस्यचर्मपरीधानंवासोयस्याः सा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घः॥
शुष्कंमांसंयस्याःसानिर्मांसाअस्थिचर्ममात्रशरीरा ॥ अतएवातितरांभैरवातिभयंकरा ॥ अतिक्रान्ताभैरवान्भयंकरान्अतिभैरवा वा ॥ ६ ॥

पुनःकीदृशीअतिक्रांतंविस्तारमधित्यकोविस्तारोयस्यवातद्वदनंयस्याः साअतिविस्तारवदना ॥ ललईप्सायांचुरादिराकुस्मीयआत्मनेपदी णिचिभावेल्युटिलालनं ललनंत्वनित्यण्यन्तत्वपक्षेज्ञेयम् ॥ जिह्वायाललनं अवलेढुमिच्छातेनभीषणाभयंकरा ॥ निमग्नेनितरामन्तर्लीनेअन्तर्गतेआरक्तेनयनेयस्याःसानिमग्नारक्तनयना ॥ नादेनसिंहनादेनआसमन्तात्पूरितानिदिशामाशानामपिमुखानिद्वाराण्यन्तरालानियस्याः सा ॥ स्वांगाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधाद्वाङीष् ॥ दिक्पूर्वपदात्ङीब्वा ॥ वाटाप् ॥ तेनङीषोपवादेनङीपामुक्तेटाबेव ॥ यद्वेहप्रागादिदिक्शब्दपूर्वकत्वाभावात्ङीषामुक्तेटाबेव ॥ ७ ॥ साकालीदेवीवेगेनाभिपपात ॥ महासुरान् घातयन्तीघातंकुर्वतीताडयंतीसतीतत्रसैन्येसुरारीणांदेवद्विषांबलंसैन्यं कर्मअभक्षयत् ॥ घातयन्तीतिघातशब्दात्तत्करोतीतिणिच् ॥ अन्यथाघ्नतः प्रयुंक्तेघात यन्तीत्युक्ते घ्नंतुमामसुराइति प्रत्युक्तवतीत्यर्थःस्यात् ॥ यद्वा हन्तिर्गतत्यर्थः घ्नतःगच्छतः पलायमानान् पालयध्वमितिप्रयुंजानाघातयंतीत्युच्यते ॥

अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीषणा ॥ निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ॥ ७ ॥ सावेगेनाभिपतिताघातयंतीमहासुरान् ॥ सैन्येतत्रसुरारीणामभक्षयतत्द्बलम् ॥ ८ ॥ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघंटासमन्विताम् ॥ समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ॥ ९ ॥

यद्वा गच्छतःपुरुषानूगच्छतेतिप्रयुंजानागमयन्तीत्युच्यते ॥ यद्वा महासुरान्घातयन्तीत्यर्थः ॥ स्वार्थेशिष्टप्रयोगतोणिच् ॥ निवृत्तप्रेषणाद्धातोःप्रकृतेर्थेणि जिष्यते ॥ धात्वर्थानुप्रवेशोपिबुद्ध्यारोपाणिचंविनेतिवचनात् ॥ वेगःप्रवाहजवयोः ॥ ८ ॥ पुमान्पार्ष्णिस्तयोरधः ॥ तयोः गुल्फयोरधः पश्चाद्भागः पार्ष्णिरिहोपमानात्पार्ष्णिमिवपार्ष्णिगृह्णंतिअवष्टभन्ते पार्ष्णिग्राहाः ॥ पार्ष्णिग्राहास्तुपृष्ठतः ॥ गजानांतुपार्ष्णिग्राहाः ।शिक्षकाःपृष्ठगाः ॥ अंकुशोऽस्त्रीसृणिः स्त्रियाम् ॥ अंकुशान्गृह्णंतीत्यंकुशग्राहाः ॥ कर्मण्यण् ॥ युध्यंतेप्रहरंतियोधाः पचाद्यच् ॥ घंटागजानांपार्श्ववर्तिन्यः निद्रालस्यवारिण्योलंकारार्थाश्चतत्समन्विता न्वारयंतिअरीनितिवारणागजाः ॥ नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ एकेनहस्तेनसमादायसंक्षिप्यगृहीत्वामुखेचिक्षेपकालीदेवीतिसंबंधः ॥ पार्ष्णिग्राहादिनिर्घंटांतैःसहि तान्गजान् ॥ चखादेत्यर्थः ॥ ९ ॥

किंकुर्वतीसाकाली तथैवगजानिवयोधंयोद्धारमश्वारोहंजात्यैकवचनम् ॥ तुरगैरश्वैः समंवक्रेनिक्षिप्यदशनैः दंतैःसाधनैरतिभैरवमतिभयंकरंमृत्युंचर्वयन्तीत्युच्यते ॥ गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थेतिसूत्रेण अण्यंतावस्थायांयःकर्त्तासण्यंतेकर्मभवति रथंसारथिनेत्यत्रजात्यैकवचनम् ॥ रथान्सारथिभिःसहवक्रेनिक्षिप्य दशनैः साधनैःअतिभैरवंमृत्युंचर्वयन्तीचर्वंतंचर्वेतिप्रयुंजानाभुंक्ष्वेतिप्रेरयंतीत्युच्यते ॥ अत्रयोधास्तुरगाः रथाः सारथयश्चर्व्याः चर्वकोमृत्युः ॥ पात्रंवक्त्रं परिवेषिकाकालीसैवचवर्यन्तामीतापुत्रमिवेतिसमाधिः ॥ अत्राश्वारोहाः योद्धारः (?) ॥ चर्वयन्तीतिशप्श्यनोर्नित्यंनुम् ॥ चर्वयतीतिपाठेपिलिङ्विषयेकालेव्यत्ययोबहुलमितिलट् ॥ १० ॥ हस्त्यश्वरथविध्वंसनानंतरंपदातिरूपसैन्यंविध्वंसयितुमाह ॥ साकालीएकमसुरंताडयितुंकेशेषुजग्राह ॥ अथअपरंचदानवंग्री

तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह ॥ निक्षिप्यवक्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवम् ॥ १० ॥ एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरम् ॥ पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥ ११ ॥ तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः ॥ मुखेनजग्राहरुषादशनैर्मथितान्यपि ॥ १२ ॥

वायांशिरोधौजग्राह ॥ साकालीअन्यंदानवंपादेनैवाक्रम्यअपोथयत्हिंसितवती ॥ यद्यपि युध्यत्युधातिहिंसार्थेभासार्थेपोथयेदित्यभिधानात् ॥ चुरादौपुथभासार्थ इतिदृश्यते तथापिधात्वनेकार्थत्वेनपुथहिंसार्थइत्यपिज्ञेयः ॥ अथवाअपोटयदितिपाठः पुटसंचूर्णनेचुरादिः॥असूदयदितिपाठे षूदाहिंसायांचुरादिः ॥ अन्यंदानवमुरसाक्रम्यापोथयत् ॥ ११ ॥ साकालीदेवीतैःचण्डमुण्डादिभिरसुरैर्मुक्तानिप्रयुक्तानिशस्त्राणिखड्गादीनिहस्तस्थानितथामहांत्यस्त्राणिआग्नेयवायव्यादीनिक्षिप्तानि मुखेनजग्राह ॥ अपिचतानिशस्त्राणिमहाशस्त्राणिचमुखेनगृहीत्वादशनैः साधनैः तयाकाल्यादेव्यामथितान्यपि ॥ मथविलोडने विलोडितानिचूर्णानिशस्त्रमस्त्रमायुधंतिआयुधत्वेनएकत्वेपितत्तज्जगत्याकारप्रयोगभेदेनभेदोस्त्येवतयोरित्याहुः ॥ देवीशक्तिर्विचित्रातेनघटतएवायमर्थः ॥ १२ ॥

साकालीदेवीदुरात्मनांदुष्टाशयानांबलिनांचण्डादीनांतत्प्रसिद्धंबलंसैन्यंममर्द ॥ मृदस्तितिक्षायांक्र्यादिः लिट् ॥ चुक्षोदचूर्णीचकार ॥ अन्यान्दैत्यान भक्षयच्च ॥ तथाअन्यान्दैत्यानताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ १३ ॥ तयाकाल्यादेव्याकेचिदसुराः असिनामण्डलाग्रेणनिहताःताडिताःसन्तःविना शंजग्मुः ॥ तथाकेचिदसुराः दन्ताग्राभिहताः विनाशंजग्मुः ॥ खट्वायाअङ्गमंघ्रिः तेनताडिताः खट्वेहपितृभूमिस्था श्मशानसिद्धिलब्धिदादेवतातद्दत्तमं गमायुधमप्रतिहतशक्तिकम् ॥ अन्येत्वाहुः खट्वासुरशरीरपंजरःखट्वाख्यमंगमिति ॥ अन्येतुप्रेतनरशरीरकीकसपंजरःकंकालःखट्वांगमित्याहुः ॥ दन्तानामग्राः भागाः तेषुवाभागास्तैरभिहता ॥ १४ ॥ काल्यादेव्याक्षणमात्रेणयद्वाक्षणेनरणोत्सवेन ॥ तत्प्रसिद्धंमहद्वहुलंचंडादीनांसैन्यंनिपातितंदृष्ट्वाप्रचंडविक्रमःचण्डो

बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांमहात्मनाम् ॥ ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा ॥ १३ ॥ असिनानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः ॥ जग्मुर्विनाशमसुरादंताग्राभिहतारणे ॥ १४ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणांनिपातितम् ॥ दृष्ट्वाचंडोभिदुद्रावतांकालीमतिभीषणाम् ॥ १५ ॥ शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः ॥ छादयामासचक्रैश्चमुंडःक्षिप्तैःसहस्रशः ॥ १६ ॥

दैत्यः तामतिभीषणामतिभयंकररूपविक्रमांकालींदेवीमभिदुद्राव ॥ आभिमुख्येनोपद्रोतुमाडुढौके ॥ क्षणेनतद्बलं सर्वमसुराणामितिपाठेपिसएवार्थः ॥ अति भीषणमितिपाठेतुक्रियाविशेषणमेतत् ॥ द्रुगतौलिटि ॥ अतिभीषयतेअतिभीषणा नंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ १५ ॥ चंडस्तामभिद्रुत्यकिमकार्षीदित्यतआह ॥ शराणांव र्षाणिसंपातास्तैःमहांतिबहुलानिभीमानिघोराणितैःभीमेभयंकरेअक्षिणीयस्याःसातांबहुव्रीहौसक्थ्यक्ष्णोःस्वांगात्षच्समासांतः ॥ महानसुरःमुंडामस्तकानिक्षिप्ता न्यपनीतानियैस्तानिमुण्डक्षिप्तानिक्षिप्तमुंडानि ॥ वाहिताग्न्यादिषु [illegible] ॥ सहस्रेणसहस्रशः संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ कुर्वंत्यनेनेतिचक्रम् ॥ वज्रार्थेकविधानम् ॥ कृजादीनांचकेद्वेभवतः इतिवक्तव्यम् ॥ अथान्वयः ॥ महासुरः चण्डः महाभीमैरतिभयंकरैः शरवर्षैः भीमाक्षींभयंकरदृष्टिंकालींदेवींछाद

यामास ॥ छदसंवरणे चुरादिः ॥ किंच अन्येत्वाहुः ॥ चण्डः शरवर्षैः छादयामास ॥ मुण्डस्तुक्षिप्तैरस्त्रैः चक्रैरायुधैः छादयामासेति ॥ तत्तुउत्तरेअथ मुण्डोभ्यधावत्तामितिप्राधान्येनपृथङ्मुण्डस्य युद्धारम्भेणचिरोत्स्यते ॥ तस्माच्चण्डएवशरवर्षैः चक्रैश्चछादयामासेतियुक्तंवक्तुम् ॥ ततश्चात्रसविसर्गोमुण्डशब्दःपाठ्यताम् ॥ किंतुनिर्विसर्गःकृतसमासश्च ॥ १६ ॥ तानिचण्डेनदैत्येनप्रयुक्तानिअनेकानिचक्राणिकर्तृणितन्मुखंतस्याःकाल्याः मुखंकर्म विशमानानिप्रवेशनशीलानि बभुः भादीप्तौ शुशुभिरे ॥ कानीवअर्कबिंबानीव ॥ यथासुबहूनिअर्कस्यबिंबानिमण्डलानिघनस्यमेघस्यउदरमभ्यन्तरंप्रविशमानानिभांतितथा चक्राणीति ॥ नेर्विशइत्यात्मनेपदविधौनेरुपसर्गस्याश्रयणादिहशानच् ॥ कस्तर्हिताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानशूप्रत्ययोनादेशोलटः नलोकाव्ययेत्यादौषष्ठीप्रतिषेधविधौतृन्निति लटःशतृइतितृशब्दमारभ्यतृनोनकारेणप्रत्याहृत्याश्रयणाच्चानशूयोगेषष्ठींबाधित्वाद्वितीया। व्यत्ययोबहुलमित्यात्मनेपदेतुलटःशानचिला

तानिचक्राण्यनेकानिविशमानानितन्मुखम् ॥ बभुर्यथार्कबिंबानिसुबहूनिघनोदरम् ॥ १७ ॥
ततोजहासातिरुषाभीमंभैरवनादिनी ॥ कालीकरालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला ॥ १८ ॥

देशयोगेषष्ठीप्रतिषेधाद्वितीया ॥ विशप्रवेशनेसकर्मकः ॥ उपदाविविशुस्तस्यनोत्सेकःकोशलेश्वरमितिवत् ॥ उत्प्रातादौबहून्यर्कबिंबानिसंभवेयुः ॥ अभूतंचौपम्यंद्रष्टव्यम् ॥ अर्कःस्फटिकसूर्ययोः ॥ चक्रंराष्ट्रेरथांगेचसैन्येशस्त्रेचकीर्तितम् ॥ घनोमेघेमूर्तिगुणेत्रिषुमूर्तिनिरंतरे ॥ १७ ॥ ततोरणोत्सवोल्लासतःकालीदेवीअतिरुषाक्रुधाभीमंभयंकरंयथास्यात्तथाजहासहसितवती ॥ कीदृशी भैरवंभयंकरंनदतिभैरवनादिनी ॥ यद्वा भैरवःकालाग्निरुद्रस्तद्वन्नदति गर्जतिइतिभैरवनादिनी ॥ भैरवंनादयतिनादोपेतंकरोतिदानवपशुबलिभोगोत्सवतः कृतशृंगनादंकृतवतीवा ॥ पुनःकीदृशीकरालंवक्त्रंतस्यअंतः मध्येदुर्दर्शाः दुःखेनदृश्यमानायेदशनाः दंताः दंष्ट्रास्तैरुज्ज्वला ॥ हासः शुभ्रः तेनकालीकृष्णापिसतीउज्ज्वलेतिवर्णोत्कर्षोक्तिः ॥ १८ ॥

साकालीविजिगीषुः सतीमहासिंमहाखड्गमुत्थायउत्थाप्यसज्जीकृत्यअंतर्भावितण्यर्थेस्तिष्ठतिः ॥ यद्वा उत्थायउद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यउत्पूर्वस्तिष्ठतिः क्वचित्प्रयोगवशा
तोगतिवचनःसकर्मकः ॥ यद्वा उत्ताप्येतिपाठः ॥ तयगतौणिच् ॥ महासिंउत्तयमानंप्रयुज्यचण्डमधावत ॥ ततः किंगृहीत्वेत्यादिः ॥ अस्यचण्डस्यकेशे
षुगृहीत्वाआकृष्यतेनप्रसिद्धेनासिनाशिरोमस्तकमच्छिनत् ॥ उत्थायचमहासिंहमितिपाठे ॥ महांतंसिंहमुत्थायारुह्यदेवीचण्डमधावतेतिसंबंधः ॥ अथवा
महासिं हं देवीतिच्छेदः ॥ रुषोक्तौतुहमव्ययम् ॥ देवीमहासिंहम् उत्थाय्यउत्तोल्यहमितिरुषाचण्डमधावतअतएवतेनासिनाअच्छिनदित्यन्वयः ॥ उत्थाय
चमहासिंहादित्येवोचुः ॥ उत्थायअवरुह्य ॥ उत्थाय्यचमहासिंहमितिपाठे सुपिस्थः कः उच्चैस्तिष्ठति ॥ उत्था ॥ अयगतौ ॥ आङ्पूर्वः
क्त्वोल्यप् ॥ आसमंतादयित्वाआय्य ॥ देवीउत्थाउत्थितासतीमहासिंहंचआय्यआगत्यप्राप्येत्यन्वयः ॥ अत्रैवपाठेऽर्थांतरम् ॥ महासिंहंचआय्यप्राप्येति ॥

उत्थायचमहासिंहंदेवीचंडमधावत ॥ गृहीत्वाचास्यकेशेषुशिरस्तेनासिनाच्छिनत् ॥ १९ ॥ छिन्नेशिरसिदैत्येंद्रश्चक्रेनादंसुभैरवम् ॥
तेननादेनमहतात्रासितंभुवनत्रयम् ॥ २० ॥ अथमुंडोभ्यधावत्तांदृष्ट्वाचंडंनिपातितम् ॥ तमप्यपातयद्भूमौसाखड्गाभिहतंरुषा ॥ २१ ॥

उत्तरार्धान्वयः पूर्ववत् ॥ १९ ॥ दैत्येंद्रः चण्डस्तदैवशिरसिदेव्याच्छिन्नेसतिशिरश्छेदसमयएवपशुवत्सुभैरवंसुष्ठुभयंकरंनादंमुखेनध्वनिंचक्रे ॥ तेनमहता
नादेनशब्देनभुवनत्रयंत्रासितम् ॥ त्रसुउद्वेगेणिचिकर्मणिक्तः उद्वेगंप्रापितम् ॥ यद्वा त्रासः संजातोऽस्यतारकादिभ्यइतच् ॥ किमसौचंडः छिन्नशिराअपिमाया
वित्वात्पुनरुत्थितोयोद्धुंकथमन्यथायंनादोस्येतिसंजातत्रासमभूद्भुवनत्रयम् ॥ २० ॥ अथचण्डः महासुरः काल्यादेव्यानिपातितंभ्रंशितंचण्डंदृष्ट्वातांकालीमभ्य
धावत् ॥ अथकालीदेवीरुषातंमुण्डमपिखट्वांगेनाभिहतंताडितंपरासुंमपातयत् ॥ मुंडकेमितुमुंडिते ॥ दानवेपुंसिमुंडःस्यान्मस्तकेतुद्वयोरदः ॥ मुण्डितं
त्रिषुलिंगेषुमुंडोमुण्डत्वयोगिनि ॥ २१ ॥

देव्याहतेभ्यः शेषमवशिष्टंसैन्यं कर्तृ सुमहावीर्यंसुमहद्वीर्यंप्रभावोयस्यसः तं चण्डंमुंण्डंच देव्यानिपातितंदृष्ट्वाभयातुरंसत्ततः युद्धभूमितः सकाशादपगत्यदिशोभेजे
अपलायतभयेनातुरंविह्वलम् ॥ २२ ॥ साकालीदेवीचण्डस्यासुरस्यशिरः तथामुण्डस्यासुरस्येदंमौंडंशिरश्चेतिमस्तकद्वयंगृहीत्वा प्रचण्डः प्रगल्भःअट्टः
अत्यधिकःहासस्तेनमिश्रंमिलितंप्रचण्डाट्टहासगर्भंयथास्यात्तथाअभ्येत्यैव अंतिकमागत्यैवचंडिकामंबिकामासाद्यशार्ङ्गिंप्राह ॥ प्राहेत्यव्ययंकालसामान्यद्योति ॥
यथास्त्रियःकिमप्यद्भुतंकार्यंविधायस्वनायिकायैसहसमाभाषंतेखलुलोकेतथेयमवोचत् ॥ यद्वा यौत्वांपरदेवतांभुवनेश्वरींप्रागालोक्यगत्वाशुम्भायगृहाणेत्यकथ
यतां ताविमौचण्डमुण्डौपुनर्द्रष्टुमागतौतावलोकयलोकमातारितिसोत्प्रासोहासोयुक्तएवेत्यलंविस्तरेण ॥ २३ ॥ कालीकिमब्रवीच्चंडिकामित्याह ॥ काल्युवा

हतशेषंततःसैन्यंदृष्ट्वाचंडंनिपातितम् ॥ मुंडंचसुमहावीर्यंदिशोभेजेभयातुरम् ॥ २२ ॥ शिरश्चंडस्यकालीचगृहीत्वामौंडमेवच ॥ प्राहप्रचं
डाट्टहासमिश्रमभ्येत्यचंडिकाम् ॥ २३ ॥ मयातवात्रोपहृतौचंडमुंडौमहापशू ॥ युद्धयज्ञेस्वयंशुंभंनिशुंभंचहानिष्यासि ॥ २४ ॥ ऋषिरुवाच॥
तावानीतौततोदृष्ट्वाचंडमुंडौमहासुरौ ॥ उवाचकालींकल्याणीललितंचांडिकावचः ॥ २५ ॥

च ॥ हेदेवि तवमहापशूद्वौचण्डमुण्डौअत्रयुद्धयज्ञेयुद्धंयज्ञइवतस्मिन्विषयेमयाकाल्याउपाहृतौसमर्पितौउपहारीकृतौस्तः ॥ अतश्चयुद्धंयज्ञोयस्याःसाहेयुद्धय
ज्ञेदेवकार्यकारिणित्वंस्वयमेवशुम्भंनिशुम्भंचद्वौमहापशूदेवगणप्रीत्यैहनिष्यसि ॥ यद्वा युद्धयज्ञेविषयेतथादेवगणप्रीत्यैयज्ञेमहापशुर्नरः ॥ तथामयाऋत्विजेवचण्डमु
ण्डौनाममहापशूद्वौहतौ ॥ अतःपरंशुम्भंनिशुम्भंचमहापशूत्वमेवहंतुमर्हसीतिभावः ॥ २४ ॥ ततोनंतरंकल्याणीकल्यांवाचंशुभामणंतीकथयंतीचंडिकाभगवतीतौ
महासुरौचण्डमुण्डौकाल्याआनीतौदृष्ट्वाकालींदेवींललितमीप्सितंमनोहरंवचःउवाचउचितमुक्तवती ॥ २५ ॥

हेकालित्वंयस्मात्कारणाच्चण्डंमुण्डंचगृहीत्वामामुपागतासिततोलोकेभुवनेचामुंडेतिख्यातादेवीभविष्यसि ॥ हस्ताभ्यांचण्डमुण्डौ (तु) किलागृह्णादसौ
यतः ॥ मत्वर्थकेऽच्प्रत्ययतश्चण्डमुण्डादेव्यैवकथ्यते ॥ ततःपृषोदरादित्वाच्छिष्टशब्दप्रयोगतः ॥ चण्डस्यचात्वेनचामुण्डेतिप्रसिद्ध्यति ॥ अतश्चाहुः ॥ पृषो
दरादित्वाच्चण्डमुण्डस्थानेचामुंडासाध्येति ॥ यत्प्रत्ययस्यकरोस्तिततत्तस्यास्तीतितद्वानुसभवातिदण्डीतिवत् ॥ यंकरेणयागृह्णात्साचण्डमुण्डवतीकालीति मत्वर्थे
अर्शआदित्वादचिस्त्रियांटापिचण्डशब्दस्यपृषोदरादित्वाच्चा इत्यादेशेचण्डमुंडैवचामुंडेतिचंडिकाभिप्रायः ॥ यद्यपिशिरसीएवकाल्यागृहीत्वा आनीतेनतुचंडमुंडौ
तथापिकापिग्रामैकदेशेदग्धेग्रामोदग्धइतिवच्चंमुण्डैकदेशयोः शिरसोश्चण्डमुण्डौसमुदायौतयोःप्रयुक्तौशिष्टप्रयोगतः ॥ कश्चित्त्वाख्यत् ॥ चस्तस्करःस

यस्माच्चंडंचमुंडंचगृहीत्वात्वमुपागता ॥ चामुंडेतिततोलोकेख्यातादेवीभविष्यसि ॥ २६ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहा
त्म्येचण्डमुण्डवधोनामसप्तमोऽध्यायः ॥७॥ ऋषिरुवाच ॥ चंडेचनिहतेदैत्येमुंडेचविनिपातिते॥बहुलेषुचसैन्येषुक्षयितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥
ततःकोपपराधीनचेताःशुंभःप्रतापवान् ॥ उद्योगंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥ २ ॥

माख्यातश्चंद्रमाश्चः समीरितः ॥ इत्यभिधानतः चानृतस्करान्मुण्डयतिखंडयतिचमुण्डा चमुण्डैवचामुण्डेत्यन्येषामपिदृश्यत इतिपूरुषवद्दीर्घत्वमिति ॥
तन्न ॥ यस्माच्चंडंचमुंडंचेतिचंडिकाभिप्रायतश्चामुंडेतिप्रकृतार्थहानादप्रकृतार्थाभ्यनुज्ञानात् परमर्षिप्रणीतरूढशब्दार्थविग्रहव्याकोपप्रसंगाच्च ॥ २६ ॥
इति श्रीमार्कंडेयपुराणे श्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्तिविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायां चण्डमुण्डवधः सप्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ७ ॥

अस्यश्लोकयुग्मस्यैकक्रियाकत्वादेककर्तृकत्वादेकान्वयताच चविनिपातितेसति तयैवचसैन्येषुबहुष्वसंख्यातेषुक्ष
यितेषुसत्सुततोनंतरं कोपपराधीनचेताः क्रोधपरवशाच्चित्तः प्रतापवानुद्युद्योग्रतेजस्कश्चभूत्वाअसुरेश्वरः शुम्भः दैत्यानांसर्वसैन्यानामुद्योगंदेवींचण्डिकांप्रतिप्रया

णोत्सुकतामादिदेश ॥ देवींप्रतिसेनाभिरभियातयूयमभिषेण्यतेत्यादिक्षत् ॥ देवींप्रत्यभिषेणयितुमुद्योगंकुरुतेत्याज्ञापयामासदैत्यसैन्यानीतिभावः ॥ उद्योगं सर्वसैन्यानामित्येवसिद्धेदैत्यानामितिप्राधान्यख्यापनार्थम् ॥ यद्वा सर्वाणि सैन्यानि येषांतेसर्वसैन्याःरक्तबीजप्रभृतयस्तेषामुद्योगमादिदेश ॥ क्षयोनाशःसंजातो येषांतानिक्षयितानि ॥ यद्वाक्षपितेषु क्षपप्रेरणेचुरादिः ॥ प्रेरितेषुद्रावितेषुप्राणेभ्योदूरीकृतेषुनाशितेष्वितियावत् ॥ कोपेपराधीनमधीनंचेतोयस्यसः ॥ यद्वा को पेपरमतिशयितमधीनंचेतोयस्यसः ॥ असुराणामीश्वरः ॥ यद्वा असून्प्राणान्रातिगृह्णातिअसुरःमृत्युःईश्वरोयस्यसःआसन्नमृत्युरित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ शुम्भ आदिशति ॥ अद्यास्मिन्नहनिइदानींवाममाज्ञयाषडशीतिदैत्याःप्रधानभूताः उदायुधाःउद्यतशस्त्राःसंतःसर्वैःबलैःसैन्यैःचतुरंगैःवृताःवेष्टिताःसंतः निर्यांतुदेव्यासमं योद्धुम् ॥ षड्भिरधिकाशीतिःषडशीतिःशाकपार्थिवादित्वात्समासः ॥ विंशत्याद्याःसदैकत्वेसर्वाःसंख्याःसंख्येयसंख्ययोः ॥ कंबूनांकंबुनाम्नांदैत्यानांचतुराशीतिः

अद्यसर्वबलैर्दैत्याःषडशीतिरुदायुधाः ॥ कंबूनांचतुराशीतिर्निर्यांतुस्वबलैर्वृताः ॥ ३ ॥
कोटिवीर्याणिपंचाशदसुराणांकुलानिवै ॥ शतंकुलानिधूम्राणांनिर्गच्छंतुममाज्ञया ॥ ४ ॥

वृंदभेदाःस्वबलैर्वृताः निर्यांतु ॥ चतुर्भिरधिकाशीतिः चतुराशीतिःपूर्ववदेकवचनम् ॥ यदिचतुराशीतिनिर्विसर्गःपाठः तदाचतस्रःआशीतयःकंबूनां वक्तव्याः समाहृताइति विगृह्यसमाहारद्वंद्वः ॥ कंबूनांचतुराशीति कर्तृ ॥ स्वबलैर्वृतंसत् । निर्यातुइति एकवचनांतत्वेनयोज्यम् ॥ एकत्वोक्तितःयथावृक्षःफलतिलताचफलतिइत्येकवचनसंगतिः ॥ चतुराशीतिपाठे आन्महत इत्यत्रसत्रेआदितियोगविभागः शिष्टप्रयोगतः ॥ प्रागेका दशभ्योछंदसीतिसूत्रकारव्यवहारव्यवहाराल्लिंगाद्योगविभागादिष्टसिद्धिरित्याद्यंतद्वरेफात्परतएव ॥ पृषोदरादित्वाद्वा ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिच ॥ अशीतिशब्दादीकारस्यदीर्घत्वंद्रष्टव्यम् ॥ नैतत्सर्वत्रकर्त्तव्यमिति ॥ चतस्रःआशीतयइत्यत्र दशांतैकादिकासंख्यासंख्येयेष्वेवचात्रिषु ॥ कंबुःशंखः चतु रशीतिशंखपरिमिताःसेनास्ताभिःसहिताःदैत्याः ॥ ३ ॥ वैप्रसिद्धानिकोटिवीर्यनामधेयानिकोटिगुणितवीर्याणिअसुराणांपंचाशत्कुलानिवृंदानिनिर्गच्छंतु

ममाज्ञयादेव्यासमंयोद्धुम् ॥ कोटिसंख्यानिपंचाशदिदितुपाठे असुराणांकुलानिनिर्गच्छंतु ॥ कति पंचाशत् ॥ पुनश्चकति तानिकोटिरितिसंख्या येषांपंचाशतःकुलानांतानिकोटिसंख्यानि ॥ एवंचैकत्रपंचाशत्कोटिसंख्यान्यसुराणांकुलानि ॥ धूम्राणांधूम्रनाम्नामसुराणांशतंकुलानि ॥ धौम्राणामिति पाठे धूम्रस्यापत्यानिपुमांसःधौम्राः शिवादित्वादण् ॥ अतइञोपवादः ॥ ४ ॥ कालकाः कालकनामानोऽसुराःकालंयमरूपमात्मानंशत्रुभ्यःकाय तिकथयतिकालकः ॥ कालकस्यापत्यानिकालकाःशिवादित्वादण् ॥ यद्वा कलंमंदंकायतिकलकस्तस्येमेकालकाःकलककुलोत्पन्नाःदैत्याअद्यममा ज्ञयात्वरिताः त्रित्वरासंभ्रमे संभ्रमसहिताःसत्वराःसंतःदेव्यासमंयुद्धाययोद्धुंसज्जाः सायुधाः संतः निर्यांतु ॥ तथातद्वद्दौर्हृदाअसुराःदुष्टंहृदयंयस्यसदुर्हृदैत्यः ॥

कालकादौर्हृदामौर्याःकालकेयास्तथासुराः ॥ युद्धायसज्जानिर्यांतुआज्ञयात्वरितामम ॥ ५ ॥
इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुंभोभैरवशासनः ॥ निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ ६ ॥

सुहृद्दुर्हृदौमित्रामित्रयोरितिनिपातः ॥ तस्यापत्यानिदौर्हृदाःदौर्हृदाख्यादैत्याः ॥ तथामौर्याख्याः मुरस्यापत्यानिगोत्राणिगर्गादित्वाद्यञ् ॥ यञञोश्चेति लुक्कुतोत्रन ॥ छांदसत्वाच्छंदोवत्पुराणानिभवंति ॥ यद्वा मुरस्यभावःमौर्यंतद्वंतः मौर्याः अर्शआदित्वादच् ॥ यद्वा मुरस्यभावःमौरी ॥ ष्यञ्‌षित्त्वात्ङीष् ॥ मौरीमर्हंतिमौर्याः दंडादिभ्योयः तेपिनिर्यांतु ॥ तथाकालकायाअपत्यानिकालकेयनामानोऽसुराः ॥ स्त्रीभ्योढक् ॥ कालकवंशजाताः शुभ्रादिभ्यश्चेतिढक् ॥ ५ ॥ इत्येवमसुरानाज्ञाप्यादिश्यभैरवशासनः भैरवंभयंकरंशासनंयस्यसः ॥ यद्वा भैरवान्मृत्योःशासनंयस्यसः आसन्नमरणत्वात ॥ असुरपतिः शुम्भः बहुभिर्दानवैः वृतः सन्निर्जगामदेव्यासमंयोद्धुम् ॥ किंभूतैः बहुभिः महासैन्यसहस्रैः महांतिसैन्यसहस्राणियेषुतैः ॥ ६ ॥

आयांतंशुम्भम् ॥ यद्वा सेनायांसमवेतायेसैन्यास्तेसैनिकाश्चते ॥ सैन्यः पुंसिसेनायांसमवेतः सेनायांवेतिणयः ॥ यद्वा आयांतंशुम्भम् अतिस्थाने अपिशब्द
श्चार्थे ॥ तथायमन्वयः ॥ अतिभीषणमतिभयंकरंतत्सैन्यंयस्यशुभस्यसतत्सैन्यः ॥ यद्वा तेसैन्याः सेनायांसमवेताः संमिलिताहस्त्यश्वरथपादातादिसमू
हायस्यसतत्सैन्यः ॥ तमायांतंशुम्भंदृष्ट्वाचण्डिकादेवीज्यास्वनैः धनुष्याकृष्टामौर्वीज्या तट्टंकारध्वनिभिः ॥ धरणीगगनांतरंद्यावापृथिव्यंतरालंपूरयामास
अथद्वितीयोऽन्वयः ॥ अतितरांभीषणोभयंकरः तत्सैन्यः तस्यशुम्भस्यसैन्यः सेनायांसमवेतोहस्त्यश्वरथपादातसमूहः तमायांतंदृष्ट्वा ॥ अथतृतीयो
न्वयः ॥ अतिभीषणंशुम्भमायांतंदृष्ट्वाअतिभीषणंतत्सैन्यंतस्यशुम्भस्यसैन्यमपिसेनामायात् ॥ आगच्छद्दृष्ट्वा आयांतंशुम्भमायात्आगच्छत्तत्सैन्यंशुम्भ
सैन्यंनपुंसकलिंगम् ॥ पूरीआप्यायने व्यापयामास ॥ आयांतमितिशत्रंतम् ॥ आयातमितिपाठेकर्त्तरिक्तः ॥ तंशुम्भंतत्सैन्यंच ॥७॥ सुमेधाऋषिः सुरथंराजानंसं

आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणम् ॥ ज्यास्वनैःपूरयामासधरणीगगनांतरम् ॥ ७ ॥ सचसिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप ॥ घंटा
स्वनेनतन्नादमंबिकाचाप्यबृंहयत् ॥ ८ ॥ धनुर्ज्यासिंहघंटानांनादापूरितदिङ्मुखा ॥ निनादैर्भीषणैःकालीजिग्येविस्तारितानना ॥ ९ ॥

बोधयति ॥ हेनृपदत्तावधानोभव ॥ ततः धनुर्ज्यास्वनानंतरंससिंहश्चातिवसुतरांमहांतंनादंकृतवान् ॥ अंबिकापिघंटायाः स्वनेननादेनतन्नादंसिंहनादमबृं
हयत् अवर्धयत् ॥ बृहिवृद्धौहेतौणिच्लङ् अडागमः ॥ अम्बिकाचोपबृंहयदितिपाठेआगमशासनानित्यत्वादडागमाभावः ॥ ततः सिंहइतिवापाठः ॥
॥ ८ ॥ धनुर्ज्यानादेनसिंहनादेनघण्टानादेनचआसमंतात्पूरितानिदिशांमुखानिययासा ॥ एवंविधाकालीतैस्त्रिविधैर्भीषणैः निनादैः विस्तारिताननाविवृता
स्यास्फारितमुखासतीजिग्ये ॥ जिजये ॥ जिअभिभवे ॥ व्यत्ययोबहुलमितिकर्त्तर्यात्मनेपदं लोकोत्कर्षेणववृते ॥ यद्वा शत्रूनभिबभूव ॥ यद्वा जिग्येइतिकर्मणि
प्रयोगः ॥ तथाहि ॥ एवंभूतायाकालीदेवीतयाभीषणैर्नादैः शत्रुवर्गोजिग्ये अभिबभूवे ॥ जज्ञेइतिपाठे जनीप्रादुर्भावेआत्मनेपदी ॥ कालीभीषणैर्निनादैर्वि

९

स्तारितानना जज्ञे ॥ दैत्यानत्स्यामीतिविवृतीकृतकरालवदनाजाता ॥ अथवाजज्ञेइतिज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिडात्मनेपदम् ॥ भीषणैर्निनादैर्याविस्तारितानना दैत्य
सैन्यानिसर्वाणिअमूनिग्रत्यवस्यतीतिविकृतिकृतकरालवक्त्रादृश्यते साकालीतिदैत्यैः जज्ञे अज्ञायि सा ॥ स्त्रवीसमूहेवर्त्तमाना कात्रा कालसिखीतितत्सादृश्य
तः संशयानैरथतैर्भीषणैर्निनादैर्विशेषचिह्नैर्विस्तारिताननासर्वसैन्यग्रासायविवृतास्याकालीतिदैत्यैरज्ञायीतिभावः ॥ ९ ॥ चतुर्दिशमित्येतत्पदंशकारांतम् ॥
निनादविशेषणंचैतत् ॥ अथचेत्शरवारणक्रियाविशेषणंस्यात्तदादिशाशब्देनटाबंतेनसाधनीयम् ॥ चतस्रःदिशोअधिकरणभूतायस्यतान्निनादस्यसच्चतुर्दिशं
चतुर्दिक्षुव्याप्तम् ॥ तासांधनुर्ज्यासिंहघंटानांनिनादमुपश्रुत्याकर्ण्यकुपितैःदैत्यसैन्यैः देवीआद्याशक्तिर्भगवती सिंहश्चवाहनीभूतः ॥ कालीचदेवीललाटोद्भ
वा ॥ तथाचएताःतिस्रोपिशरौघैः शरव्रातैश्चतुर्दिशंयथास्यात्तथापरिवारिताः परिवेष्टिताःकारिताविद्धाइतियावत् ॥ हलंतादपिटापंचयथावाचानिशादि

तन्निनादमुपश्रुत्यदैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशम् ॥ देवीसिंहस्तथाकालीसरोषैःपरिवारिताः ॥ १० ॥
एतस्मिन्नंतरेभूपविनाशायसुरद्विषाम् ॥ भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥ ११ ॥

शोतिदिशाशब्दष्टाबंतोप्यस्ति ॥ चतस्रोदिशाअधिकरणभूतायस्मिन्शरौघपरिवारणेकर्मणितच्चतुर्दिशं क्रियाविशेषणानांकर्मत्वंनपुंसकैकत्वंचवक्तव्यम् ॥
॥ १० ॥ युग्मम् ॥ हेभूप दत्तावधानोदेवीमहिमानमाकर्णय ॥ एतस्मिन्देवीदानवसंग्रामेप्रस्तुतेसति अन्तरेअवकाशेसमयेमध्येवा सुरद्विषांविनाशाय
अमरसैन्यानाममरसिंहानांदेवश्रेष्ठानांवाभवायभूत्यैअभिवृद्ध्यैस्थितयेचअतिवीर्यबलान्विताः शक्तयः सामर्थ्यलक्षणाः देवताश्च॥ब्रह्मेशगुहविष्णूनां त
थाइन्द्रस्यचापिपंचानांतेषांशरीरेभ्योविनिष्क्रम्यनिर्गत्यतद्रूपैर्ब्रह्मादिरूपैस्तदाकारैस्ताश्शरूपश्चंडिकांययुः प्रविष्टवत्यः ॥ ब्रह्माच ईशश्चरुद्रः गुहश्चकुमारः
विष्णुश्चनारायणः ॥ ब्रह्मणःशरीराद्ब्रह्माणीनिर्गता ॥ रुद्रस्यशरीरान्माहेश्वरी ॥ कुमारशरीरात्कौमारी ॥ विष्णुशरीराद्वैष्णवी ॥ इन्द्रशरीरादैंद्री ॥ एताः

देवीप्रापुरित्यर्थः ॥ भवःकल्याणसंसारसत्तावाप्तीशजन्मसु ॥ अमरसिंहानामितिपाठे अमराःसिंहाइवश्रेष्ठास्तेषाम् ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयो-
गेसमस्यते ॥ अभ्यधुश्च ॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगोचराः ॥ बृंहतिवर्द्धतेब्रह्मा ॥ ईष्टेईशः ॥ गूहतेसेनांसंवृणो-
तिगुहः ॥ वेवेष्टिव्याप्नोतिविशतिवाविश्वंविष्णुः ॥ इंदतिपरमैश्वर्येणराजतेइंद्रः ॥ शक्नोतिशक्तिः क्तिच् ॥ शक्यतेकर्तुमनयावाशक्तिःक्तिन् ॥ ११ ॥ १२ ॥
तद्रूपैरितियदुक्तंतदेवव्यक्तीकरोति ॥ देवीदानवयुद्धंद्रष्टुमागतानांतेषांब्रह्मादीनांशरीरेभ्यो विनिष्क्रम्यानुभावान्प्रकाश्यकायव्यूहेनप्रव्यक्ताकृतयोब्रह्माण्याद-
यःशक्तयः चण्डिकांशभूताः चंडिकांयुद्धायउत्साहयितुंययुरितिप्रागुक्तंतदनेनस्पष्टयति ॥ यस्यदेवस्यब्रह्मादेर्यद्रूपंयआकारः यथाभूषणवाहनंभूषणवाहना-
न्यनतिक्रम्ययस्यदेवस्ययद्भूषणंयद्वाहनंतद्देवतादृशमेववाहनमारूढवतीतच्छक्तिः ॥ तस्यदेवस्यसाशक्तिर्ब्रह्माण्यादिदेवतातद्देवायुधानिबिभ्रतीसती हिनिश्च

ब्रह्मेशगुहविष्णूनांतथेंद्रस्यचशक्तयः ॥ शरीरेभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्चंडिकांययुः ॥ १२ ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनम् ॥ तद्व
देवहितच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ ॥ १३ ॥ हंसयुक्तविमानस्थासाक्षसूत्रकमंडलुः ॥ आयाताब्रह्मणःशक्तिब्रह्माणीसाभिधीयते ॥ १४ ॥

येअसुरान्योद्धुमाययौ ॥ देवीसान्निध्यंसंग्रामरंगस्थलींचाजगाम ॥ १३ ॥ हंसः युक्तोयोजितोविमानस्तस्मिन् तिष्ठतिहंसयुक्तविमानस्थाअक्षाणां
स्फटिकमणीनांसूत्रंजपमालाअक्षसूत्रंकमंडलुश्चताभ्यांसहवर्तमाना ॥ एवंविशेषणब्रह्मणः शक्तिरसुरैःसहयोद्धुमायाता साखलुब्रह्माणीत्यभिधीयते ॥ ब्रह्मणः
स्त्रीब्रह्माणीअत्रानुगागमाभावाच्छिवागमप्रसिद्धंनामेदंकथ्यते ॥ अतएवनिरूढतामपेक्षितनियमसिद्धतामितिनारदर्षिः ॥ यद्वा वेदस्तत्त्वंतपोब्रह्मब्रह्माविप्रः
प्रजापतिः ॥ अणशब्दे ॥ ब्रह्मअणतिकथयतिब्रह्माणी ॥ कर्मण्यणिस्त्रियांङीप् ॥ यद्वा ब्रह्माणमणतिमदीयोयमितिब्रह्माणी ॥ हंसोयतिविशेषेचप्राणश्वे-
तच्छदेषुना ॥ अतएवहंसैर्यतिविशेषैर्युक्तंविमानंविगतमानंपरंब्रह्मतत्रतिष्ठत्युपनिषद्रूपत्वादितिहंसयुक्तविमानस्थाब्राह्मीवाणीब्रह्माणीत्यप्यर्थलेशः ॥ १४ ॥

वृषंवृषभंधर्मेवारूढा ॥ त्रीणिशूलानिशृंगाणिअग्राणियस्यतत्श्रेष्ठं त्रिशूलंत्रिशूलवरंधरतितित्रिशूलवरधारिणी ॥ महांतः अहयः नागाः वलयायस्याः सा एवंल
क्षणाशक्तिः महेश्वरस्येयं माहेश्वरीप्राप्ता असुरैःसमंयोद्धुमागता ॥ शुक्लेमूषिकेश्रेष्ठेसुकृतेवृषभेवृषः ॥ अस्त्रीशूलंरुगायुधम् ॥ देवाद्दतेवरःश्रेष्ठेत्रिषुक्लीबंमनाक्
प्रिये ॥ आवापकःपारिहार्यःकटकोवलयोस्त्रियाम् ॥ लेखाकलाप्रकृतौचित्यात्अन्यथालेखाराजिः ॥ १५ ॥ शक्तिरायुधंहस्तेयस्याःसाअजाद्यतष्टाप् ॥
प्रहरणार्थेभ्यःपरेनिष्ठासप्तम्यौभवतःइतिवक्तव्यम् ॥ मयूरवरःश्रेष्ठमयूरःवाहनंयस्याः सा ॥ वाहनमाहितादितिणत्वंनाशंकनीयम् ॥ आहितत्वाभावात् ॥ नहि
मयूरवरःवाहनमारोपितोस्तिवाहनेयदारोपितमुच्यते तदारोपितमाहितमुच्यते ॥ रूपरूपक्रियायांचुरादिः ॥ गुहंकुमारमाकारेणरूपयतिदर्शयतिगुहरूपिणी ॥
यद्वा गुहस्यरूपमस्यास्तीतिगुहरूपिणी ॥ अतइनिः ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा गुहरूपंकरोत्यात्मनितदाचष्टेवातच्छीला ॥ गुहरूपयतेर्णिनिः ॥ अंबि

माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥ महाहिवलयाप्राप्ताचंद्ररेखाविभूषणा ॥ १५ ॥ कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना ॥ योद्धुम
भ्याययौदैत्यानंबिकागुहरूपिणी ॥ १६ ॥ तथैववैष्णवीशक्तिर्गरुडोपरिसंस्थिता ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥

कामाता ॥ कुमारस्येयंकुमारी ॥ १६ ॥ गरुडस्योपरि पूरणगुणेत्यादिनाषष्ठीसमासप्रतिषेधःकृदंताव्ययस्यतेनतदुपरिमदुपरीतिवत्षष्ठीतिसमासः ॥
संस्थितासम्यक्स्थिता ॥ शंखःपांचजन्यः चक्रंसुदर्शनं गदाकौमोदकी शार्ङ्गधनुः हस्तिदंतःशृंगंतस्येदंशार्ङ्गंवैष्णवंधनुः ॥ अन्यदीयंतुचापीयंशृंगंमाहिष
मुच्यते ॥ गवयंमाहिषंशृंगंशार्ङ्गंचापादियन्मयम् ॥ खड्गश्चनंदकस्तेषांसेनांगत्वादेकवद्भावेनपुंसकत्वम् ॥ तच्छंखाद्यंहस्तेयस्याःसा ॥ विष्णोरियंवैष्णवीश
क्तिःदैवतानारायणी ॥ तथैवतद्वदेवब्रह्माण्यादिवदेवयोद्धुमभ्युपाययौ ॥ यद्वा तथैवविष्णुवदेववैष्णवीशक्तिरपिदैत्यान्प्रहर्तुंक्षमेतिभावः ॥ वैष्णव्याःशक्तेरा
युधानिपंच बाहवस्तुचत्वारइतिवैषम्यम् ॥ आहुरत्र शंखशार्ङ्गेएकस्मिन्बाहौ ॥ अंगुलिसक्तसूत्रलग्नःशंखोवादनार्थः ॥ शार्ङ्गंतुमुष्टौनिविष्टमित्यवैष

म्यम् ॥ यद्वा युद्धेवादनार्थंःशंखोवादनौचित्याद्वाहुमूलावलम्बीत्यवैषम्यम् ॥ शंखोनायुधंतस्यवादनार्थत्वादितिकश्चिदाह ॥ तत्र शंखपाणिरित्यत्रपाणेःसतम्यं तस्यपरनिपातत्वाभावप्रसंगात् ॥ अस्तिचशंखस्यसंग्रामेस्वनिस्वनत्रासाकुलशत्रुत्वादायुधत्वौचित्यमित्यलंविस्तरेण ॥ १७ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरमाविर्बभूवेत्याह ॥ हरेर्भगवतोविष्णोःअतुलबलपराक्रमाभ्यामनुपमंचवराहस्येदंवाराहंरूपंयाबिभ्रतीसतीभगवतीजज्ञे ॥ जनीप्रादुर्भावेअनुदात्तेत् कर्त्तरिलिट् ॥ यद्वा ज्ञाअवबोधनेकर्मणिलिट् ॥ ऋषिभिः शास्त्रेणजज्ञेआज्ञायि ॥ सापिहरेःशक्तिःनारायणीदेवता ॥ वराहस्येयंवाराहीतांतनुंशरीरव्यक्तिंबिभ्रतीआययौ ॥ १८ ॥ पुनर्वैष्णवशक्त्यंतरंप्रापदित्याह ॥ सटानांस्कन्धकेसराणामाक्षेपेणकम्पनेनइतस्ततस्ताडनेनक्षिप्ताःप्रेरितादूरीकृतानक्षत्राणांसंहतयःसमूहाययासा ॥ अतएवनृसिंह

जज्ञेवाराहमतुलंरूपंयाबिभ्रतीहरेः॥ शक्तिःसाप्याययौतत्रवाराहींबिभ्रतीतनुम्॥ १८॥ नारसिंहीनृसिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः॥ प्राप्तातत्रसटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः॥ १९॥ वज्रहस्तातथैवैंद्रीगजराजोपरिस्थिता॥ सहस्रनयनाप्राप्तायथाशक्रस्तथैवसा ॥ २० ॥

स्यभगवतःसदृशंवपुःबिभ्रती ॥ अतएवनृसिंहस्येयंनारसिंहीवैष्णवीशक्तिः योद्धुंतत्रप्राप्ता ॥ नाचासौसिंहश्चनृसिंहः ॥ यद्वा ग्रामैकदेशेदग्धेग्रामोदग्धइतिवत्नुरेकदेशेनृशब्दः सिंहैकदेशेसिंहशब्दश्चवर्त्तते ॥ ततश्चनाचसिंहश्चनृसिंहौतौयस्मिन्भगवतोविष्णोरवतारेनृसिंहः ॥ मत्वर्थेऽर्शआदित्वादच् ॥ १९ ॥ वज्रमायुधं हस्तेयस्याः सा ॥ गजराजोपरिस्थिताऐरावताधिरूढा ॥ सहस्रंनयनानियस्याः सा ॥ अतएवयथाशक्रइंद्रःसमवस्थितोभूदाकारादिनातथैवसाप्यैंद्रीशक्तिः इंद्रस्येयमैंद्री ॥ योद्धुंप्राप्ता ॥ यथासादृश्येइत्यसादृश्यइतिप्रतिषेधादव्ययीभावाभावेयथेतिपृथक्पदम् ॥ वज्रालंकृतहस्तावा ॥ वज्रोऽस्त्रीहीरकेपवौ ॥ इंद्रस्यस्त्री इंद्राणीशक्तिस्त्वैंद्री ॥ तदित्थंब्रह्माण्याद्यादेवशक्तयः सप्तेहकथिताः ॥ २० ॥

ततोनंतरंताभिर्ब्रह्माण्यादिभिर्देवशक्तिभिःपरिवृतःईशानोमहेशः । चंडिकामाह ॥ किमिति ॥ ममशंभोःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनअसुराहन्यंतांशीघ्रमिति ॥ केचित्तु चंडिकेतिपठंतितदापरिवृताईशानेतिचस्त्रीलिंगत्वेनचंडिकाविशेषणद्वेततश्चायमन्वयः ॥ ततोदेवशक्त्यागमानंतरंताभिर्देवशक्तिभिःपरिवृताईशानाईशानशक्तिसं पन्नाचंडिकाभगवतीदेवशक्तीःप्रत्याह ॥ हेदेवशक्तयःभवतीभिःममचंडिकायाःप्रीत्यास्नेहेनकारणेनशीघ्रमसुराःसर्वेहन्यंतामिति ॥ २१ ॥ ततोनंतरंदेवीशरी रात्तुचंडिकाशरीरादपिपुनःचंडिकाशक्तिःविनिष्क्रांताप्रादुरभूत् ॥ चंडिकायाःदेव्याःशक्तिःकीदृशी ॥ अतिभीषणाअत्यर्थंभयकारिणी ॥ अतिपा शिनीतिपाठेप्रशस्तःपाशोस्त्यस्याःपाशिनीअतिक्रूरापाशिन्यतिपाशिनी ॥ पुनःकीदृशी अत्युग्राऽतिरौद्रा ॥ पुनःकीदृशी ॥ शिवानांशृगालानांशतेनकृतो निनादःसोस्त्यस्याःशिवाशतनिनादिनी ॥ यद्वा शिवेत्यनेनपरमैश्वर्यकथ्यते शक्तिशक्तिमतोरभेदोपचारात् ॥ तस्याविशेषणम् ॥ शतत्वसंख्ययानिनदति

ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः ॥ हन्यंतामसुराःशीघ्रंममप्रीत्याहचंडिकाम् ॥ २१ ॥ ततोदेवीशरीरात्तुविनिष्क्रांतातिभीषणा ॥
चंडिकाशक्तिरत्युग्राशिवाशतनिनादिनी ॥ २२ ॥ साचाहधूम्रजटिलमीशानमपराजिता ॥ दूतत्वंगच्छभगवन्पार्श्वंशुंभनिशुंभयोः ॥ २३ ॥

तच्छीलाशिवाशतनिनादिनी ॥ शतमित्युपलक्षणम् ॥ सर्वतःशब्दायमानेत्यर्थः ॥ एतदुक्तंभवति ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपमितिवचनाचंडिकाशक्तिर्वि निर्गताचंडिकाकृतिरेवशिवेतिनाम्नाप्रादुरभूत्इति ॥ यद्वा शिवाशतेनसहनिनदतीति ॥ अन्यथाउत्तरत्रतदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाः पिशितेनवइतिशिवागतत्वं कथंस्यात् ॥ २२ ॥ अपराजितापरैःशत्रुभिरजिता ॥ यद्वा अविद्यमानःपरउत्कृष्टःशत्रुर्वायस्याःसाअपराजयतिस्मजिताप्राप्तलोकोत्कर्षा ॥ यद्वा अजःसंजातोयस्याःसाअजितापितामहमाताविष्णुमायेतियावत् ॥ साचंडिकायाःशक्तिर्देवताधूम्रजटिलमीशानंरुद्रमाह ॥ किं हेभगवन् दूतत्वंगच्छदूतभावंभज ॥ शुंभनिशुंभयोः पार्श्वंगच्छयाहि ॥ चःसमुच्चयार्थोभिन्नक्रमश्च ॥ दूतत्वंगच्छपार्श्वेचेति योजनांतरेतु धूम्रजटिलमिति

च्छेदः ॥ दूत त्वं इतिच्छेदः ॥ साचंडिकायाः शक्तिरपराजितानामजटिलमीशानं जटाः सन्तियस्यसजटिलस्तम् ॥ तुंदादिभ्यइलच्च॥आह किमिति ॥
असुरेषुक्रोधाग्निपूर्णत्वातधूम्रः कृष्णलोहितः ॥ हेधूम्रहेभगवन्त्वंदूत ॥ लोण्मध्यमपुरुषैकवचनांतमेतत् ॥ दूतइवाचरतिदूतति ॥ लोटस्तु सेर्ह्यपिच्च ॥ अतोहेर्लुक् ॥ दूत दूतइवाचर ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवक्तव्यः ॥ यदिदूतवदाचरदूतइतिउपमानादाचारेक्विबन्ततामनाश्रित्यमुख्यार्थे दूतशब्दात्त्वप्रत्ययः क्रियते यैः येषां हेभगवन्निति सर्वैश्वर्याद्युपेतपूजितसंबोधनंदूतत्वेतिनी चत्वेप्रत्युक्तमितिकृयंवाचोयुक्तिपटुत्वौचितीस्यात् ॥ धूम्रश्चासौ जटिलश्चेत्येकपदत्वंवा ॥ ततोविशेषसमासः ॥ धूम्राः जटाः यस्येतितुविगृह्यन कर्मधारयात्मत्वर्थीया इतिप्रतिषेधादिलजवाद्बहुव्रीहौधूम्रजटइत्येवस्यात् ॥
॥ २३ ॥ तत्रगत्वाकिंब्रुवाणत्यितआह ॥ हेभगवन्हेरुद्रत्रिभुवनंविजित्यैवातिगर्वितौ अस्मत्समःकोपिनास्तीतिसंजाताहंकारौशुंभंनिशुम्भंचदानवौहितंव

ब्रूहिशुंभंनिशुंभंचदानवावतिगर्वितौ ॥ येचान्येदानवास्तत्रयुद्धायसमुपास्थिताः ॥ २४ ॥
त्रैलोक्यमिंद्रोलभतांदेवाःसंतुहविर्भुजः ॥ यूयंप्रयातपातालंयदिजीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥

क्ष्यमाणंब्रूहिउपदिश ॥ अथयेचान्येदानवाः तयोः पक्षेसंग्रामशूरंमन्यतयागर्विताः युद्धाययुद्धंकर्त्तुंसमुपस्थिताः संगताः स्युः तानपिहितंवक्ष्यमाणंब्रूहि ॥ ब्रूविर्द्विकर्मकः ॥ अकथितंचेत्यत्रब्रूञ्शास्वितिद्विकर्मकेषुपरिगणितत्वादस्य ॥ २४ ॥ अनेनहितमाहचंडिकायाः शक्तिः ॥ हेशुम्भादयोदैत्याःयूयं सर्वेपियदिजीवितुमिच्छथतर्हिपातालंप्रयात ॥ ततश्च इंद्रः त्रैलोक्यंलभतांप्राप्नोतु ॥ इंद्रादयोदेवाःहविर्भुजः यज्ञेषुहवींषियथाभागंभुंजानाः संतु हवींषिभुंजंताम् ॥ अग्निमुखेनदेवतोद्देशेनहूयमानंहोतव्यद्रव्यंघृतादिकंहविराहुः ॥ अन्येतुहूयतेहविःसान्नाय्यमित्याहुः ॥ घृतमाज्यंहविःसर्पिर्हविष्यंचतदुच्यते ॥ इच्छथ लटोमध्यस्थः ॥ इषुगमियमांछःशिति ॥ २५ ॥

अथचेद्द्रवंतोदानवाः बलावलेपाद्बलगर्वात्कारणाद्युद्धकांक्षिणःस्युः तदातार्हिमयासमंयोद्धुमागच्छतययंतत्फलंचावाप्स्यथ मच्छिवाश्च वः पिशितेनतृप्यंतु ॥ ममशक्तिःपरिवाराःशृगालाश्चवःयुष्माकंयुधिखंडितानांपिशितेनमांसेनतृप्तिमाप्नवंति ॥ कुक्कुराश्चशृगालाश्च······तथावयः ॥ प्रियाभवंतिशक्तीनांभैरवाणां चवैतथा ॥ गर्वोऽभिमानोऽहंकारोमानश्चित्तसमुन्नतिः ॥ दर्पोवलेपोहंतापिस्यादहंयुत्वमेवच ॥ कांक्षिइच्छायाम्। युद्धंकांक्षंतियुद्धकांक्षिणः ॥ तृपतृप्तौदिवादिः तृप्यंतु ॥ पिशितंतरसंमांसम् ॥ २६ ॥ यतःकारणात्तयाशक्त्यास्वयंदेव्या।शिवः शंभुःदूत्येनदूतभावेनदूतकर्मणावानियुक्तः प्रेरितोभूत्ततः कारणात्साचण्डिका याः शक्तिः अस्मिन्मर्त्यानांलोकेशिवदूतीतिख्यातिंकीर्तिंप्रसिद्धिंचागताप्राप्ता ॥ सख्युर्यः दूतवणिग्भ्यांचेतिवक्तव्यम् ॥ दूतस्यभावः कर्मवेतियः ॥ दूतशब्दात्ष्यञ्तुनचेतसमुच्चायितोयतः ॥ वणिज्यावाणिज्यमित्युक्तम् ॥ अयंतुब्राह्मणादिषुवणिज्शब्दस्यपाठात्सेत्स्यति ॥ दूतशब्दस्तुनदृढादौनापिब्राह्मणादौपठितः ॥

बलावलेपादथचेद्भवंतोयुद्धकांक्षिणः ॥ तदागच्छततृप्यंतुमाच्छिवाःपिशितेनवः ॥ २६ ॥
यतोनियुक्तोदूत्येनतयादेव्या।शिवःस्वयम् ॥ शिवदूतीतिलोकेस्मिंस्ततःसाख्यातिमागता ॥ २७ ॥

यदभ्यधुः ॥ दूत्यंतद्भावकर्मणीति ॥ कश्चिदाह ॥ दूत्यंदौत्यमुभयमपिभवति ॥ वाणिज्यावाणिज्यमितिवत् ॥ दूतवणिग्भ्यांचेतिचकारात्ष्यञपिभवतीति तन्न ॥ सख्युर्यः दूतवणिग्भ्यांच ॥ नकेवलंसख्युरेवयः अपितुदूतवणिग्भ्यांचयोभगवतीतिचकारेणयएवसमुच्चीयतेनतुष्यञपि यदिष्यञपिचेत्समुच्चीयतेतदाब्राह्मणादौव णिक्शब्दपाठोनिरर्थकः स्यात् ॥ चकारेणैवष्यञ्सिद्धत्वात् ॥ दौत्येनेतिपाठेदूत्यमेवदौत्यंप्रज्ञादित्वादण् ॥ शिवदूतीति दुतनिभ्यांदीर्घश्चेतिक्तः ॥ टुदुउपतापे दुतनिभ्यांदीर्घश्चेत्यौणादिकः क्तः ॥ शिवेनदूतयतीतिशिवदूती ॥ यद्वा शिवंदूतंप्रेषकरोतितिशिवदूती ॥ कर्मण्यणित्स्त्रियांङीप् ॥ शिवेकर्माणिदूतयतेण्यंतादाणिरूपं शिवंदूतयतिदूतंकरोतितदाचष्टइतिणिजंतात्कर्मण्यण् ॥ शिवदूतेत्यपिसभ्यः पाठः ॥ २७ ॥

चेत्द्वन्द्वोधिक

नि

तेशुंभादयः महासुराः शर्वाख्यातं श्रणोविहिनस्तिशर्वः तेनकथितंदेव्याः शिवदूत्याः वचः संदेशंश्रुत्वाऽमर्षेणक्रोधेनापूरिताः जग्मुःाक॥ यत्रकात्यायनीस्थिता ॥
शर्वोक्तदेवीसंदिष्टसामवादोद्दीपितामर्षापूरिताःक्रियाःकेवलमुत्तरमितिमन्वानाःसन्तस्तत्रययुः ॥ यत्र कतोनामर्षिस्तस्यगोत्रंस्त्रीकात्यायनी कत्यशब्दाद्गर्गादियत्रं
तात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिस्त्रियांष्फः फस्यायनादेशः षित्त्वात्ङीष् ॥ उमाकात्यायनीगौरी ॥ यतःकात्यायनीस्थितेतिपाठे आद्यादित्वात्सप्तम्यर्थेतसिः॥यत्र
त्येवार्थः ॥ २८ ॥ ततोनंतरममरारयःशुंभादयःउद्धतामर्षाःप्रवृद्धरोषाःसंतःप्रथममेव ॥ कालाध्वनोरितिद्वितीया ॥ अस्यादेव्याअग्रभागेउरसिशरशक्त्यृष्टिवृ
ष्टिभिः शरसंपातैः शक्तिसंपातः ऋष्टिपातैः खड्गाघातैश्चसाधनैः तांदेवींववर्षुः छादयामासुः ॥ वृषुसेचने ॥ असंयोगाल्लिडपित्कित् ॥ छंदोवत्पुराणानि ॥

तेपिश्रुत्वावचोदेव्याःशर्वाख्यातंमहासुराः ॥ अमर्षापूरिताजग्मुर्यत्रकात्यायनीस्थिता ॥ २८ ॥ ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ॥
ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरारयः ॥२९॥ साचतान्प्रहितान्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान् ॥ चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥३०॥
तस्याग्रतस्तथाकालीशूलपातविदारितान् ॥ खट्वांगपोथितांश्चारीन्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३१ ॥

अन्यथाववृषुरित्येवस्यात् ॥ कासूसामर्थ्ययोः शक्तिः ॥ कासूस्तोमराख्यमायुधं ऋष्टिः खड्गः ॥ २९ ॥ साचंडिकाचतत्प्रहितान्तैरसुरैः प्रयुक्तान्शरान्शूलान्
शक्तीःपरश्वधान्परशून्कुठारान्अन्यान्यप्यायुधानिलीलयाऽनायासेनध्मातंमौर्वीटंकारेणशब्दितंधनुः ततोमुक्तैः प्रेरितैः महेषुभिः महद्भिः प्रशस्तैः इषुभिः शरैः
चिच्छेदखंडयामास ॥ शूलचक्रपरश्वधानीतिवापाठः॥ ३० ॥तदासंग्रामकालेतस्यादेव्याः चंडिकायाः अग्रतः पुरस्ताद्दृष्टिपथेकालीचण्डमुण्डमर्दनीतद्वत्तथाचंडिके
वयुध्यमानानरीन्शूलेनकृताः पाताः प्रहारास्तैर्विदारितान्खट्वांगपोथितांश्चकुर्वतीअसुरशरीरकंकालपंजरमया(न्)युद्धेनपोथितान्प्रहतान्कुर्वतीसतीव्यचरत्॥ ३१ ॥

ब्रह्माणीशक्तिः ब्राह्मीयेनयेनयथाधावतिस्मयोद्धुंगच्छतिस्मतत्रतत्रपथिशत्रून् कमंडलौजलंतस्याक्षेपादाकर्षणात् ॥ यद्वा कमंडलोः सकाशादुद्धृतस्यजलस्याक्षेपा त्प्रोक्षणाद्धेतोः हतवीर्यान्हतौजसश्चहतदीप्तिबलान् अकरोत् ॥ ओजोदीप्तिर्बलेपिस्यात् ॥ कमंडलुजलाक्षेपादितिवापाठः ॥ अथवाधावतीत्यत्रव्यत्ययेनबहुवच नम् ॥ येनयेनअन्यायेनधावंतिस्मलोकानुपद्रवंतिस्मतान्दैत्यान् ॥ ३२ ॥ देव्याअग्रेमहेश्वरस्येयंशक्तिर्माहेश्वरीत्रिशूलेनदैत्यान्जघान ॥ अतिकोपनेतिप्रत्येकं विशेषणं विष्णोरियंवैष्णवीचक्रेणदैत्यान्जघान ॥ तथाकुमारस्येयंकौमारीगुहशक्तिः शक्त्याआयुधेनइतिमाहेश्वर्यादिशक्तित्रयपराक्रमोवर्णितः ॥ अतिकोपना ॥ कुपक्रोधे क्रुधमंडार्थेभ्यश्चेतियुच् ॥ ३३ ॥ इंद्रस्येयमैंद्रीशक्तिः तस्याः कुलिशंवज्रंतस्यपातेन ॥ शतंशतंशतशः ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ दैत्यादानवाश्चविदारिताः अतएवरुधिरौघप्रवर्षिणः संतः पृथ्व्यांपेतुः पतिताः विदारिताइति ॥ दृविदारणे क्र्यादिः हेतुमतिकर्मणिक्तः ॥ अन्यथाविदीर्णाः

कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ॥ ब्रह्माणीचाकरोच्छत्रून्येनयेनस्मधावति ॥ ३२ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनतथाचक्रेणवैष्णवी ॥ दैत्याञ्जघानकौमारीतथाशक्त्यातिकोपना ॥ ३३ ॥ ऐंद्रीकुलिशपातेनशतशोदैत्यदानवाः ॥ पेतुर्विदारिताःपृथ्व्यांरुधिरौघप्रवर्षिणः ॥ ३४ ॥ तुण्डप्रहारविध्वस्तादंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ वाराहमूर्त्यान्यपतंश्चक्रेणचविदारिताः ॥ ३५ ॥

स्युः चुरादौचापि ॥ दारितेभिन्नभेदितौ ॥ यद्वा विदारणंविदारः ससंजातएषांविदारिताः ॥ रुधिराणामोघास्तेषांप्रवर्षाणितद्वंतः ॥ ओघो वृंदेंभसांरये ॥ यद्यप्यसुरादैत्यदैतेयदनुजेंद्रारिदानवाइत्यभेदेनाभ्यधुः तथापिमातृभेदतोऽभेदोनास्ति ॥ अतएवसमानार्थत्वविवक्षूणामपिसमानार्थानामेकशेषोनकृतः ॥ ३४ ॥ वाराहस्यभगवतोविष्णोरियंवाराही मूर्तिःकायोयस्याः सातस्याः ॥ यद्वा वराहस्यायंवाराहो विष्णोरवतारः तस्येवमूर्तिः यस्याः सातस्याः वराहमूर्त्याः तुंडंमु खम् ॥ तुडितोडने ॥ तुण्डत्यनेनखंडयतीतितुण्डंतेनकृतः संबंधिन्यौयेद्वेदंष्ट्रेतयोरग्रभागौताभ्यांक्षतानिवक्षांसिये षांतेदंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः ॥ तस्याएवचक्रेणवैष्णवायुधेनविदारिताः संतोन्यपतन्रणभुविपतिताः ॥ ३५ ॥

नादेनासिंहनादेनासमंतादभिव्याप्यपूर्णानिपूरितानिदिशामंतराण्यंतरालानियया सा ॥ नादापूरितदिङ्मुखेतिवापाठः ॥ वाहितर्शातपूर्णेइतिपूरितेनिपात्यते ॥
नरसिंहस्यभगवतोविष्णोरवतारस्येयंशक्तिर्नारसिंही आजौयुद्धेचचारविजहार ॥ किंकुर्वती नखैरायुधैर्विदारितान्स्फुटितगात्रानन्यान्महासुरान्भक्षयं
ती ॥ अथवा च अ आन्यानितिच्छेदः ॥ अइतिप्रतिषेधार्थमव्ययम् ॥ आन्यानिति ॥ अणप्राणनेणिच्यचोयत्आननीयाः आन्याः जीवयितुम
र्हाः ॥ अआन्याः दुष्टत्वान्मारणीयाः ॥ तान्महतोसुरान्भक्षयंतीनारसिंहीखलुमारयतिखादतिच ॥ समित्याजिसमिद्युधः ॥ समेक्ष्यांशेरणेप्याजिः ॥
युद्धभागक्षणेष्वाजिः ॥ अनेननारसिंहीपराक्रमः कथितः ॥ ३६ ॥ शिवदूत्याचण्डिकोत्पन्नशक्त्या ॥ चण्डाट्टहासैः भयंकरैः अभिदूषिताः प्रापितवै
कल्याः प्रापितमूर्च्छाः असुराः पृथिव्यांपेतुः ॥ अथतदापतितान्नरान्सैवशिवदूतीचखादभक्षयामास ॥ चंडिकाशरीराद्विनिर्गतायाशिवंदूतमकरोत्साशिव

नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयंतीमहासुरान् ॥ नारसिंहीचचाराजौनादापूर्णदिगंबरा ॥ ३६ ॥ चंडाट्टहासैरसुराःशिवदूत्यभिदूषिताः ॥
पेतुःपृथिव्यांपतितांस्तांश्चखादाथसातदा ॥ ३७ ॥ इतिमातृगणंक्रुद्धंमर्दयंतंमहासुरान् ॥ दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ॥ ३८ ॥

दूतीतत्पराक्रमउक्तः ॥ ३७ ॥ इत्युक्तरीत्यामातृणांब्रह्माण्यादीनांगणंसमूहंक्रुद्धंकोपाविष्टमतएवविविधैरभ्युपायैः संग्रामसाधनैरमोघैः महासुरान्मर्दयंतंदृष्ट्वा
देवानामरयोदैत्यास्तेषांसैनिकाः सेनासमवेताः नेशुः णशअदर्शने ॥ अदर्शनमगुः ॥ पलाय्ययुरितियावत् ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीकौमारीशिवदूतिका ॥
ऐंद्रीचनारसिंहीचवाराहीचाष्टमातरः ॥ अणिमेत्यन्यामातरोष्टौ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैन्द्रीवाराहीवैष्णवीतथा ॥ कौमारीचर्ममुंडाचकालीसंकर्षणीतथेति ॥
ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचतथेंद्राणीचामुण्डाः सप्तमातरइत्यन्ये ॥ अन्येत्वाहुः ॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥
वाराहीचैवमाहेन्द्रीचामुंडाःसप्तमातरः ॥ ३८ ॥

रक्तबीजंयस्यसरक्तबीजोमहासुरः ॥ दैत्यान्मातृगणेनब्रह्माण्यादिमातृसमूहेनार्दितान् अतएवपलायनपरान्दृष्ट्वाक्रुद्धःसन्कर्त्तारिक्तः ॥ दे॰यासहयोद्धुमभ्या ययौ ॥ रक्तंबीजयतिबीजंकरोतिरक्तबीजः ॥ कर्मण्यण् अर्दहिंसायाम् ॥ ३९ ॥ अस्यरक्तबीजासुरस्यशरीरात्तरक्तबिन्दुःरक्तपृषत्ःयदाभूमौपततितदातत्प्र माणः रक्तबीजासुरशरीरपरिमाणःमहासुरःमेदिन्याःसकाशात्समुत्पततिसमुत्पद्यते अतश्च रक्तबीजोरक्तबिन्दुबीजोरक्तबिन्दुश्चेतिख्यातोभूत् ॥ रक्तबिंदुरित्येक वचनमुपलक्षणम् ॥ तेनयावन्तस्तद्रक्तबिन्दवःपतंतितावंतएवतादृशाएवरक्तबीजासुरसमाएवमहासुराभूमितःसमुत्पद्यंते ॥ मेदिन्यामितिपाठेअधिकरणंविवक्षि तम् ॥ ४० ॥ समहासुरोरक्तबीजोगदापाणिःसन्इन्द्रशक्त्याऐंद्र्यासहयुयुधे ॥ ततःऐंद्रीस्ववज्रेणनिजायुधेनकुलिशेनरक्तबीजमताडयत् ॥ बन्धुजीवप्रसूनेन

पलायनपरान्दृष्ट्वादैत्यान्मातृगणार्दितान् ॥ योद्धुमभ्याययौक्रुद्धोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ३९ ॥ रक्तबिंदुर्यदाभूमौपतत्यस्यशरीरतः ॥ समुत्पततिमेदिन्यास्तत्प्रमाणस्तदासुरः ॥ ४० ॥ युयुधेसगदापाणिरिंद्रशक्त्यामहासुरः ॥ ततश्चैंद्रीस्ववज्रेणरक्तबीजमताडयत् ॥ ॥ ४१ ॥ कुलिशेनाहतस्याशुबहुसुस्रावशोणितम् ॥ समुत्तस्थुस्ततोयोधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ ४२ ॥

सदृशारक्तबिंदवः ॥ रक्तबिन्दुःक्षितिस्पृक्सन्जायतेतत्समोऽसुरः ॥४१॥ ऐंद्र्याकुलिशेनवज्रेणाहतस्यरक्तबीजशरीरतःबहुलंशोणितमाशुसुस्रावभूमौपपातच ॥ ततः शोणितात्तस्यैवरक्तबीजस्यैवरूपमाकृतिर्येषांतेतद्रूपास्तस्यरक्तबीजस्यैवपराक्रमोयेषांतेतत्पराक्रमाश्च योधायोद्धारः ॥ रक्तबीजरक्तजासुररक्तानुनोत्पद्य न्तइत्यतउक्तंतद्रूपाइति॥स्रुगतौदंत्यादिः ॥ कुलिशेनाहतइतिप्रथमांतपाठे ॥ ... शोणितंसुस्राव ॥ जगामप्राप्तवानित्यर्थविवक्षायांसकर्मकतास्त्ये व ॥ अहतस्यरक्तबिन्दोःशरीरतःशोणितं कर्तृ सुस्रावेत्यत्राकर्मकत्वंतुघटात्पयःस्रवतीतिवत्कर्मनिरपेक्षत्वादवसेयम् ॥ ४२ ॥

तस्यरक्तबीजस्यशरीरात्यावंतःयत्परिमाणाः यावत्संख्याकाःरक्तबिंदवः पृथिव्यांपतितास्तावंतएवतत्परिमाणाएवतत्संख्याकाएवपुरुषाःदैत्याः तस्यरक्तबीजस्यतुल्यबलाश्चतुल्यविक्रमाश्चजाताःसमजनिषतेत्यर्थः ॥ वीर्यंवीरस्यकर्मचबलंप्राणसामर्थ्यम् ॥ विक्रमस्तुपदाक्रांतौशौर्येचापिप्रकीर्तितः ॥ विक्रमस्त्वतिशक्तिता ॥ ४३ ॥ तत्रसंग्रामेतेरक्तबीजासुररक्तसम्भवाः पुरुषाःदैत्याःमातृभिःब्रह्माण्यादिभिःसमंसार्द्धमत्युग्रमतिदारुणंयथास्यात्तथाशस्त्राणांपातैरतिभीषणमतिभयंकरंचयथास्यात्तथायुयुधुः ॥ व्यत्ययोबहुलमितिपरस्मैपदम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चपुनरपिऐंद्रचाशक्त्याकृतेनवज्रपातेनअस्यरक्तबीजस्य शिरोमस्तकंयदाक्षतंदलितंभग्नमभूत्तदाततः वज्रताडिताच्छिरसःसकाशान्निर्गलितंरक्तं कर्तृ उवाहप्रवहतिस्मप्रवाहीबभूवेतियावत् ॥ ततस्तस्माच्चरक्तप्रवाहात्सहस्रंसहस्रंसहस्रशःपुरुषाःदैत्याःजाताः ॥ ववाहेति वहप्रापणेलिटयभ्यासस्योभयेषामिति संप्रसारणंतु संज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिनेत्याहुः ॥ बहिरसंप्रसारणप्रकृत्यंतरतया

यावंतःपतितास्तस्यशरीराद्रक्तबिंदवः ॥ तावंतःपुरुषाजातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ४३ ॥ तेचापियुयुधुस्तत्रपुरुषारक्तसंभवाः ॥

समंमातृभिरत्युग्रशस्त्रपातातिभीषणम् ॥ ४४ ॥ पुनश्चवज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा ॥ ववाहरक्तंपुरुषास्ततोजाताःसहस्रशः ॥ ४५ ॥

दन्त्योष्ठ्यादिरस्तीत्यपरे ॥ वाहप्रयत्नेइत्यस्यात्मनेपदानित्यत्वाद्ववाहेत्यपरे ॥ चक्षिङोङित्करणमनुदात्तेत्लक्षणात्मनेपदानित्यत्वेज्ञापकमाहुः ॥ ववेत्यव्ययम् ववइतिप्रथमरक्तनिःसरणजनितध्वनिमाहेत्यन्ये॥ववइत्येवशब्दमाह ॥ रक्तंकर्तृ प्रथमतइत्यर्थः ॥ उवाहेत्यर्थेववइतिशब्दानुकरणम् ॥ तेनअनुकार्यानुकरणयोर्भेदस्याविवक्षितत्वादसत्यर्थवत्त्वे गवित्ययमाहेतिवद्विभक्त्युत्पत्त्यभावः अन्यथाववमाहेतिस्यात् ॥ केचित्तुकृतसंप्रसारणमुवाहेत्येवपेठुः ॥ वयंतुब्रूमः ॥ संप्रसारणमत्रकर्तव्यंकृतेतस्मिन् संप्रसारणाच्चेत्यत्रपूर्वरूपत्वेनित्येप्राप्तेवाछंदसीत्यनुवृत्तौ पूर्वरूपत्वाभावपक्षेमित्रावरुणौयज्यमानाविितिवत्पुनःप्रसंगविज्ञानादिकोयणचीतियणादेशएवश्रूयते ॥ छन्दोवत्पुराणानिचभवंतीति ॥ तदित्थम् ॥ पाठव्याख्याचधातूनांदृश्यंतेस्वैरिणःक्वचित् ॥ प्रयोगएवभगवांस्तानवस्थापयत्यपि ॥ ४५ ॥

समरेसंग्रामेविष्णोरियंवैष्णवीशक्तिरेनंरक्तबीजंचक्रेणअभिजघान अथवाचसाऐंद्रीएनंरक्तबीजमसुरेश्वरंगदयाताडयामास ॥ यद्वा ऐंद्रीतमित्येकंपदंप्राक् ॥ ऐंद्र्याशक्त्याइतःयोद्धुंप्राप्तस्तंरक्तबीजं सावैष्णवीशक्तिःचक्रेणउरसिजघान ॥ नकेवलंचक्रेण गदयताडयामास ॥ ४६ ॥ वैष्णव्याःचक्रेणभिन्नस्यविदारितस्यरक्तबीजस्यरुधिरस्रावसम्भवैःरक्तप्रवाहसमुद्भवैस्तत्प्रमाणैः रक्तबीजशरीरपरिमितैः सहस्रंसहस्रंतेनसहस्रशः ॥ यद्वा सहस्रेणसहस्रेणसहस्रशः ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायांशस् ॥ महासुरैःजगद्भुवनंव्याप्तंव्याकीर्णम् ॥ अवर्णनीयैरसंख्याकैस्त्रैलोक्यंव्याप्तमितिभावः ॥ ४७ ॥ कुमारस्येयंकौमारीशक्तिर्देवताशक्त्याआयुधेनरक्तबीजंमहासुरंजघान ॥ तथावाराही असिनाखड्गेनतंरक्तबीजंजघान ॥ तथामाहेश्वरीशूलेनतंजघान ॥ क्वचित्तुपाठः ॥ माहेश्व

वैष्णवीसमरेचैनंचक्रेणाभिजघानह ॥ गदयाताडयामासऐंद्रीतमसुरेश्वरम् ॥ ४६ ॥ वैष्णवीचक्रभिन्नस्यरुधिरस्रावसंभवैः ॥ सहस्रशो जगद्व्याप्तंतत्प्रमाणैर्महासुरैः ॥ ४७ ॥ शक्त्याजघानकौमारीवाराहीचतथासिना ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम् ॥ ४८ ॥ सचापिगदयादैत्यःसर्वाएवाहनत्पृथक् ॥ मातृःकोपसमाविष्टोरक्तबीजोमहासुरः ॥ ४९ ॥

रीत्रिशूलेनरक्तबीजंमहासुरम् ॥ ताडयामासहृदयेन चचालतथापिसइतिदृश्यते ॥ यद्यपिहृदयेसाताडयामासतं तथापितःरक्तबीजःसंग्रामान्नचचालनापजगामेत्यर्थः ॥ ४८ ॥ सचापिरक्तबीजोमहासुरः कोपसमाविष्टः कोपानलज्वालाकुलः सन् गदयासर्वाएवमातृः ब्रह्माण्यादीःशक्तीः पृथक्प्रत्येकमहनत्अताडयत् ॥ दैत्यःमहासुरइत्युक्तेकुतोनपौनरुक्त्यंस्यात् ॥ सामान्यतोदैत्योसावित्युक्त्वासामर्थ्यतोमहांश्चासावसुरश्चेत्यतिशयप्रदर्शनादपौनरुक्त्यम् ॥ यद्वा दितेरपत्यंदैत्यःअसूनरातिगृह्णातिअसुरः ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ महांश्चासावसुरश्चेति ॥ यद्वा ॥ महांतः अमुराः यस्यसः ॥ यद्वा मंमहादेवंजहातिमहः महश्चासावसुरश्च ॥ मःशिवश्चन्द्रमाश्चस्यात् ॥ ओहाक्त्यागे आतोनुपसर्गेकः ॥ अहनदिति हनहिंसागत्योःलङ्स्तिप् ॥ आदिप्रभृतिभ्यःशपोलुक् संज्ञा

पूर्वको विधिरनित्यइतिनेत्याहुः ॥ यद्वा हंतीतिहनःपचाद्यच् ॥ हनइवाचरत् ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यःक्विब्वाचारेवक्तव्यः ॥ सनाथंतत्वाद्धातुत्वात्हनशब्दाल्लङ

स्तिप् ॥ अडागमः ॥ ४९ ॥ शक्तिशूलादिभिरायुधैर्बहुभिःप्रकारैराहतस्यरक्तबीजस्यवैरक्षिद्धोयोरक्तौघः ॥ वेगवद्रुधिरप्रवाहःपपातबभ्रंश ॥ तेनरक्तौघेनशतशः

शतंशतमसुराआसन् शतंशतमित्युपलक्षणम् ॥ सहस्रशःलक्षशःकोटिशःबहुशःअसुराःरक्तबीजसमानाआसन् ॥ शक्तीनांदेवीनांशूलादीन्यायुधानीत्यपियथायो

ग्यंव्याख्या ॥ ब्रह्माण्याआयुधंशत्रुघ्नोमंत्रःवैष्णव्याश्चक्रंमाहेश्वर्याःशूलंपिनाकाख्यंधनुश्च कालयाःशूलंचक्रंच ॥ ५० ॥ असुरस्यरक्तबीजस्ययदसृक्रक्तंतस्मा

द्भूमिष्ठात्सकाशात्संभूतैरपिउद्दिष्टनामधेयैरसुरैःरक्तबीजसदृशैर्यांतु कैःसकलंजगत्त्रैलोक्यंव्याप्तमासीत् ॥ ततोदेवाउत्तममत्यधिकंभयमाजग्मुः ॥ अहोकिमेतदासी

तस्याहतस्यबहुधाशक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥ पपातयोवैरक्तौघस्तेनासञ्छतशोसुराः ॥५०॥ तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत्॥व्याप्तमासी

त्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमम् ॥ ५१ ॥ तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्वरा ॥ उवाचकालींचामुण्डेविस्तीर्णंवदनंकुरु ॥ ५२ ॥

दहोखल्वसौशांतिकर्मणिवेतालोदयः ॥ यज्जगद्रक्षणार्थोदैत्यक्षयार्थःसंग्रामःप्रारब्धोभगवत्यासतावन्नाभूत्प्रत्युतरक्तबीजरक्तजैरसंख्यातैर्घातुकैर्दैत्यैर्जगदापूर्णंपीडच

तेहंतैतदितिदेवाःसाध्वसमापुरातितमामितिभावः ॥ पटैकदेशेदग्धेपटोदग्धइतिवज्जगदेकदेशोपिजगदेवेतिसाकल्येनजगद्व्याप्तमित्युक्तम् ॥ सकलमित्येवोक्ते

किंतदितिसाकांक्षंस्यात्ततउभयमप्युक्तम् ॥ ५१ ॥ चंडिकादेवीसुरान्देवान्विषण्णान्विषादसहितान्दृष्ट्वासत्वरासंभ्रमोपेतासतीतान्प्राह ॥ मायूयंवि

षीदत सुस्थाभवतेत्यब्रवीत् ॥ अधुनैववःशत्रून्छिनद्मीत्याश्वासयंतीदेवानुक्तवतीत्यर्थः ॥ अथदेवानित्थमाश्वास्यचंडिकादेवीकालींप्रत्युवाच ॥ हेचामुंडेत्वदीयं

वदनंविस्तीर्णंविशालंकुरुरचयेतिकालीमादिशत् ॥ इत्थंभिन्नकर्मत्वात्प्राहोवाचेत्यपौनरुक्त्यंद्रष्टव्यम् ॥ यद्वा अप्रा अहसत् त्वरेतिच्छेदः ॥ प्रापूरणे

अदादिः ॥ अंविष्णुंप्रातैश्वर्येणपूरयत्यसौ ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ विष्णुमायेत्यर्थः ॥ त्वरा ॥ ञित्वरासंभ्रमेत्वरतेत्वरा पचाद्यच् त्वरमाणासती अहसत् ॥

एतावतैवरक्तबीजरक्तजंतुदर्शनेनैवैतेभीताइतिदेवानहसत् ॥ हसेहसनेलङ्रूपम् ॥ प्राहसत् त्वरेत्यपिच्छेदेसएवार्थः ॥ त्वरतेइतित्वरा ॥ अतएवप्राहसत्तदेत्य पिपाठे तदादेवानांभयोदयकालेइतिसएवार्थोविशिष्टः ॥ यद्वा प्राहसत्वरेत्येकंपदम् ॥ प्राहस्तुरणमूर्द्धनि ॥ प्राहेयुद्धमूर्धनि सत्वरा ॥ यल्लक्ष्यंदेवीपुराणे ॥ प्रययौप्राहकाम्ययेति ॥ ५२ ॥ देवीपुनःप्राह हेचामुंडेअनेनविस्तीर्णीकृतेनवेगिनावेगयुक्तेनत्वदीयेनवक्त्रेणमहासुरान्रक्तबीजात्सकाशान्ममशस्त्रपातेभ्यः संभूतान्समुत्पन्नान्रक्तानांरुधिराणांबिंदून्प्रतीच्छगृहाणपिबेत्यर्थः ॥ इषइच्छायांप्रतिपूर्वोग्रहणार्थः ॥ रक्तबीजादित्यपादानं यावत्तद्रक्तबिंदवःक्षितिंनस्पृशं तितावदेवांतरिक्षे तान्मुखेनगृहाणेतिसूचनार्थम् ॥ अन्यथारक्तबिंदवःक्षितिंस्पृशंतस्तत्समानान्महासुरानुपजनयेयुरितिभावः ॥ ५३ ॥ हेचामुंडेत्वंतस्माद्रक्तबी जरक्तादुत्पन्नान्महासुरान्भक्षयंतीरणेसंग्रामेचरविहर ॥ ततःकिंफलिष्यतीत्याह ॥ एवमनेनप्रकारेणएषरक्तबीजःक्षीणरक्तःसन्क्षयंनाशंपरासुतांगमिष्यति

मच्छस्त्रपातसंभूतान्रक्तबिंदून्महासुरान् ॥ रक्तबिन्दोःप्रतीच्छत्वंवक्त्रेणानेनवेगिना ॥ ५३ ॥ भक्षयंतीचररणेत्त्वदुत्पन्नान्महासुरान् ॥ एवमेषक्षयंदैत्यःक्षीणरक्तोगमिष्यति ॥ ५४ ॥ भक्ष्यमाणास्त्वयाचोग्रानचोत्पत्स्यंतिचापरे ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वातांततोदेवी शूलेनाभिजघानतम् ॥ मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितम् ॥ ५५ ॥

प्राप्स्यति ॥ रक्तबीजरक्तजाःदैत्याःकिंकरिष्यंतीत्यतआह ॥ हेचामुंडेअपरेचयेरक्तबीजरक्तजामहासुरा उग्रा अतिरौद्राःसंतितेपिचत्वयाभक्ष्यमाणाःसंतःपुनर्नैवो त्पत्स्यंति ॥ पदगतौअनुदात्तेत्त्वादात्मनेपदी ॥ चक्षिङोङित्करणादनुदात्तेत्त्वनिमित्तात्मनेपदस्यानित्यत्वमवसीयतइतिपरस्मैपदंभवति ॥ अन्यथोत्पत्स्यंतेइत्येव स्यात् ॥ ५४ ॥ इत्युक्तप्रकारेणचंडिकादेवीविजिगीषुःसतीतांकालीइत्थंकुर्वातिउक्त्वातांरक्तबीजंशूलेनएकाग्रलोहदंडेनत्रिशूलेनवाभिमुख्येनउरसिजघान ॥ कालीचमुखेनरक्तबीजस्यशोणितंजगृहेअभूमिष्ठमंतरिक्षेजग्राहअपिबत ॥ ५५ ॥

तत्ररणेदेव्याशूलेप्रयुक्तेसतिततोनंतरमसौरक्तबीजः गदयाचंडिकादेवीमाजघान अथगदापातानंतरमसौगदापातः अस्याःदेव्याः अल्पिकामपिवेदनांनचक्रेनै
वचकार देव्याःपरमानन्दब्रह्मत्वाद्दुःखलेशोपिकुतइतिभावः ॥ आङोयमहनइत्यात्मनेपदमकर्मकादेवभवति ॥ अन्यथाआजघ्नइतिस्यात् ॥ वेदनापीडनं
बाधाव्यथनंदुःखनंव्यथा ॥ ५६ ॥ चंडिकादेव्याशस्त्रैराहतस्यतस्यरक्तबीजस्यदेहात्यतोयतःयच्चयच्चबहुशोणितंसुस्रावततस्तच्चतच्चशोणितंकर्म चामुंडाका
लीविस्तीर्णीकृतेनवदनेनसंप्रतीच्छतिजगृहेपपावितिभावः ॥ यतस्ततइत्याद्यादित्युक्तासियर्थथायोगम् ॥ यद्वा तस्यदेहात्सकाशाद्यतोयतोद्वारतोद्वारात्सुस्रावतत
स्ततोद्वारात्सकाशात्स्ववक्त्रेणप्रतीच्छतिस्मचामुंडेत्यर्थः ॥ तद्वक्त्रेणतिपाठे तेनविस्तारितेनवक्त्रेणेत्यर्थः ॥ यतस्ततइत्यर्थंप्रतिकेचिद्व्याचख्युः ॥ इतस्तत

ततोसावाजघानाथगदयातत्रचण्डिकाम् ॥ नचास्यावेदनांचक्रेगदापातोल्पिकामपि ॥ ५६ ॥ तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितम् ॥
यतस्ततस्तद्वक्त्रेणचामुण्डासंप्रतीच्छति ॥५७॥ मुखेसमुद्गतायेस्यारक्तपातान्महासुराः ॥ तांश्चखादाथचामुंडापपौतस्यचशोणितम् ॥५८॥
देवीशूलेनचक्रेणबाणैरसिभिरिष्टिभिः ॥ जघानरक्तबीजंतंचामुंडापीतशोणितम् ॥ ५९ ॥

इतिकचित्पाठः ॥ ५७ ॥ अस्याःकाल्यामुखेरक्तपाताद्रक्तबीजरुधिरपतनात्समुद्गताःसमुत्पन्नायेमहासुरास्तान्चामुंडाकालीचखाद ॥ अथतस्यरक्तबीजस्यशोणितं
चपपौ ॥५८॥ देवीचंडिकाशूलेनचक्रेण । कचिद्वज्रेणेतिपाठः ॥ बाणैः असिभिःखड्गैःरिष्टिभिःखड्गप्रभेदैस्तंरक्तबीजंजघान॥कीदृशम् । चामुंडयापीतं शोणितं
यस्यतम् ॥ ननुबाणबाहुल्यंयुक्तमेव असिबाहुल्यंकिमर्थमुच्यते ॥ असिकृतप्रहाराअसयइत्युच्यंते ॥ एवंरिष्टयोपि ॥ असिभिरिष्टिभिरित्यत्रसलोपेछांदसत्वम् ॥
यद्वा रोरीतिरेफलोपे ढ्रलोपेपूर्वस्यदीर्घोणइतिदीर्घाभावच्छांदसः॥ ऋष्टिभिरितिपाठेपिसलोपसमाधानंछांदसंज्ञेयम् ॥ यद्वा यष्टिभिरितिविवक्षायांसंप्रसारणपूर्वरूपत्वे
इष्टिभिःयष्टिभिरित्यर्थः ॥ तथाचसंधिर्युक्तएव ॥ ५९ ॥

हेमहीपालसुरथ देव्याःशस्त्रसंहतितःशस्त्रसमूहाद्धेतोःहतस्ताडितः ॥ यद्वा आयादित्वात्तसिः ॥ शस्त्रसंहत्याहतः ॥ यद्वा शस्त्रसंहतिमेत्यहतः ॥ कर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ चामुण्डया निःशेषपीतत्वात्नीरक्तश्चसन्रक्तबीजः मर्तुंमहीपृष्ठेभूमेरुपारिपपात ॥ शस्त्रसंघसमाहतइतिपाठे सप्तम्यांजनेर्डः अन्येष्वपिदृश्यत इत्यपिशब्दःसर्वोपाधिव्यभिचारार्थः ॥ तेनधात्वंतरादपिडोभवतिकारकांतरेपिचेतिवचनात् । शस्त्राणिसंहतिसमाहरतिराशीकरोतिशस्त्रसंहतिःयुद्धंतेनसमाहतः ॥ शस्त्रसंघसमाहतइत्यन्वयपाठः ॥ संघसार्थौतुजंतुभिरित्याभिधानात् प्राण्यारब्धःसमूहःसंघः ॥ यद्वा मेघसंघवदुपचारात्संघइवसंघःशस्त्राणांसंघःसमूहः ॥ शस्त्राणिजन्तुवच्चेष्टन्ते ॥ ६० ॥ हेनृप सुरथ दत्तावधानःशृणु ॥ ततोरक्तबीजवधानंतरंतेप्राग्विषण्णाः त्रिदशाःदेवाःसंप्रतिअतुलमसदृशमपारिमितं हर्षमवापुः ॥ अथचतेषांरक्तबीजादिदैत्यानामसृङ्मदोद्धतःरुधिरपानमदोत्कटः ॥ अतएवमत्तःमदघूर्णितःमातृणांब्रह्माण्यादीनांगणःसमूहःआनंदतःननर्तनृ

सपपातमहीपृष्ठेशस्त्रसंहतितोहतः ॥ नीरक्तश्चमहीपालरक्तबीजोमहासुरः ॥ ६० ॥ ततस्तेहर्षमतुलमवापुस्त्रिदशानृप ॥ तेषांमातृगणो मत्तोननर्तासृङ्मदोद्धतः ॥ ६१ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येरक्तबीजवधोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ विचित्रमिदमाख्यातंभगवन्भवतामम ॥ देव्याश्चरितमाहात्म्यंरक्तबीजवधाश्रितम् ॥ १ ॥

त्यतिस्म ॥ एतेनयुद्धावसानेवीरपानं सूचितम् ॥ वीरपानं तुयत्पानं वृत्तेभाविनिवारणे ॥ रुधिरेऽसृग्लोहितास्ररक्तक्षतजशोणितम् ॥ ६१ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयपुराणे श्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्तीविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायां रक्तबीजवधोष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ हेभगवन् हेसुमेधोमहर्षे हेअमम ममतारहित भवतात्वयामम सुरथस्यशृण्वतः रक्तबीजवधाश्रितं तद्वधविषयं विचित्रमद्भुतमिदं देव्याश्चरितस्यमाहात्म्यं महात्मता आख्यातंकथितम् ॥ रक्तबीजवधस्तेनवाश्रितम् ॥ यद्वा रक्तबीजवधेनएवविष्णुनाश्रितमाश्रितंरक्तबीजवधेनदुष्करणेसंतुष्टेनाविष्णुनाअहोइदमद्भुतमिति श्लाघितमित्यर्थः ॥ यद्वा आकारस्तु पितामहः ॥ आब्रह्मणा श्रितम् आदृतंस्तुतमित्यर्थः ॥ रक्तबीजवधाश्रितमितिपाठे आब्रह्मा

अः विष्णुः उकारस्तु महेश्वरः एषांसमाहारद्वंद्वैकवद्भावो ॥ द्वयोराद्ययोः संधौसवर्णदीर्घः ॥ ततउनासहाऽऽद्गुणः ओइतिप्रातिपदिकम् ॥ ह्रस्वोनपुंसकेप्रा
तिपदिकस्य ॥ उनाश्रितमुश्रितम् ॥ रक्तबीजवधेनातिदुःसाध्येनलीलयादेव्याकृतेनसंतुष्यताउनाब्रह्मविष्णुरुद्रेणश्रितमादृतम् ॥ १ ॥ हेसुमेधःऋषेदेव्या
रक्तबीजेनिपातितेसत्यतिकोपनः शुम्भोनिशुम्भश्चभूयः अत्यधिकंच ॥ भूयःपुनः यत्कर्मसंग्रामलक्षणंकार्यं चकारतदहंसुरथोभूयोधिकंयथास्यात्तथाश्रोतुमिच्छा
मि ॥ पुरुहूंःपुरुभूयिष्ठंस्फारंभूयश्चभूरिच ॥ २ ॥ हेराजन्देव्यारक्तबीजेनिपातितेसतिततोन्येषुचदानवेषु देव्याहतेषुसत्सुशुंभासुरोनिशुम्भश्चासुरःअतुलमनुप
ममर्यादंकोपंक्रोधंचकार ॥ अभ्यामर्दसमाघातसंग्रामाभ्यागमाहवाः ॥ आह्वयंतेत्रस्पर्द्धयेत्याहवः ॥ देव्याहन्यमानंहतंमहासैन्यंविलोक्याथअमर्षंक्रोध

भूयश्चेच्छाम्यहंश्रोतुंरक्तबीजेनिपातिते ॥ चकारशुंभोयत्कर्मनिशुंभश्चातिकोपनः ॥ २ ॥ ऋषिरुवाच ॥ चकारकोपमतुलंरक्तबीजेनिपा
तिते ॥ शुंभासुरोनिशुंभश्चहतेष्वन्येषुचाहवे ॥ ३ ॥ हन्यमानंमहासैन्यंविलोक्यामर्षमुद्वहन् ॥ अभ्यधावन्निशुंभोथमुख्ययासुरसेनया
॥ ४ ॥ तस्याग्रतस्तथापृष्ठेपार्श्वयोश्चमहासुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटाःक्रुद्धाहंतुंदेवीमुपाययुः ॥ ५ ॥

मुद्वमन्उद्गिरन्क्रोधाविष्टःसन् ॥ उद्वहन्नितिपाठेधारयन्सन्निशुम्भःमुख्ययानिजयाअसुरसेनयाआसुरीयासेनातयासहाभ्यधावत् ॥ हन्यमानं वर्त्तमानसामीप्ये
वर्त्तमानवद्वेतिलटःकर्मणिशानच् ॥ यद्यप्युद्वहनंपाणिपीडनंतथापिधात्वनेकार्थतयाधारणमर्थः ॥ अन्यथा सदृशीमुद्वहेत्कन्यामितिवदुद्वहनंपाणिपीडनंस्यात् ॥
॥ ३ ॥ ४ ॥ तस्यनिशुम्भस्याग्रतःपुरस्तात्तथापृष्ठेपश्चाद्भागेतथापार्श्वयोर्वामदक्षिणभागयोः वर्त्तमानाःमहासुराःसंदष्टौष्ठपुटाः रोषदष्टाधरौष्ठाःसंतःदेवींहंतुमुपाययुः
उपसमीपमाजग्मुः ॥ उत्तरौष्ठापेक्षयात्ररोषप्रकरणादोष्ठोऽधरोविवक्षितः ॥ अन्यथाऽभिधानेओष्ठशब्दोधरपर्यायएव ॥ अधरशब्दोप्योष्ठपर्यायएव ॥ यदाहुः ॥
ओष्ठाधरौतुरदनच्छदौदशनवाससीइति ॥ ओष्ठमात्रेधरःस्मृतइतिच ॥ ओष्ठशब्देनपरस्यसंसक्तपिधानंवस्तुउच्यते ॥ ओष्ठःपुटइवओष्ठपुटःसंदष्टओष्ठपुटोयैस्ते ॥
पुटसंश्लेषणे ॥ पुट्यतेसंश्लिष्यतेपुटः ॥ ५ ॥

स्वबलैर्वृतःस्वैरात्मीयैःसैन्यैर्वेष्टितः महावीर्यःमहाप्रभावःशूरःशुम्भोपि प्रथमंमातृभिर्ब्रह्माण्यादिभिःसमंयुद्धंकृत्वा अथकोपात्क्रोधावेशाच्चंडिकांदेवींनिहंतुमाजगाम ॥ शुम्भोनजानातिचंडिकाभगवतींहंतुंनशक्येतिभावमावेदयितुंकोपादित्युक्तम् ॥ ६ ॥ ततोनंतरंतयोरतीवात्यर्थमुग्रंरौद्रंशराणांवर्षंवृष्टिंवर्षतोःशुम्भनिशुम्भयोः देव्यासहयुद्धमासीत् ॥ कयोरिववर्षतोःमेघयोरिव ॥ यथामेघौपृथग्भूतौवर्षतःवृष्टिधाराः ॥ ७ ॥ तथा ताभ्यांशुम्भनिशुम्भाभ्यामस्तान्क्षिप्तान्प्रेरितान्शरान्बाणान्चंडिकादेवीस्वैःशराणामुत्करैःपुंजैः ॥ यद्वा स्वेषामात्मीयानांशराणामुत्करैः ॥ स्वस्याःआत्मनःशराणामुत्करैर्वा ॥ सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपुंवद्भावः ॥ स्यान्निकायःपुंजराशीतूत्करःकूटमस्त्रियाम् ॥ कृविक्षेपेउत्कीर्यंतेउत्कराः ॥ कर्मणिकृ॰ऽरप् ॥ स्तोमैःचिच्छेदखंडयामास ॥ अथचस्रातावसुरौशुम्भनिशुम्भावपिकर्मभूतौअंगेषुतदीयेषुप्रत्यंगंप्रतिरोमकूपं शस्त्रौघैर्बाणाद्यायुधव्यूहैस्ताडयामास ॥ ८ ॥ निशुम्भःनिशितंतीक्ष्णंखड्गंमंडलाग्रंसुप्रभं प्रभामंडल

आजगाममहावीर्यःशुंभोपिस्वबलैर्वृतः ॥ निहंतुंचंडिकांकोपात्कृत्वायुद्धंतुमातृभिः ॥ ६ ॥ ततोयुद्धमतीवासीद्देव्याःशुंभनिशुंभयोः ॥ शरवर्षमतीवोग्रंमेघयोरिववर्षतोः ॥ ७ ॥ चिच्छेदास्तान्छरांस्ताभ्यांचंडिकास्वशरोत्करैः ॥ ताडयामासचांगेषुशस्त्रौघैरसुरेश्वरौ ॥ ८ ॥ निशुंभोनिशितंखड्गंचर्मचादायसुप्रभम् ॥ अताडयन्मूर्ध्निसिंहंदेव्यावाहनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ ताडितेवाहनेदेवीक्षुरप्रेणासिमुत्तमम् ॥ निशुंभस्याशुचिच्छेदचर्मचाप्यष्टचन्द्रकम् ॥ १० ॥

भास्वरंचर्मचफलकमादायगृहीत्वादेव्याः उत्तमंश्रेष्ठंवाहनंसिंहंमूर्ध्निमस्तकेअताडयत् ॥ तडआघातेचुरादिः ॥ निशितंक्ष्णुतंतेजितमितियावत् ॥ सुप्रभमितिखड्गस्यविशेषणंचर्मणश्च ॥ संभवेव्यभिचारेचस्याद्विशेषणमर्थवत् ॥ ९ ॥ निशुम्भेनवाहनेसिंहेताडितेसतिदेवी चंडिकाक्षुरप्रेणक्षुरप्रांत्याकारेणपूरयतिमुखेनानुकरोतिक्षुरप्रोबाणविशेषः ॥ तेननिशुंभस्यउत्तमंश्रेष्ठमसिंखड्गंचिच्छेद ॥ आश्वविलंबेनाष्टचंद्रकंचतेनैवक्षुरप्रेणचिच्छेदैकप्रयत्नेनअसिंचर्मचाविदारयामासेत्यर्थः ॥ अष्टौचन्द्रायस्मिंस्तदष्टचंद्रकंलिखिताष्टचंद्रकमित्यर्थः ॥ यद्वा अष्टःव्यामःचंद्रःकर्पूरोयस्मिन्विलिप्तोस्तितदष्टचन्द्रकम्॥ अशुभ्यामौकर्तरिकः ॥

यद्वा अष्टौ चंद्रांश्चित्रितान् कायतिअष्टचंद्रकम् ॥ अष्टानां चंद्राणां समाहारोष्टचंद्रं तत्कायत्यात्मलक्ष्यत्वेन लिखितं कथयत्यष्टचंद्रकम् ॥ कर्पूरश्चंद्रसंज्ञकः ॥ १० ॥ देव्या चर्मणि द्विधाकृते खड्गे च च्छिन्ने द्विधाकृते सति निशुंभोसुरः देवीं प्रति शक्तिमायुधविशेषं चिक्षेप ययुजे ॥ देवी अभिमुखागतां तामप्यस्य निशुंभस्य शक्तिं च चक्रेण द्विधा चक्रे चिच्छेद ॥ न केवलं तद्द्वयमेव अपितु तदीयां शक्तिमपि चिच्छेद ॥ ११ ॥ अथानंतरं कोपेनाध्मातः कोपाविष्टः कोपाध्मातः कोपाग्नियुक्तः निशुंभः दानवः देवीमुद्दिश्य शूलं जग्राह प्रयुयुजे इत्यर्थः ॥ अथ देवी मुखमायांतं तं चापि शूलं मुष्टिपातेन मुष्टेः प्रहारेण अचूर्णयत् ॥ सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच् इति सत्यापपाशसूत्रेण अवध्वंसने चूर्णप्रातिपदिकाण्णिच् ॥ अवध्वंसितवतीत्यर्थः ॥ अथवा चूर्णप्रेरणसंप्रेरणयोः चुरादिः ॥ शूलं पुंस्यपि ॥ ध्माशब्दाग्निसंयोगयोः कोपेनाध्मातः अग्निदीपितः ॥ कर्मणि क्तः ॥ स्त्रीपुंसयोः स्मृतो मुष्टिः ॥ १२ ॥ अथ सोपि निशुंभोपि गदामादाय गृहीत्वा चंडिकां प्रति चिक्षेप ॥ सापि निशुंभप्रेरिता गदा देव्या कर्तृभूतया त्रिशूलेनाग्निबीजगर्भेण करणेन भिन्ना विदारिता सती

छिन्ने चर्मणि खड्गे च शक्तिं चिक्षेप सोसुरः ॥ तामप्यस्याद्विधा चक्रे चक्रेणाभिमुखागताम् ॥ ११ ॥ कोपाध्मातो निशुंभोथ शूलं जग्राह दानवः ॥ आयांतं मुष्टिपातेन देवी तच्चाप्यचूर्णयत् ॥ १२ ॥ अथादाय गदां सोपि चिक्षेप चंडिकां प्रति ॥ सापि देव्या त्रिशूलेन भिन्ना भस्मत्वमागता ॥ १३ ॥

भस्मत्वमागता भस्म विभूवेत्यर्थः ॥ आविध्याथ गदां सोपीति पाठे सोपि निशुंभोपि चंडिकां प्रति गदां चिक्षेप आविध्याथ ततश्च यदि गदया देवीं विध्याथ निशुम्भस्तर्हि देवीप्रयुक्तत्रिशूलेन भस्मीकरणवर्णनं निशुंभप्रयुक्तगदायाः विफलं स्यात् ॥ देव्या उत्कर्षाभावात् ॥ देवीविषयं व्यथनं गदायामेवेति ॥ त्रिशूलेन गदाया भस्मतास्तु मा वाभूत् किं तया कृतं स्यात् ॥ पाटच्चरलुंटितवेश्मनि यामिकजागरणसंतत्यापि वा किं कृतं स्यादिति ॥ क्वचिदाविध्याथ गदां सोपीति पाठः ॥ आविध्य भ्रामयित्वेत्यर्थः ॥ अत्रापि पाठे गदां भ्रामयामासेत्यर्थाश्रयेन किंचिद्दुष्यति वैदुष्यमिष्यमाणार्थसिद्धेरिति चेन्मतमायुष्मतः ॥ मैवं मंस्थाः शब्दशक्तिस्वाभाव्यादाविद्धो मणिरित्यादौ विध्यतिराङ्पूर्वो पिताडनार्थ एव प्रसिद्धो न तु जातु परिभ्रमणवृत्तिरित्यलं विस्तरेण । प्रकृतमनुसरामः ॥ १३ ॥

ततः गदायांभस्मीकृतायां तदनंतरंपरशुहस्तंपरश्वधपाणिमभिमुखमायांतंतं निशुंभं देवीचंडिकाबाणौघैः शरव्यूहैः आहत्यताडयित्वाभूतलेऽवनितलेऽपातयत् प्रभ्रंशयामास ॥ निशुंभोमूर्च्छांप्रापितोनतावन्मारितोऽस्तीदानीमग्रे ततोनिशुम्भःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकइतिश्रवणात् ॥ १४ ॥ तस्मिन्भीमविक्रमेघोरपराक्रमेनिशुंभेभ्रातरिभूमौनिपतितेमूर्च्छितेसतिभ्राताशुम्भः अतीवसंक्रुद्धः अतितरांक्रोधाविष्टः सन्नंबिकांदेवींहंतुंप्रययौ ॥ १५ ॥ तथातेनप्रकारेणतदातस्मिन्काले अत्युच्चैः रथस्थःरथारूढःसःशुंभःअत्युच्चैःगृहीतपरमायुधैःअतुलैरनुपमैःअष्टाभिर्भुजैर्बाहुभिः अशेषंकृत्स्नंनभःआकाशमंड

ततःपरशुहस्तंतमायांतंदैत्यपुंगवम् ॥ आहत्यदेवीबाणौघैरपातयतभूतले ॥ १४ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौनिशुंभेभीमविक्रमे ॥ भ्रातर्यतीवसंक्रुद्धःप्रययौहंतुमंबिकाम् ॥ १५ ॥ सरथस्थस्तथात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः ॥ भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषंबभौनभः ॥ १६ ॥ समायांतंतमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ ज्याशब्दंचापिधनुषश्चकारातीवदुःसहम् ॥ १७ ॥ पूरयामासककुभोनिजघंटास्वनेनच ॥ समस्तदैत्यसैन्यानांतेजोवधविधायिना ॥ १८ ॥

लंव्याप्याक्रम्यबभौशुशुभे ॥ १६ ॥ देवीचण्डिकातंशुम्भंसंमुखमायांतमागच्छंतंप्रेलोक्यशंखमवादयत्पूरयामास ॥ किंच अतीवातितरांदुःसहंसोढुमशक्यं धनुषःज्यायाधनुरारोपेमौर्व्याःशब्दंटंकारस्वनंचकार ॥ शंखस्वनश्चापस्वनोयुद्धोत्साहंजनयति ॥ मौर्वीज्याशिंजिनीगुणः ॥ आरोपितज्यास्वनार्थंधनुर्ग्रहणम् ॥ धनुःशब्दोर्द्धर्चादित्वात्पुंनपुंसकलिंगः ॥ धनुर्वंशविशुद्धोपिनिर्गुणःकिंकरिष्यति ॥ दुःखेनसह्योदुःसहस्तम् ॥ स्वत्यतीवचनिर्भरे ॥ १७ ॥ समस्तदैत्यसैन्यानांसकलासुरसेनानांतेजसांवधंविनाशंविदधातिकरोतितितेन ॥ यद्वा तेजसांवधस्यविधायः भावेघञ् सोस्त्यस्यसतथोक्तः ॥ तेननिजघंटास्वनेच

ककुभोदशापिदिशः पूरयामाससंवर्द्धयामास ॥ पूरीआप्यायनेदिवादिः ॥ आप्यायनंवृद्धिः हेतुमतिचेतिणिच् ॥ कास्प्रत्ययादाममन्त्रेलिटि ॥ स्वनेनचे
तिचकारेणशंखज्यानिजघंटास्वनैः दिशः पूरयामासेत्येतदुक्तंस्वनत्रयंसमुच्चीयते ॥ तेजःप्रभावेदीप्तौचबलेशुक्रेपिसंस्मृतौ ॥ अधिक्षेपावमानादेःप्रयुक्तस्यपरे
णयत् ॥ प्राणात्ययेप्यसहनंतत्तेजःसमुदाहृतम् ॥ १८ ॥ ततःशंखादिस्वनानन्तरंसिंहः केसरीत्याजिताःवर्तिताःइभानांगजानांमहांतोमदायैस्तैस्तैःदूरीकृतम
त्तेभपदप्रवाहैः ॥ सिंहगर्जनश्रवणाद्गजाःखलुनिर्मदाःस्युः । महानादैः महद्भिःकंठीरवस्यास्यनादैःकंठगर्जनैःगगनमाकाशंपूरयामास ॥ तथैवतैर्महानादैः गांपृ
थ्वींपूरयामास ॥ तथैवदशदिशःपूरयामास ॥ क्वचित्तुगांतथोपदिशोदशेतिपाठः ॥ उपशब्दआधिक्येपूरितशंखज्याघंटानांनादापेक्षयासिंहनादोधिकः
यतोसौगगनादिकंसर्वंपूरयामास ॥ १९ ॥ ततःसिंहनादानन्तरंकालीचामुण्डागगनमाकाशंसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ कराभ्यांपाणिभ्यामाहतवती ॥

ततःसिंहोमहानादैस्त्याजितेभमहामदैः ॥ पूरयामासगगनंगांतथैवदिशोदश ॥ १९ ॥ ततःकालीसमुत्पत्यगगनंक्ष्मामताडयत् ॥ करा
भ्यांतन्निनादेनप्राक्स्वनास्तेतिरोहिताः ॥ २० ॥ अट्टाट्टहासमशिवंशिवदूतीचकारह ॥ तैःशब्दैरसुरास्त्रेसुःशुंभःकोपंपरंययौ ॥ २१ ॥

यद्वा समुत्पत्योड्डीयगगनंक्ष्मां चद्यावापृथिव्यौद्वेअपिकराभ्यामताडयत् ॥ ततः तन्निनादेनद्यावापृथिव्यांघातजनितध्वनिनातेप्राक्उक्ताः शंखज्याघंटासिंह
स्वनाःतिरोहिता आच्छादिताआसन् ॥ अल्पोध्वनिरधिकध्वनिनाहितिरोधीयते ॥ २० ॥ चंडिकाशरीरोत्पन्नाशिवदूतीदैत्यानामशिवंकर्णकटुयथास्यात्तथाअट्टाट्ट
हासमत्युच्चहासंचकार ॥ हप्रसिद्धम् ॥ तैरट्टाट्टहासजनितैः शब्दैर्ध्वनिभिः सुराः त्रेसुः ॥ त्रसुउद्वेगे ॥ उद्वेगमापुः ॥ एत्त्वाभ्यासलोपौ ॥ शुम्भस्तुपरमधि
कंकोपंययौप्राप ॥ अट्टअतिक्रमहिंसनयोः ॥ अट्टनमट्टः अतिक्रमउल्लंघनम् ॥ शत्रूनुलंघ्योल्लंघ्यहसनमट्टाट्टहासः ॥ यद्वा अट्टेननादेनातिक्रमेणहासः
अट्टाट्टहासः ॥ नित्यवीप्सयोरितिवीप्सायांद्विवर्चनम् ॥ कर्मधारयवदुत्तरेष्वितिसुपोलोपः ॥ अट्टट्टहासमितिपाठे अट्टट्टहासः महाहासः शकंध्वादित्वात्पर

रूपत्वम् ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेषुहिंसकेषुहासः ॥ यद्वा अट्टेष्वट्टेषुअतिक्रामत्स्वतिक्रामत्सुहासः ॥ इहकश्चित्त्वाह ॥ अट्टःशकटध्वनिरिति तन्न प्रमाणाभावात् ॥
सएवाह अट्टोतिशयइति तच्चन वीप्सातोन्यत्राट्टशब्दस्यकेवलस्यातिशयार्थतायांप्रयोगाभावात् ॥ यच्चोक्तंतेनैव अट्टःशकटातिशयार्थेष्विति तच्चपापा
त्पापीयःप्रमाणानुपन्यासात् ॥ २१ ॥ हेशुम्भदुरात्मन्त्वंस्वदूतंप्रत्यक्षिपः तिष्ठतिष्ठमावयासीः तत्फलमद्यपश्य ॥ किमतोनिष्ठुरालापेनप्रयत्नोदिता (?)
क्रियाकेवलमुत्तरमत्रेति ॥ यदांबिकादेवीव्याजहारतदातस्मिन्कालेआकाशसंस्थितैर्देवैराकाशस्थैः जयेत्यभिहितेजयशत्रूनभिभवेत्युक्तम् ॥ अथवा
आजियुद्धंकुरुआजयेत्यर्थलेशोज्ञेयः ॥ तिष्ठतिष्ठेतिकोपेसंभ्रमेवाद्विरुक्तिः ॥ २२ ॥ शुम्भेनागत्यढौकित्वाज्वालयातेजसातिभीषणायाशक्तिः मुक्ताप्रेरि
ता साआयांतीसतीचण्डिकयाकर्तृभूतयामहोल्कयासाधनीभतयाशक्त्यानिरस्तानिवारिताभूत् ॥ वह्निकूटाभाअग्निपुंजकांतिः महोल्कयाबृंहदंगारकाष्ठज्वा

दुरात्मंस्तिष्ठतिष्ठेतिव्याजहारांबिकायदा ॥ तदाजयेत्यभिहितंदेवैराकाशसंस्थितैः ॥ २२ ॥ शुंभेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा ॥
आयांतीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया ॥२३॥ सिंहनादेनशुंभस्यव्याप्तंलोकत्रयांतरम् ॥ निर्घातनिःस्वनोघोरोजितवानवनीपते ॥२४॥

लयेत्यपिकश्चिद्व्याख्यत् ॥ ज्वलदीप्तौ ॥ ज्वलितिकसंतेभ्योणः कर्त्तरि ॥ ज्वलतिज्वालः ज्वालाच ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिः शिखास्त्रियाम् ॥
मायानिश्चलयंत्रेषुकैतवानृतराशिषु ॥ अयोघनेशैलशृंगेसीरांगेकूटमास्त्रियाम् ॥ महत्युल्काज्वालायस्याः सामहोल्कानामशक्तिः चंडिकायाआयुधम् ॥
निरस्तः प्रहितोयुक्तः प्रेरितः क्षिप्तउज्झितः ॥ विसृष्टोदवितोदूरीकृतोबाणादिमोक्षणे ॥ २३ ॥ हेअवनीपतेसुरथ यद्यपिशुम्भस्यासिंहनादेनकंठगर्जनेन
लोकत्रयांतरंव्याप्तमजनिष्ट ॥ तथापिसजितवान् शुम्भकृतसिंहनादमतिमहत्तरमपितस्मैमिकमनिर्घातनिःस्वनएवततोप्यधिकतमत्वात्तमभिभूतवानितिभावः ॥
निर्हणनंनिश्चितोघातः मारणंनिर्घातः तस्यनिःस्वनः शब्दः यः खलुदेवींप्रतिशुम्भसैनिकैः समरेरंसावेशतः कंठतः कथितः ॥ तांनिर्जहिनिर्जहिमारयमारयेति

शब्दः समभूत् सनिर्घातनिःस्वनोत्रविवक्षितः ॥ अथवानिश्चयेनयंतिशत्रूनेभिरितिनिर्घाताः खड्गाद्यायुधसमूहास्तेषांनिःस्वनःपरस्पराहतिजनितोध्वनिः ॥ अथवा आकस्मिकएवगगनादत्यायतः ज्योतिःपातोयःसनिर्घातः सनिर्घोषः तस्ययः स्यान्निःस्वनो घोरःभयंकरः निर्घातनिःस्वनइवशुम्भस्यपातइवोत्पातः ॥ अतएवमसुरंजितवान्जिगाय ॥ शुंभो जितवान् प्रकाशप्रकर्षमप्राप्यननाशेत्यर्थः ॥ महाध्वनिर्घावापृथिवीव्यापी निर्धनगगनतःपततियउत्पातोनर्थकरः सनिर्घातः ॥ पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ अथवायस्यप्रथमतः सिंहनादेनलोकत्रयंव्याप्तंसशुम्भः पश्चान्निर्घातस्यदानवनाशकारिणउत्पातरूपस्यैवनिर्गतःस्वनोयस्यस निर्घातनिःस्वनः ॥ अघेनपापेनव्याप्तमुरःप्रधानमंगंतेनउपलक्षितः सन् अजितवान् अभिभतवान्देवीमितिशेषः ॥ यद्वा येनसिंहस्यदेवीवाहनस्यनादेनकंठगर्जने

शुंभमुक्तान्छरान्देवीशुंभस्तत्प्रहितान्छरान् ॥ चिच्छदस्वशरैरुग्रैःशतशोथसहस्रशः ॥ २५ ॥

ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतम् ॥ सतदाभिहतोभूमौमूर्च्छितोनिपपातह ॥ २६ ॥

नलोकत्रयंव्याप्तं सएवंजितवान्सन्लोकेषूत्कृष्टः सन्शुम्भस्यघोरःनिर्घातनिःस्वनः बभूव ॥ महोत्पातःपापात्मनामनभ्युदयकारीत्याहुः ॥ २४ ॥ अथ देवीउग्रैः स्वशरैः आत्मबाणैः शतशः शतंशतं सहस्रशः सहस्रंसहस्रंशुम्भमुक्तान्शरान्चिच्छेद ॥ शरान्स्वशरैरितिचउभयविशेषणंयथायोगंद्रष्टव्यम् ॥ अथशुम्भश्चउग्रैः स्वशरैस्तत्प्रहितान् तयादेव्याप्रहितान् प्रेरितानुग्रान्शतशःशतंशतंशरान्चिच्छेदचिच्छेदचेतिसमत्वमनयोस्तावदित्यर्थः ॥ २५ ॥ साचंडिकादेवीततः शुम्भेनसमरसाम्यतः तदसहमानाअतएवक्रुद्धासतीतंशुम्भंदैत्यंशूलेनायुधेनाभिजघान ॥ शुम्भःतदातस्मिन्काले निहतः ॥ यद्वा तदानिहतस्तयादेव्याआनिहत आसमंतान्नितरांहतःअतएवमूर्च्छितःसन्भूमौनिपपात ॥ मूर्च्छासंजातास्यमूर्च्छितः सतदाहतइतितुच्छेदे देव्याशूलेननिहतःसशुम्भःअनिहतःननिहतःनमारितः नपरासूकृतः ॥ किंतर्हिमूर्च्छितःसन्भूमौनिपपातेत्यर्थः ॥ २६ ॥

ततःपरशुहस्तमित्यत्रप्राक्निशुम्भंदेवीभूतलेऽपातयदित्युक्तं ततस्तस्यपुनरुज्जीवनपूर्वकंसंग्राममंप्रस्तोतुमाहर्षिः ॥ ततःभूतलेपतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःशुम्भेमूर्च्छिते सतिनिशुम्भःप्राङ्मूर्च्छितःपश्चाच्चेतनांसंज्ञांप्राप्यआत्तकार्मुकःगृहीतशरासनःसन्शरैर्देवींचण्डिकांतथाकालींचामुण्डांकेसरिणंसिंहंचआजघान ॥ आङ्योय महनइत्यात्मनेपदविधावकर्मकाधिकारात्सकर्मकत्वेतुनात्मनेपदम् ॥ आजघ्नेविषमविलोचनस्यवक्षइत्यत्रतुस्वांगकर्मकाच्चेतिवक्तव्यात्मनेपदंवक्षसेत्यध्याहृत्य विषमविलोचनस्यवक्षसासहसंगत्यार्जुनःस्वंवक्षःजघ्नेइत्यर्थः ॥ यद्वा विषमविलोचनस्यसमीपोभूत्वार्जुनःस्वंवक्षःआजघ्नेआस्फोटितवानित्यर्थः ॥ २७ ॥ दितेर्जातोदितिजः असुरः दनोर्जातादनुजास्तेषामीश्वरःसनिशुम्भोमायावीपुनश्चबाहूनामयुतंदशसहस्रींकृत्वाअयुतबाहुर्भूत्वाचक्राणामायुधानामयुतेनदशसाहस्र्या

ततोनिशुंभःसंप्राप्यचेतनामात्तकार्मुकः ॥ आजघानशरैर्देवींकालींकेसरिणंतथा ॥ २७ ॥ पुनश्चकृत्वाबाहूनामयुतंदनुजेश्वरः ॥ चक्रायुधेनदितिजश्छादयामासचंडिकाम् ॥ २८ ॥ ततोभगवतीक्रुद्धादुर्गादुर्गार्तिनाशिनी ॥ चिच्छेदतानिचक्राणिस्वशरैःसायकांश्चतान् ॥२९॥ ततोनिशुंभोवेगेनगदामादायचंडिकाम् ॥ अभ्यधावतवैहंतुंदैत्यसेनासमावृतः ॥ ३० ॥

चंडिकांछादयामास ॥ छदसंवरणे ताडयामासेत्यर्थः ॥ रथांगायुधसैन्येषुचक्रंराष्ट्रसमूहयोः ॥ २८ ॥ ततोनंतरंदुर्गार्तिनाशिनीदुरुत्तरदुःखदाविनी ॥ भगवती दुर्गाचण्डिकादेवीक्रुद्धासतीस्वबाणैस्तानिशुम्भेनप्रेरितानिचक्राणिचिच्छेद ॥ किंच निशुम्भप्रहितान्सायकानाशुगांश्चचिच्छेद ॥ दुर्गागहनाकृतिरार्तिः पीडातांनाशयंती सुदुरोरधिकरणेचेतिगमेर्डः ॥ आर्तिःपीडाधनुःकोट्योः ॥ शरेखड्गेचसायकः ॥ षोअंतकर्मणिस्यतिअंतंकरोतिसायकः ॥ २९ ॥ ततःचक्राशुगभंजनतःनिशुम्भःवेगेनगदामादायगृहीत्वादैत्यानांसैन्यैःसमावृतःपरिवृतःसन्चण्डिकांहंतुंताडयितुमभ्यधावत ॥ धावुगतिशुद्ध्योःस्वरितेत्त्वाच्छङआ त्मनेपदम् ॥ जवाहवयोर्वेगः ॥ ३० ॥

आपततआद्रवतएवआगच्छतएवआपतनसमसमयएवतस्यनिशुम्भस्यगदां चण्डिकादेवी शितधारेणतीक्ष्णधारेण खड्गेनमण्डलाग्रेणआशुशीघ्रंचिच्छेद ॥
ततश्चसशुम्भःभग्नगदायुधःशूलमायुधंसमाददेजग्राह ॥ शूलंगृहीत्वाचडिकांहंतुंमाङुढौकेइतिभावः ॥ शितेनिशितेद्वेधारेयस्यसशितधारः समाददे ॥ आ
ङोदोनास्यविहरणेआत्मनेपदम् ॥ यद्वा ञित्त्वादात्मनेपदम् ॥ ३१ ॥ चंडिकादेवीअमरार्दनम् ॥ अर्दहिंसायांचुरादिः ॥ अर्दयतेहिनस्तिअर्दनःनंद्यादित्वा
ल्लयुः ॥ योरनोणिलोपश्च ॥ अमराणामर्द्दनस्तंशूलहस्तंनिशुम्भमायांतमाऽऽच्छितंवीक्ष्यवेगेनसंभ्रमेणस्वेनयथास्यात्तथाआविद्धेनउत्क्षिप्तेनागृहीतेनत्राशूले
नायुधेनहृदिवक्षसिविव्याधताडयामास ॥ व्यधताडने ॥ लिट्यभ्यासस्योभयेषांसम्प्रसारणम् ॥ आविध्येत्युक्तेपि ग्रहिज्यादिनासंप्रसारणम् ॥ हृदीतिप्रकरणा

तस्यापततएवाशुगदांचिच्छेदचंडिका ॥ खड्गेनाशितधारेणसचशूलंसमाददे ॥ ३१ ॥ शूलहस्तंसमायांतंनिशुंभममरार्दनम् ॥ हृदि
विव्याधशूलेनवेगाविद्धेनचंडिका ॥ ३२ ॥ भिन्नस्यतस्यशूलेनहृदयान्निःसृतोपरः ॥ महाबलोमहावीर्यस्तिष्ठेतिपुरुषोवदन् ॥ ३३ ॥
तस्यनिष्क्रामतोदेवीप्रहस्यस्वनवत्ततः ॥ शिरश्चिच्छेदखड्गेनततोसावपतद्भुवि ॥ ३४ ॥

न्निशुम्भस्येतिगम्यते ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थःप्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुवर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ तेनआविध्येतिविवक्षितार्थसिद्धिः ॥ ३२ ॥
देव्याशूलेनभिन्नस्यविद्धस्यतस्यनिशुम्भस्यहृदयाद्वक्षसः सकाशान्महाबलः महाप्राणसमर्थः महावीर्यः महत्तरवीरकर्मादेवींप्रतितिष्ठेतिवदन् अतःक्वयास्यसिम
दग्रतोयेतिभाषमाणःअपरःशूलिनःनिशुम्भादन्यःपुरुषःपुमान्निःसृतःनिरगात् ॥ अपरइतिदेहेभेदनंतुनिशुम्भरूपक्षेत्रज्ञत्वेन ॥ अतएवनपरःअपरइत्यर्थोनु
संधेयः ॥ क्षेत्रज्ञआत्मापुरुषः ॥ पुरुषावात्ममानवौ ॥ ३३ ॥ ततइतिच्छेदः खड्गेनततःअसौआपतदितिच्छेदः ॥ ततोनंतरंदेवीस्वनवदुच्चैस्तरांसशब्दंयथास्या
त्तथाप्रहस्य रेरेतिष्ठतिष्ठमाप्राशर्वाणीतन्मयींमायामुपेत्यमामेवहंतुंपुनरुदेष्यसिउदेहिपुनस्तर्हिप्रहरिष्यामीतिहसित्वातस्यनिष्क्रामतः पुरुषस्यप्राक्तननिशुम्भशरी

रान्निर्गच्छतः निशुम्भदैत्यावतारस्यशिरःमस्तकंखड्गेनचिच्छेद ॥ ततोसौतुनिशुम्भोभुविरणक्षितौअपतत् ॥ ३४ ॥ निशुम्भेमृतेतदन्यांस्तदीयानसुरान्किंचका रदेव्यतःपरमित्यतआहर्षिः ॥ ततःनिशुम्भपतनादनंतरम् ॥ यद्वा ततःनिशुम्भादपरान्कानप्यसुरान् सिंहःदेवीवाहनंपंचास्यःचखादभक्षयामास ॥ कथंभूतान् उग्रान्रौद्रान् ॥ यद्वा उग्रदंष्ट्राभिःक्षुण्णाःसंपिष्टाःशिरोधराग्रीवायेषांतेतान्शिरोधरःशिरोधिः ॥ धरतीतिधरःपचाद्यच् शिरसोधरः ॥ शिरोधरतीतिविग्रहेकर्म ण्यण् (?) ततःसिंहभक्षितेभ्योपरांस्तानसुरान्कालीचामुण्डाचखाद ॥ तथापिसिंहकालीखादितशेषाःयेऽपरेऽसुराःदैत्यास्तान्शिवदूतीचखाद ॥ चंडिकाशरीरतो निष्क्रांताशक्तिःशिवदूतीत्युच्यते ॥ उग्रमितिपाठे रौद्रंभयंकरंयथास्यात्तथादंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरानसुरान्सिंहःकालीशिवदूतीचखादेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ केचिन्महासुराः

ततःसिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् ॥ असुरांस्तांस्तथाकालीशिवदूतीतथापरान् ॥ ३६ ॥ कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाःकेचिन्नेशुर्महासुराः ॥ ब्रह्माणीमंत्रपूतेनतोयेनान्येनिराकृताः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनभिन्नाःपेतुस्तथापरे ॥ वाराहीतुंडघातेनकेचिच्चूर्णीकृताभुवि ॥ ३७ ॥ खंडंखंडंचचक्रेणवैष्णव्यादानवाःकृताः ॥ वज्रेणचैन्द्रीहस्ताग्रविमुक्तेनतथापरे ॥ ३८ ॥

कौमार्याःशक्त्याआयुधेननिर्भिन्नास्ताडिताःसंतःनेशुः ॥ णशअदर्शने ॥ अत्यंतादर्शनमत्रादर्शनंनपश्यंतिस्मप्राणानित्याहुः ॥ अन्येमहासुराःब्रह्माण्याः शक्तेःमंत्रःगुप्तभाषणीयोवर्णमयोनिगमागमाद्योपदेशगम्यःप्रणवादिः ॥ तेनपवित्रीकृतेनतोयेनवारिणानिराकृताःप्रमथादयस्ताः ॥ ३६ ॥ महेश्वरस्येयंमाहेश्व रीतस्याःशूलेनभिन्नाविदारिताःसंतःअपरेदैत्याःरणभूमौपेतुःपतंतिस्मवराहस्य भगवतोविष्णोः शक्तिर्वाराहीतस्यास्तुंडंवक्त्रंपोत्रंवक्त्राग्रंतेनकृतोघातस्ताडनंप्रहारः ॥ तेनकेचिदसुराश्चूर्णिताःभुविपेतुः ॥ ३७ ॥ विष्णोरियंवैष्णवीशक्तिर्देवता तयाचक्रेणवैष्णवायुधेन केचिद्दानवाःखंडंखंडंकृताः खंडत्वप्रकारंप्रापिताः खंडीकृताःशकलीकृताइतियावत् ॥ प्रकारेगुणवचनस्येतिद्विर्वचनम् ॥ खंडखंडमितिपाठेकर्मधारयवद्उत्तरेष्वितिकर्मधारयत्वातिदेशात्सुपोलुक् ॥ खंडसदृशाः

कृताइत्यर्थः ॥ प्रकारोभेदःसादृश्यंच । तदिहसादृश्यंगृह्यते ॥ नन्वत्रदानवइत्येकवचनेनभवितव्यम् ॥ कर्मधारयवदित्यतिदेशेपिखंडाःकृताइतिभवितव्यंपुंल्लिंगेनच ॥
अत्राहुः ॥ खंडशब्दस्यगुणवचनत्वाद्गुणमुक्त्वागुणिनियोवर्त्ततेसगुणवचनइतिगुणवचनस्यलक्षणम् ॥ तस्माद्गुणवचनः विशेषणंचभवतिइतिक्रियाविशेषणानांक
र्मत्वंनपुंसकैकत्वंभवतीतिवक्तव्यमितिनबहुवचनंनापिपुल्लिंगमिति ॥ अन्येत्वाहुः ॥ खंडखंडमितिचयोगोयंचतुरक्षरइति ॥ इंद्रस्यइयंशक्तिरैंद्रीतस्याहस्तान्मु
तेनविमुक्तंप्रेरितंवज्रंतेनअपरेदानवाःविनेशुःविनष्टाः ॥ ३८ ॥ केचिदसुराःमहाहवंयुद्धंप्राप्यकर्मणिल्यब्लोपेपंचमी ॥ केचित्त्वसुराःमहतःआहवात्सकाशा
न्नष्टाःपलाय्यगताः ॥ अपरेनिशुम्भसैन्येऽवशिष्टाअसुराःसर्वेपिकाल्या चामुंडयाचंडिकादेहनिष्क्रांताशिवदूतीतया मृगाधिपःदेवीवाहनंसिंहःतेनच भक्षिताः

केचिद्विनेशुरसुराःकेचिन्नष्टामहाहवात् ॥ भक्षिताश्चापरेकालीशिवदूतीमृगाधिपैः ॥ ३९ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहा
त्म्येनिशुंभवधोनामनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ निशुंभंनिहतंदृष्ट्वाभ्रातरंप्राणसंमितम् ॥ हन्यमानंबलंचैवशुंभःक्रुद्धोब्रवीद्वचः ॥ १ ॥

खादिताः । कर्मणिक्तः ॥ कालीचशिवदूतीमृगाधिपश्च ॥ चार्थेद्वंद्वः ॥ परवल्लिंगंद्वंद्वतत्पुरुषयोः ॥ एवंनिशुंभोनिशुम्भसैन्यंचदेव्यासंग्रामेन्यपाति ॥ ३९ ॥
इतिश्रीमार्कंडेये श्रीराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांनिशुम्भवधोनामनवमोध्यायः ॥ ९ ॥ अथशुंभोदैत्ये
श्वरःप्राणसंमितंप्राणतुल्यंभ्रातरंनिशुंभंदेव्यानिहतंदृष्ट्वाबलंचसैन्यंहन्यमानम् ॥ वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वेतिकर्मणिलटःशानच् ॥ हतंदृष्ट्वाक्रुद्धःसन्देवींवचन
मब्रवीत् ॥ ब्रुविर्द्विकर्मकः ॥ देव्यानिशुंभोनिपातितइतिव्यपदेशमात्रमेतत् सखलुमेप्राणभूतःसचनिहतोहंतमेप्राणाएवहताःकिमतःपरमवशिष्टमिष्टमिति
सूचयितुंप्राणसंमितमित्युक्तम् ॥ १ ॥

शुंभोदेवीमाह ॥ हेदुर्गेदुष्टेसर्वदानवनाशिनि सात्वंगर्वमहंकारंमावहमाआश्रय ॥ कस्माद्गर्वंमाआवह ॥ बलावलेपात् ॥ अवलेपोत्रलेपनंलेपः सम्बंधःअवक्रष्टआश्रितःसंबंधःअवलेपःबलस्यसामर्थ्यस्यावलेपात् ॥ अवलेपस्तुगर्वेस्याल्लेपनेभूषणेपिच ॥ अत्रसम्बन्धार्थः ॥ गर्वार्थेगृह्यमाणेबलावलेपाद्बलगर्वाद्गर्वंमाआवहेत्यनेनान्वयेनविनागर्वाद्गर्वंकरोतीतिवेदाधिक्यंदोषःस्यात् ॥ बलाद्गर्वंमावहेत्येतावतैवनिराकांक्षत्वस्यसिद्धत्वादवलेपादित्यस्याधिकत्वेनवैयर्थ्यंस्यात् ॥ सात्वमित्युक्तं साकेत्याह ॥ यात्वमन्यासांब्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्यातिमानिनीसतीनितरामहंकारवतीसतीयुध्यसे ॥ तदित्थंकथमसित्वमतिमानिनी यदन्यबलेनयुध्यसेनतुस्वबलेनेतिशुम्भाभिप्रायः ॥ युध्यसेचेतिपाठेचशब्दः स्वव्याघातकृतांसमुच्चिनोतिदेव्याः ॥ तथाहि त्वंबलस्यदर्पादौद्धत्याद्गर्वंमाआवह अथचतेबलमेवनास्ति ॥ कुतस्तेबलावलेपःसंगतःबलंतुतदन्यदीयम् ॥ सैषातेव्याहतिः ॥ अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेच अतिमानिनीचेतियद्यन्यबलेनयुध्यसे कुतस्तेतर्ह्यतिमानिनीत्वम् यद्यपिमानिनीत्वंकुतस्तेतर्हियोद्धुमन्यबलाश्रयणंयुज्यतेकर्तुं तस्मादस्माद्व्याघाताच्च तत्समुच्चयप्रसंगोमाभूदिति शुंभाभिप्रायांतरम्

बलावलेपाद्दुष्टेत्वंमादुर्गेगर्वमावह ॥ अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेयातिमानिनी ॥ २ ॥

अतिमानिनिइतिसंबुद्ध्यंतत्वपाठेतुस्पोल्लुंठनमेतत् ॥ त्वंखल्वखिलैरपिशूरमानिभिर्मुख्याक्रियसे ॥ अथतर्हिकथंत्वमन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसे ॥ अतस्तेकुतोमानःकुतस्तरांत्वंमानिनीकुतस्तमांचत्वमतिमानिनीत्याहूयसे ॥ ततस्तरांततस्तमांचमागर्वमावहेतिशुम्भाभिप्रायांतरमेतत् ॥ अथवात्वमसत्यसंधाप्यसियतस्ततोदुष्टासि ॥ हेदुष्टे यदुक्तंत्वया योमांजयतिसंग्रामेयोमेइतित्वयासंग्रामेकिंकृतम् ॥ किंचत्वन्यासांबलमासाद्ययुध्यसे ॥ काल्याचण्डमुण्डौनिहतौ तद्बलंत्वत्सिंहेनसंवृतं रक्तबीजरक्तपानंकालीकिलकलयामास ॥ निशुंभोपिब्रह्माण्यादीनांबलमाश्रित्यनिपातितः ॥ अस्मद्बलान्यपिताभिरेवनिहतानीति तस्मात्संग्रामप्रतिज्ञापिकदर्थिता स्वयेतिसाभूकं हेदुष्टेइतिशुम्भाभिप्रायांतरम् ॥ देवीपार्षदाभिप्रायस्त्वन्यः ॥ बलावलेपा दुष्टेइत्येकंपदंसंबुद्ध्यंतंचैतत् हेबलावलेपाद्दुष्टेहेदुर्गे सात्वंगर्वंदर्पमावहआश्रय ॥ अवलेपोहंकारः ॥ अतसातत्यगमने ॥ आङ्पूर्वःक्षिप् ॥

आसमंतादततिआत् ॥ बलेसैन्येसामर्थ्येचविषयेअवलेपोगर्वस्तेनआत्सततमुपद्रोतुमागतामुपद्रोतायःसबलावलेपाद्दित्यःउपद्रवकारीतस्मिन्विषयेदुष्टाहिंस्रा ॥ तस्याः
संबोधनम् ॥ किंभूतात्वंमालक्ष्मीर्लोकमाता किंविशिष्टंगर्वमन्यासांद्वितीयांतमेतदाकरांतं प्राणिहितमुतास्यहिंसकम् ॥ श्वसप्राणनेअनचेत्यतइत्ययंधातुः ॥ अनिति
(अनःपचाद्यच् अनाय) प्राणिनेहितःअन्यःप्राणिहितं (मु) न्यादि ॥ षोअंतकर्मणि ॥ अदंतत्वात् छांदसोविचूप्रयोगतोभाषायांचस्यात् ॥ तमन्यंप्राणिंहितं
मुन्यादिनस्यतिनअंतंनयतिअसाः ॥ अन्यस्यअसाःअन्यासाःतमन्यासाम् ॥ आकारांतपुंल्लिंगद्वितीयैकवचनांतंपदम् । सोमपामितिवत् ॥ प्राणिहितंमुनिजनरक्षि
णमित्यर्थः ॥ येनगर्वेणसात्विकरक्षणंभवतितंगर्वंकुर्वित्यर्थः ॥ यात्वंबलमाश्रित्ययुध्यसे ॥ किंविशिष्टात्वमतिमानिनी ॥ मानपूजायांमाननंमानःभावेघञ् ॥
सोस्त्यस्य मानिनी अतितरांमानिनीअतिमानिनी अत्यर्थपूजायुक्तेत्यर्थः इत्थमयंदेवीष्टाभिप्रायोदेवीपार्षदैरूहितोवधारणीयः ॥ बलावलेपादुष्टेत्वमितिपाठे बले

देव्युवाच ॥ एकैवाहंजगत्यत्रद्वितीयाकाममापरा ॥ पश्यैतादुष्टमय्येवविशंत्योमद्विभूतयः ॥ ३ ॥

विषयेअवलेपेनगर्वेणआसमंतात्दुष्टाविकृताविरुद्धा॥इतिशुंभानुकूलोप्यर्थः ॥ देव्यनुकूलोर्थस्त्वेषः॥बलावलेपेन अदुष्टाअविकृतेत्युभयत्राप्यर्थभेदोवगंतव्यः ॥२॥
हेदुष्टहेअसूयकहेशुम्भ ॥ अत्रास्मिञ्जगतिभुवनत्रयेपिअहमेकैव ॥ एकमेवाद्वितीयमितिश्रुतेः परमात्मरूपाहमेकैवास्मि ॥ यद्वा अहमहंकाररूपामायाकृतिः
चण्डिकाख्ययाएकाहमस्मि ॥ ममदेव्याःद्वितीयापरानास्ति ॥ अस्तिचेत्कथंचनसामदन्यानैव ॥ हेशुम्भ इतःपश्य ॥ एताःब्रह्माण्याद्याःमद्विभूतयःमय्येवदेव्या
मेवविशंत्यःसंति ॥ ममदेव्याःविभूतयःकायव्यूहसृष्टिसम्पदःपश्य ॥ मृगोधावतिइतिवद्वाक्यार्थरूपंकर्मेहद्रष्टव्यम् ॥ एताःशक्तयःमत्कायव्यूहासिद्धिसंसिद्धसृष्टिसम्पदः
मद्विभूतयःमदवताराः मय्येवविशंत्यःइतियत्तत्पश्येत्यर्थः ॥ यद्वा जगदेवजगतीएकैवाहंजगती एकैवजगतीअहम् ॥ अत्रऐक्येसतिअत्रत्यामेकस्यांमयिजगत्याऐक्ये
नस्थितायांसत्यांमत्तोजगतीतःसकाशाज्जगतीतोमत्तःसकाशाच्चापराद्वितीयाव्यक्तिःकाममस्यात ॥ नकापि ॥ तस्मान्मज्जगत्योरैक्यात् ॥ हेदुष्टहेअसूयकइतः

पश्य ॥ जगतोनाहमन्यास्यांस्यान्मदन्यज्जगच्चन ॥ जगतोममचाप्यैश्याद्द्वयाक्तिरन्याततोस्तुका ॥ अहंचजगतीचैकाजगतीमन्मयीयतः ॥ दुग्धवद्दधिचाप्येकंदधिदुग्धमयंयतः ॥ दुष्टेति परस्त्रीलोलुपत्वेनस्वस्त्रीत्यक्ताधवैर्यतः ॥ हंतिवैवस्वतोराजानृणामायुःशतंचतत् ॥ मद्वाक्यंहिशिवेनोक्तंत्वयात्यक्तंदुरात्मना ॥ अतस्त्वांशुम्भहन्म्याजौहतदैवंहतप्रभम् ॥ इत्यभिप्रायतोदेव्याहेदुष्टेत्यभ्यभाषितः ॥ अथवैतन्नबोध्यंचेत् फलव्यक्तिर्भविष्यति ॥ ३ ॥ हेसुरथततःमय्येवाविशंत्यःसंतिशक्तयः इत्युक्तेरनंतरंताः समस्ताः अष्टौब्रह्माणीप्रमुखाः शक्तयःदेव्यः देवतास्तस्याआद्यायाःदेव्याः चण्डिकायाः एवतनौशरीरेलयमैक्यंजग्मुस्तदाअम्बिकादेवीएकैवासीत्अद्वितीयांबिकैवातिष्ठत्एकैवजाता ॥ ४ ॥ हेशुम्भइहरणक्षितौअहंचण्डिकादेवीबहुभिरनेकैःयैःकृत्वाविभूत्याविभवेनविभुत्वेनव्याप्

ऋषिरुवाच ॥ ततःसमस्तास्तादेव्योब्रह्माणीप्रमुखालयम् ॥ तस्यादेव्यास्तनौजग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ॥ ४ ॥ देव्युवाच ॥ अहंविभूत्याबहुभिरिहरूपैर्यदास्थिता ॥ तत्संहृतंमयैकैवतिष्ठाम्याजौस्थिरोभव ॥ ५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंदेव्याःशुंभस्यचोभयोः॥ पश्यतांसर्वदेवानामसुराणांचदारुणम् ॥ ६ ॥

कत्वेनैश्वर्येणवायद्बहुत्वमास्थिताअंगीकृतवत्यस्मितद्बहुत्वंमयासंहृतम् ॥ तस्मादहमेकैवतिष्ठामित्वमाजौयुद्धेस्थिरोभव ॥ यत्तदितिबहुत्वसामान्यमपेक्ष्यैकवचनम् ॥ आस्थितेतिगत्यर्थाकर्मकसूत्रेणातिष्ठतेःकर्त्तरिक्तः ॥ आजौइतिपदंकाकाक्षिगोलकन्यायेनोभयत्राभिसम्बध्यम् ॥ अहमेकैवतिष्ठाम्याजौत्वंस्थिरोभवेति ॥ ५ ॥ ततोनंतरंदेव्याःशुम्भस्यचउभयोःयुद्धंप्रववृतेप्रावर्तिष्ट ॥ कीदृशंसर्वेषांदेवानामसुराणांचपश्यतामालोकयतामुभयेषांदारुणंभयंकरम् ॥ यदिशुम्भोजेष्यतितदादेवानांशुम्भतोभयंस्यात ॥ यदिचदेवीजेष्यतितदाऽसुराणांदेवीतःभयंस्यात् ॥ तस्मादुभयेषांदारुणम् ॥ यद्वा ॥ पश्यतामित्युक्तत्वाद्द्रष्टृणांभयहेतुस्तद्युद्धमित्यर्थः ॥ उभयशब्दःसंख्यावाचित्वात्सर्वतोमत्वावाच्यलिंगतावगंतव्या ॥ ६ ॥

भूयः बहुतरमित्यर्थः भूपेतिपाठेसुरथस्यसम्बोधनम् ॥ हेभूपसुदारुणैः बाणवृष्टिभिस्तयोर्देव्याःशुम्भस्यचयुद्धमभूत् ॥ ततश्चउभयोर्देव्याःशुम्भस्यचपद्धि
गन्तदिहस्यादितिहोमशब्दस्यस्त्रीपुँल्लिंगम् ॥ तथातद्वत्शितैस्तेजितैस्तीक्ष्णैः शस्त्रैःसुदारुणैःसुष्टुभयंकरैःखड्गादिभिःहस्ताग्रग्राह्यैरायुधैःसर्वलोकभयंकरंयुद्धम
भूत् ॥ तथाशितैःसुदारुणैःघोरतरैरस्त्रैश्चमन्त्रवद्भिःसायकैःक्षेप्तव्यैः ॥ आयुधभेदादेर्युद्धभेदः ॥ आयुधसाम्याद्युद्धसाम्यम् ॥ तथास्त्रैश्चैवेतिपाठेसएवार्थः ॥
तुल्यजातीयैरायुधैस्तौयुयुधातेइत्यर्थः ॥ ७ ॥ अथअंबिकादेवीदैत्येंद्रविषयेयानिशतंशतंशतशः दिव्यानिदिविभवानिदिव्यानिसमंत्राणिसदैवतानिअस्त्राणिमुमु
चे प्रयुक्तवती ॥ तानिदैत्येंद्रः शुम्भस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः तत्तदस्त्रविध्वंसिभिरस्त्रैर्बभंज ॥ भञ्जोआमर्द्दने ॥ योगेनखंडयामास ॥ आग्नेयास्त्राणिवारुणा

शरवर्षैःशितैःशस्त्रैस्तथास्त्रैश्चैवदारुणैः ॥ तयोर्युद्धमभूद्भूयःसर्वलोकभयंकरम् ॥ ७ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिशतशोमुमुचेयान्यथांबिका ॥ बभं
जतानिदैत्येंद्रस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः ॥ ८ ॥ मुक्तानितेनचास्त्राणिदिव्यानिपरमेश्वरी ॥ बभंजलीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः ॥ ९ ॥
ततःशरशतैर्देवीमाच्छादयतसोसुरः ॥ साचतत्कुपितादेवीधनुश्चिच्छेदचेषुभिः ॥ १० ॥

स्त्रैर्विघ्नितानिवारुणास्त्राणिवायव्यास्त्रैर्विघ्नितानि वायव्यास्त्राणि पवनाशनपन्नगास्त्रैर्विघ्नितानि पन्नगास्त्राणि गरुडास्त्रैरित्थमन्यान्यपिप्रत्यस्त्राण्यस्त्रशस्त्रसिद्धान्यव
गंतव्यानि ॥ धुम्रागपागुदक्प्रतीचोयत् शैषिकः ॥ मुमुचेमुचॢमोक्षणे ॥ तेषामंबिकाप्रयुक्तानांप्रतीघातः विघातः ॥ उपसर्गस्यघञ्यमनुष्येबहुलंदीर्घः ॥
तस्यकर्तॄणिप्रत्यस्त्राणितैः ॥ जनिकर्त्तुःप्रकृतेलिंगात्समासः ॥ ८ ॥ परमेश्वरीचण्डिकातेनमुक्तानिप्रेरितानिदिव्यानिदिविभवानिउग्रहुंकारोच्चारणादिभिर्ली
लयैवाप्रयत्नेनैवबभंजभनक्तिस्म ॥ आदिशब्दादस्त्रैश्च ॥ उग्रःरौद्रः ॥ सएवहुमितिरोषेणोच्चारणंशब्दस्तदादिभिरस्त्रैः ॥ परमाईश्वरीपरमेश्वरी ॥९॥ ततःदिव्या
स्त्रभंजनानंतरंसःअसुरःशुम्भःदेवींचण्डिकांशराणांशतैरसंख्यातैः शरसहस्त्रैश्चाच्छादयत ॥ छदसंवरणेचुरादिः पिहितैआङ्पूर्वः लङ्णिचश्चेत्यात्मनेपदम् ॥

साचदेव्यपितत्कुपितातादितिहेतौपृथक्पदम् ॥ तस्माच्छरशतैराच्छादनाद्धेतोः कुपितासती इषुभिर्बाणैर्धनुश्चापं शुम्भस्यशरासनंचिच्छेद ॥ इषुभिरितिबहुवचनंपुनःपुनर्धनुश्छेदं पुनःपुनर्द्धनुर्ग्रहणंसूचयितुमाश्रितमन्यथैकस्यधनुषश्छेदेकर्त्तव्येधनुश्छेदंचेषुणेत्येवब्रूयादनंतामोघशक्तित्वाद्देवीषोः ॥ १० ॥ अथदैत्येंद्रःशुम्भःधनुषिशरासनेदेव्याछिन्नेसतितथाप्रकारेण शक्तिमायुधमाददेजग्राह ॥ अथदेवीअस्यशुम्भस्यकरेस्थितांप्रेषयितुंगृहीतांतांशक्तिमपिचक्रेणायुधेनचिच्छेद करोत्थितामितिपाठे करादुत्थितांउदयंयांतीम् ॥ अपिशब्दउक्तसमुच्चये ॥ प्रागूधनुश्चिच्छेदतदनुशक्तिमपि समाददेइत्यपिपाठेसएवार्थः ॥ ११ ॥

ततःशक्तिच्छेदनानंतरंदैत्यानामधिपाः धूम्रलोचनादयः तेषामीश्वरःशुम्भः खड्गं चन्द्रहासमुपादायभानुमत्किरणयुक्तंशतचन्द्रंशतंलिखिताःचन्द्राःयस्मिन्फलके

छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रस्तथाशक्तिमथाददे ॥ चिच्छेददेवीचक्रेणतामप्यस्यकरेस्थिताम् ॥ ११ ॥ ततःखड्गमुपादायशतचंद्रंचभानुमत् ॥
अभ्यधावततांहंतुंदैत्यानामधिपेश्वरः ॥ १२ ॥ तस्यापततएवाशुखड्गंचिच्छेदचंडिका ॥ धनुर्मुक्तैःशितैर्बाणैश्चर्मचार्ककरामलम् ॥ १३ ॥
अश्वांश्चपातयामासरथंसारथिनासह ॥ हताश्वःसतदादैत्यश्छिन्नधन्वाविसारथिः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरमंबिकानिधनोद्यतः ॥ १४ ॥

तत्फलंचगृहीत्वा तांदेवींहंतुमभ्यधावत ॥ १२ ॥ चण्डिकादेवीतस्यआपततएष्यतएवशुम्भस्यआशुतत्क्षणएवधनुर्मुक्तैश्चापात्सकाशान्निर्गमितैःशितैस्तीक्ष्णैर्बाणैरर्ककरामलमर्ककरैःसंगतैरालिप्तत्वात्प्रतिफलितार्ककिरणत्वादमलंखड्गंचिच्छेद ॥ अथचबाणैरर्ककरामलंप्रतिफलितैरर्कस्यकरैःसहसंपर्कलाभादमलंफलकंचाचिच्छेद ॥ बाणैरितिबहुवचनात् खड्गंचूर्णयांचकारेतिसूच्यते ॥ १३ ॥ नकेवलंखड्गंचर्मचाचिच्छेद ॥ अपितुअश्वांश्चच्छित्त्वाशरैःपातयामास ॥ सारथिनासहरथंचपातयामासव्यत्यस्तावयवंचकार ॥ तदासदैत्यः घोरंभयंकरंमुद्गरंघनंजग्राह । कीदृशःहताश्वःनिहतरथवाहनःछिन्नधन्वा छिन्नंधनुर्यस्य बहुव्रीहौधनुषश्चेत्यनङ्समासांतः ॥ विसारथिः सारथिरहितः ॥ अंबिकायानिधनेउद्यतः कृतोद्यमः ॥ १४ ॥

सा देवीनिशितैस्तीक्ष्णैःशरैरापततः प्रहर्तुमिच्छतःशुम्भस्यमुद्गरमायुधविशेषंचिच्छेद ॥ तथापिच्छिन्नमुद्गरोपिवेगवान्वेगधारीमुष्टिमुद्यम्यऊर्ध्वीकृत्यतांदेवी
मभ्यधावत् ॥ सत्तैंस्त्वरितायांगतौधावादेशः ॥ १५ ॥ सदैत्यपुंगवः शुम्भो देव्यावक्षसिमुष्टिंरत्निबद्धांगुलिसंनिवेशंपातयामास प्रयुक्तवान् ॥ अक्लीवेमुष्टिरत्नी
द्वौ ॥ पुमान्गौःपुंगवः गोरतद्धितलुकीतिटच्समासांतः ॥ दैत्यःपुंगवइवबलवान् ॥ स्युरुत्तरपदेव्याघ्रपुंगवर्षभकुंजराः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठार्थगो
चराः ॥ उपमितंव्याघ्रादिभिःसामान्याप्रयोगेसमस्यते ॥ सातदादेवीतलेनकरतलेनतंशुम्भमपिउरसिवक्षस्यताडयत् ॥ अस्त्रीतलमधोदेशेस्वरूपेपृष्ठतस्तलम् ॥
वितस्तौचचपेटेचततोऽज्यारक्षणेतलम् ॥ १६ ॥ सदैत्यानांराजाशुम्भः ॥ राजाहःसखिभ्यष्टच् ॥ देवीकृततलप्रहारेणचपेटघातेनअभिहतः वक्षसिताडितः

चिच्छेदापततस्तस्यमुद्गरंनिशितैःशरैः ॥ तथापिसोऽभ्यधावत्तांमुष्टिमुद्यम्यवेगवान् ॥ १५ ॥ समुष्टिंपातयामासहृदयेदैत्यपुंगवः ॥
देव्यास्तंचापिसादेवीतलेनोरस्यताडयत् ॥ १६ ॥ तलप्रहाराभिहतोनिपपातमहीतले ॥ सदैत्यराजःसहसापुनरेवतथोत्थितः ॥ १७ ॥
उत्पत्यचप्रगृह्योच्चैर्देवींगगनमास्थितः ॥ तत्रापिसानिराधारायुयुधेतेनचंडिका ॥ १८ ॥

महीतलेनिपपात ॥ अथसदैत्यराजः सहसावेगेनअतर्क्येणबलेनचपुनः तथैवनिपतनात्प्रागिवउत्थितः उदस्थादुच्चैःस्थितिमाप ॥ १७ ॥ महीतलादु
त्पत्यउड्डीयदेवींप्रगृह्यगृहीत्वाउच्चैर्गगनमाकाशमास्थितःआरूढः ॥ आङ्पूर्वात्तिष्ठतेःसकर्मकाद्गत्यर्थाकर्मकसूत्रेणकर्त्तरिक्तः ॥ आस्थितवान् आङःस्थः
प्रतिज्ञानमर्थः ॥ गगनंस्थानत्वेनप्रतिज्ञातवान् ॥ तत्रापिगगनेपिसाचंडिकानिराधारानिरधिकरणासत्येवतेनसहयुयुधे ॥ यद्वा निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निश्चय
श्चाबाध्याध्यवसायः ॥ निराधाराअहमेवसर्वशक्तिसमन्विताशत्रुमुपसंहरिष्यामीतिनिश्चयज्ञानाधारा ॥ यद्वा चंडिकाशब्दब्रह्मरूपतयाआकाशस्थितयासाधा
रत्वादनिराधारा ॥ १८ ॥

तदागगनारोहणकालेप्रथमंखेआकाशेदैत्यः शुम्भः चण्डिकाचदुर्गापरस्परंनियुद्धंबाहुयुद्धंनामप्रधनंचक्रतुः चक्राते ॥ कीदृशंनियुद्धं सिद्धाश्चमुनयश्चासिद्धमुनयः ॥ ननुचद्वंद्वेपिपूर्वस्यात् नैवत प्राप्तस्यचबाधास्येयेपि ॥ (?) यद्वा सिद्धैः सहितामुनयः तेषांविश्वावसुप्रभृतीनांमुनीनांनारदादीनांपश्यतांविस्मयस्याश्चर्यस्यकरकंजनकम् ॥ इहकेचित्सिद्धमपनीययुद्धंपेठुः ॥ नियुद्धंनामयुद्धं प्रथमंचक्रतुरित्यर्थः ॥ केचित्तुप्रथममपनीयप्रधनंपेठुः ॥ कर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्वेभवतः समासवच्चबहुलमितिसुडमौ ॥ परस्यक्रियायांपरःकरोतिपरस्यापिपरः परस्परम् ॥ १९ ॥ अम्बिकादेवीतेनशुम्भेनसहसुचिरंचिरतरंकालंनियुद्धंकृत्वा ततोनन्तरंतंशुम्भमुत्पात्यउत्क्षिप्यचरणमुद्धृत्यभ्रामयामास ततोभ्रामयित्वातंशुम्भंवलयाकारेणोर्ध्वतःभ्रामयित्वाधरणीतलेचिक्षेपपातयामास ॥ इहभ्रमणेअमं

नियुद्धंखेतदादैत्यश्चंडिकाचपरस्परम् ॥ चक्रतुःप्रथमंसिद्धमुनिविस्मयकारकम् ॥ १९ ॥ ततोनियुद्धंसुचिरंकृत्वातेनांबिकासह ॥ उत्पात्यभ्रामयामासचिक्षेपधरणीतले ॥ २० ॥ सक्षिप्तोधरणींप्राप्यमुष्टिमुद्यम्यवेगितः ॥ अभ्यधावतदुष्टात्माचंडिकानिधनेच्छया ॥ २१ ॥

तत्वान्मित्वान्मितांहस्वइतिहस्वत्वम् ॥ भ्रमयामासेतिसभ्यःपाठः ॥ यद्वा वेत्यनुवर्त्यमितांहस्वः साचव्यवस्थितविभाषा ॥ तेनक्वचित्प्रयोगेपुराणादौसंक्रामयतीतिवद्भ्रामयामासेत्यपिसभ्यएव ॥ इहउत्पायउत्पात्यउत्क्षिप्येतिपाठत्रयम् ॥ भ्रमुअनवस्थानेणेरयादेशः ॥ क्षिपप्रेरणेलिट् ॥ २० ॥ देव्याक्षिप्तः सदुरात्मा शुम्भः धरणींप्राप्यवेगितः संजातवेगः सन् ॥ वेगतइतिपाठे वेगात् ॥ वेगवानितिवापाठः ॥ चण्डिकानिधनेच्छयामुष्टिमुद्यम्यउत्क्षिप्यउद्यतंकृत्वाभ्यधावत ॥ देवीत्यर्थउच्यते ॥ चण्डिकायाःसकाशात्प्राप्तव्यंयत्निधनंमरणंतत्रेच्छयायतः अभ्यागच्छत् ॥ अथात्ययेपलाय्यचेद्गच्छेदसौनाम्रियेतैवेति ॥ दुष्टआत्मास्वभावोयस्यसः ॥ आत्मायत्नोधृतिर्बुद्धिःस्वभावोब्रह्मवर्ष्मच ॥ २१ ॥

सर्वेषांदैत्यानांजनेश्वरं राजानंशुम्भंततोदेवीवक्षसिउरसिशूलेनभित्त्वाविदार्यजगत्यांभूमौपातयामास ॥ जगतीजगतीच्छन्दोविशेषेपिक्षितावपि ॥ २२ ॥
देव्याः शूलमायुधंतस्याग्रंतेनविक्षतः हतः क्षिणुक्षणुहिंसायां द्वावपिणांतौतनादी ॥ तेनक्षितःक्षतइतिपाठद्वयम् ॥ कर्मणिक्तः ॥ अनुदात्तोपदेशवनतितनो
त्यादीनामनुनासिकलोपोझलिक्ङिति ॥ सशुम्भः गतासुः निर्गतप्राणः सन्उर्व्यांभूमौपपात॥ किंकुर्वन्सकलांदेवींपृथ्वींचालयन् ॥ कथंभूतांपृथ्वीं अब्धयश्चद्वीपा
श्चतैःसहवर्त्तमानाम् ॥ पुनःकीदृशीं सपर्वतांपर्वतैः सहवर्त्तमानाम् ॥ चालयन्निति ॥ चलकम्पने णिचिकम्पनेचलिर्मित् ॥ वायुश्चलयतिवल्लीमीषत्कम्पयति ॥
अन्यत्रनमित् वायुश्चालयतिघनश्रेणींदेशान्तरंप्रापयतीत्यर्थः ॥ अत्रतुस्थानांतरप्रापणंधात्वर्थः ॥ तेनात्रमित्त्वाभावात्ह्रस्वत्वाभावः ॥ कश्चिदाह ॥ चलनंचालः
तंकरोतिणिच्लटःशतृप्रत्ययः प्रयोजकव्यापाराभावाण्णिचोत्रासंभवादिति तन्न ॥ मृतस्यापिउपचारात्स्वाभाव्याद्वाप्रयोजकव्यापारसंभवात् ॥ मृतः पुत्रोमात

तमायांतंततोदेवीसर्वदैत्यजनेश्वरम् ॥ जगत्यांपातयामासभित्त्वाशूलेनवक्षसि ॥ २२ ॥ सगतासुःपपातोर्व्यांदेवीशूलाग्रविक्षतः ॥ चाल
यन्सकलांपृथ्वींसाब्धिद्वीपांसपर्वताम् ॥ २३ ॥ ततःप्रसन्नमखिलंहतेतस्मिन्दुरात्मनि ॥ जगत्स्वास्थ्यमतीवापनिर्मलंचाभवन्नभः ॥ २४ ॥
उत्पातमेघाःसोल्कायेप्रागासंस्तेशमंययुः ॥ सरितोमार्गवाहिन्यस्तथाशुंभेनिपातिते ॥ २५ ॥

रंरोदयतिधनमानंदयतीतिवन्मृताचेतनयोरप्यस्त्येवप्रयोजकव्यापारइतिप्रागुक्तएवमित्त्वभावाभावोपायआश्रयितव्यः ॥ २३ ॥ देव्यातस्मिन्दुरात्मनिशुम्भेहतेस
तिततोहेतुतः अखिलंविश्वंप्रसन्नमभवत् ॥ तथाहि ॥ जगल्लोकः स्वास्थ्यमनाकुलत्वमतीवअतितरामाप ॥ नभः आकाशंचनिर्मलंनिष्पांसुअभवत् ॥ विश्वमशेषं
कृत्स्नंसमस्तनिखिलाखिलानिनिःशेषम् । विष्टपंभुवनंजगत् ॥ २४ ॥ प्राक्शुम्भमरणात्पूर्वंसोल्काः उल्कासहिताःयेउत्पातमेघाःदेवलोकशुभायचागताः ॥ शांति
मगमन्नितिभावः ॥ उल्काज्वाला ॥ यदाहुः ॥ लंकाशेफालिकाटीकाधातकीपञ्जिकाढकी ॥ सिध्रकासारिकाहिक्काप्राचिकोल्कापिपीलिका ॥ देव्याशुंभे
निपातितेसतितथाअनाकुलाःसरितःनद्यःमार्गवाहिन्यःमार्गाददूरगाआसन् ॥ पूर्वमाकुलत्वादुत्पथगामिन्यःअधुनातुतद्वैपरीत्यमितास्ताइतिभावः ॥ २५ ॥

देव्यातस्मिच्छुम्भेनिहतेसातिततोहेतुतःसर्वदेवगणाः इंद्रादयःहर्षनिर्भरमानसाःनिःशेषेणभरःपोषः पूर्णतायत्रतानिनिर्भराणिहर्षेणनिर्भराणिमानसानियेषांते बभूवुः ॥ अथचगंधर्वाःहाहाहूहूप्रभृतयःललितंमनोहरंयथास्यात्तथादेव्याःपराक्रमंजगुःगायंतिस्म ॥ २६ ॥ गीतमुक्त्वावाद्यंनृत्यंचाह ॥ देवगणविशेषाःअवादयन्तथान्येएवाप्सरोगणाःननृतुःनृत्यंतिस्म ॥ वाताःपुण्याःशैत्यमांद्यसौरभ्ययुक्ताःववुः वांतिस्मपुण्याःरजःशून्याश्च ॥ तथादिवाकरःसूर्यःसुप्रभःसुतेजस्कःअभूत् ॥ २७ ॥ अग्नयःआहवनीयादयःशान्ताः निर्मलाःसंतःजज्वलुःज्वलंतिस्म ॥ ज्वलदीप्तौ ॥ लिट्उस् ॥ शुंभेनिहतेयज्ञाःप्रवृत्ताइत्यर्थः ॥ दिग्जनितस्वनाउत्पातशब्दाःशांताःउपशांतिमगुः ॥ यद्वा दैत्यार्द्दितदेवादिहाहाकारस्वनाःशांताइत्यर्थः ॥ २८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयेराजाधिराजतोमरान्वयश्रीशंतनुविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांशुंभवधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

ततोदेवगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥ बभूवुर्निहतेतस्मिन्गंधर्वाललितंजगुः ॥ २६ ॥ अवादयंस्तथैवान्येननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ववुःपुण्यास्तथावाताःसुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥ २७ ॥ जज्वलुश्चाग्नयःशांताःशांतादिग्जनितस्वनाः ॥ २८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येशुंभवधोनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ देव्याहतेतत्रमहासुरेंद्रेसेंद्राःसुरावह्निपुरोगमास्ताम् ॥ कात्यायनींतुष्टुवुरिष्टलंभाद्विकासिवक्त्राब्जविकासिताशाः ॥ १ ॥

॥ देव्याचण्डिकयातत्रसंग्रामेमहासुरेंद्रेशुम्भेहतेसतिसेंद्राइन्द्रसहिताः वह्निपुरोगमाः अग्न्यादयःसुरादेवाइष्टलाभात्शुम्भनिहतलक्षणात्सन्तुष्टाः अतएवविकासिवक्त्राःदीप्तवदनाःप्रसन्नमुखाः सुष्ठुविकासिताआशादिशोयेषांतेतांशुंभमर्दिनींकात्यायनींचण्डिकांतुष्टुवुः ॥ ष्टुञ्स्तुतौ ॥ विकाशिवक्त्राब्जविकाशिताशाइतिपाठे ॥ काशृदीप्तौ ॥ तालव्यांतः ॥ काशनंकाशःकाशोयेषांतानिकाशीनि विकाशीनिवक्त्राण्येवअब्जानिकमलानियासांताः विकाशिवक्त्राब्जाः काशःसंजातोयासांताःकाशिताः विशेषेणकाशिताश्चआशाश्चविकाशिताशाः ॥ काशितांसाइतिपाठेसुराइष्टलाभाद्विकाशिवक्त्राब्जाःविकाशितांसाश्चभवंति ॥ अंसोभुजशिरः ततःकर्मधारयः ॥ महांतोसुरास्तमिंद्रेश्रेष्ठे कतोमहर्षिस्तस्यापत्यंस्त्री गर्गादि

पाठात्कात्यशब्दाद्गर्गादियञंतात्सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतिष्फः पित्त्वात्ङीष् ॥ फस्यायनादेशः कात्यायनी ॥ १ ॥ देवाऊचुः ॥ देवींस्तोतुंस्तवोपयोगीनिवा
क्यानिउक्तवंतः प्रपन्नाअनन्यशरणाःशरणार्थिनःभक्तिनम्रास्तेषामार्तिंपीडांहरतीतिप्रपन्नार्त्तिहरा ॥ हरतेरनुद्यमनेच्छ्रत्रियांटाप् ॥ हेप्रपन्नार्त्तिहरेदेवित्वंप्रसी
दप्रसन्नाभव ॥ पाघ्रादिनासदेःसीदभावः ॥ हेअखिलस्यजगतःमातःजननित्वंप्रसीद ॥ हेविश्वस्यईश्वरिव्यापिकेत्वंप्रसीद ॥ हेदेवित्वंविश्वंपाहिलक्ष्मीरूपेण
सर्वंजगद्रक्ष ॥ हेदेवित्वंचराचरस्यजगतःईश्वरीविष्णुमायात्मतयाव्यापिकासि ॥ चराश्चाचराश्चचराचरम् ॥ सर्वोद्वंद्वोविभाषैकवद्भवति ॥ अन्यथाचरगतौ
पचाद्यच् ॥ चरिचलिपतिवदीनामच्याक्चाभ्यासस्येत्यनेनचराचरम् ॥ जंगमात्मकमेवस्यान्नाजंगममपि ॥ यदाहुः ॥ चरिष्णुजंगमचरंत्रसमिंगंचराचरम् ॥

देवाऊचुः ॥ ॥ देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदप्रसीदमातर्जगतोखिलस्य ॥ प्रसीदविश्वेश्वरिपाहिविश्वंत्वमीश्वरीदेविचराचरस्य ॥ २ ॥ आधार
भूताजगतस्त्वमेकामहीस्वरूपेणयतःस्थितासि ॥ अपांस्वरूपस्थितयात्वयैतदाप्यायतेकृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ॥ ३ ॥ त्वंवैष्णवीशक्तिरनं
तवीर्याविश्वस्यबीजंपरमासिमाया ॥ संमोहितंदेविसमस्तमेतत्त्वंवैप्रसन्नाभुविमुक्तिहेतुः ॥ ४ ॥

॥ २ ॥ हेदेवित्वंयतःहेतोः पृथिवीस्वरूपेणस्थितासि ॥ अतःजगतः विश्वस्याधारभूतात्वम् एकैवनान्या ॥ हेअलंघ्यवीर्येलंघितुमशक्यबले ॥ अपांस्वरू
पस्थितयात्वयैवएकयाएतत्कृत्स्नंजगदाप्यायतेसर्वमाप्यायते ॥ प्यायीवृद्धौ णिचूकर्मणिलट् ॥ अपांजलानांस्वरूपेणस्थितयात्वया ॥ ३ ॥ हेदेवित्वम
नन्तवीर्याअक्षयबला ॥ वैष्णवीविष्णुसंबंधिनीशक्तिरसियथाशक्त्याविष्णुर्भगवानशेषलोकान्पालयतिसाविष्णुसामर्थ्यलक्षणात्वमेवेतिभावः ॥ विश्वस्य
बीजंकारणंयल्लोकवेदप्रसिद्धंसापरमाव्यापिनीमहामायात्वमेवासि ॥ परमाउत्कृष्टादुत्तराशक्तिर्नत्वदन्यासेतिभावः ॥ हेदेवित्वयामाययाएतत्समस्तंविश्वंसं
जातमोहंकृतंमोहितंममतायत्तंकृतम् ॥ देवित्वंवैप्रसिद्धाज्ञानवैराग्यरूपाउपनिषत्परमात्मतत्त्वावगमस्वभावाप्रसन्नासतिभवनंभूःपुनःपुनरुद्भवःभुविरुत्पत्तिभूतप्रा

दुर्भावइतियावत् ॥ भूसत्तायांस्त्रियामिक्कृष्यादिभ्यइतिइक्प्रत्ययः ॥ उवङादेशः ॥ भुवेरुत्पत्तितोमोचनंमुक्तिःमुक्तेःहेतुःकारणमसीत्यर्थः ॥ भुविभूमौ इत्युक्तेर्थपुष्टचभावस्तिष्ठतुब्रह्मलोकादौमुक्तिहेतुतानस्यादित्यव्याप्तिपरिजिहीर्षार्थोपलक्षणताश्रयेणजनितप्रतिपत्तिगौरवा दौर्गुण्या ॥ भुविमुक्तिहेतुरित्येकं पदम् ॥ ४ ॥ हेदेविसमस्ताः श्रुत्यादयोविद्यास्तथैवभेदास्त्वत्प्रकाराएवत्वदंशाएव ॥ तस्मात्तवविद्यानांपरस्परंपार्थक्याभावात्केकास्तुतिःप्रवर्त्तताम् ॥ नकापि ॥ कीदृशीस्तुतिः ॥ स्तवमर्हतिस्तव्यम् ॥ दंडादिभ्योयः अन्यथाअचोयतंबाधित्वाएतिस्तुसूत्रेणक्यपिसतिस्तुत्यंइत्येवस्यात् ॥ स्तव्येस्तोत्रार्हे वस्तुनिविषयेपराचापराचेतिपृथग्भूतोक्तिर्यस्यांसास्तव्यपरापरोक्तिः ॥ स्तुतिस्तुत्ययोःपृथक्त्वेखलुस्तुतिःप्रवर्तते एकत्वेकातेस्तुतिरस्त्वितिभावः ॥ तर्हित्वं

विद्याःसमस्तास्तवदेविभेदाःस्त्रियःसमस्ताःसकलाजगत्सु ॥ त्वयैकयापूरितमंबयैतत्कातेस्तुतिःस्तव्यपरापरोक्तिः ॥ ५ ॥ सर्वभूतायदादेवीभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ त्वंस्तुतास्तुतयेकावाभवंतिपरमोक्तयः ॥ ६ ॥

ब्राह्मीत्वंलक्ष्मीरित्याद्यास्तुतिरपिदेव्याएकत्वेननघटतइत्याह ॥ समस्ताःसकलाःकलासहिताश्चतुःषष्टिकलोपेताःपातिव्रत्यादिधर्मोपेताः सृष्ट्यादिप्रतिनियत नैपुण्योपेताश्चब्रह्माण्याद्याःस्त्रियश्चतवैवांशाइतिकातेस्तुतिःएकस्वरूपत्वात् हेदेवित्वयाएकयैवअंबयामात्राएतज्जगत्पूरितंपूर्णंवाप्यायितम् ॥ त्वमेवजगतज गदेवत्वमितिकातेस्तुतिः नकापि ॥ अन्यदीयगुणानामन्यत्रारोपणवर्णनंस्तुतिः ॥ अत्रतुसैवविद्येतिसैवब्राह्म्यादिस्त्रीतिभेदाभावात्स्तव्यपरापरोक्तिःपरमोक्ति रित्यर्थः ॥ देवीन्यूनानभवतीतिरूभावतःश्रेष्ठोक्तिरित्येवतस्यामितिकातेस्तुतिरित्युक्तम् ॥ न्यूनमधिकीकृत्योक्तिःस्तुतिरित्यविलक्षणम् ॥ न्यूनाभवति यतस्ततोधिकानैवेत्युक्तंकातेस्तुरिति ॥ ५ ॥ पुनरपिदेव्यांस्तुतिर्नघटतइत्याह ॥ परमोक्तिःस्तुतिरितिस्तुतिलक्षणम् ॥ तत्रदेवीसर्वभूताइतीदंस्तुतिपदम् ॥

एवंचसतिक्रमः हेदेविभुक्तिमुक्तिप्रदायिनीत्वंयदासर्वभूतासिसर्वात्मासिविश्वरूपासिइतिस्तुताभूः ॥ तदास्तुतयेस्तुत्यैस्तुत्यर्थाः कावानामपरमाःश्रेष्ठाः उक्तयः
वर्णनास्तुतयःभवंतिनकापिपरमाश्रेष्ठाउक्तिःवर्णनेस्तुतिरितिलक्षणंततश्चयच्चकिंचित्पदार्थरूपं भावाभावात्मकंसंभवेत्तन्नामसर्वमित्युच्यते ॥ सर्वभूतादेवीतियदा
स्तुतातदासर्वस्यचदेव्याश्चैक्यात्किंस्तुत्यंकावास्तुतिःस्यादितिभवत्यर्थादाह ॥ कावाभवंतिपरमोक्तयइति ॥ काःपरमोक्तयःयाभिःस्तूयेतदेवी नकापि ॥ युक्ते
स्यादावृतेभूतंप्राण्यततितेसमेत्रिषु ॥ सर्वभूतासर्वेणविश्वेनसमेत्यर्थः कीदृशीदेवी ॥ अग्रहाशुभावहविधिदा ॥ भुज्यतेभोगः स्वर्गादिः मुक्तिर्मोक्षः तौप्रददाति
भुक्तिमुक्तिप्रदा ॥ यद्वा भुक्तेर्मुक्तिर्वैराग्यंतांप्रददाति प्रेदाज्ञःकः अयतेगच्छतिव्याप्नोत्ययनी ॥ कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्त्तरिल्युट् ॥ यद्वा दयदाने भुक्तिमुक्तीप्रद
यतेभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ णिनिः ॥ यद्वा प्रापूरणे भुक्तिमुक्तीप्रातिपूरयतिभुक्तिमुक्तिप्रा ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ दयिष्यतेरक्षिष्यतिदायिनी । भविष्यदाधमर्ण्य

सर्वस्यबुद्धिरूपेणजनस्यहृदिसंस्थिते ॥ स्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ ७ ॥

योर्णिनिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्राचासौदायिनीरक्षित्रीचेतिकर्मधारयःपुंवद्भावः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ६ ॥ हेदेविसर्वस्यजनस्यजंतोःहृदिचेतसि ॥ बुद्धिरूपेणसं
स्थिते ॥ हेस्वर्गापवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ हेदेविसंस्थितेसम्यगवस्थिते संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ स्वर्गंचापवर्गंचददातिस्वर्गापवर्गदा ॥ आतोनुपस
र्गेकः ॥ नरःकश्चिदृषिःनरस्यापत्यंनारायणः ॥ नडादिभ्यःफक्फस्यायनः ॥ नारायणस्यस्त्री स्त्रीमायोपचारात् ॥ नारायणीविष्णुमायेत्यर्थः ॥ यद्वा आपो
नाराइतिप्रोक्ताः ॥ नारमम्मयमयनमस्यनारायणः ॥ संज्ञायांणत्वम् ॥ यद्वा नराणांसमूहोनारमयनमस्यनारायणः तस्यस्त्रीनारायणीलक्ष्मीः हेनारायणिका
त्यायनींतुष्टुवुरितिकात्यायनीस्तुतौप्रकृतायांनारायणीनमस्कृतिःस्त्रियः समस्तास्तदंशाएवेतिप्रागुक्तेः कार्यभेदमात्रत्वेपिवस्तुतस्तयोरैक्यादविरुद्धा ॥ ७ ॥

अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठात्रिंशत्तुताः कलाइत्यभिधानात् ॥ काष्ठाकलातोन्यूनेति काष्ठाकलादिरूपेणेतिपाठःसभ्यः ॥ विश्वस्यखलुकाष्ठाकलान्यूनेतिकाष्ठाकला ॥ क्षणमुहूर्त्ताहोरात्रपक्षमासर्त्वयनसंवत्सरादिकालरूपेणपरिणामप्रदायिनी ॥ बाल्यादिवयोवस्थाविशेषेणवा तथाविश्वस्यउपरतौअवसानेविषयेयाशक्तिस्तत्संबुद्धौहेशक्तेरुद्ररूपत्वात्हेसमर्थे ॥ नारायणीति अयगतौइणूगतौइगतौअय्यतेइयतेवाअयनःपरमात्मा कर्मणिल्युट् ॥ पुँल्लिंगतानुप्रयोगतः ॥ लिंगमशिष्यंलोकाश्रयत्वाल्लिंगस्येतिवचनात् नाराणामयनः नारायणः ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगःइतिणत्वम् ॥ नारायणस्यपरमात्मनइयंमायानारायणी ॥ अन्यथानारायणस्येयंनारायणीयेतिवृद्धाच्छःस्यात् ॥ तस्मात्संबंधेऽणेव ॥ परिणामःप्राणिकायावयवोपचयलक्षणावृद्धिः ॥ तांप्रददातिपरिणामप्रदायिनीसुप्यजातौणिनिः ॥ आतोयुक्चिण्कृतोः ॥ ज्ञापकसिद्धमनित्यमितिक्वचित्सोपसर्गादपिणिनिः ॥ दुग्धंदधिरूपेणपरिणमतेइत्यादौतुपरिणामोरूपांतरावाप्तिर्दुग्धादि

कलाकाष्ठादिरूपेणपरिणामप्रदायिनि ॥ विश्वस्योपरतौशक्तेनारायणिनमोस्तुते ॥ ८ ॥
सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके ॥ शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ ९ ॥

स्वरूपाद्विवर्त्तः ॥ परिणामप्रदायिनीतिपाठे ॥ परितोमानंयत्नापरिच्छेदः ॥ प्राणिकायादेःकालकृताशरीरावस्थायौवनादिवयः ॥ तस्यपरिच्छेदःपरिमाणमेतावत्कालपरिमितमिदंबाल्यमिदंयौवनमित्यादितत्प्रददातिहेपरिणामप्रदायिनि ॥ ८ ॥ सर्वाणिमंगलानियतःस्युः सासर्वमंगला ॥ मंगलेभ्योहितामंगल्या ॥ उगवादिभ्योयत् ॥ सर्वमंगलाचासौमंगल्याच ॥ सर्वमंगलमांगल्येइतिवृद्धिपाठपक्षेतु ॥ मगिगतौ मंग्यंतेमंगलानिमंगलेभ्योहितामंगल्यामंगल्यैवमांगल्या ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घःपूरुषवत् ॥ कश्चित्त्वाह ॥ गुणवचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिचेतिकर्मणिष्यञितिति ॥ तत्र तस्यार्थसंगत्यभावस्तावदास्ताम् ॥ स्त्रियांटापंबाधित्वाषित्त्वात्ङीषिमांगलीत्येवस्यात्तत्तुमांगल्येतिरूपासिद्धिरितितदुपेक्षणीयंप्रेक्षावद्भिः ॥ शिवाभवानीरुद्राणी ॥ हेशिवे ॥

यद्वा शिवामंगलोपेतेतिरमापिरिवाभवति ॥ हेशिवेहेरमेसर्वेषामर्थानांसाधयित्रीउमारमाच ॥ हेसर्वार्थसाधिके ॥ अर्थोभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिषु ॥
शरणंगृहरक्षित्रोः ॥ शरणेषुसाधुःशरण्या । तत्रसाधुरितियत् ॥ हेशरण्ये ॥ सोमसूर्याग्निरूपाणित्रीण्यंबकानिनेत्राण्यस्याःत्र्यंबका यद्वा त्रयोंबकाः ॥
उमारमाच ॥ हेत्र्यंबकेत्रयाणांलोकानामंबकःपितेत्यागमः ॥ गौरीउमा ॥ यद्वा गुङ्अव्यक्तेशब्दे ॥ गूयतेअव्यक्तंगुणंशब्दायतेमनसागृह्यतेत्रार्यते
गौरीउमारमाच ॥ ऋज्रेंद्राग्रवज्रादिसूत्रेणरनिप्रत्ययेगुङोवृद्धिर्निपात्यते ॥ गौरोरुगेसितेपीते ॥ गौरादित्वात्ङीष् ॥ अयःशुभावहोविधिर्यत्रपरमात्मनि
सःअयनः पामादित्वान्मत्वर्थीयोनः ॥ नॄनये नयोनीतिः ॥ भावेऋदोरप् ॥ नरणंनरःनरेणनयेनअयनःनारायणःपरमात्मा तस्येयंमायानारायणी ॥ हे
नारायणिनमस्तेस्तु नमःस्वस्तीतिचतुर्थी ॥ ९ ॥ जगतांसृष्टेःसर्गस्यस्थितेर्वर्त्तनस्यनाशनस्यप्रलयस्य ॥ हेशक्तिभूतेशक्तिरित्येवंभूताजाता ॥ हेशक्तिरूपे ॥

सृष्टिस्थितिविनाशानांशक्तिभूतेसनातनि ॥ गुणाश्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्तुते ॥ १० ॥

यद्वा ब्राह्मीशक्तिःसृष्टौ ॥ वैष्णवीशक्तिःस्थितौ ॥ रौद्रीशक्तिर्विनाशे तद्भूतात्रिशक्तिभूतायाशक्तिस्तत्सामान्येनशक्तिभूता हेशक्तिभूते ॥ यद्वा शक्तीनां
भुवापरमात्मनाउतासंगता ॥ वेञ्तंतुसंताने ॥ यद्वा शक्तीनांभरिअवताररूपाशक्तिभूतिः ॥ हेशक्तिभूते ॥ यद्वा शक्तीनांभुवःभूमयःब्रह्मादयस्तेषामूतिः
संघटना ॥ तंतुनेवगुंफनंसन्तननंशक्तिभूतिः॥वञःस्त्रियांक्तिन् ॥ हेसनातनि॥ सायंचिरमित्यादिसूत्रेणल्युस्तुट्च स्त्रियांटित्वात्ङीप् ॥ हेशाश्वति ॥ हेगुणाश्रये॥
गुणाःसत्वादयःआश्रयोयस्याःसा ॥ यद्वा गुणानामाश्रयोयत्रसागुणाश्रया ॥ यद्वा सत्वादिगुणयुक्तागुणाःयथायोग्यंब्रह्मादयः तेआश्रयायस्याःसा ॥ हेगुण
मये ॥ मयगतौ ॥ मयतेगच्छतिलोकान्मया ॥ पचाद्यच्स्त्रियांटाप् ॥ गुणैर्मया गुणमया ॥ गुणैर्गतिमतीत्यर्थः ॥ यद्वा हेऽगुणमये ॥ अगुणंब्रह्म
मयते ॥ अगुणेनब्रह्मणामयागमनपराअगुणमया ॥ ब्रह्मतत्त्वेनमयमानेत्यर्थः ॥ गुणमयीतिपाठे ॥ गुणानांविकारःगुणमयी ॥ यद्वाऽगुणमयी ॥ मयड्वै

तयोर्भाषायामित्यादिनामयट् ॥ ङीप् ॥ यद्वा गुणेभ्योहेतुभ्यआगतागुणमयी ॥ हेतुमनुष्येभ्यइत्यधिकृत्यमयड्वेति ॥ यद्वा गुणाःप्राकृताउच्यंतेस्यां गुणमयी ॥ तत्प्रकृतवचनेमयट् ॥ अय्यतेईयतेगम्यतेअयनामुक्तिः ऋशब्दः अदितिवाची ॥ उरपत्यानिआराःदेवाः ॥ नशब्दोनञ्समानार्थोऽननुबंधकः ॥ नसंत्ययाप्यारादेवाःसाधकत्वेनयत्रसानारा नाराचासौअयनीचेतिनारायणीमुक्तिर्देवैरपिदुष्प्राप्येत्यर्थः ॥ तत्संबुद्धौ हेनारायणि ॥ १० ॥ शरणं रक्षितामरागताःरक्षरक्षेतिप्रपन्नाःशरणागताः तएवदीनाआर्त्ताश्चदुःखितालोकास्तेषामापद्भ्योदुःखेभ्यःपरित्राणंतदेवपरंमुख्यमुद्देश्यमयनंवर्त्मयस्याः सातत्सं बुद्धिः ॥ सर्वलोकस्यार्त्तिहरे ॥ हरतेरनुद्यमनेच् ॥ हेदुःखनाशिनि ॥ हेदेविभगवति ॥ न आरायणिनमःअःस्तुतेइतिच्छेदः ॥ पूर्वमग्रेअः ॥ एङः पदांतादतीत्यकारलोपः ॥ प्रथमैकवचनस्यऋकारस्यश्रवणमेवतथाचसातिमो (:) इतिभवति ॥ अग्रेचस्तुते ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ मःशिवःअःविष्णुः द्वौप्रतिषे

शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणे ॥ सर्वस्यार्तिहरेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ ११ ॥ हंसयुक्तविमानस्थेब्रह्माणीरूपधारिणि ॥ कौशांभः क्षरिकेदेविनारायणिनमोस्तुते ॥ १२ ॥

धौप्रकृतमप्रतिषिद्धमर्थंगमयतः ॥ उर्दैवमातुरपत्यानिआराःऋभवःदेवाः ॥ अय्यतेईयते (वा) अयनीआराणामयनीआरायनीयाध्यातव्यादेवता ॥ आरायणी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामगइतिणत्वं हेआरायणि ॥ त्वां मःशिवःअश्चविष्णुःननस्तुतेअपितुस्तुतेनौत्येव ॥ ष्टुञ्स्तुतौलडात्मनेपदम् ॥ ११ ॥ हंसैर्युक्तंविमानंतत्रतिष्ठतिहेहंसयुक्तविमानस्थे ॥ यद्वा हंसैःयतिविशेषैःसूर्यैःरूपैश्चयुक्तमाश्रितंविमानंविगताहंकारंपरब्रह्मतत्रतिष्ठति ॥ हंसःश्वेतगरुत्सूर्य यतिप्राणात्मसुस्मृतः ॥ हेब्रह्माणीरूपधारिणि ॥ कुशोदर्भस्तस्येदंकौशं कौशंचतदम्भश्चकौशांभः ॥ क्षरसंचलने ॥ क्षरणंक्षरः ॥ घञिसंज्ञापूर्वकोविधि रनित्यइत्यतउपधावृद्ध्यभावः ॥ घञर्थेकविधानंवा ॥ कौशांभसःक्षरःसेचनंतंकरोति इतिणिच्ण्वल् ॥ वोरकःस्त्रियांटाप् प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्य सुपइतिइत्त्वम् ॥ हेकौशांभःक्षरिके ॥ शत्रुषुकुशोदकक्षेपणंकुर्वित्यर्थः ॥ यदुक्तम् ॥ कमंडलुजलाक्षेपेइत्यादि ॥ यद्वा क्षरंकरोतिक्षरयतिक्षारिकाआसेक्त्री

कौशांभसः क्षरिका ॥ अणिजंतस्येतिभावः ॥ क्षरतेस्तुण्वुलिक्षारिका ॥ यद्वा कौशांभःक्षरतिसिंचतिकौशांभःक्षरी ॥ कर्मण्यण् ॥ ङीप् ॥ स्वार्थेकः ॥
केणइतिह्रस्वः ॥ यद्वा कुशसंबंधीअंभसः क्षरः आयुधत्वेनयस्याः साकौशांभःक्षरका ॥ शेषाद्विभाषाकप् ॥ अत्रपक्षेअप् ॥ सुपःपरइत्त्वं नभवति ॥
ना अ आ ऋ आ अयनि न मा उः स्तुत इतिच्छेदः ॥ नापुरुषः ॥ अकारोवासुदेवः स्यादाकारस्तुपितामहः ॥ ऋइतिदेवमाता ॥ ऋभुशब्दप्रयोग
दर्शनात् ॥ आइतिआङ्उपसर्गः ॥ आयनिइतिसंबुद्ध्यंतम् ॥ न मा इतिद्वौप्रतिषेधौ ॥ उकारस्तुमहेश्वरः ॥ स्तुतेइतिष्टुञ्स्तुतौआत्मनेपदम् ॥ अयगतौ ॥
कृत्यल्युटोबहुलमितिकर्मणिल्युट् ॥ आसमंतादय्यतेईयतेवाआयनीउपासनी इष्टदेवता ॥ उःदेवमातुः आयनी ॥ इकोयणचि ॥ रायनी ॥ पूर्वपदात्संज्ञायामग
इतिणत्वम् ॥ हेरायणि ॥ हेदेवमातुरदितेरभीष्टदैवतेत्वम् ॥ आश्वब्रह्माअःविष्णुःउःरुद्रःइतित्रिमूर्तिलक्षणः ॥ नापुरुषः मा न स्तुते नस्तुतेइतिमा अपितु

त्रिशूलचंद्राहिधरेमहावृषभवाहिनि ॥ माहेश्वरीस्वरूपेणनारायणिनमोस्तुते ॥ १३ ॥

स्तौत्येव ॥ १२ ॥ धृञ्धारणेभ्वादिः ॥ धरतीतिधरा पचाद्यच् ॥ त्रिशूलचंद्राहीनांधरा ॥ अन्यथाकर्मण्यण्स्यात् ॥ त्रिशूलादिधरतीतिविग्रहश्रवणात् ॥
त्रिशूलमायुधं चंद्रोत्रैककलात्मकःकिरीटभूषणौचित्यात् ॥ अहयःफणिनः ॥ द्वंद्वेपि ॥ बहुष्वनियमः ॥ हेत्रिशूलचंद्राहिधरे ॥ महान् वृषभस्तेनवाहिनीवाह
वती ॥ ऋन्नेभ्योङीप् ॥ यद्वा महावृषभेणवाहयतीतिमहावृषभवाहिनी ॥ बहुव्रीहौमहावृषभवाहनेतिस्यात् ॥ हेमहावृषभवाहिनि ॥ महेश्वरस्येयंशक्तिर्माहे
श्वरी ॥ तस्याःस्वरूपमाकारस्तेनध्येयतयासंभाविते ॥ अनधातुःप्राणनार्थः ॥ अननमनिःइक्कृष्यादिभ्यः स्त्रियांकृदिकारादक्तिनइतिङीष् ॥ अनी । इःकामः
एःकामस्यतद्दैवतबीजस्यवाअनीप्राणरूपायनी ॥ अंविष्णुंरातिरक्षकत्वेनगृह्णातिअरा त्रिलोकी ॥ अरायाःयनीअरायणी ॥ हे अरायणि ॥ त्वां उःशिवः
नापुरुषः । न मा स्तुतेअपितुस्तौति ॥ १३ ॥

हेअनघेकौमारीरूपसंस्थाने ॥ अतएवहेमहाशक्तिधरे ॥ अतएवमयूरकुक्कुटवृतेनमोस्तुते ॥ नारायणस्यभगवतोविश्वरूपस्येयमाकृतिः ॥ नारायणीमूर्तिः ॥ छांदसत्वाद्वृद्ध्याच्छमनाश्रित्यसामान्यतोऽणेव ॥ यद्वा नराणामयनंनरायणंधर्मार्थकाममोक्षलक्षणंतस्येयं साद्विधा तत्रजातातत्साधयितुंच ॥ शैषिकोण् ॥ नारायणी ॥ नविद्यतेअघंयतः हेअनघे ॥ यद्वा नविद्यतेअः विष्णुः पूज्योयेषांतेअना दैत्याः तान्हंतीत्यनघा ॥ सप्तम्यांजनेर्डः ॥ अन्येष्वपिदृश्यतेइत्यत्रापि शब्दः सर्वोपाधिव्यभिचारार्थः तेनधात्वंतरादपिकारकांतरेपिडोभवति ॥ डित्यभस्यापिटेर्लोपः ॥ पृषोदरादित्वात् ह्रस्वघः ॥ संस्थितिः सम्यगवस्थानं संनिवेशः संस्थानम् । कुमारस्य शक्तिधरस्येयं शक्तिर्देवताकौमारी कौमार्याः सकाशाद्रूपसंस्थानं यस्याः सा ॥ यद्वा कौमारीषण्मुखीरूपसंस्थानशरीराव यवसंनिवेशविशेषो यस्याः सा तत्संबुद्धौ ॥ महतीशक्तिरायुधंमहाशक्तिः तस्यधरामहाशक्तिधरा ॥ अन्यथातुविग्रहेकर्मण्यणूस्यात् ॥ यद्वा महाशक्ति

मयूरकुक्कुटवृतेमहाशक्तिधरेनघे ॥ कौमारीरूपसंस्थानेनारायणिनमोस्तुते ॥ १४ ॥

रतिसामर्थ्यम् ॥ मीञ्हिंसायांञ्यादिः मीनात्यहीन्मयूरः ॥ मीनातेरूरन् ॥ कुक्कुटश्चरणायुधः कुगुच्चारणेनकुटतिकुक्कुटः ॥ कुटकौटिल्ये ॥ पचाद्यच् ॥ मयूरावाहनीभूताः क्रीडार्थाश्च ॥ कुक्कुटाश्चयुद्धचातुर्यदिदृक्षौचित्योपार्जिताः ॥ तैर्वृतावेष्टितायतइयंकौमारीतेनबाल्योचिताकुक्कुटक्रीडोक्ता ॥ यद्वा मयूरैः कुक्कुटैश्चवृतिरावरणंयस्याः सा ॥ यद्वा क्रौंचवाराहचक्रादिव्यूहवन्मयूरकुक्कुटव्यूहौचसंग्रामोचितसैन्यसंनिवेशौज्ञेयौ ॥ यदाहुः व्यूहस्तु बलविन्यासोभेदादंडादयोयुधि ॥ दंडोमंगलभागौचाप्युत्सन्नश्चाबलोदढः व्यूहस्तेषांविशेषाःस्युश्चक्रव्यूहादयोपिचेति ॥ ततश्चमयूरव्यूहकुक्कुटव्यूहा भ्यांवृता ॥ यद्वा वाहनीभूतत्वान्मयूरैः कौमारीवृता ॥ अथचेयंकुक्कुटाख्यालंकारोपेतत्वात्कुक्कुटवृता ॥ यदाहुः । कुक्कुटस्ताम्रचूडेचभूषायामपिदृश्यते ॥ यद्वा मयूराः कुक्कुटाश्चचित्रपुच्छवर्जितामयूरकुक्कुटाः तैर्वृते ॥ यदभ्यधुः ॥ आरक्तनेत्रपिच्छाग्रोमयूरः कुक्कुटः स्मृतः ॥ बर्हेणवर्जितोबर्हीयःसमयूर

कुक्कुटइतियादवप्रकाशः ॥ कुमारोमयूरमारोहतिकौमारीतुमयूरीम् ॥ यद्वा मालक्ष्मीः । आःपितामहः । इः कामः । उः शिवः । उद्यातारक्षकोविष्णुः रेधिः
तैर्वृतामयूरवृता ॥ अथचसाकुक्कुटवृता ॥ कुकवृकआदाने ॥ भ्वादिरात्मनेपदी ॥ ततः कर्त्तरिक्विप् ॥ कोकंतेकौमार्याःआज्ञामाददतेदैत्यैः सहसंग्राममयितुंकुकि
देवसैन्यानितान्येवकुटुंबिदैत्यैःसहविरुद्धबुद्धीनिकुटानिचकुक्कुटानिदेवसैन्यानिचतैर्वृता ॥ १४ ॥ हेवैष्णवीरूपे हेशंखादिगृहीतपरमायुधेहेदेविप्रसीद ॥ हेना
रायणिनमस्तेस्तु ॥ शंखश्चचक्रंचगदाचशार्ङ्गंचसेनांगत्वादेकवद्भावः ॥ तानिगृहीतानिपरमाण्यायुधानियया सा ॥ विष्णोरियंशक्तिर्वैष्णवीतस्याइवरूपंयस्यास्त
त्संबुद्धिः ॥ १५ ॥ गृहीतमुग्रंरौद्रंमहच्चक्रंययातत्संबुद्धिः ॥ दंष्ट्रयाउद्धृतावसुंधराभूमिर्ययातत्संबुद्धिः ॥ वराहस्यभगवतोविष्णोःरूपंतद्वतीवराहरूपिणी ॥ वराहस

शंखचक्रगदाशार्ङ्गगृहीतपरमायुधे ॥ प्रसीदवैष्णवीरूपेनारायणिनमोस्तुते ॥ १५ ॥ गृहीतोग्रमहाचक्रे दंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे ॥ वराहरूपिणिशि
वेनारायणिनमोस्तुते ॥ १६ ॥ नृसिंहरूपेणोग्रेणहंतुं दैत्यान्कृतोद्यमे ॥ त्रैलोक्यत्राणमहितेनारायणिनमोस्तुते ॥ १७ ॥ किरीटिनिमहा
वज्रेसहस्रनयनोज्ज्वले ॥ वृत्रप्राणहरेचैंद्रिनारायणिनमोस्तुते ॥ १८ ॥

दृशरूपमात्मानंदर्शयंतीत्यर्थः ॥ यद्वा सत्यापपाशसूत्रेण रूपाद्दर्शनेणिच् ॥ वराहमेवात्मनोरूपंपश्यतिवराहरूपिणितत्संबुद्धिः ॥ हेशिवेसर्वमंगलेनारायणि ॥
दशंतिययादंष्ट्रा ॥ दाम्नीशसेत्यादिनादशतेः करणेष्ट्रन् ॥ षिद्गौरादिभ्यश्चेतिङीष् अनित्यः ॥ ततः स्त्रियांटाप् ॥ १६ ॥ उग्रेणनृसिंहरूपेणदैत्यान्हंतुंहेकृतोद्यमे ॥ त्रैलो
क्यस्यत्राणेनरक्षणेनमहितेपूजिते ॥ त्रैलोक्यत्राणसहितेइतिवापाठः ॥ अयगतौ ॥ अय्यतेइत्ययनंचतुर्भद्रंनराणामयनंप्राप्तव्यंनरायणंतस्यप्रापयित्रीनारायणी ॥
चतुर्णांभद्राणांसमाहारश्चतुर्भद्रम् ॥ आहुश्चत्वारिभद्राणिबलंधर्मःसुखंधनम् ॥ १७ ॥ किरीटंमुकुटंतद्वतीहेकिरीटिनि ॥ महद्वज्रमायुधंयस्याःसामहावज्रा
महाहीरा तत्संबुद्धिः ॥ सहस्रंनयनानिसमाहृतानिसहस्रनयनम् ॥ पात्रादित्वात्ङीप्नभवति ॥ तेनउज्ज्वलतिप्रकाशतेसहस्रनयनोज्ज्वला ॥ यद्वा सहस्र

नयनेज्वलेइतिपाठः ॥ सहस्रंनयनानियस्याः सासहस्रनयना ज्वलितिज्वला ॥ पचाद्यच् ॥ हेज्वले ॥ अनुपसर्गादेवज्वलितिकसंतेभ्योणस्तुवा ॥ तेनयुक्ते सोपसर्गादनुपसर्गाच्चज्वलतेःपचाद्यच्भवत्येव ॥ वृत्रोनामदैत्यःकश्चित्तस्यप्राणान्हरति ॥ हेवृत्रप्राणहरे ॥ चकारःउक्तमनुक्तंचसमुच्चिनोति ॥ इंद्रस्येयमैंद्री हेऐंद्रि ॥ १८ ॥ चंडिकाशरीरोत्थाशिवदूतीतस्याःस्वरूपेणहतादैत्याययया ॥ हेहतदैत्येमहद्बलंसामर्थ्यंसैन्यंचयस्याःहेमहाबले ॥ यद्वा महान्बलिरूपहारः पूजोपकरणंयस्यामहाबलिः हेमहाबले ॥ करोपहारयोःपुंसिबलिःप्राण्यंगजेस्त्रियाम् ॥ घोरंभयानकंरूपंयस्याःहेघोररूपे ॥ महानारावःशब्दोयस्याःशृगालपरिवारत्वात्हेमहारावे ॥ १९ ॥ दंष्ट्राभिःकरालंभयंकरंवदनंयस्याःहेदंष्ट्राकरालवदने ॥ करालोदंतुरेतुंगे ॥ शिरसांमालाविभूषणंयस्याःहेशिरोमालाविभूषणे ॥ मुंडंदैत्यंमथ्नातिमुंडमथना ॥ मथविलोडने नंद्यादित्वात्तुल्युः ॥ यद्वा कर्त्तरिबहुलंल्युट् ॥ बाहुलकात्ङीबभावः ॥ हेमुंडमथने ॥ हेचामुंडेकालि ॥ २० ॥

शिवदूतीस्वरूपेणहतदैत्यमहाबले ।। घोररूपेमहारावेनारायणिनमोस्तुते ॥ १९ ॥ दंष्ट्राकरालवदनेशिरोमालाविभूषणे ॥ चामुंडेमुंडमथने नारायणिनमोस्तुत ॥ २० ॥ लक्ष्मिलज्जेमहाविद्येश्रद्धेपुष्टिस्वधेध्रुवे ॥ महारात्रेमहामायेनारायणिनमोस्तुते ॥ २१ ॥

हेलक्ष्मि हेलज्जे हेमहाविद्ये महतिविद्ये परमात्मगोचरज्ञानरूपे ॥ यद्वा महाविद्येहेमहत्यविद्येपरमात्मेतरप्रपंचगोचरनानाज्ञानरूपे ॥ हेश्रद्धेआस्तिक्यबुद्धिस्वभावे॥ हेपुष्टेशरीरावयवोपचयरूपे ॥ हेस्वधेपितृतृप्तिस्वरूपे ॥ हेध्रुवेशाश्वतिब्रह्मरूपे हेमहारात्रेहिरण्यगर्भावसानकालरूपे ॥ यद्वा महारात्रे हेअनन्यतमोधिकरणकालरूपे ॥ यद्वा महारात्रिःसर्वप्राणिमोहकरीदेव्येवोच्यते ॥ अतएवहेमहामायेसर्वजगत्कारणभूते ॥ यद्वा हेमहत्यमाये ॥ हेमहारात्रिइतिपाठेरात्रेश्चाजसावितिसंज्ञायांङीप् छन्दस्येव ॥ तिमिरपटलैरवगुंठितारात्र्यइतितुजसंतःप्रयोगःबह्वादौकृदिकारादक्तिनोवाङीषुवक्तव्यः ॥ उणादावदेस्त्रिन् अत्रिर्मुनिः बाहुलकात् रातेरपित्रिन् ॥ रात्रिः रात्रीच ॥ रातिसुखंरात्रिः ॥ २१ ॥

हेनारायणि हेमेधेनमोस्तुते ॥ धीधारिणावतीमेधा ॥ अण्यतेकथ्यतेआणिःमेधादिः ॥ इकृकृष्यादिभ्यः कृदिकारादक्तिनोवाङीष् ॥ अणी मेधादिः ॥ ईइत्यस्याः लक्ष्म्या अणीमेधादिःयणी नराणांसमूहोनारं नारेणासमंतात्‌श्रितायणी नारायणी ॥ हेवरेश्रेष्ठे ॥ हेभूतेअतीते ॥ यद्वा भूतिर्भस्मनिसम्पदि ॥ भूतिर्जन्मच ॥ हेसम्पद्रूपे ॥ ऐश्वर्यादिरूपे ॥ हेबाभ्रवि बिभर्तिबभ्रुर्विष्णुस्तस्येयंभगिनीवैष्णवी हेबाभ्रवि ॥ विपुलेनकुलेविष्णौबभ्रुर्नाकपिलेत्रिषु ॥ हेतामसितमोगुणसम्बन्धिनिजगत्संहारकर्त्रि नियतायत्‌हिनियते ॥ (?) यद्वा दैवंदिष्टंभागधेयंभाग्यंस्त्रीनियतिर्विधिः ॥ हेईशस्वामिनि ॥ ईष्टेईशा पचाद्यच् ॥ २२ ॥ अन्तोनाशेस्वरूपेचानिश्चयेऽवयवेऽवधौ । समीपेवासितेबन्धेयमेमृत्यावनेहसि ॥ सर्वतःसर्वत्रपाणिपादमंतोवयवोयस्याःहेसर्वतःपाणिपादांते ॥ पाणयश्चपादाश्चपाणिपादम् प्राण्यंगत्वादेकवद्भावः ॥ पादांत्रेइतिपाठेसर्वतःपाणयश्चपादाश्चअंत्राणिचपुरीतत्संज्ञानिप्राणसूत्राणिय

मेधेसरस्वतिवरेभूतेबाभ्रवितामसि ॥ नियतेत्वंप्रसीदेशेनारायणिनमोस्तुते ॥ २२ ॥ सर्वतःपाणिपादांतेसर्वतोक्षिशिरोमुखे ॥ सर्वतःश्रवणघ्राणेनारायणिनमोस्तुते ॥ २३ ॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहिनोदेविदुर्गेदेविनमोस्तुते ॥ २४ ॥ एतत्ते वदनंसौम्यंलोचनत्रयभूषितम् ॥ पातुनःसर्वभीतिभ्यः कात्यायनिनमोस्तुते ॥ २५ ॥

स्याः सातथोक्ता । अयंतेयंतेयांतिवाअनयाज्ञानविशेषमितिअयनी पाणिपादाद्युपाचितिः ॥ नराणामयनीनरायणीनरायण्याइयमाधिदेवतानारायणी ॥ सर्वतोक्षीणिचशिरांसिचमुखानिचयस्याःसा हेतथोक्ते ॥ २३ ॥ सर्वंजगत्रयंस्वरूपंयस्याःसाहेसर्वस्वरूपे ॥ यद्वा सर्वस्वंरूपंयस्याः सा ॥ हेसर्वस्यईशेसर्वेशे ॥ सर्वाःशक्तयःसामर्थ्यंलक्षणाब्रह्मादिलक्षणाश्चताभिःसमन्विताहेसर्वशक्तिसमन्विते ॥ हेदेवित्वंभयेभ्यःनःदेवान्त्राहिछांदसंपरस्मैपदम् ॥ यद्वा त्रायतेत्राःक्विपिरूपम् ॥ त्राइवाचरत्राहिराक्षिकेवाचर ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वाचारेवा ॥ त्राहीत्यव्ययंवा ॥ हेदुर्गेदेविनमस्तेतुभ्यमस्तु भिन्नवाक्यस्थत्वाद्देवीतिपदद्वयंपौनरुक्त्येननदुष्यति ॥ २४ ॥ हेदेविएतत्प्रत्यक्षासिद्धंतेतववदनंसौम्यंसुन्दरंलोचनत्रयेणसोमसूर्याग्निमयेनालंकृतंनः अस्मान्सर्वभीतिभ्यःसमस्तभयेभ्यः ॥ यद्वा सर्वाभियोयाभ्यस्वाः सर्वाभियः

सर्वभियश्चताईतयश्वताभ्यःपातुरक्षतु ॥ हेकात्यायनिनमस्तेतुभ्यमस्तु ईतितोप्योषध्यभावादन्नाभावायज्ञभागाभावायज्ञभागभुजांभयाभावःप्रार्थ नीयः ॥ कतःकश्चिद्दाष्टिस्तस्यापत्यंस्त्रीतिगर्गादियञंतात्यञश्चप्राचांष्फस्तसिद्धतइत्यधिकृतसर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यइतीस्त्रियांष्फःफस्यायनादेशःषित्वात्ङी षूकात्यानी ॥ यद्वा कश्चब्रह्माअश्चविष्णुःतौअततःसततंयथाक्रमंगच्छतःइतिकात्यौसरस्वतीचरमाच कर्मण्यण् ॥ अण्णंतात्ङीप् ॥ वाणीर मयोरासमंतादयनीपरमागतिःकात्यायनी ॥ सौम्यंस्यात्सुंदरेसोमदेवताकेबुधेग्रहे ॥ २५ ॥ भद्राचसाकालीचहेभद्रकालि ॥ ज्वालाभिःकरालंतुंगमत्युग्रम तिरौद्रमशेषाणामसुराणां सूदनंहिंसकं तेतवत्रिशूलं नोस्मान्भीतेर्भयात्पातुनमस्तेतुभ्यमस्तु ॥ षूदलक्षणेहिंसायामनुदात्तेत्सूदतेसूदनंनंद्यादित्वाल्ल्युः ॥ अ न्यथाऽनुदात्तेतश्चहलादेरितिप्राप्तस्ययुचःसूददीपदीक्षश्चेतिप्रतिषेधात्सूदकमितिस्यात् ॥ २६ ॥ या तावकीघण्टास्वनेननादेनजगदापूर्यपूरयित्वादैत्यतेजांसिहि

ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनम् ॥ त्रिशूलंपातुनोभीतेर्भद्रकालिनमोस्तुते ॥ २६ ॥ हिनस्तिदैत्यतेजांसिस्वनेनापूर्ययाजगत् ॥ साघंटापातुनोदेविपापेभ्योनःसुतानिव ॥ २७ ॥ असुरासृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्वलः ॥ शुभायखड्गोभवतुचंडिकेत्वांनतावयम् ॥ ॥ २८ ॥ रोगानशेषानपहंसितुष्टादद्दासिकामान्सकलानभीष्टान् ॥ त्वामाश्रितानांनविपन्नराणांत्वामाश्रिताह्याश्रयतांप्रयांति ॥ २९ ॥

नस्तिसानोस्मान्पापेभ्यःदैत्येभ्यश्चपातु ॥ कंकेभ्यःकमिव ॥ जगत्कर्तृ लोकः अनोभ्यःसुतानिव ॥ अत्रछांदसत्वेनअनःशब्दात्पंचम्याभ्यस् तस्यसुपांसुलुगि त्यादिनालुक् ॥ यथालोकःशकटेभ्यःसुतान्पातितथा ॥ यद्वा जनन्यांशकटेप्यनः ॥ जनकेशकटेप्यनः ॥ यथाअनःमातापिताचपापेभ्यःविघ्नेभ्यःपाति ॥ २७ ॥ हेचण्डिकेअसुराणामसृक्रुधिरंवसामेदस्तद्रूपःपंकस्तेनचर्चितःव्याप्तःतेतवकरेहस्तेउज्ज्वलः ॥ यद्वा करैःकिरणैःउज्ज्वलःखड्गःनोस्माकंजगतांवाशुभायभव तु ॥ हेदेवित्वांवयंनताःप्रणतामहे ॥ बलिहस्तांशवःकराः ॥ २८ ॥ नृतये नृपंतिन्यायेन व्यवहरंतीति नराः ॥ हेदेवित्वदाराधनेनतुष्टासतीत्वामा श्रितानांनराणामशेषान्रोगानपहंसितेषांचकाम्यकामान्कामानर्थान्ददासि ॥ रजकस्यवस्त्रंददातीतिवत्संप्रदानाभावात्षष्ठ्येव ॥ हेदेवित्वामाश्रितानांनराणां

नविपत्तआपन्नाविद्यते ॥ हिहेतावववधारणे ॥ त्वामाश्रितानराः आश्रयंतामाश्रीयमाणतांप्रयांति आश्रीयंतेआश्रयाः कर्मण्येरच् ॥ अन्यैराश्रीयमाणतांसिच्यमान
तांभजंतीत्यर्थः ॥ राजत्वंदेवत्वंवाप्नुवंतीतिभावः ॥ २९ ॥ हेअंबिकेदेविअद्येदानींत्वयाआत्मतनुंनिजतनुंबहुधाबहुप्रकारैः अनेकैः ब्रह्माण्यादिशक्तिरूपैः कृत्वा
धर्मद्विषांयज्ञादिकर्मद्रोहिणांमहासुराणांशुंभादीनां यत्कदनंविशसनंकृतंतदेवतदन्यात्स्त्रीत्वत्तोपराकादेवताप्रकरोतिकाकर्त्तुंशक्तास्ति नकापि त्वमेकाकर्तुंशक्ता
षिनान्येतिभावः ॥ धर्मोत्रवैदिकः पारमर्षसूत्रम् ॥ अथातोधर्मजिज्ञासा ॥ चोदनालक्षणोर्थोधर्मइति ॥ ३० ॥ हेदेविविवेकाः युक्तायुक्तविचाराः दीपाइव
महातमःपटलपाटनपटवस्तेषु ॥ विद्यासुचतुर्दशसुदीपायमानासुआन्वीक्षिक्यादिषु ॥ यद्वा विद्यासुज्ञानप्रदमंत्ररूपासु ॥ शास्त्रेषुमनुस्मृत्यादिषुतथाद्येषुवाक्ये
षुवैदिकेषुपुराणेषुविद्यमानेषु ॥ अनादरेसप्तमी तान्यनादृत्यतज्जन्यविवेकमपनीय ॥ अतिमहांधकारेममत्वगर्त्तेएतद्विश्वमतीवविभ्रामयसि ॥ सात्वदन्या

एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्यधर्मद्विषांदेविमहासुराणाम् ॥ रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्तिंकृत्वाऽम्बिकेतत्प्रकरोतिकान्या ॥ ३० ॥ विद्यासुशास्त्रे
षुविवेकदीपेष्वाद्येषुवाक्येषुचकात्वदन्या ॥ ममत्वगर्तेतिमहांधकारेविभ्रामयस्येतदतीवविश्वम् ॥ ३१ ॥ रक्षांसियत्रोग्रविषाश्चनागाय
त्रारयोदस्युबलानियत्र ॥ दावानलोयत्रतथाब्धिमध्येतत्रास्थितात्वंपरिपासिविश्वम् ॥ ३२ ॥

का ॥ त्वमेवविष्णुमायाविश्वंमोहयसिममत्वेयोजयसि नान्या ॥ विभ्रामयसीत्यनित्योमितांह्रस्वः ॥ यद्वा हेदेविआद्येषुवाक्येषुशास्त्रेषुशोभनेषुअर्थेषुशास्त्रेषुया
वित्संविद्विदुषीवा ॥ त्वद्वीतः अन्याका नकापि ॥ त्वमेवविज्ञान्येतिभावः ॥ अथचहेदेविएतद्विश्वंकर्म अतिमहांधकारेतमोगुणरूपे ॥ ममेत्यव्ययम् ॥ ममत्वं
गर्त्तइव तस्मिन्ममत्वगर्त्तेमोहकूपे अतीवविभ्रामयसिव्यालोडयसि ॥ यासात्वदन्यानास्ति ॥ विभ्रामयतीतिअन्यशब्दस्यशेषत्वात्प्रथमपुरुषः त्वदन्यः कोभुंक्ते
मदन्यः कोभुंक्तेमदन्योन्योभुंक्तेत्वदन्योन्योभुंक्तेइतिवत् ॥ ३१ ॥ हेदेवित्वंतत्रचतत्रास्थितासतीविश्वंपरिपासि ॥ तत्रक ॥ यत्रचरक्षांसिदैत्याः उग्रविषाः नागाः
तक्षकादयः यत्रचअरयः शत्रवः यत्रचदस्युबलानिचौरसमूहाः यत्रचदावानलः तथायत्रचाब्धिमध्यंतत्रसर्वत्रउपद्रवप्रसंगेस्मृतासतीपतितान्रक्षसीत्यर्थः ॥ दव

ततोहंनन्दगोपस्यकुलेगृहे ॥ कुलंवंशेगृहेपितत् ॥ जाताउत्पन्ना ॥ यशोदायानंदगोपस्त्रियाःगर्भात्संभवोजन्मयस्याः सा ॥ विन्ध्याचलनिवासिनीसतीतौशुं भनिशुम्भाख्यावसुरौनाशयिष्यामि ॥ ३९ ॥ अहंपुनरपिवैवस्वतमन्वंतरएवाष्टाविंशतिमेयुगेद्वापरेतीतेकलौयुगेप्राप्तेविरुद्धाप्रजासुचित्तिर्ज्ञानंयस्य विप्रचित्तिर्नामकश्चिद्दानवःतस्यापत्यानिवैप्रचित्ताःताननतिरौद्रेणरूपेणपृथ्वीतलेअवतीर्यप्रादुर्भावमुपेत्यहनिष्यामि ॥ तुस्याद्भेदेवधारणे ॥ ४० ॥ तान्वैप्रचित्तान्महासुरान्उग्रान्रौद्रान्भक्षयन्त्याःममदन्ताःरक्ताआरक्ताएवभविष्यन्तिअतएवदाडिमीपुष्पवदरुणवर्णाःभविष्यन्ति ॥ ४१ ॥ ततोहेतोःमांस्तुवंत्यःदेवताः स्वर्गेसततंशश्वत्रक्तदंतिकासंज्ञयाव्याहरिष्यंतिकथयिष्यंति ॥ देवाएवदेवताः ॥ स्वार्थेतल् ॥ तथामानवाश्चमर्त्यलोकेभुविमांसततंस्तुवंतः रक्ताः दन्तायस्याः

नन्दगोपकुलेजातायशोदागर्भसंभवा ॥ ततस्तौनाशयिष्यामिविंध्याचलनिवासिनी ॥ ३९ ॥ पुनरप्यतिरौद्रेणरूपेणपृथिवीतले ॥ अवतीर्यहनिष्यामिवैप्रचित्तांश्चदानवान् ॥४०॥ भक्षयंत्याश्चतानुग्रान्वैप्रचित्तान्महासुरान् ॥ रक्तादंताभविष्यंतिदाडिमीकुसुमोपमाः ॥ ४१ ॥ ततोमांदेवताःस्वर्गेमर्त्यलोकेचमानवाः ॥ स्तुवंतोव्याहरिष्यंतिसततंरक्तदन्तिकाम् ॥४२॥ भूयश्चशतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनंभासि ॥ मुनिभिःसंस्मृताभूमौसंभविष्याम्ययोनिजा॥४३॥ततःशतेननेत्राणांनिरीक्षिष्यामियन्मुनीन्॥कीर्तयिष्यंतिमनुजाःशताक्षीमितिमांततः ॥ ४४ ॥

सारक्तदंतिकातांस्तोष्यंति ॥ ४२ ॥ भूयश्चपुनरपिशतंवर्षाणिपरिमाणंयस्याःशतवार्षिकी ॥ तदस्यपरिमाणमितिवुञ् ॥ तद्धितार्थेसमासः ॥ वर्षस्याभविष्यतीत्युत्तरपदवृद्धिः ॥ वर्षाल्लुक्चेतिपाक्षिकोलुक् ॥ स्त्रियां ङीप् ॥ तस्यामनावृष्टौसत्यामनंभसिनदीतडागादावपिजलशून्यायांभूमौमुनिभिः संस्तुता ॥ अयोनिजासम्भविष्यामिस्वयमेवाविर्भविष्यामि ॥ नआसमन्ताद्वृष्टिरनावृष्टिः ॥ यद्वा नास्त्येवासमंताद्वृष्टिर्यस्यामितौसाऽनावृष्टिस्तस्याम् ॥ संस्तुतासंस्मृतेतिपाठद्वयम् ॥ ४३ ॥ ततःप्रादुर्भावानन्तरंनेत्राणांशतेनस्तोतॄन्मुनीन्निरीक्षिष्यामीतिमत्ततोहेतोर्मांमनुजाःशतमक्षीणियस्याःशताक्षीतामितीत्थमन्वर्थसंज्ञया कीर्त्तयिष्यन्ति ॥ ईक्षदर्शनेअनुदात्तेतश्छांदसंपरस्मैपदम् ॥ निरीक्षिष्येयतोमुनीनितिवापाठः ॥ ४४ ॥

हेसुरास्ततःशताक्षीतिसंकीर्त्तनादनंतरमहमात्मदेहसमुद्भवैः ममशरीरादुत्पद्यमानैः शाकैःप्राणधारकैःहरीतकैःपत्राद्यैः साधनैःआवृष्टेःआभविष्यंतींवृष्टिमवधिंकृत्वा यावद्वृष्टिर्भवतितावंतंकालमखिलंसमस्तंलोकंभरिष्यामिपोषयिष्यामि डुभृञ्धारणपोषणयोःऋद्धनोस्येइतीडागमः । अस्त्रीशाकंहरितकम् ॥ शाकाख्यंपत्रपुष्पादि ॥ यदाहुः ॥ पत्रमूलकरीराग्रफलकांडास्थिरूढकाः ॥ त्वक्पुष्पंकवकंचेतिशाकंदशविधंस्मृतम् ॥ ४५ ॥ तदाभुविशाकंभरीति विख्यातिंसंज्ञांचयास्यामिप्रा प्स्यामि ॥ तत्रैवतदैवचदुर्गमाख्यंमहासुरंदुर्गमंनाममहांतमसुरंवधिष्यामि ॥ जनिवध्योश्चेतिनिर्देशाद्वधिःप्रकृत्यंतरमस्तीतिविज्ञेयम् ॥ वधहिंसायांभ्वादिःपरस्मै पदी ॥ हनिष्यामीतिवापाठः ॥ शाकमितिमांतमव्ययंचास्तिबिभर्तिइतिभरिःसर्वधातुभ्यइः । कृदिकारादक्तिनोवाङीष्वक्तव्यः सुप्सुपेतिसमासः ॥ शाकंभरिः ॥ यद्वा फलेग्रहिरात्मंभरिश्चेतिचकारोनुक्तसमुच्चयार्थः तेनलोकभरणार्थंस्वशरीरोद्भवानिशाकानिबिभर्तिशाकंभरिः ॥ इप्रत्ययः । उपपदस्यनुमागमश्च ॥ पाठव्याख्या

ततोहमखिलंलोकमात्मदेहसमुद्भवैः ॥ भरिष्यामिसुराःशाकैरावृष्टेःप्राणधारकैः ॥ ४५ ॥ शाकंभरीतिविख्यातिंतदायास्याम्यहंभुवि ॥ तत्रैवचवधिष्यामिदुर्गमाख्यंमहासुरम् ॥ ४६ ॥ पुनश्चाहंयदाभीमंरूपंकृत्वाहिमाचले ॥ रक्षांसिभक्षयिष्यामिमुनीनांत्राणकारणात् ॥ ॥ ४७ ॥ तदामांमुनयःसर्वेस्तोष्यंत्यानम्रमूर्तयः ॥ भीमादेवीतिविख्यातंतन्मेनामभविष्यति ॥ ४८ ॥

श्चधातूनांदृश्यंतेस्वैरिणः क्वचित् ॥ तस्माद्दुर्गासुरवधाद्धेतोःविख्यातंप्रसिद्धंमेदुर्गादेवीतिविख्यातंनामधेयंभविष्यति ॥ दुर्गासुरोहंतव्यत्वेनयस्याःसादुर्गा ॥ अर्श आदित्वान्मत्वर्थीयोऽच् स्त्रियांटाप् ॥ ४६ ॥ हेदेवाःपुनश्चयदाहिमाचलेभीमंघोरंरूपंकृत्वारक्षोभ्यश्चस्तानांमुनीनांत्राणकारणाद्धेतोःरक्षांसिराक्षसान्भक्षयिष्यामि ॥ क्षययिष्यामि इति पाठेक्षयंप्रापयिष्यामीतिप्रातिपदिकाद्धात्वर्थेबहुलमिष्ठवच्चेतिणिच् ॥ अथवाक्षयप्रेरणेचुरादिः प्रेरयिष्यामीत्यर्थः ॥ ४७ ॥ तदामांदेवीमानम्रमूर्त्तयः भक्तिप्रह्वकायाःसंतःसर्वेपिमुनयःवसिष्ठादयःस्तोष्यंति ॥ तत्ततःभीमरूपेणरक्षोभक्षणाद्धेतुतःविख्यातंप्रसिद्धंभीमादेवीतिविश्रुतंनामभविष्यति ॥ बिभ्यत्यस्मा दितिभीमं भीमादयोपादानेनिपातिताः ॥ ४८ ॥

हेदेवाःयदात्रैलोक्येअरुणोनाममहासुरःमहाबाधांमहतींपीडांकरिष्यति ॥ लोकान्बाधिष्यतेअतितरांतदाअहम्असंख्येयषट्पदंभ्रामरंरूपंभ्रमरसंबंधिनींमूर्तिंकृ
त्वात्रैलोक्यस्यहितार्थायअरुणंमहासुरंवधिष्यामि तदालोकाःसर्वत्रमांभ्रामरीत्येवस्तोष्यंतिभ्रमरस्येयमाकृत्याभ्रामरीदेवी ॥ असंख्येयाःसंख्यातुमशक्याः षट्
पदाःभ्रमरमूर्तीभूत्वा अरुणासुरंहनिष्यंतिततःसाभ्रामरीतिनाम्नालोकैःसंकीर्तयिष्यतेसर्वत्रेत्यर्थः ॥ अरुणस्यापत्यंपुमानारुणइतिच्छेदेअतइञ्बाधित्वाशिवा
दित्वादण्वा ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इदानींदेव्यवताराणांतत्कार्याणांचानंत्यात्साकल्येनवक्तुमशक्यत्वात्संक्षिप्यतत्कथामुपसंहरति ॥ हेदेवाः इत्थमुक्तानुसारे
णप्रकारेणयदायदादानवेभ्यउत्तिष्ठतिउत्थास्यतिवादानवोत्थादानवेभ्यःसमुद्भवाबाधापीडालोकानांभविष्यतिउत्पत्स्यते ॥ तदातदाअहंतत्तत्कार्यानुरूपमव

यदारुणाख्यस्त्रैलोक्येमहाबाधांकरिष्यति ॥ तदाहंभ्रामरंरूपंकृत्वासंख्येयषट्पदम् ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्यस्यहितार्थायवधिष्यामिमहासुरम् ॥
भ्रामरीतिचमांलोकास्तदास्तोष्यंतिसर्वतः ॥ ५० ॥ इत्थंयदायदाबाधादानवोत्थाभविष्यति ॥ तदातदावतीर्याहंकरिष्याम्यरिसंक्षयम् ॥
॥ ५१ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येदेवैःकृतानारायणीस्तुतिर्नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ देव्युवाच ॥
एभिःस्तवैश्चमांनित्यंस्तोष्यतेयःसमाहितः ॥ तस्याहंसकलांबाधांनाशयिष्याम्यसंशयम् ॥ १ ॥

तीर्यप्रादुर्भावमवाप्य
अरिसंक्षयंशत्रुविनाशंकरिष्यामि ॥ दानवोत्थेतिसुपिस्थःकः कर्तरि ॥ ५१ ॥ इतिश्रीमा० रा०श्रीमद्दु०शंतनु०देवीमा०टीकायांनारायणीस्तुतिर्नामैकादशोऽ
ध्यायः ॥ ११ ॥ देव्युवाच ॥ यद्यपिप्रागपिदेवानुदेव्येवोवाचतथाप्यध्यायादौदेवीवचनस्यप्राधान्यंध्वनयितुंदेवीमाहात्म्याध्ययनश्रवणादिफलप्राप्तिप्रामा
ण्यंचदर्शयितुंदेव्येवोचितांवाचंदेवानुक्तवती ॥ यःपुरुषःसमाहितःभक्तिश्रद्धान्वितोभूत्वाएभिःप्रागुक्तैःस्तवैःस्तोत्रैःपुनःपुनःनित्यंअविकल्पितंयथाभवतितथा
शश्रद्धामांदेवींस्तोष्यतेतस्यपुंसःसकलांबाधांशमयिष्यामिअसंशयंसंशयाभावः । अर्थाभावेव्ययीभावः ॥ यद्वा असंशयंयथास्यात्तथास्तोष्यतेक्रियाफलेकर्तृ
गतेत्रित्वादात्मनेपदम् ॥ एभिरितिब्रह्मकृतैरिंद्रादिदेवकृतैश्च ॥ हंसःसूर्यःपरमात्मा । असावादित्योब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ हंसस्यकलाहंसकला ॥ बाध्यंतेप्राणिनो

ऽनयाबाधासंसृतिः अविद्यमानाहंसकलाब्रह्मविद्यायस्यांसा अहंसकलाबाधामोहरूपाममतासंसृतिः । तांबाधामसंशयंशमयिष्यामीत्यपिमुक्तिकामैरवगंतव्यम् ।
रंविश्वेतच्छदौहंसौ ॥ यद्वा एभिःस्तवैःमांयःस्तोष्यतेतस्याहंकारकृतांसकलांबाधांसंसृतिंशमयिष्यामि ॥ १ ॥ त्रयाणामन्वयैक्यम् ॥ येपुरुषाएकचेतसःसंतःसा
वधानाःसन्तः अष्टम्यांनवम्यांचतुर्दश्यांचपक्षद्वयेपि विशेषानुक्तितः यथाक्रममनपेक्ष्यमधुकैटभनाशनं च महिषासुरघातनंचतद्वच्छुंभनिशुम्भयोर्वधंचभक्त्याकीर्त्त
यिष्यंतिपठिष्यंतितद्वदेवयेश्रोष्यंतिभक्त्याममममाहात्म्यमुत्तमंपुण्यतमंसर्वकादुधं तेषां दुष्कृतंदुरितंसर्वसंचितंनकिंचिदपिभविष्यतिदुष्कृतोत्थाआपदश्चनभविष्यंतिवि
नश्यंतीत्यर्थः ॥ नतेषांदारिद्र्यंभविष्यतिआढ्यतैवभविष्यतीत्यर्थः ॥ नचतेषामिष्टैःसहचेतनैरचेतनैश्चपुत्रादिभिर्धनादिभिश्चवियोजनंवियोगोभविष्यति

स्तोष्यंतिचै
मधुकैटभनाशंचमहिषासुरघातनम् ॥ कीर्तयिष्यंतियेतद्वद्वधंशुंभनिशुंभयोः ॥ २ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचैकचेतसः ॥ श्रोतव्यंचसदाभक्त्यापरंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ ६ ॥
नतेषांदुष्कृतंकिंचिद्दुष्कृतोत्थानचापदः ॥ नभविष्यतिदारिद्र्यंनचैवेष्टवियोजनम् ॥ ४ ॥ शत्रु
वयेभक्त्याममममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ३ ॥
तोनभयंतेषांदस्युतोवानराजतः ॥ नशस्त्रानलतोयौघात्कदाचित्संभविष्यति ॥ ५ ॥ तस्मान्ममैतन्माहात्म्यंपठितव्यंसमाहितैः ॥

॥ मधुकैटभयोर्नाशोयस्मिन्ग्रन्थेसतथोक्तः ॥ हननंघातस्तस्यकरणंघातनंण्यंताल्ल्युट् ॥
महिषासुरस्यघातनम् ॥ सदनमितिवापाठः॥ षूदरक्षणेहिंसायांच वधोयस्मिन्ग्रन्थेप्रतिपाद्यतेसवधः ॥ अर्शआदित्वादच्‌तम् ॥ शुम्भनिशुम्भयोरितिद्विवचनेनवध
द्वयंसूच्यते ॥ तेनवधानांवैषम्यादष्टम्यादिदिनत्रयेणयथाक्रमकीर्त्तनशंकापिदूरीकृता ॥ एकमनन्यवृत्तिचेतोयेषांते ॥ भजनंभक्तिरनन्यशरणतयाश्रयणम् ॥ महां
तआत्मनःअवतारायस्याःसामहात्मादेवीतस्याभावःमाहात्म्यम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ येमममाहात्म्यंकीर्त्तयिष्यंतिचतेषांकदाचिदपिशत्रुतोभयंनसंभविष्य
तिदस्युतस्तस्करतोपिवान ॥ राजतोपिनृपान्न नशस्त्रतःआयुधतः नअनलतोग्नितःनतोयौघात्जलप्रवाहात् नसम्भविष्यतीत्यनेनसर्वत्रसम्बध्नाति ॥ ५ ॥
तस्माद्वांछितार्थसाधनत्वाद्धेतोःसमाहितैःसावधानैःकृतप्रयत्नैःपुंभिःपरंप्रकृष्टंमहत्पूजनीयम् ॥ स्वस्त्ययनंक्षेमकरमयनंवर्त्ममदेव्याएतन्माहात्म्यंग्रन्थसंदर्भ

रूपंभक्त्यापठितव्यंश्रोतव्यंच ॥ एतन्माहात्म्यमितिबहुव्रीहिः ॥ ग्रन्थसंदर्भरूपोन्यपदार्थः ॥ शब्दस्यैवपठनश्रवणयोग्यत्वेनविषयभावात् ॥ एतदिदितिपृथक् पदत्वेमाहात्म्यंप्रतिपाद्यंतयत्रास्तिग्रन्थबन्धेसोप्युपचारान्मत्वर्थीयेनअर्शआद्यचावामाहात्म्यशब्देनोच्यतइतिपठनश्रवणयोग्यंद्रष्टव्यम् ॥ स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्ये षुमंगलेचाव्ययंस्मृतम् ॥ ६ ॥ ममदेव्याःमाहात्म्यंकर्तृ भक्तितःपठतांभक्तितःशृण्वतांचपुंसांमहामारीसमुद्भवान्सर्वानुपसर्गानुपद्रवान् शमयेद्दूरीकुर्यात् ॥ तथातेषांपुंसांत्रिविधमुत्पातमाध्यात्मिकमाधिदैविकमाधिभौतिकम् ॥ अध्यात्मिकंशरीरोत्पन्नंरागद्वेषादिकंव्याध्यादिकंच ॥ आधिभौतिकंभूतप्रेतादिकज नितंभयभ्रमादिकम् ॥ आधिदैविकंदेवकृतंवज्रपातादिकंदारिद्र्यादिकंच ॥ यद्वा भूर्भुवःस्वःसंभवमुत्पातत्रयंशमयेत् ॥ भौमंभूकंपादिकम् आंतरिक्षम

उपसर्गानशेषांस्तुमहामारीसमुद्भवान् ॥ तथात्रिविधमुत्पातंमाहात्म्यंशमयेन्मम ॥ ७ ॥
यत्रैतत्पठ्यतेसम्यङ्नित्यमायतनेमम ॥ सदा न तद्विमोक्ष्यामिसांनिध्यंतत्रमेस्थितम् ॥ ८ ॥

नभ्रगर्जनादि । स्वर्लोकजनितमसकृदनेकोडुपतनम् ॥ महामारीति मृङ्प्राणत्यागेस्त्रियामिकृकृष्यादिभ्यःछांदसोगुणः ॥ यद्वा औणादिकः सर्वधातुभ्यइन् ॥ स्त्रियांकृदिकारादक्तिनोवाङीष् ॥ महतीमारिमहामारी ॥ अन्येषामपिदृश्यतइतिपूरुषवद्दीर्घः ॥ महामार्याःसमुद्भवाः ॥ यद्वा मरणंमरःऋदोरप् ॥ मरस्ये यंप्रवृत्तिर्मारी ॥ यद्वा मारयतिमारःकालःमारस्यभावःमार्यंभावेष्यञ् मार्यमेवमारीस्त्रियांषित्त्वात्ङीष् ॥ ७ ॥ यत्रममायतनेगृहेप्रतिमादिमंदिरेएतत्प्रागुक्त चरितत्रयोपेतंमाहात्म्यंनित्यंप्रतिदिनंसम्यगर्थतःपदतश्चशुद्धंपठ्यतेभक्तितःपुंभिः । तदायतनंसदानविमोक्ष्यामिनत्यक्ष्यामि ॥ तत्रगृहेखलुमेदेव्याः सांनिध्यंसंनि धानंसमवस्थानंस्थितंस्थितिमद्भूत् ॥ ८ ॥

बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवेचसर्वमेतन्ममचरितमुच्चार्यमवश्यंपठनीयम् ॥ ऋहलोर्ण्यत् ॥ श्राव्यमवश्यंश्रोतव्यंच ओरावश्यकेण्यत् ॥ यद्वा ण्य
तादचोयत् ॥ श्राव्यंश्रावयितव्यंसर्वंजपनीयम् । एकदेशजपेतुच्छिद्रतास्यात् ॥ महानवम्यादौछागमेषमहापशुभिर्बलिदानंदेवतोद्देशेनपशुसमर्पणम् ॥ ददा
तेर्ल्युट् ॥ पूजापुष्पोपहारदीपादिसमर्पणम् ॥ यद्वा अलंकारवस्त्रस्रक्चन्दनवाहनच्छत्रचामरादिभिः कुमारीसुवासिनीसमर्चनंपूजा ॥ अग्निकार्यं
फाल्गुनेमासिअग्निज्वालार्चनदेवीमाहात्म्यरूपमालामन्त्रपुरश्चरणांतेविहितहोमोग्निकार्यम् ॥ एतत्त्रयलक्षगोमहोत्सवः ॥ यद्वा चैत्रेवसंतोत्सवः । वैशाखे
वारणपुष्पप्रचायिकोत्सवः ॥ ज्येष्ठेजलक्रीडोत्सवः ॥ आषाढेइन्द्रध्वजोत्थानोत्सवः ॥ श्रावणेदोलोत्सवः ॥ भाद्रपदेइन्द्रपाणिधनुरर्चनोत्सवः ॥ आश्व
युजिशारदोत्सवः ॥ कार्तिकेदीपोत्सवः । मार्गशीर्षेमनूदयोत्सवः । पौषेनिधिपूजोत्सवः ॥ माघेमेरूत्सवः । फाल्गुनेगन्धर्वोत्सवः । एतेषुसंपूर्णदेवीच

बलिप्रदानेपूजायामग्निकार्येमहोत्सवे ॥ सर्वंममैतच्चरितमुच्चार्यंश्राव्यमेवच ॥ ९ ॥

जानताजानतावापिबलिंपूजांतथाकृताम् ॥ प्रतीच्छिष्याम्यहंप्रीत्यावह्निहोमंतथाकृतम् ॥ १० ॥

रितंपठनीयमितिभावः ॥ यद्वा महोत्सवःसर्वश्रुतिपारायणम् ॥ यद्वा वदतेःकर्त्तरिक्विप् । वदतीष्टदेवतामितिउत्देवीप्रणवः ॥ महान्उत्मन्त्रोयत्र
समहोत् सचासौसवश्चेतिमहोत्सवः ॥ मन्त्रदीक्षाख्योयज्ञस्तस्मिन् ॥ यद्वा उन्दीक्लेदने । उन्दनमुत् । स्त्रियांभावेसम्पदादिभ्य'क्विब्वावक्तव्यःउदःसवो
दीक्षायज्ञःउत्सवःसुधोत्सवः सुधोत्सवोयत्रमन्त्रग्रहेसमहोत्सवस्तस्मिन् ॥ ९ ॥ तथातेनप्रकारेणइतिकर्त्तव्यतांगुरूपदिष्टेष्टदेवताराधनसामग्रीभावनीयोपक्र
मोपसंहृतिक्रियाक्रमं जानता अजानतावापि भक्तिमतापुंसाकृतंबालिंबलिप्रदानंतथातेनकृतांपूजांच ॥ तथातेनकृतंवह्नौहोमंतिलमध्वादिहोमद्रव्यप्रक्षेपंचप्री
त्याहंप्रतीच्छिष्यामिस्वीकरिष्यामि ॥ पतच्छ्रितंप्रतीच्छंस्यात् ॥ पतच्छ्रयणप्रतीच्छा ॥ प्रतीच्छास्त्यस्यप्रतीच्छः कश्चित् ॥ अर्शआदित्वादच् ॥

ततस्तद्वदाचरतीत्याचारेक्विप् ॥ सनाद्यंतत्वाद्धातुत्वात्प्रतीच्छधातोर्भविष्यतिकालेलृट्स्यप्रत्ययःमिप्इडागमः । अतोलोपः । इणूकोः । आदेशप्रत्यययोःषत्वम् ॥ प्रतीक्षिष्यामीतिपाठे ईक्षदर्शने अनुदात्तेत्त्वनिबन्धनमात्मनेपदविधानमनित्यमितिचक्षिङोङित्करणंज्ञापकमित्युक्तत्वात्परस्मैपदम् ॥ बलिपूजामित्येकपदत्वेतु बलिनापशुविशसनेनसहकृतापूजाबलिपूजा ॥ बलिरूपावापूजासत्कारस्तम् ॥ १० ॥ युग्मम् ॥ याचप्रसिद्धावार्षिकीमहापूजाशरत्कालेक्रियतेतस्यांविषयेमम एतन्माहात्म्यं चारित्रयलक्षणं भक्तिसमन्वितःमनुष्यः पठित्वाश्रुत्वाचयथायोगंमत्प्रसादेन सर्वबाधाविनिर्मुक्तः धनधान्यसमन्वितःभविष्यति संशयोनात्रक र्तव्यः ॥ वर्षेणनिर्वृत्तावार्षिकीसांवत्सरिकी तेननिर्वृत्तमितिठक् ॥ स्त्रियांङीप् ॥ सर्वाबाधेतिपाठेआसमंताद्बाधाआबाधा ॥ ११ ॥ १२ ॥ एतच्चारित्रत्रयलक्ष णंममममाहात्म्यंभक्तितः श्रुत्वा गुरुतोगृहीत्वार्थावबोधपर्यंतमधीत्यचपुमान्युद्धेनिर्भयोजायते ॥ तथाममशुभाःजगदभ्युदयकरीः पृथगुत्पत्तीः ब्रह्माण्या

शरत्कालेमहापूजाक्रियतेयाचवार्षिकी ॥ तस्यांममैतन्माहात्म्यंश्रुत्वाभक्तिसमन्वितः ॥ ११ ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तोधनधान्यसमन्वितः ॥ मनुष्योमत्प्रसादेनभविष्यतिनसंशयः ॥ १२ ॥ श्रुत्वाममैतन्माहात्म्यंतथोत्पत्तीःपृथक्शुभाः ॥ पराक्रमांश्चयुद्धेषुजायतेनिर्भयःपुमान् ॥ ॥ १३ ॥ रिपवःसंक्षयंयांतिकल्याणंचोपपद्यते ॥ नन्दतेचकुलंपुंसांमाहात्म्यंममशृण्वताम् ॥ १४ ॥

दिमहाशक्तिरूपप्रादुर्भूतीःश्रुत्वाहद्याकलय्ययुद्धेनिर्भयोजायते ॥ तथाममपराक्रमांश्चवीरकर्माणिचश्रुत्वा ॥ यद्वा युद्धेषुममपराक्रमांश्चश्रुत्वा निर्भयोजाय तेपुमान् ॥ तथाचोत्पत्तयःशुभाइतिपाठेव्यत्ययोबहुलमितिशसःप्रसंगेजसःप्रयोगश्छांदसः ॥ युद्धेष्वितिबहुवचनमन्येष्वपिभयकारणेषुनिर्भयत्वार्थम् ॥ युमि श्रणेअदादिः । सम्पदादित्वाद्भावेस्त्रियांक्विप् ॥ यवनंयुतमिश्रणंपापसम्पर्कस्तस्यांयुति ॥ यद्वा ॥ युञ्बन्धनेक्र्यादिःयवनंयुद्धंधनंतस्यांयुति ॥ ओहाङ् गतौ सम्पदादित्वात्क्विप् ॥ हीनंहाःनिरयादिगतिस्तस्याम् ॥ इःकामस्तत्रविषये ॥ युच्चहाश्चयुश्चयुद्धयः तेषुयुद्धेषु ॥ १३ ॥ भक्तितःममममाहात्म्यंशृण्व तांपुंसांरिपवःशत्रवःसंक्षयंयांतिकल्याणंचमंगलमुपपद्यते ॥ पदगतोदिवादिः ॥ उपसमीपंगच्छति । उपजायतेइतिवापाठः । कुलंगोत्रंचनन्दते । टुनदि

समृद्धौपरस्मैपदी । कर्त्तरिकर्मव्यतिहारेइत्यात्मनेपदम् ॥ यद्वा णधंतात्कर्तरियगात्मनेपदंच । संततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयौ ॥ कुलंगृहेच
तालांकेभूमिग्राहिणितुत्रिषु ॥ १४ ॥ उत्पातादिसूचितोपद्रवाणांसर्वत्रसर्वस्मिन्शांतिकर्मणितथादुःस्वप्नदर्शनेदुष्टफलस्वप्नप्रदर्शने । उग्रासुअस्यनिष्ट
फलासुग्रहकृतासुपीडासुममामाहात्म्यंशृणुयात्पुरुषः ततःसर्वबाधोपशांतिर्भवतिसर्वेष्टार्थसिद्धिश्चेतिभावः ॥ १५ ॥ पूर्वोक्तंपुनर्व्यनक्ति ॥ ममामाहात्म्यश्र
वणादुपसर्गाःबाधाः अतिवृष्ट्यादयःशमंयांति ॥ यद्वा उपसर्गाउत्पाताःप्रकृतिविरुद्धेतयः अजन्यंक्लीबउत्पातउपसर्गःसमंत्रयम् ॥ तथाततएवदारु
णाःभयानकाःग्रहपीडाःशन्यादिकृताबाधाःशमंशांतिंयांति ॥ नृभिःदृष्टंदुःस्वप्नंसुस्वप्नमुपजायते ॥ दुःस्वप्नसूचितंयद्दुष्टंफलंतत्सुस्वप्नसूचितमिवफलंसंप

शांतिकर्मणिसर्वत्रतथादुःस्वप्नदर्शने ॥ ग्रहपीडासुचोग्रासुमाहात्म्यंशृणुयान्मम ॥ १५ ॥ उपसर्गाःशमंयांतिग्रहपीडाश्चदारुणाः ॥ दुःस्व
प्नंचनृभिर्दृष्टंसुस्वप्नमुपजायते ॥ १६ ॥ बालग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकम् ॥ संघातभेदेचनृणांमैत्रीकरणमुत्तमम् ॥ १७ ॥ दुर्वृत्ता
नामशेषाणांबलहानिकरंपरम् ॥ रक्षोभूतपिशाचानांपठनादेवनाशम् ॥ १८ ॥

द्यतइतिभावः ॥ अतर्कितप्राप्यफलोहिमणिमंत्रौषधदेवताप्रभावः । दुःस्वप्नसुस्वप्नयोर्नियतेपुंलिंगत्वेपिबहुव्रीहौफलेनपदार्थेविवक्षितेनपुंसकतोपपत्तिः ॥ अर्द्धर्चा
दौस्वप्नशब्दोनास्त्येव ॥ अन्यथास्यपुंनपुंसकतोपपद्येत ॥ दुःस्वप्नश्चेतिपाठोवा ॥ १६॥ बालानांशिशूनांग्रहाःपीडकाःपूतनादयःश्मशानादिवासिनोदृष्टिबंधिगलबं
ध्यंत्रबन्धिनाभिबन्धिशुक्रबन्ध्युपस्थबंधिरुधिरशोषिपिशितशोषिमूत्रशोषिलालाशोषिप्रभृतयश्चतैरभिभूतानामाक्रांतानां शांतिकारकमुपशमनकारणं ममामाहा
त्म्यश्रवणाद्युत्तममाश्रयणीयम् ॥ किंच ॥ नृणामेककार्यकारिणांकथंचित्परकृतोच्चाटनप्रयोगतः संघातभेदेप्रसक्तेसतिमन्माहात्म्यश्रवणमेवोत्तमंमैत्रीकरणंमि
त्रत्वकरणसाधनम् ॥ १७ ॥ दुष्टंवृत्तंचरितंयेषांतेदुर्वृत्ताः तेषामशेषाणांपरंश्रेष्ठंबलहानिकरंबलनाशहेतुः मन्महात्म्यम् ॥ कृत्स्नोहेतौटः ॥ किंचरक्षसां

मायोपजीविनांभूतानांबालग्रहादीनांपिशाचानांपिशिताशनानांतामसानांचपीडकानामदृश्यरूपाणांममसाहात्म्यस्यपठनादेवनाशनंदूरीकरणंभवति ॥ १८ ॥
ममसांनिध्यकारकंनैकट्यकारकम् ॥ संनिधिकारकमितिपाठेपिसंनिधिःसंनिधानम् ॥ इतिव्याख्याश्रयणात्सएवार्थः ॥ यद्वा संनिधिःमहानिधिःमहापद्मा
दिः तस्यकारकंप्रापकंपठ्यमानंसदितिभावः ॥ १९ ॥ युग्मम् ॥ पुंभिरेभिःप्रकारैर्वत्सरेणयाक्रियतेमेमह्यंप्रीतिः सास्मिन्सन्माहात्म्येसकृदेकवारमेवउच्चरि
तेपठितेश्रुतेवाभक्तिमद्भिःसर्वकामदुघोपार्जितेवस्यात् ॥ पशुभिःचतुष्पाद्भिःछागमेषमहिषमातंगादिभिःद्विपाद्भिर्महापशुभिश्चनरैःपुष्पैः सुरभिसंभृतैःअर्घैःपूजां
गैर्मधुघृतादिभिःधूपैःकर्पूरागरुमृगमदादिगर्भितैर्बहुरूपादिभिर्नानाकृतिगन्धादिभिः चशब्दात् श्रीवासादिधूपागृह्यंते ॥ तैर्गंधैःगन्धसारधनसाररक्तचन्दनमृगम
दकंकोलकालागरुकुंकुमादिभिःदीपैःकर्पूरघृतादिप्रवर्त्तितैर्माणिक्यमहोभिरुपकल्पितैः सूर्यमहोभिश्चन्द्रमहोभिरुडुमहोभिःपरमात्मपरज्योतिर्भिश्चोपकल्पितैः ।

सर्वंममैतन्माहात्म्यंममसन्निधिकारकम् ॥ सर्वंकृत्स्नमेतदादिमध्यावसानलक्षणम् ॥ १९ ॥
पशुपुष्पार्घधूपैश्चगंधदीपैस्तथोत्तमैः ॥ विप्राणांभोजनैर्होमैःप्रोक्षणीयैरहर्निशम् ॥ २० ॥
अन्यैश्चविविधैर्भोगैःप्रदानैर्वत्सरेणया ॥ प्रीतिर्मेक्रियतेसास्मिन्सकृदुच्चरितेश्रुते ॥ २१ ॥

अतएवैवंविधैरुत्तमैःश्रेष्ठतमैः । तथाउत्तमैर्विविधैर्विप्राणांकर्त्तव्यैर्भोजनैःषड्रसोपेतैर्भोज्यैरत्नादिभिःरुचितैः ॥ तथाविविधैर्होमैः तथाऽहर्निशंदिवानिशंविविधैः
प्रेक्षणीयैर्दर्शनीयैर्नृत्यगीतवाद्यैः ॥ तथान्यैश्चविविधैर्भोगैस्तथादानैर्मत्प्रीत्यर्थैर्विविधैः ॥ चशब्दाद्वस्त्रालंकारपूजादिभिःसाधनैःवत्सरेणयामेप्रीतिःसकल
कामदुघाभक्तैःक्रियते सास्मिन्प्राक्प्रपंचितेममसाहात्म्येसकृदेकवारंभक्त्याउच्चरितेपठितेश्रुतेवा साधयितुंसुगमेत्यर्थः ॥ यद्वा सकृत्सहद्विस्त्रैःपुंभिःपंचषैः
सप्ताष्टैरेकद्वित्रिचतुरैरेकतयोच्चरितेश्रुतेवेत्यर्थः ॥ सहार्थेचैकवारेचसदार्थेचाव्ययंसकृत ॥ सकृत्सुचरितेश्रुतेइतिपाठेश्रुतशब्दतःश्रवणप्राधान्यंसुचरितेशोभ
नेचरिते ॥ प्रोक्षणीयैरहर्निशमितिपाठेतुकश्चिदाह ॥ मन्त्रपूतजलोक्षणसंस्कृतहतच्छागादिपशुबलिरितितन्न ॥ पशुपुष्पार्घधूपैरितिपशुग्रहणेनपौनरुक्त्यप्रसंगात् ॥

ततइत्थंत्वर्थोत्रवक्तव्यः । उक्षसेचने । प्रत्यहंपंचामृताभिषेकैरविच्छिन्नपीयूषधाराभिषेकैर्वेति ॥ २० ॥ २१ ॥ ममदेव्यामाहात्म्यस्यश्रुतंश्रवणं कर्तृ
पापानिहरतिअपनयति नपुंसकेभावेक्तः ॥ तद्योगेषष्ठ्येव ॥ यद्वा ममामाहात्म्यंश्रुतंसत्पापानिहरति ॥ तथाभजतामारोग्यंप्रयच्छतिदानप्रतिग्रहाभावात्प
ष्ठ्येव ॥ ममजन्मनामुत्पत्तीनांब्रह्माण्यादिरूपतयाप्रादुर्भावानांकीर्त्तनंकथनंभूतेभ्यःहिंस्रेभ्यःभतप्रेतपिशाचासिंहव्याघ्रग्रहादिभ्यःभक्तानांरक्षांकरोति ॥ २२ ॥
युद्धेषुयद्दुष्टदैत्यनिबर्हणंमेदेव्याःचरितंशस्त्रप्रयोगलक्षणंसंग्रामकौशलमभूत्तस्मिञ्छ्रुतेसतिश्रुतवतांपुंसांयुद्धेषुततोन्यत्रचवैरिकृतंभयंनजायते ॥ निबर्हयतिनिबर्हणम् ।
नंद्यादित्वाल्ल्युः । दुष्टानांदैत्यानांनिबर्हणंचरित्रम् ॥ २३ ॥ सुमेधसामार्कंडेयेनचतत्रःपूर्वैश्चब्रह्मर्षिभिःयाःस्तुतयःकृताःतथापिममतावर्तेमोहगर्तेनिपातिताः

श्रुतंहरतिपापानितथारोग्यंप्रयच्छति ॥ रक्षांकरोतिभूतेभ्योजन्मनांकीर्तनंमम ॥ २२ ॥ युद्धेषुचरितंयन्मेदुष्टदैत्यनिबर्हणम् ॥ तस्मि
ञ्छ्रुतेवैरिकृतंभयंपुंसांनजायते ॥ २३ ॥ युष्माभिःस्तुतयोयाश्चयाश्चब्रह्मर्षिभिःकृताः ॥ ब्रह्मणाचकृतायास्ताःप्रयच्छंतिशुभांगति
म् ॥ २४ ॥ अरण्येप्रांतरेवापिदावाग्निपरिवारितः ॥ दस्युभिर्वावृतःशून्येगृहीतोवापिशत्रुभिः ॥ २५ ॥

महामायाप्रभावेणेत्यादयः ताश्चशुभांगतिंप्रयच्छंतिपठ्यमानाःपठद्भ्यः पुंभ्यःयाश्चब्रह्मणामधुकैटभभीतेनकृताः स्तुतयःविश्वेश्वरींजगद्धात्रीमित्यादयः ॥ अथचयु
ष्माभिरेवकृताःस्तुतयःदेव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्येत्यादयः ॥ नमोदेव्यैइत्यादयश्च ॥ देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदेत्यादयश्च तास्त्रिविधाःस्तुतयः ॥ २४ ॥
एकान्वयमिदंश्लोकचतुष्टयम् ॥ अरण्येविपिनेवावर्त्तमानःममदेव्याएतच्चरितंस्मरन्नरःसंकटाद्दुःखगहनान्मुच्येतस्वयमेव । संकटंनातुसंबाधः । कर्मकर्त्तरिमु
चेर्लिङ् ॥ तथाप्रांतरेवापिदूरेजनशून्यमार्गे ॥ प्रांतरंदूरशून्योध्वा ॥ तथादावाग्निपरिवारितःसन्नपिवा ॥ तथादस्युभिःतस्करैर्वृतःवेष्टितोवा ॥ तथाशून्ये
निर्जनप्रदेशेशत्रुभिर्गृहीतोवा ॥ तथासिंहेनव्याघ्रेणवानुयातोनुद्रुतः ॥ तथावनहस्तिभिर्वृतोवाहंतुमनुयातः ॥ तथाक्रुद्धेनराज्ञावध्योयंवधार्होयमित्याज्ञप्तः ॥

हंतुमाज्ञापितोवा ॥ तथाबन्धगतोपिवा ॥ तथावातेनघूर्णितःव्याकुलितःबाधितअपास्तोवा ॥ महार्णवेसमुद्रेपोतेनौकाविशेषे सांयात्रिकाःपोतवणिजः कथ्यंते तत्रस्थितोवा पानपात्रेशिशौपोतः ॥ तथाभृशदारुणेत्यर्थंभीषणेसंग्रामेशस्त्रेष्वायुधेषुपतत्सु ॥ सर्वाबाधासु ॥ सर्वाआसमंताद्बाधाः महाबाधाः तासु ॥ सर्वबाधास्वितिपाठेसएवार्थोभवत्यदूरविकर्षात् ॥ घोरासुव्रणपीडासुवर्त्तमानोवा ॥ तथावेदनासुतत्तद्दुःखानुभवेषुअभ्यर्द्दितः वर्तमानः यद्वा तीव्रवेदनयाऽभ्यर्दितःहिंसितोपिवासर्वत्रैतन्ममचरितंस्मरन्नरःसंकटान्मुच्येतस्वयमेवेतियोजनीयम् ॥ इहारण्येप्रांतरेवापीत्यतःश्लोकात्पूर्वंसिंहव्याघ्रानुयातोवेति पठंतिकेचित् ॥ अतश्चममप्रभावात्सिंहाद्याइत्युपपन्नंभवति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ममप्रभावात्सामर्थ्यात्सिंहाद्यास्तथादस्यवस्तस्करास्तथावैरिण

सिंहव्याघ्रानुयातोवावनेवावनहस्तिभिः ॥ राज्ञाक्रुद्धेनचाज्ञप्तोवध्योबन्धगतोपिवा ॥ २६ ॥ आघूर्णितोवावातेनास्थितःपोतेमहार्णवे ॥ पतत्सुचापिशस्त्रेषुसंग्रामेभृशदारुणे ॥ २७ ॥ सर्वाबाधासुघोरासुवेदनाभ्यर्दितोपिवा ॥ स्मरन्ममैतच्चरितंनरोमुच्येतसंकटात् ॥ २८ ॥ ममप्रभावात्सिंहाद्यादस्यवोवैरिणस्तथा ॥ दूरादेवपलायंतेस्मरतश्चरितंमम ॥ २९ ॥ ऋषिरुवाच ॥ इत्युक्त्वासाभगवतीचंडिकाचंडविक्रमा ॥ पश्यतामेवदेवानांतत्रैवांतरधीयत ॥ ३० ॥

श्चशत्रवःचरितंस्मरतःपुरुषात्सकाशाद्दूरादेवपलायन्ते ॥ २९ ॥ इत्थमुक्त्वासाभगवतीचंडविक्रमाप्रगल्भवीर्याचंडिकादेवीपश्यतामेवदेवानांतत्रैवपुरोभागएवांतरधीयत । अंतर्धानमगात् ॥ अदंतेरोरुपसर्गवद्वृत्तिर्व्याख्येया ॥ अंतःपूर्वाद्दधातेःकर्मकर्त्तरिलिङ् ॥ यद्वा तान्देवान्त्रायतेइतितत्रा पालयंतीसत्येवस्वयमंतरधीयत ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ यद्वा तत्रैवदेवशरीरेष्वेवांतर्धीयत ॥ स्वयमेवशरीरेष्वेवांतर्धीयतेत्यर्थः ॥ पश्यतामित्यनादरेषष्ठीतिपक्षेयथाजननीसुतान्व्याजतोनादृत्यालोकनादन्तर्धत्तेतथेयमपिसर्वजननीदेवदर्शनतोंतरधीयत स्वयमेवेतिभावः ॥ ३० ॥

अथतेदेवाअपिदेव्याविनिहतारयः नाशितशत्रवः अतएवयथापुरापूर्वकालइवनिरातंकाःकृच्छ्रजीवनतोनिर्भयाः यज्ञभागभुजःयज्ञांशान्भुंजानाः संतः स्वाधि
कारान्स्वव्यापारान्चक्रुः कृतवन्तः ॥ ३१ ॥ युधिसंग्रामेदेव्यातस्मिञ्जगद्विध्वंसिनित्रैलोक्यभंजिनिमहोग्रेअतुलविक्रमेअनुपमशक्तौदेवरिपौससैन्येशुम्भेमहावी
र्येनिशुम्भेचानिहतेसतिशेषाः दैत्याःपातालमाययुः बलिसद्मप्राविशन् ॥ चशब्देनससैन्येइतिविशेषणंलभ्यते ॥ पतंत्यस्मिन्निितिपातालम् ॥ ३२ ॥ हेभूप
एवमुक्तरीत्यासाभगवतीनित्यापिध्रुवाअविनश्वराअविकारापिसतीपुनःपुनःसंभूयप्रादुर्भावमवाप्यजगतःपरिपालनंकुरुते ॥ उक्तंचप्रागपि ॥ नित्यैवसा
जगन्मूर्त्तिरिति ॥ देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमितिच ॥ ३३ ॥ सैवदेवीविश्वंप्रसूयतेजनयति ॥ षूञ्प्राणिप्रसवेदिवादिः ॥ तथैवहेतुभूतयाएतद्विश्वंमोह्यते ॥ मुह

तेपिदेवानिरातंकाःस्वाधिकारान्यथापुरा ॥ यज्ञभागभुजःसर्वेचक्रुर्विनिहतारयः ॥ ३१ ॥ दैत्याश्चदेव्यानिहतेशुंभेदेवरिपौयुधि ॥ जग
द्विध्वंसकेतस्मिन्महोग्रेऽतुलविक्रमे ॥ निशुंभेचमहावीर्येशेषाःपातालमाययुः ॥ ३२ ॥ एवंभगवतीदेवीसानित्यापिपुनःपुनः ॥ संभूयकु
रुतेभूपजगतःपरिपालनम् ॥ ३३ ॥ तयैतन्मोह्यतेविश्वंसैवविश्वंप्रसूयते ॥ सायाचिताचविज्ञानंतुष्टाऋद्धिंप्रयच्छति ॥ ३४ ॥ व्याप्तं
तयैतत्सकलंब्रह्मांडंमनुजेश्वर ॥ महाकाल्यामहाकालेमहामारीस्वरूपया ॥ ३५ ॥

वैचित्त्येदिवादिः ॥ अविवेकेनयोज्यते ॥ ममतासहितंक्रियते ॥ सादेवीभक्तैःयाचितासतीविज्ञानंचप्रयच्छति । सैवदेवीतुष्टासतीतपसाजनितसंतोषासतीवृद्धिं
चसंपदंचमहतींप्रयच्छतिददाति । तुष्टाऋद्धिमितितुपाठे असंहितयानिर्देशःकृतः ॥ ऋत्यकइतितुप्रकृतिभावेतस्याकःस्थानेह्रस्वत्वेचसति तुष्टऋद्धिमितिस्यात् ॥
खट्वऋश्यइतिवत् ॥ सायाचितार्थविज्ञानमितिपाठे ॥ अर्थेषुविज्ञानमितिविग्रहः ॥ एतत्प्रागप्युक्तम् ॥ तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥ महामाया
हरेरेषातयेति ॥ ३४ ॥ हेमनुजेश्वरसुरथ ॥ महामारीस्वरूपयातयामहाकाल्यामहातामस्यामहादेव्याएतत्सकलंब्रह्मांडंत्रैलोक्यगर्भकंस्थानंव्याप्तम् ॥ महाका
लेप्रलयसमये ॥ महांश्चासावकालश्चेति महाकालःअनिष्टकालः ॥ यद्वा महांश्चासौकालश्चमहाकलःकालाग्निरुद्रस्तस्मिन्नुपस्थितेमहाकालेमहतिप्रलयसमये ॥

महांश्चासौकालःकालाग्निरुद्रस्तस्येयंस्त्रीमहाकालीतया ॥ मारयतिसंहरतिमारःमहांश्चासौमारश्चमहामारःरुद्रस्तस्यस्त्रीमहामारीसास्वरूपंयस्याःसादेवीमहामारी स्वरूपातया ॥ यद्वा महउद्भवउत्सवः ॥ महानूउत्सवानासमंतान्मारयतिनाशयतिमहामारीमहाप्रलयानलज्वालातस्याइवरूपंयस्याःसातया ॥ मृत्युजिह्वामहा मारीजगत्संहारकारिणी ॥ महारात्रिर्महानिद्रामहाकाल्यतितामसी ॥ सैवकालानलज्वालासैवाविद्यातमःप्रसूः ॥ सैवमोहप्रसूर्मृत्युःसैवसर्वाधिदेवता ॥ ३५ ॥ अजाजन्मरहितासनातनीनित्यादेवीकालेभूतानांप्रलयसमयेतमोगुणमयीसतीमहामारीतिकथ्यते ॥ तथाकालेउत्पत्तिसमयेसैवभूतानांसर्गसमयेरजःप्रधानास्थि तिंकरोति ॥ ३६ ॥ भवकालेदेवीसांनिध्यभवकालेनृणांगृहेसैवलक्ष्मीवृद्धिप्रदा ॥ सम्पद्भवप्रदाभवति ॥ प्रेदाज्ञःकः ॥ तथासैवदेवीअभावेदेवीसांनिध्याभावेऽलक्ष्मीः

सैवकालेमहामारीसैवसृष्टिर्भवत्यजा ॥ स्थितिंकरोतिभूतानांसैवकालेसनातनी ॥ ३६ ॥ भवकालेनृणांसैवलक्ष्मीवृद्धिप्रदागृहे ॥ सैवाभावेतथालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ॥ ३७ ॥ स्तुतासंपूजितापुष्पैर्धूपगंधादिभिस्तथा ॥ ददातिवित्तंपुत्रांश्चमतिंधर्मेगतिंशुभाम् ॥ ॥ ३८ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येदेवीवाक्यंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

सम्पदःविनाशायाभवायउपजायते ॥ यत्रलक्ष्मीःतत्रदेव्याःसांनिध्यम् ॥ यत्रदेव्याःसांनिध्यंनतत्रसम्पदपिनेत्यन्वयव्यतिरेकौवेदितव्यौ ॥ ३७ ॥ नित्यंदेवीसांनि ध्यकारणंतत्फलंचोपदिशतिसुमेधाऋषिः॥ हेनृप सादेवीस्तुतास्तावकैःपदैःसंकीर्तिताचतथापुष्पैःसंपूजिताचतथागन्धैःकर्पूरचन्दनमृगमदादिभिर्विलिप्तातथाधूपैर्बहुवि धैर्धूपिता ॥ तथाआदिग्रहणाद्वस्त्रालंकारतांबूलादिभिरानंदिताभक्तैःप्रणताचसतीअप्रार्थितैवभक्तेभ्यःवित्तंधनंपुत्रांश्चआयुरारोग्यमैश्वर्यंचशब्दसूचितम् ॥ धर्मेमतिंच शुभांगतिंचददाति । यदुक्तंप्राक् ॥ साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी । संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ॥ ३८ ॥ इतिश्रीमार्कंडेयेराजाधिराजतोमरान्वयश्रीमदुद्धर णात्मजशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांदेवीवाक्यंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

ऋषिरुवाच ॥ सुमेधाभगवानृषिःसुरथं राजानमुचितांवाचमूचे ॥ हेसुरथ एतदुत्तमंश्रेष्ठतमंसर्वार्थसाधनंतेतुभ्यंकथितम् ॥ साचदेवीएवंप्रभावाईदृग्विध
सामर्थ्यावर्त्तते ॥ साका ययादेव्यासर्वजनन्यासर्वपोषिण्यासर्वसंहारिण्या इदंजगद्विश्वंधार्यते सृज्यतेपाल्यते प्रत्यवसीयतेच यथाकालम् ॥ धृङ् अव
स्थानेणिच् ॥ कर्मणियक् ॥ आत्मनेपदंचलटः ॥ क्रियावाचित्वमाख्यातुमेकोत्रार्थःप्रदर्शितः ॥ प्रयोगतोनुसर्त्तव्याअनेकार्थाहिधातवः ॥ महात्मनोमहा
मूर्तैर्देव्याभावेकर्मणिब्राह्मणादित्वात्ष्यञि नस्तद्धितेइतिटिलोपेमाहात्म्यमितिसिद्धम् ॥ १ ॥ भगवद्विष्णुमाययातथैवचंडिकयैवविद्याज्ञानंक्रियतेउत्पाद्यते ॥
परमात्मज्ञानसाधनंदेव्यैवोपनिषद्रूपेतिभावः ॥ विष्णोर्मायाभगवतीविष्णुमाया भगवद्विष्णुमायातया ॥ यद्वा भगवान्विष्णुः भगवद्विष्णुस्तस्यमाययायद्
क्तंसाविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूताइति ॥ ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा ॥ हेराजन् तयामोहरूपयादेव्यात्वंविवे

ऋषिरुवाच ॥ एतत्तेकथितंभूपदेवीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ एवंप्रभावासादेवीययेदंधार्यतेजगत् ॥ १ ॥ विद्यातथैवक्रियतेभगवद्विष्णुमायया ॥
तयात्वमेषवैश्यश्चतथैवान्येविवेकिनः ॥ मोह्यंतेमोहिताश्चैवमोहमेष्यंतिचापरे ॥ २ ॥ तामुपैहिमहाराजशरणंपरमेश्वरीम् ॥ आराधितासै
वनृणांभोगस्वर्गापवर्गदा ॥ ३ ॥

कीसन्नपिसंप्रतिमोह्यसेप्रागूमोहितोभूः ॥ भविष्यतिचकालेमोहमेष्यसिच ॥ तथातथैवएषवैश्यश्चसमाधिर्नाममोह्यतेमोहितश्चमोहमेष्यतिच । तथैवतयैवयु
वाभ्यामन्येपिविवेकिनःपुमांसःअधिगतशास्त्राःसंतोप्यपरेचतेभ्यश्चान्येचसर्वेतथैवदेव्यामोह्यंतेमोहिताश्चमोहमेष्यंतिच ॥ यदुक्तंप्राक् ॥ तथापिममतावर्त्तेमोहग
र्त्तेनिपातिताइत्यादि ॥ २ ॥ प्राक्राज्ञाभगवंस्त्वामहंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतदिति यद्रहस्यंपृष्टं हेमहाराजसुरथ त्वंतांपरमेश्वरीदेवींशरणमुपेहि ॥ उपइहिआ
ङुणःउपगच्छशरणंव्रज ॥ सैवदेवीभगवत्येवाराधितातपसातोषितासतीनृणांपुंसांभोगस्वर्गापवर्गदाभुविभोगदा ॥ जन्मान्तरेस्वर्गदा ॥ ततःअपवर्गदामो
क्षदाभवति यतोज्ञानदा ततएवमोक्षदा ॥ ज्ञानादेवतुकैवल्यमितिसिद्धांततः ॥ संप्रदानाभावाद्रजकस्यवस्त्रंददातीतिवत्संबंधेषष्ठ्येव नृणामिति ॥

उपपूर्वइणूगतौ ॥ सेह्यपिच्च ॥ उपइहिइतिस्थिते ॥ एत्येधत्यूठ्सुइतिवृद्धिर्न तद्विधावेचीत्यनुवर्त्तते ॥ ततआद्गुणः एवंबाधकाभावात् ॥ आङ्पूर्वत्वेपि आइहिइतिस्थिते ॥ वृद्धिंबाधित्वाओमाङोश्चेतिपररूपत्वेसतिउपेहीत्येवरूपम् ॥ उपैहीतिवृद्धिकृतःपाठःछांदसःकाचित्कःसर्वेविधयच्छंदसिविकल्पं तेइतिवचनात् ॥ यद्वा एहीत्येतद्विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययंपृषोदरादित्वात्साधुः ॥ उपएहिउपैहि ॥ महाराज ॥ राजाहःसखिभ्यष्टच् ॥ नपूजनात् पूजायांस्वति ग्रहणम् ॥ अश्नोतेराशुकर्मणिवरट्चेच्चोपधायाःपरमामीश्वरीम् ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥ ऋषिरुवाच ॥ मार्कंडेयोभगवान्मुनिःस्वशिष्यंक्रौष्टुकिंमुनिंवाचमुचितामूचे हेक्रौष्टुकिमुनेआकर्णय ॥ इतिप्रागुक्तप्रकारेणतस्यसुमेधसोब्रह्मर्षेःवचःश्रुत्वादेवीमाराधयेति उपदेशवाक्यमाकर्ण्य सुरथोनामनराधिपस्तंसुमेधसंमहाभागंसं शितव्रतमृषिंप्रणित्यप्रणामैराराध्य ॥ पुत्रमित्रकलत्रादावतिममत्वेनअतिमोहेनशत्रुभिःराज्यापहरणेनचहेतुनानिर्विण्णः दुःखितमानसःसन्सद्यःसपदितपसेज

मार्कंडेयउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासुरथःसनराधिपः ॥ प्रणिपत्यमहाभागंतमृषिंसंशितव्रतम् ॥ ४ ॥ निर्विण्णोतिममत्वेनराज्यापहरणे नच ॥ जगामसद्यस्तपसेसचवैश्योमहामुने ॥ ५ ॥ संदर्शनार्थमंबायानदीपुलिनसंस्थितः ॥ सचवैश्यस्तपस्तेपेदेवीसूक्तंपरंजपन् ॥ ६ ॥

गाम ॥ तथासमाधिर्नामवैश्यश्चतपसेजगाम ॥ भगस्यऐश्वर्यादेरिदंभागंमहद्भागंयस्यमहाभागस्तम् ॥ संशितंयत्नेनप्रतिपादितंव्रतंयस्ययेनससंशितव्रतस्तम् ॥ शोतनूकरणे ॥ कर्मणिक्तः ॥ शाच्छोरन्यतरस्याम् । शातेरित्त्वंव्रतेनित्यमितिवक्तव्यम् ॥ शंसितव्रतमितिपाठेशंसतेःकर्मणिक्तः ॥ शंसावासंजातायस्य शंसितंव्रतंशास्त्रोक्तमुपवासादियस्यतम् शंसुस्तुतौ ॥ निर्विण्णस्योपसंख्यानमितिणत्वम् ॥ विद्लृलाभेविदविचारणेवाक्तःनिष्ठानत्वम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ अंबायाःजगज्जनन्यादेव्याःसंदर्शनार्थंप्रत्यक्षीकरणाय ॥ नद्याःपुलिनेद्वीपेतटविशेषेवासंस्थितः सैकतेदेशेसम्यगवस्थितःसराजाचसुरथः सवैश्यश्चसमाधि र्नामपरंश्रेष्ठं सर्वार्थप्रदंकेवलंदेवीसूक्तंवैदिकमृग्विशेषंमंत्रंदेव्याधिदैवतदेव्या सुष्ठुशोभनमुक्तंप्रणीतंदेव्यावाविषयेसूक्तमुपदिष्टमाचार्यैरागमीयं देवीत्रणवमभिगर्भवा

एतदेववाचारित्रत्रयंजपन्तपस्तेपे । केचित्तुवाग्रहणादंबामातामातृकेतिमातृकामंत्ररूपंदेवीसूक्तमाहुः ॥ अपरेतुदेवीसूक्तंपृथगस्तिरहस्यैतज्जपमित्याहुः ॥
अन्येत्वाहुः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तानिदेवीसूक्तनीति ॥ संस्थाधारेस्थितौमृतौ ॥ तपस्तपःकर्मकस्यैवेतितपःकर्त्ताकर्मवद्भवति । उपवासादीनितपांसितापसं
तपंतिदुःखयंतिसतापसस्त्वगस्थिभूतःस्ववांछितस्वर्गाद्यर्थंतपस्तप्यते ॥ तपसंतापेलिटितपस्तेपेतपोर्जितवानित्यर्थः ॥ अन्यकर्मकत्वेतु उत्तपतिस्वर्णंसुवर्णं
कारः ॥ ६ ॥ तौद्वौराजासुरथःवैश्यश्चसमाधिस्तस्मिन्नद्याःपुलिनेतटविशेषे ॥ तोयोत्थितंतत्पुलिनम् ॥ तत्रदेव्याः मूर्त्तिमाकृतिंमहीमयींमृन्मयींप्रतिमांवि
धाय ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोरितिविकारावयवायाःमह्याःमयट् ॥ तस्याःदेव्याःअम्बिकायाःपुष्पधूपाग्नितर्पणैःपुष्पैःधूपैःअग्निकार्यैर्होमैः
तर्पणैश्चविहितैस्तैरुचितैरर्हणांपूजामाराधनंचक्राते पृथक्पृथक्विदधाते ॥ मूर्त्तिःकाठिन्यकाययोः । पूजानमस्यापचितिःसपर्यार्चार्हणाःसमाः ॥

तौतस्मिन्पुलिनेदेव्याःकृत्वामूर्तिंमहीमयीम् ॥ अर्हणांचक्रतुस्तस्याःपुष्पधूपाग्नितर्पणैः ॥ ७ ॥
निराहारौयताहारौतन्मनस्कौसमाहितौ ॥ ददतुस्तौबलिंचैवनिजगात्रासृगुक्षितम् ॥ ८ ॥

पुष्पाणिधूपाःअग्नयस्तर्पणानिचतैः ॥ ७ ॥ निर्निश्चयनिषेधयोः ॥ निराहारौहविष्यादिनातावन्निश्चिताशनौ ॥ ततःक्रमशोमूलाशनौ ॥ यतात्मानौविष
येभ्योव्यावर्त्तितमनोनेत्रादिज्ञानेंद्रियौनिर्जितेंद्रियग्रामौ ॥ तावज्जितेंद्रियोनस्याद्विजितान्येंद्रियःपुमान् ॥ नजयेद्रसनंयावज्जितंसर्वंजितेरसे ॥ तन्मनस्कौ ॥
तस्यामेवाध्यातुंमनोययोस्तौ तथोक्तौदेवीध्यानपरौ । समाहितौ गुरूपदिष्टार्थसावधानौ ॥ निरस्तसंशयौ बहुविघ्नपरिहारपरौ ॥ तौसुरथवैश्यौ ॥ निज
गात्रासृगुक्षितम् ॥ तपश्चरणकरणकालेपरहिंसापराङ्मुखौईषच्छरीरोद्भवरक्तसिक्तमेवान्नमयंबलिंचददतुः ॥ तुण्डजंबाहुजंवापिरक्तमांसमयंबलिम् ॥ भक्त्यावे
शान्महाशूरोमहामायार्थमुत्सृजेत् ॥ चशब्दान्निजशरीरजरुधिरचन्दनाविलेपनंचदेव्यैददाते ॥ एतेनशरीरंवापातयामिमंत्रंवासाधयामीतिहठयोगःसूचितः ॥ ८ ॥

एवमुक्तप्रकारेणसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैःयतात्मनोःदेव्यामवहितचेतसोस्तयोःक्षत्रियवैश्ययोःपरितुष्टा ॥ तत्कृतेनतपसाऽतिप्रीता ॥ जगतांधात्रीचण्डिकादे वीप्रत्यक्षंभूयःप्राहकथयामास प्राहेतिविभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम् ॥ यतःचण्डिकाजगद्धात्रीततस्तयोस्तापसयोःप्रत्यक्षीबभूव ॥ अन्यथातत्कृतेनघोरेणतप साग्निनेवजगंतिदह्येरन्नेवेतिभावः ॥ जगंतिदधातिजगद्धा ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ अदभक्षणेतृन् तृज्वा अत्री संहर्त्री ॥ यद्वा ओहाक्त्यागे ॥ अते पिके जगंतिजहातिजगद्धा ॥ ततोत्रीभोक्त्री ॥ ९ ॥ देव्युवाच । देवीचंडिकाराजानंसुरथंवैश्यंचसमाधिनामानंवाचमूचे यत्प्रार्थ्यतइति हेभूप त्वयायत्प्रा र्थ्यते हेकुलनन्दनकुलवर्द्धन वैश्यत्वयायत्प्रार्थ्यतेयाच्यते तत् वसुसर्वंमत्तःदेवीतःसकाशात्प्राप्यतांलभताम् ॥ अहंपरितुष्टास्मि ॥ तच्चतच्चतेचतेचददा मिच ॥ कुलस्यनन्दनःवैश्यःयतोसौकुलात्सकाशाल्लक्ष्मींनग्रहीष्यतिमोक्षकामत्वाद्वैराग्यभाक्त्वादितिभावः ॥ द्वितीयार्द्धंप्रार्थ्यतामितितुक्वचित्पाठःसपुनरुक्तः ॥

एवंसमाराधयतोस्त्रिभिवर्षैर्यतात्मनोः ॥ परितुष्टाजगद्धात्रीप्रत्यक्षंप्राहचंडिका ॥ ९ ॥ देव्युवाच ॥ यत्प्रार्थ्यतेत्वयाभूपत्वयाचकुलनंद न ॥ मत्तस्तत्प्राप्यतांसर्वंपरितुष्टाददामितत् ॥ १० ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ततोवव्रेनृपोराज्यमविभ्रंश्यन्यजन्मनि ॥ अत्रैवचनि जंराज्यंहतशत्रुबलंबलात् ॥ ११ ॥ सोपिवैश्यस्ततोज्ञानंवव्रेनिर्विण्णमानसः ॥ ममेत्यहमितिप्राज्ञःसंगविच्युतिकारकम् ॥ १२ ॥

प्राप्यतामितितुपठ्यताम् ॥ यद्वा वैश्यापेक्षयानपौनरुक्त्यम् ॥ त्वयाचप्रार्थ्यतामिति ॥ ददामितत्ददामितेचइतिपाठद्वयंक्वापिदृश्यते ॥ १० ॥ मार्कंडेयमुनिःस्वशि ष्यंततःदेवीतःततःदेव्युक्त्यनन्तरंवानृपःसुरथःअन्यजन्मनिएतज्जन्मापेक्षयाअन्यदग्रिमंभावियज्जन्मतस्मिन् ॥ अविभ्रंशिअचलंराज्यम् ॥ राज्ञोभावःकर्मवा ॥ राज्यं वव्रेप्रार्थयामास मन्वन्तरत्वरूपम् ॥ अथच । अत्रअस्मिन्नपिजन्मन्यविभ्रंशि ॥ भ्रंशुअधःपतनेणिनिः ॥ नविभ्रंशःअविभ्रंशः तद्युक्तंवा ॥ अत्रैवनिजेनगरेहतशत्रुबलंनिजमात्मीयंराज्यमेववव्रे प्रार्थयामास ॥ हतंशत्रुबलंयत्रतथोक्तम् ॥ वृञ्वरणे कर्त्तरिलिडात्मनेपदंवव्रे ॥ स्थौल्यसामर्थ्यंसै न्येषुबलंनाकाकसीरिणोः ॥ ११ ॥ ततोनन्तरम् ॥ प्राज्ञःमोक्षकांक्षित्वादतितरांबुद्धिमान् ॥ निर्विण्णमानसःसंसारदुःखोद्विग्नचेतस्कः ॥ समसमाधिना

मवैश्योप्यतिविरक्तःसन् ॥ ज्ञानंमोक्षबुद्धिर्वत्रे ॥ कीदृशम् ममेत्यहमित्येवंसंगाविच्युतिकारकम् ॥ ममायंपुत्रोहंपिता ममेदंकुलमहंभर्त्ता ममेदंधनमहं
स्वामीतस्येत्याद्यध्यासजनितः ॥ यः संगस्तस्यविच्युतिःविलयस्तस्याःकारकंकरणम् ॥ ममत्वंनाममोहःसंसृतिःअहंताचसंसृतिस्तद्विलयकारकंज्ञानमिति
भावः ॥ अतस्मिंस्तद्बुद्धिरध्यासः ॥ तेननिःसंगस्यैवात्मनोममत्वमहंत्वंसर्वदुःखावहःसंगःसर्वात्मनाभाव्यते ॥ तस्यसंगस्यपरमात्मरूपब्रह्मज्ञानंविच्युतिका
रकंभवति ॥ ममताचाहंताचसंगःसंसर्गेऽपेक्षाबुद्धिःद्वैतज्ञानंभेदनिबन्धनंतस्यविच्युतिकारकंविच्छेदजनकंमोक्षोपयोगिज्ञानम् ॥ १२ ॥ हेनृपतेहेसुरथ ॥
भवान्स्वल्पैरहोभिःदिवसैःकतिपयैर्वासरैःरिपून्हत्वास्थितवतः अस्खलितमचलितंतवराज्यंभविष्यति ॥ तवराज्यम् ॥ तच्च तत्रेतिपाठद्वयम् ॥ तत्रांतरेरा
ज्यांतरेच ॥ १३ ॥ देव्युवाच ॥ हेभूपभवान्मृतःसन्नपिएतच्छरीरंपरित्यक्तवानपिभूयः पुनरपिविवस्वतःसूर्याद्देवात्सवर्णायाश्चतत्पत्न्याः जन्मउत्पत्तिंसंप्राप्य

देव्युवाच॥स्वल्पैरहोभिर्नृपतेस्वंराज्यंप्राप्स्यतेभवान्॥हत्वारिपूनस्खलितंतवतत्रभविष्यति ॥१३॥ मृतश्चभूयःसंप्राप्यजन्मदेवाद्विवस्वतः ॥
सावर्णिकोनाममनुर्भवान्भुविभविष्यति ॥१४॥ वैश्यवर्यत्वयायश्चवरोस्मत्तोभिवांछितः ॥ तंप्रयच्छामिसंसिद्ध्यैतवज्ञानंभविष्यति ॥ १५ ॥

सावर्णिकोनाममनुःराजाभविष्यति ॥ सावर्णिरेवसावर्णिकःसंज्ञायांकन् वर्णेनसहितःसवर्णःततःस्त्रीभ्योढक्बाधित्वाबाह्वादिपाठादिञ् सावर्णिःसूर्यतनयोयोम
नुःकथ्यतेष्टमः ॥ १४ ॥ हेवैश्यहेवर्य ॥ यद्वा हेवैश्येषुवर्यश्रेष्ठत्वयाअस्मत्तःदेवीतःयःवरःअभिवांछितःअस्ति तंवरंसंसिद्ध्यैपरमात्मरूपसंगत्यैप्रयच्छामि ॥ तत
श्चवरदानतस्तवज्ञानंभविष्यति ॥ मोक्षेधीर्ज्ञानमुच्यते ॥ अस्मत्तइतिपञ्चमीबहुवचनंतस्मिन् ॥ अतश्चैकत्वाभावात् प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति मादेशाभावः ॥ ननुच
अस्मत्तइतिबहुवचनोपक्रमात्प्रयच्छामइतिबहुवचनेनभाव्यम् ॥ तत्कथंप्रयच्छामीत्येकवचनंस्यात् ॥ एवंतर्हिअस् मत्तः इतिच्छेदः ॥ असुक्षेपणे ॥
अस्यतिक्षिपतिसंसारंनिराकरोति अस् ॥ क्विपिरूपं वरस्यविशेषणम् ॥ एकत्वादमादेशः ॥ अयस्मयादित्वात्भत्वात्पदत्वाभावाद्रुत्वाद्यभावः ॥ क्वचि
त्तु वैश्यवर्यत्वयामत्तोवरोयश्चाभिवांछितइतिवापाठः यद्वा व्यत्ययोबहुलमितिएकवचनस्यबहुवचनम् ॥ ततश्चास्मत्तइत्येवपाठः ॥ वरणार्होवर्यः ॥

क्लीबेप्रधानंप्रमुखप्रवेकानुत्तमोत्तमाः ॥ मुख्यवर्यवरेण्याश्चप्रवर्होनवराद्ध्यर्यवत् ॥ १५ ॥ मार्कंडेयःमुनिःस्वशिष्यंवाचमूचिवान् हेक्रोष्टुकिमहर्षे ॥ इतिउक्त
प्रकारेणतयोःक्षत्रियवैश्ययोःसुरथस्यचसमाधेश्च ॥ तथाभिलषितमभिवांछितमनतिक्रम्यअभीष्टंवरंदत्त्वा भक्त्याताभ्यांलब्धवराभ्यामभिष्टुतात्वंजगतांस्रष्ट्री
रक्षित्रीसंहर्त्रीजननीत्यभिष्टुतासंस्तुतासतीसद्यःसादेवीभगवतीचण्डिकासपद्यंतर्हिताबभूव ॥ अदृश्याभूत् ॥ १६ ॥ हेक्रोष्टुकिमहर्षेएवंप्रागुक्तप्रकारेणसुरथः
क्षत्रियर्षभःश्रेष्ठःक्षत्रियःदेव्याःभगवत्याःसकाशाद्वरंलब्ध्वाप्राप्य ॥ इहराज्यमनुभूय ॥ ततस्तनुंत्यक्त्वा ॥ सवर्णायांसूर्याद्देवाज्जन्मसमासाद्यसंप्राप्यसा
वर्णिर्नाममनूराजाभुविभविता ॥ कर्त्तरिभाविष्यदनद्यतनेलुट् ॥ भविष्यतीत्यर्थः ॥ मनुरित्ययंसप्तशतिकास्वरूपोमहामालामन्त्रः सर्वेषामधीयतांसर्वकामधु

मार्कंडेयउवाच ॥ इतिदत्त्वातयोर्देवीयथाभिलषितंवरम् ॥ बभूवांतर्हितासद्योभक्त्याताभ्यामभिष्टुता ॥ १६ ॥ एवंदेव्यावरंलब्ध्वासु
रथःक्षत्रियर्षभः ॥ सूर्याज्जन्मसमासाद्यसावर्णिर्भवितामनुः ॥ १७ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येत्रयोदशोऽ
ध्यायः ॥ १३ ॥ समाप्तंदेवीमाहात्म्यम् ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

गितिसूचयितुमवसानेप्रायोजिभगवताश्रीमार्कंडेयेनेतिसिद्धम् ॥ १७ ॥ सन्तःसन्तुपरप्रयोजनकृतःकल्पद्रुमाभाःसदास्वस्मिन्नेवपथिप्रवर्त्तनपराःसत्कीर्त्तय
श्चापरे ॥ अन्येनिस्पृहणाश्रितश्रुतिपथादीव्यंतुभव्याशयाःकोकन्तःकलहप्रियाःखलजनाजायंतुजीवंतुते ॥ १ ॥ सत्कृतिबालदिवाकरबिंबंसज्जनमानसराज
सरोजम् ॥ संविकसेदभिपश्यदवश्यंनश्यतिदुर्जनवत्कुमुदंतत् ॥ २ ॥ यावद्भूमिमुदित्वरद्युतिमणिश्रेणिस्फुरन्मूर्द्धसु'''फूत्कारपयोधिकाननगिरिव्रातोल्लस
त्सत्फलम् ॥ धत्तेशेषमिवाहिमद्भुतवचास्वस्थीकृताशेषगीस्तावच्छांतनवीतदाजयतुचश्रीचण्डिकादीपिका ॥ ३ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेराजाधिराजतोम
रान्वयश्रीमदुद्धरणात्मजशंतनुचक्रवर्तिविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांदेवीमाहात्म्यंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ समाप्तेयंशांतनवीटीकासप्तशतिकायाः ॥

अपरंपुस्तकंवीक्ष्यशोधनीमिदबुधैः ॥ हीनाधिकैःस्वरैर्वर्णैरस्माकंदूषणंनहि ॥ १ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीदुर्गादेव्यै नमः ॥ बंधूकबंधुभवदाननाया भासैव दासीकृतशोणसिंधोः ॥ सानंदवृंदारकवंदिताघ्रेर्भासः शिवाया वयमस्मदासीः ॥ १ ॥
तिष्येशिष्यैश्चतुर्भिर्योमुष्यलोकस्य शांतये ॥ अवाततारतारात्मा तंवंदेशंकरंगुरुम् ॥ २ ॥ श्रीलक्ष्मींमातरं रंगनाथाख्यं पितरंगुरुम् ॥ काशीनाथश्रीधराख्यौ
गुरून्नत्वा यथामति ॥ ३ ॥ शैवोपनामकेनैव नीलकंठेनकेनचित् ॥ सप्तशत्यंगषट्कस्य व्याख्यानंतन्यतेमुदा ॥ ४ ॥ तत्रतावद्भगवत्युपासनायां केचिद्भ्रांताव
दंति ॥ मायारूपायाभगवत्या उपासनाशास्त्रेषूक्ता तथामायायामिथ्यात्वान्मुक्तौ तस्याअनन्वयाच्चाश्रद्धेयेयमुपासनेति ॥ ननु नेयंभ्रांतिः तापनीयेमायावा एषाना
रसिंही सर्वमिदंसृजति सर्वमिदंरक्षति सर्वमिदंसंहरति तस्मान्मायामेतांशक्तिंविद्याद्य एतांमायाशक्तिंवेद स मृत्युंजयति सपाप्मानंतरति सोमृतत्वंचगच्छतिमहतींश्रि
यमश्नुत इतिश्रुतौमायाशक्तिंवेदोपास्ते समृत्युंजयतीतिकथनेन ॥ तथा त्वंवैष्णवीशक्तिरनंतवीर्या विश्वस्यबीजंपरमासि माया ॥ संमोहितं देविसमस्तमेतदित्या
दिस्मृतिभिःविष्णोःशक्तेर्जडाया मायाया एवोपास्यत्वकीर्तनादितिचेन्न ॥ देव्यथर्वशिरसि सर्वेवैदेवा देवीमुपतस्थुः कासित्वं महादेवि साब्रवीदहंब्रह्मरूपिणीमत्तः
प्रकृतिपुरुषात्मकं जगदिति तथा भुवनेश्वर्युपनिषदि अथातोंबोपनिषदंव्याख्यास्यामोथह्येनां ब्रह्मरंध्रे ब्रह्मस्वरूपिणीमाप्नोतीति तथाभुवनाधीश्वरीतुर्यातीताविश्व
विमोहिनीति तथाभावनोपनिषदिस्वात्मैव ललितेति श्रुतिभिः तथात्रिपुरातापनीयसुंदरीतापनीयादिषु परोरजसेसावदोमिति गायत्रीचतुर्थचरणप्रतिपाद्यब्रह्मवाच
कत्वेन ह्रींकारबीजस्यकथनेह्रींकारमन्त्रस्य ब्रह्मदेवतात्वप्रतिपादकश्रुत्या च तथाकालीतारोपनिषदादिश्रुतिभिस्तथास्मृतिभिश्चब्रह्मरूपिण्या भगवत्या एवोपास
नाकथनात् ॥ तथाहि स्मृतयः ॥ सूतसंहितायां पंचमाध्याये ॥ अतः संसारनाशाय साक्षिणीमात्मरूपिणीम् ॥ आराधयेत्परां शक्तिं प्रपंचोल्लासवर्जितामिति ॥
स्कांदे वेदारण्येश्वरमाहात्म्ये ॥ परातु सच्चिदानंदरूपिणी जगदंबिका ॥ सैवाधिष्ठानरूपा स्याज्जगद्भ्रांतेश्चिदात्मनीति ॥ कूर्मपुराणे द्वादशाध्याये ॥ एतत्प्रदर्शि
तंविप्रा देव्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ सर्ववेदांतवेदेषु निश्चितंब्रह्मवादिभिः ॥ एकंसर्वगतंसूक्ष्मं कूटस्थमचलंध्रुवम् ॥ योगिनस्तत्प्रपश्यंति महादेव्याःपरंपदमिति ॥

परात्परतरं तत्त्वंशाश्वतंशिवमच्युतम् ॥ अनंतं प्रकृतौलीनंदेव्यास्तत्परमं पदमिति ॥ शुद्धंनिरंजनंशुभ्रं निर्गुणंदैन्यवर्जितम् ॥ आत्मोपलब्धिविषयं देव्यास्तत्प रमं पदमिति ॥ तथा हालास्येश्वरमाहात्म्ये मायाबीजार्थप्रस्तावे सत्स्वरूपःसदाकारोहाकारोधर्मतत्परः ॥ चिदाकारः शिवाकारोरेफः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ आनं दरूपयोरैक्यादीकारः सर्वकामदः ॥ बिंदुनादौ तदंतस्थौ भवेतां मोक्षदावुभौ ॥ सच्चिदानंदरूपंतु प्रोक्तंबीजंमनीषिभिः ॥ सच्चिदानन्दरूपं यत्पदंब्रह्मतदेव हीति ॥ देवीभागवते निर्गुणासगुणाचेति द्विधाप्रोक्ता मनीषिभिः ॥ सगुणारागिभिःसेव्या निर्गुणातु विरागिभिरिति ॥ ब्रह्मांडपुराणे ललितोपाख्याने ॥ चितिस्त त्पदलक्ष्यार्था चिदेकरसरूपिणीत्यादयोष्टादशपुराणेषूपपुराणेषु च स्मृतयोद्रष्टव्याः ॥ ननुतर्हि षोडशीग्रहणाग्रहणयोः क्रियाविषयत्वात्तत्रशाखाभेदेन विकल्पसंभ वेपि वस्तुस्वरूपस्यैकविधत्वात्तत्र विकल्पासंभवेन भगवतीस्वरूपस्यमायास्वरूत्वप्रतिपादकस्तुत्यासह भगवत्या ब्रह्मस्वरूपत्वप्रतिपादकश्रुतेर्विरोध इतिचेन्न ॥ मायाया वेदांतेषु मिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्याधिष्ठाने कल्पितत्वात्तस्याधिष्ठानसत्तातिरिक्तसत्ताभावान्मायायामधिष्ठानसत्ताप्रवेशान्मायास्वरूपोपासनायामपि सत्तारूपब्रह्मण एवोपासनासंभवतीत्याशयेन मायास्वरूपत्वप्रतिपादनेपि विरोधाभावात् ॥ यथाब्रह्मण उपासनायामपिनकेवलं ब्रह्मणोग्रहणं किंतु शक्तिविशिष्टस्यै वशक्तेस्तदतिरेकेणाभावात् ॥ केवलस्योपासनासंभवाच्च ॥ तथा मायोपासनायामपि नकेवलंमायाया अवस्थानमस्ति ॥ येन केवलाया उपासनंसंभ वेत् ॥ किंतु ब्रह्माधिष्ठानयुताया एवावस्थानमितिभगवत्यामायारूपत्वप्रतिपादनेपि फलतोब्रह्मस्वरूपमेवभगवत्याःसिध्यतीति श्रुत्योःपरस्परं विरोधाभावात् ॥ तदुक्तम् ॥ पावकस्योष्णतेवेयमुष्णांशोरिव दीधितिः ॥ चंद्रस्यचंद्रिकेवेयं शिवस्य सहजाध्रुवेति ॥ तथा ॥ स्वपदास्वशिरश्छायां यद्वल्लंवितुमीहते ॥ पादोद्देशे शिरोनस्यात्तथेयं बैंदवी कलेति ॥ तथाचयथाग्नौहोमेग्निशक्तौ होमोर्थसिद्धएवमग्निशक्तौहोमेप्यग्नौहोमोर्थसिद्धस्तद्वन्मायाया भगवतीत्वेपि ब्रह्मणएव भग वतीत्वंसिद्धमिति तस्यैवोपासनायां ग्रहणंमायायामिथ्यात्वप्रतिपादकवाक्येषु तु ब्रह्मणोमिथ्यात्वाभावात्केवलमायाया एवग्रहणं तस्या मिथ्यात्वे तदधिष्ठानस्य

सत्यत्वादुपासकस्योपास्यमायापदार्थान्तर्गतब्रह्मांशस्य मोक्षदशायामनुस्यूतत्वान्न मुक्तानुपास्यस्वरूपत्यागः ॥ अतएवान्तर्यामिब्राह्मणे पृथिव्यादिनामचेतनानां
पदार्थानां यःपृथिव्यांतिष्ठन्यंपृथिवीनवेद यस्य पृथिवीशरीरं यः पृथिवीमंतरोयमयतीत्यादिनांवर्यामिचेतनसंबंधेनैव देवतात्वमुपवर्णितं तथाच सर्वंखल्विदं ब्रह्मेतिश्रु
तिरपि अनुगृहीताभवतितत्तदेतत्सर्वमभिप्रेत्यसूतसंहितायामुक्तम् ॥ चिन्मात्राश्रयमायायाः शक्त्याकारे द्विजोतमाः ॥ अनुप्रविष्टा या संविन्निर्विकल्पास्वयंप्रभा ॥
सदाकारा सदानंदा संसारोच्छेदकारिणी ॥ सा शिवापरमादेवी शिवाभिन्ना शिवंकरीति ॥ यद्वा भगवतीस्वरूपप्रतिपादकवाक्येषु येमायाशक्तिक
लादिशब्दास्ते लक्षणयामायाविशिष्टशक्तिविशिष्टकलाविशिष्टब्रह्मबोधकास्तथाच मायाविशिष्टं शक्तिविशिष्टं कलाविशिष्टं यद्ब्रह्म तद्भगवतीपदवाच्यमि
तिफलितोर्थः एतेन क्षुधारूपेण निद्रारूपेण भ्रांतिरूपेण स्मृतिरूपेणेत्यादिकेवलशक्तिवाचकपदानि व्याख्यातानि तैः पदैस्तत्तच्छक्तिविशिष्टब्रह्मण एवसर्वत्र
ग्रहणात् ॥ अयमेवार्थः कालोत्तरे उक्तः शिवंप्रतिदेवीप्रश्नवाक्येन ॥ भगवन्देवदेवेश मिथ्यामायेति विश्रुता ॥ तस्या कथमुपास्यत्वं भवेन्मुक्तावन
न्वयात् ॥ श्रद्धा न जायतेक्वापि मिथ्यावस्तुनि कुत्रचित् ॥ देव्या उपासना चेयं श्रुतामायाश्रिताप्रभो ॥ संशयं छिंधि देवेश रहस्यं वदमे प्रभो ॥ इति
श्रुत्वा वचोदेव्या भगवांश्चंद्रशेखरः ॥ उवाच वचनंदिव्यं लोकानांच हितप्रदम् ॥ नाहंसुमुखिमायाया उपास्यत्वं ब्रुवेक्वचित् ॥ मायाधिष्ठानचैतन्यमुपास्यत्वेन
कीर्तितम् ॥ मायाशक्त्यादिशब्दाश्च विशिष्टस्यैवलक्षकाः ॥ तस्मान्मायादिशब्दैस्तु ब्रह्मैवोपास्यमुच्यते इति ॥ अत्रपूर्वार्द्धेन मायाधिष्ठानचैतन्येत्यनेन
प्रथमपक्ष उक्तोमायाशक्त्यादीत्यनेनोत्तरार्द्धेन द्वितीयः पक्ष उपपादितः ॥ एतदभिप्रायेणैव ब्रह्माण्डपुराणे मायावाचकस्यह्रींकारस्यमायाविशिष्टब्रह्मवाचकत्व
मुक्तम् ॥ शक्त्यक्षराणि शेषाणि ह्रींकारउभयात्मकइति उभयात्मकः शिवशक्त्यात्मक इत्यर्थः ॥ किंच मायायाः केवलाया उपास्यत्वंवदन्वादीभ्रांतः
प्रष्टव्यः ॥ जडाया उपास्यत्वेतत्तद्देवतारूपाणां प्राणेंद्रियमनआत्मजीवादिमत्त्वं कथंभवेत् ॥ द्विविधंहिभगवतीस्वरूपम् ॥ स्थूलं सूक्ष्मं च ॥ तत्रसूक्ष्मं मुख्यं

स्थूलं तु तत्तदुपासकानांदर्शनादिव्यवहारार्थं तत्तदुपासकैरुपासितंसूक्ष्मरूपमेव तु स्थूलंरूपगृह्णाति ॥ तत्रैवंसति सूक्ष्मरूपेचैतन्यानानुप्रवेशे तद्गृहीतेस्थूलरूपेपि चैतन्यस्याननुप्रवेशेन तत्तद्देवतानां प्राणनसंभाषणादिव्यवहारोच्छेदएवस्यात्तस्मादनिच्छयापि चैतन्यविशिष्टाया एवतत्तच्छक्तेरुपास्यत्वं वक्तव्यमिति ॥ नन्वेवं चेत्किमर्थंमायादिशब्दैर्व्यवहारो भगवत्याः शास्त्रेषु क्रियते लक्षणादिदोषाभावायस्पष्टप्रतिपत्तये ब्रह्मादिशब्दैरेव कुतो न व्यवहारः क्रियते इति चेच्छृणु ॥ चतुर्व्यूहात्मकं हि ब्रह्मणोरूपं विराड्हिरण्यगर्भाव्याकृतब्रह्मरूपं तत्रदेव्युपासनाव्यूहांतर्गतस्यकस्यपदार्थस्येतिशंकायां विराड्हिरण्यगर्भाव्याकृतानां तदधिष्ठातॄणां ब्रह्मविष्णुरुद्राणांच मैत्रायणीयश्रुतावेकैकगुणमयत्वेन कीर्तनाद्गुणत्रयसाम्यावस्थायाः मायायाः प्रकृत्यादिशब्दवाच्यत्वेन तस्याश्चतुरीयब्रह्माश्रितत्वेन तदेव मायाविशिष्टं तुरीयं ब्रह्मैवभगवत्युपासनायां ग्राह्यमितिबृहदर्थप्रकाशनार्थं तथा मायादिशब्दैर्व्यवहारस्य करणात् ॥ तथाच मैत्रायणीश्रुतिः ॥ तमोवाइदमेकमग्रआसीत्तत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयात्येतद्वैरजस्तद्रजः खल्वीरितंविषमत्वंप्रयात्येतद्वैसत्त्वस्यरूपमिति ॥ अनेन वाक्येन मायायास्तमःशब्दितायाः परेण ब्रह्मणा नित्यसंबंधप्रदर्शनेन जगत्कारणरूपं साम्यावस्थात्मकं प्रदर्शितंनह्यन्यथातमःप्रेरकत्वं साम्यावस्थमायोपाधिं विनानिर्गुणस्य परमात्मनःसंभवति अग्रेचतस्यैतास्तनवोथयोहखलु वा वास्यतामसोंशोसौयोयंरुद्रो योहखलुवावास्यराजसोंशोसौब्रह्मायोहखलु वा वास्यसात्त्विकोंशःसविष्णुरितिगुणत्रयोपाधित्वं ब्रह्मविष्णुरुद्राणां प्रतिपादितम् ॥ तथा पुराणादिषुच ॥ सत्त्वंरजस्तमइति प्रकृतेर्गुणास्तैर्युक्तः परः पुरुष एक इहास्यधत्ते ॥ स्थित्यादयो हरिविरिंचिहरेतिसंज्ञाः श्रेयांसि तत्रखलु सत्त्वतनोर्नृणांस्युरित्यादिसर्वपुराणेषु ब्रह्मविष्णुरुद्राणामेकैकगुणवत्त्वमेव प्रतिपादितम् ॥ नहिमायाप्रकृतिशक्त्यादिशब्दवाच्यं वस्तु ब्रह्मातिरिक्ताश्रयं भवति येनमायादिशब्दैरुपास्यं वस्तु मायाविशिष्टब्रह्मातिरिक्तं भवेत्किंतु मायाविशिष्टब्रह्मरूपमेवातः शब्दैरुपास्यवस्तुनि प्रतिपादिते मायाविशिष्टब्रह्मरूपमेव भग

वतीरूपमुपास्यं भवेदितिबोधनार्थमेवमायादिशब्दैर्भगवत्या उपासनकथनमिति । ननुतर्हित्वंवैष्णवीशक्तिरनन्तवीर्येत्यत्रापि मायाशब्दो ब्रह्मविशिष्टमायापरः
स्यात् ॥ नचेष्टापत्तिः ॥ तत्रकेवलायामायाया एवविवक्षितत्वादितिचेन्न ॥ नह्यस्माभिः सर्वत्रमायाशक्त्यादिशब्देन मायाविशिष्टशक्तिविशिष्टब्रह्मैव सर्वत्रग्राह्य
मितिशपथः क्रियते येनातिप्रसंगः स्यात्किंतुक्कचित्सम्बन्धिशब्दसमभिव्याहारेकेवलमायाया एवग्रहणंयथात्रैवतथानाशप्रकरणे केवलमायायाग्रहणं तथा सृष्टि
स्थलेपि मन्मायाशक्तिसंक्लृप्तंजगत्सर्वं चराचरम् ॥ सापिमत्तः पृथग्विप्रानास्त्येव परमार्थतः ॥ इत्यादौ केवलमायायाग्रहणमुपासनास्थलेतुतद्विशिष्टब्रह्मणो ग्रह
णमितियथायथमूह्यम् ॥ तथाच त्वंवैष्णवीशक्तिरित्यादौ अधिष्ठानकूटस्थब्रह्मरूपिणीयात्वंसावैष्णवीयामायाशक्तिरस्तितद्रूपा असीत्यर्थः ॥ ब्रह्मणः सर्वाधिष्ठान
त्वेनसर्वरूपत्वात् ॥ तेनच ब्रह्मरूपत्वमेवभगवत्याः प्रतिपादितमेवमन्यत्राप्यूह्यम् ॥ यद्वा ब्रह्मणो जगत्कारणस्योभयात्मकत्वात्कचिन्मायोपसर्ज्जनब्र
ह्मण उपासनं तत्रशक्तिः सहायभूता ॥ इदंचमतं शिवपुराणादिषु स्पष्टम् ॥ तस्मात्सहतयादेवंहृदिपश्यंतियेशिवम् ॥ तेषां शाश्वतिकाशांतिर्नेतरेषां कदाचनेति
वचननिचयैः । क्वचिच्चब्रह्मोपसर्जनमायाया उपासनं तत्रभगवतीविषये ब्रह्मोपसर्जनमायायाएवोपासनमितिदर्शयितुं मायाशक्त्यादिशब्दैः शास्त्रेभगवत्या
व्यवहारः क्रियते । इदंच मतं सर्वतन्त्राभिमतं पुराणाभिमतंच ॥ शिवेनसहितांदेवीं भावयेद्भुवनेश्वरीमितिभुवनेश्वरीपारिजातादिवचननिचयात् ॥ तदुक्तंकूर्म
पुराणे ॥ अस्यास्त्वनादिसंसिद्धमैश्वर्यमतुलंमहत् ॥ तत्सम्बन्धादनंतैषारुद्रेण परमात्मनेत्यादीनिवचनानिदेवीभागवतादिसर्वपुराणेषु द्रष्टव्यानि ॥ उभयप
क्षेपिब्रह्मणश्चिदंश उपासनायामागतएवेतिनमुक्तावुपास्यस्वरूपानन्वयित्वरूपंदूषणं नवाश्रद्धेयतेति ॥ इत्थं भगवत्युपासनायां स्वरूपेनिर्णीते ब्रह्मविष्णुरुद्रश
क्त्युपासनासु कस्योपासनावरिष्ठेत्यस्य विचारः क्रियते ॥ तत्र सर्वंखल्विदंब्रह्मेतिसामानाधिकरण्येन सर्वपदार्थमात्रस्य ब्रह्मरूपत्वेपिभक्तानां चेतसोवलम्बाय
परमेश्वरेण मलिनशुद्धशुद्धतरशुद्धतमाविभूतयः शुद्धितारतम्येन कल्पितास्ताश्चगीतादिशास्त्रेषु विभूत्यध्यायेछांदोग्यादिषु चप्राणोब्रह्मादित्योब्रह्ममनोब्रह्मेत्यादि

वाक्यैः प्रदर्शिताः ॥ तत्रसर्वविभूतिषु ब्रह्मणः समानत्वेनावस्थानेपि यथापात्रमणिकृपाणदर्पणादिषु शुद्धितारतम्येन प्रतिबिंबफलनस्यापितारतम्यमेवं विभूतिषु शुद्धितारतम्येनैव ब्रह्मणः प्रसादकरणतारतम्यं प्रतिबिम्बफलनतारतम्यंचेतियाभिर्याभिर्विभूतिभिर्यथायथाप्रतिबिंबफलनतारतम्यं प्रसादकरणतारतम्यं च भवतितथातथातस्याविभूतेरुत्कृष्टत्वमुत्कृष्टतरत्वमुत्कृष्टतमत्वमित्यादिव्यवहारः सर्वशास्त्रप्रसिद्धोनिर्विवादस्तथा च सति ब्रह्मविष्णुरुद्राणामेकैकगुणोपाधित्वेनैकैकगुणापेक्षयासाम्यावस्थायास्तमःसत्त्वादिगुणमूलभूतायाः सर्वोत्कृष्टत्वात् ॥ किंच प्रथमतो ब्रह्मणि मायातस्याः ब्रह्मणोऽव्यवहितः सम्बन्धस्तद्वुत्तरंगुणानामुद्भवान्मायाद्वारकः सम्बन्धो गुणानामितिसाम्यावस्थायामव्यवहितः सम्बन्धो ब्रह्मणइति सैवोपासनामुख्यासर्वोत्कृष्टाचेति ॥ सूतसंहितादिष्वपीयंरीतिरुक्ता ॥ परतत्त्वप्रकाशस्तुरुद्रस्यैवमहत्तरः ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिदेवानां नतथा मुनिपुंगवाः इत्यादि ॥ रुद्रः कथंचित्कार्यार्थे मनुतेरुद्ररूपताम् ॥ नतथा देवताः सर्वाः परिस्फूर्त्यल्पताबलादिति ॥ सूतगीतासु ॥ ननु ब्रह्मविष्णुरुद्राणामेकैकगुणोपाधित्वेसर्वसंमते कथंसाम्यावस्थात्मकत्वेनापितेषां पुराणादिषूपवर्णनमितिचेन्न ॥ तदंतर्गतब्रह्मणएवसाम्यावस्थात्मकत्वेन तदभेदात्तेषामपि तदात्मकत्वकथनमित्याशयात् अतएवतापनीये नृसिंहस्यसत्त्वोपहितविष्णोरवतारत्वेश्रुतिपुराणादिनिश्चितेपि साम्यावस्थात्मकत्वेन वर्णनं संगच्छते ॥ तस्मान्मायाशक्त्याख्यब्रह्मरूपभगवत्युपासनैव मुख्यासर्वोत्कृष्टाचेतिसैव सर्वकामार्थिभिर्मुमुक्षुभिश्चोत्कृष्टवस्तूपासनेच्छुभिराश्रयणीयेत्यर्थात्प्राप्तमपिपुराणान्तरवचनैः स्पष्टमुपपाद्यते ॥ देवीभागवते ॥ ब्रह्मविद्याजगद्धात्रीसर्वेषां जननी तथा ॥ यया सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ सैवसेव्याच पूज्याच नान्यद्दैवदेवतांतरमिति ॥ तथातंत्रेषु ॥ एवंयःपूजयेद्भक्त्या प्रत्यहंपरमेश्वरीम् ॥ भुक्त्वाभोगान्यथाकामं देवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥ योनपूजयते नित्यं चण्डिकांभक्तवत्सलाम् ॥ भस्मीकृत्यास्यपुण्यानिनिर्दहेत्परमेश्वरीति ॥ अनेनवचनेनभगवत्युपासनायाः सन्ध्यादिकर्मवन्नित्यत्वंनित्यपदोच्चारणेनस्पष्टमेव बोधितं स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिर्देवीभागवतटीकायाम् ॥ तथा पुराणान्तरे ॥ आराध्यापरमाशक्तिः सर्वैरपिसुरासुरैः ॥ नातः परतरंकिंचिदधिकं

भुवनत्रये इति ॥ तथा ॐकारं पितृरूपेण गायत्रीं मातरं तथा ॥ पितरौ योनजानाति सविप्रस्त्वन्यरेतजः ॥ तथा कालोत्तरे ॥ धिग्धिग्धिग्धिक्कृतजन्म
योनपूजयते शिवाम् ॥ जननीं सर्वजगतःकरुणारससागरामित्यादिपुराणेषु तंत्रेषुच बहूनिवचनानिद्रष्टव्यानि ॥ विस्तरस्तु मत्कृतशक्तितत्त्वविमर्शिन्यां द्रष्टव्यः ॥
इत्थं शक्तितत्त्वस्यसर्वोत्कृष्टस्य सर्वैरुपास्यस्योपासनाप्रकारा अधिकारिभेदेनानेकविधाः पूजास्तोत्रजपध्यानलयरूपाः ॥ तदुक्तं भुवनेश्वरीसंहितायाम् ॥ पूजाको
टिसमंस्तोत्रंस्तोत्रकोटिसमोजपः ॥ जपकोटिसमंध्यानंध्यानकोटिसमोलय इति ॥ पूजाचतुःषष्टिसंख्योपचारषोडशोपचारपंचोपचारभेदेनत्रिधा ॥ मंत्राश्च मायाबी
जादयो बीजरूपाः गायत्र्यादयो ऋग्रूपास्तदतिरिक्ताश्च नवार्णप्रभृतयोवैदिकाः देव्यथर्वशिरसि भुवनेश्वरीतापनीयादिषु प्रसिद्धास्तैत्तिरीयशाखायां च ह्रीश्चतेल
क्ष्मीश्चपत्न्यावितिकंठरवेणैवोपात्तास्तांत्रिकाश्चचतुःषष्ठितंत्रेषुप्रसिद्धाएव ध्यानलयादयश्च तंत्रेषुयोगशास्त्रेषु श्वेताश्वतराद्युपनिषत्सुच ॥ तेध्यानयोगानुगता
अपश्यन्देवात्मशक्तिं स्वगुणैर्निगूढामित्यादिवाक्यैःप्रतिपादितास्तोत्राणि च सप्तशत्यादीनिमार्कंडेयपुराणादिषु प्रसिद्धानि तत्रस्तोत्रेषु स्तोत्रद्वयमेवमुख्यं सप्तशती
रूपं कूर्मपुराणांतर्गतं देवीसहस्रनामाख्यंच तंत्रेषु बहुधैतयोर्मुख्यत्वप्रतिपादनात् ॥ स्तोत्रद्वयेपि सप्तशत्याख्यमेव मुख्यंसर्वेषांश्लोकानां मंत्ररूपत्वाच्चतुःषष्टितंत्रे
ष्वपि तस्यैवमुख्यत्वेन प्रतिपादितत्वाच्च ॥ उक्तंच वेदागमे ॥ निर्विशेषपरामंत्राःसविशेषपराश्चये ॥ प्रत्यध्यायं निरूढास्ते तेनेयंसर्वतःपरेति ॥ रुद्रयामलेच ॥ अस्ति
गुह्यतमं देव्यामाहात्म्यं सर्वसिद्धिदम् ॥ वाक्यैरर्थैश्चपद्यैश्च सप्तशत्याःशुभप्रदम् ॥ सविशेषपरं साक्षाच्चिच्छक्तिमहिमाश्रयम् ॥ तात्पर्यगतया तत्कृत्स्नंनिर्विशेषचिदा
श्रयमिति ॥ तदुक्तं कात्यायनीतंत्रे ॥ अंगहीनो यथादेहीसर्वकर्मसु नक्षमः ॥ अंगषट्कविहीनातु तथासप्तशतीस्तुतिः ॥ तस्मादेतत्पठित्वैव जपेत्सप्तशतींपराम् ॥
अन्यथाशापमाप्नोति हानिंचैवपदेपदे ॥ रावणाद्यास्तोत्रमेतदंगहीनं निषेविरे ॥ हता रामेणतेयस्मान्नांगहीनं पठेत्तत इति ॥ तद्यथामति व्याख्यायते ॥
तत्रकवचांशे ब्रह्माणंप्रतिप्रश्नंकरोति मार्कंडेयः ॥ यद्गुह्यमिति ॥ लोकेयत्परमप्युत्कृष्टं गुह्यमस्तिरहस्यमस्ति तन्मेब्रूहितत्किं ब्रह्मरूपंनेत्याह ॥ सर्वरक्षाकरं

येन सर्वेषामपिरक्षाभवति नृणांपामरप्रभृतीनामपितादृशमित्यर्थः ॥ ब्रह्म तूत्तमाधिकारिणामेवरक्षकं नसर्वेषामित्यर्थः ॥ ननुसंत्यन्यानिकवचानि लोकेइतिचे त्सत्यं संति तथापियद्भवताकस्यचित्कस्यापि नाख्यातंनिधिबुद्ध्यास्थापितमस्ति तदित्यर्थः ॥ तेनचनिःसंशयमेव रक्षणंझटितिस्यादितिभावः ॥ अन्यथा निधिबुद्ध्या तस्यरक्षणंनिरर्थकंस्यादिति ॥ ननुकिमित्युत्कृष्टंवस्तु मयादेयमितिचेत्तत्राह हे पितामह स्वसंततिरक्षणार्थं पितामहेनावश्यंदेयमित्यर्थः ॥ १ ॥ उत्तर माह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अस्तीति ॥ हे विप्र त्वयायत्पृष्टंतादृशं देव्यास्तुदेव्याएवकवचंपुण्यमेकं निधिबुद्ध्यास्थापितमास्तितन्महामुने शृणुष्व ॥ सर्वभूतोपका रार्थं प्रवृत्तत्वान्महामुनेइतिसंबोधनम् ॥ २ ॥ परंतु सादेवीनवमूर्त्यात्मिकाध्येयेत्यभिप्रायेण तासांमूर्तीनांनामान्याह ॥ प्रथममिति ॥ नामज्ञानेन तद्वाच्याकारस्य प्रसिद्धत्वादेव ज्ञानंभविष्यतीतिभावः ॥ सर्वोत्तरैश्वर्यवत्यपि भगवतीशैलेनभक्तेनातितपश्चर्यया प्रार्थितासतीकारुण्यवशादतिनीचमपि पुत्रीत्वंस्वीकृतवतीत्य

॥ मार्कंडेयउवाच ॥ यद्गुह्यंपरमंलोकेसर्वरक्षाकरंनृणाम् ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंतन्मेब्रूहिपितामह ॥ १ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अस्तिगु ह्यतमंविप्रसर्वभूतोपकारकम् ॥ देव्यास्तुकवचंपुण्यंतच्छृणुष्वमहामुने ॥ २ ॥ प्रथमंशैलपुत्रीतिद्वितीयंब्रह्मचारिणी ॥ तृतीयंचंद्रघंटेति कूष्मांडेतिचतुर्थकम् ॥ ३ ॥

हो भक्तवात्सल्यंकियद्वर्णनीयंभगवत्या इतितत्त्वंकूर्मपुराणेस्पष्टमेतत् ॥ ब्रह्मचारिणीति ॥ ब्रह्म सच्चिदानंदरूपं तच्चारयितुंप्रापयितुंशीलंयस्याः साब्रह्मचारिणी ब्रह्म रूपप्रदेत्यर्थः ॥ चंद्रघंटेति ॥ चंद्रो हस्तगतायांघंटायांयस्याश्चंद्रवन्निर्मला वाघंटायस्याःसेत्यर्थः ॥ यद्वा आह्लादकारिणीदेवी चंद्रघंटेतिकीर्तितेति रहस्यागमोक्ते श्चंद्रंघंटयातप्रतिवादितयाभाषते स्वस्याह्लादकारित्वाभिमानेनेति चंद्रघंटाचंद्रापेक्षयाप्यतिलीलावतीत्यर्थः ॥ पटपुटेति दंडकपठितस्य चुरादेर्घटिधातोर्भाषा र्थस्यपचाद्यचिरूपं चंद्रस्यघंटा चंद्रघंटा ॥ कूष्मांडेति ॥ कुत्सितऊष्मा संतापस्तापत्रयरूपोयस्मिन्संसारे स संसारःकूष्मा सोंडे मांसपेश्यामुदररूपायांयस्याः साकूष्मांडा तापत्रययुक्तसंसारभक्षणकर्त्रीत्यर्थः ॥ अंडःपेशीचमुष्कंचेतिमेदिनी ॥ ३ ॥

स्कन्देति सनत्कुमारस्य भगवतीवीर्योदुद्भूतस्यस्कंदइतिसंज्ञा भगवान्सनत्कुमारस्तंस्कंदइत्याचक्षते इतिछांदोग्यश्रुतेस्तथाच ज्ञातिभिर्यद्दुर्देजन्माभिलपणीयमि
त्यतिशुद्धेत्यर्थः ॥ कात्यायनीति । देवकार्यार्थं कात्यायनाश्रमेआविर्भूता तेनकन्यात्वेनस्वीकृतेति कात्यायनीतिनामभगवत्याः ॥ अस्यानिरंतरं कुमारीत्वेनपत्यन
धीनतयास्वतंत्रत्वंबोधितम् ॥ कालरात्रीति ॥ सर्वमारकस्यकालस्यापि रात्रिर्नाशिकेत्यर्थः । प्रलये कालस्यापिनाशात् ॥ कृदिकारादक्तिन इति ङीष् ॥महागौरी
ति ॥ इयं चमहामानिनी नर्मोक्त्याशिवेनकालीत्युक्के तपसागौरवर्णस्यसंपादितत्वात्कालीपुराणे स्पष्टमेतत् ॥ ४ ॥ सिद्धिदेति ॥ इतीतिशेषः ॥ सिद्धिदाइति नव
ममित्यन्वयः ॥ मोक्षदेत्यर्थः ॥ नवदुर्गाइति ॥ योगिनः कायव्यूहवदेकस्याएवदुर्गायाएते नवभेदायेशास्त्रेध्येयत्वेनप्रोक्तास्ते मयाकीर्तिता इत्यर्थः ॥ अतएव

पञ्चमंस्कन्दमातेतिषष्ठंकात्यायनीतिच ॥ सप्तमंकालरात्रीतिमहागौरीतिचाष्टमम् ॥ ४ ॥ नवमंसिद्धिदाप्रोक्तानवदुर्गाःप्रकीर्त्तिताः ॥
उक्तान्येतानिनामानिब्रह्मणैवमहात्मना ॥ ५ ॥ अग्निनादह्यमानस्तुशत्रुमध्येगतोरणे ॥ विषमेदुर्गमेचैवभयार्त्ताःशरणंगताः ॥ ६ ॥ नते
षांजायतेकिञ्चिदशुभंरणसंकटे ॥ नापदंतस्यपश्यामिशोकदुःखभयंनहि ॥ ७ ॥

देव्यास्तु कवचं पुण्यमित्येकवचनं संगच्छते ॥ नाम्नां स्वकल्पितत्वशंकाव्युदासार्थमाह ॥ उक्तान्येतानीति ॥ महात्मना सर्वज्ञेन ब्रह्मणैव वेदैनैवैतान्युक्ता
नीत्यर्थः ॥ ५ ॥ इत्थं कवचपाठे ध्येयदेवतास्वरूपेण गुणं च प्रदर्श्य तत्फलेअविश्वासोनैवकर्तव्य इतिकैमुतिकन्यायेनाह ॥ अग्निनेति ॥ योग्निनादह्यमानो
रणे शत्रुमध्येचगतः सन् शरणंगत इतिशेषः ॥ अथयेविषमेदुर्गमेचातिसंकटे भयार्त्ताः भयपीडिताः सन्तः शरणंगताः ॥ ६ ॥ तेषां तस्य च भक्तिरहितेन स्मरण
मात्रेणापि तज्जन्यं भयादिकं न भवतीत्याह ॥ तत्तेषामिति ॥ ७ ॥

यैस्तु भक्त्यास्मृताभवतितेषां पूर्वोक्तंफलमृद्धिधर्मार्थकाममोक्षाणांच भवतीत्यत्रकिंवक्तव्यमित्याह ॥ यैस्त्विति ॥ इदानीं देव्याअतिवात्सल्यंभक्त्युत्पादनार्थं दर्शयति ॥ प्रेतसंस्थेति श्लोकद्वयेन ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्राह्मीत्यंतं सप्तमातॄणां वर्णनम् ॥ नानेति वक्ष्यमाणदेवीनां वर्णनम् ॥ १० ॥ दृश्यंते इति ॥ सप्तमातृ भिन्नाःयाश्च देव्यस्ता अपिभक्तरक्षणार्थं क्रोधसमाकुलाः रथमारूढाः जात्यैकवचनं रथानारूढा दृश्यंते अर्थाद्देवादिभिरितिबोध्यम् ॥ तासामायुधान्याह ॥ शंखमिति सार्धेन ॥ ११ ॥ १२ ॥ दैत्यानामिति ॥ ताः सप्तमातरश्च शंखं चक्रमित्यादिश्लोकोक्तानीत्थमायुधानि धारयंति ॥ किमर्थम् ॥ दैत्यानां

यैस्तुभक्त्यास्मृतानूनंतेषामृद्धिःप्रजायते ॥ प्रेतसंस्थातुचामुण्डावाराहीमहिषासना ॥ ८ ॥ ऐन्द्रीगजसमारूढावैष्णवीगरुडासना ॥ माहे श्वरीवृषारूढाकौमारीशिखिवाहना ॥ ९ ॥ ब्राह्मीहंससमारूढासर्वाभरणभूषिता ॥ नानाभरणशोभाढ्यानानारत्नोपशोभिताः ॥ १० ॥ दृश्यंतेरथमारूढादेव्यःक्रोधसमाकुलाः ॥ शंखंचक्रंगदांशक्तिंहलंचमुसलायुधम् ॥ ११ ॥ खेटकंतोमरंचैवपरशुंपाशमेवच ॥ कुन्तायु धंत्रिशूलंचशार्ङ्गायुधमनुत्तमम् ॥ १२ ॥ दैत्यानांदेहनाशायभक्तानामभयायच ॥ धारयंत्यायुधानीत्थंदेवानांचहितायवै ॥ १३ ॥ महा बलेमहोत्साहेमहाभयविनाशिनि ॥ त्राहिमांदेविदुष्प्रेक्ष्येशत्रूणांभयवर्द्धिनि ॥ १४ ॥

देहनाशार्थं भक्ताभयार्थंदेवहितार्थंचेत्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ अप्रार्थिता अपिएतामहत्योदेवता जगद्रक्षणेवत्सलतयैव प्रवृत्तामातृवृत्ताः कुतो नमन्दभाग्येनस्वर क्षणार्थं प्रार्थ्यंते इति ॥ १३ ॥ कवचपाठस्यादाविमं प्रार्थनामन्त्रंपठित्वा पश्चात्कवचं पठनीयमित्यभिप्रायेणाह ॥ महाबले इति ॥ महद्बलंमायाशक्तिरूपं यस्याः महानुत्साहो जगद्रक्षणे यस्याः महाभयं मृत्युरूपं तस्य ज्ञानदानेन नाशिनि । दुष्प्रेक्ष्ये दुर्दर्शनीये न संदृशेतिष्ठतिरूपमस्येति श्रुतेः । शत्रूणां कामक्रोधा दिकानाम् ॥ १४ ॥

प्राच्यामिति ॥ प्राच्यांदिशिस्थिता ऐंद्री इंद्रशक्तिर्मांरक्षत्वित्यन्वयः ॥ प्राच्यांस्थितंमामितिवा एवमुत्तरत्रापि ॥ शक्तिशक्तिमतोरभेदादग्निरूपादेवता अग्निशक्ति-
रित्यर्थः । अत्र रक्षत्वित्यनुवृत्तिः ॥ वरान् श्रेष्ठानप्याहंति स वराहो यमः आर्षःप्रयोगः तस्यशक्तिर्वाराही अण्णंतान्ङीप् ॥ यमशक्तिरित्यर्थः ॥ दशदिक्पालप्र
करणात् ॥ सप्तमात्रंतर्गतावा वाराही हे वाराहि दक्षिणेदेशेस्थितात्वंमांरक्षेत्यर्थः ॥ स्थितंमामिति ॥ खड्गधारिणी निर्ऋतिशक्तिरित्यर्थः ॥ रक्षत्वित्यस्यम
ध्येमध्ये विच्छेदादध्याहारः कर्तव्यः ॥ १५ ॥ मृगवाहिनीवायुदेवताया मृगवाहनत्वाद्वायुशक्तिरित्यर्थः ॥ रक्षेदित्यनुवृत्तिः ॥ कुत्सितः मारः मदः यस्य सः

प्राच्यांरक्षतुमामैंद्रीआग्नेय्यामग्निदेवता ॥ दक्षिणेरक्षवाराहिनैर्ऋत्यांखड्गधारिणी ॥ १५ ॥
प्रतीच्यांवारुणीरक्षेद्वायव्यांमृगवाहिनी ॥ उदीच्यांरक्षकौमारीईशान्यांशूलधारिणी ॥ १६ ॥
ऊर्ध्वंब्रह्माणिमेरक्षेदधस्ताद्वैष्णवीतथा ॥ एवंदशदिशोरक्षेच्चामुंडाशववाहना ॥ १७ ॥
जयामेचाग्रतःस्थातुविजयास्थातुपृष्ठतः ॥ अजितावामपार्श्वेतुदक्षिणेचापराजिता ॥ १८ ॥

कुमारःकुबेरस्तस्येयं शक्तिःकौमारी दिक्पालप्रकरणात् ॥ यद्यपि कौबेर्यारक्षणस्थानमग्रेवक्ष्यमाणमस्ति तथाप्येकस्याएवस्थानद्वयरक्षकत्वे बाधकाभावः ॥
सप्तमात्रंतर्गतावा ॥ शूलधारिणीशानशक्तिरित्यर्थः ॥ १६ ॥ ऊर्ध्वमिति ॥ ब्रह्माणमानयति जीवयतीतिकर्मण्यण् ॥ हे ब्रह्माणि ऊर्ध्वंस्थिताभवती मे मां
रक्षेदित्यर्थः ॥ मे ऊर्ध्वंभागमितिवा ॥ एवमिति ॥ दिक्पालदेवतावदेव मे मत्संबंधिनीर्दशदिशश्चामुंडारक्षेदित्यर्थः ॥ दशदिक्षु स्थिताचामुंडा मांरक्षेदिति
पर्यवसितोर्थः ॥ अन्यथा केवलदिशां रक्षणेप्रयोजनाभावः ॥ १७ ॥ जयाशक्तिः स्थातु तिष्ठतु मत्संरक्षणार्थम् आर्षः प्रयोगः ॥ १८ ॥

शिखामिति ॥ उद्द्योतिनीनामिका देवी ममशिखायांस्थितासती मच्छिखांरक्षेदितिसर्वत्रयोज्यम् ॥ उमामूर्ध्निव्यवस्थिता सती मूर्धानंरक्षेदित्यर्थः ॥ एवं सर्वत्र यथायोग्यमध्याहार्यम् ॥ १९ ॥ नासिके नासापुटेत्यर्थः ॥ उत्तरत्र नासिकाशब्देन नासिकादंड इति ॥ २० ॥ २१ ॥ अधरे अधरोष्ठेइत्यर्थः ॥२२॥ ॥ २३ ॥ कंठस्य बहिर्भागो बहिष्कंठः ॥ नलिकां कंठनालम् ॥ २४ ॥ स्कन्धमारभ्य कूर्परपर्यंतो भागो बाहुस्तदारभ्यांगुलिपर्यंतो भागो हस्तः ॥ २५ ॥

शिखामुद्द्योतिनीरक्षेदुमामूर्ध्निव्यवस्थिता ॥ मालाधरीललाटेचभ्रुवौरक्षेद्यशस्विनी ॥ १९ ॥ त्रिनेत्राचभ्रुवोर्मध्येयमघंटाचनासिके ॥ शंखिनीचक्षुषोर्मध्येश्रोत्रयोर्द्वारवासिनी ॥२०॥ कपोलौकालिकारक्षेत्कर्णमूलेतुशांकरी ॥ नासिकायांसुगंधाचउत्तरोष्ठेचचर्चिका ॥२१॥ अधरेचामृतकलाजिह्वायांचसरस्वती ॥ दंतान्रक्षतुकौमारीकंठदेशेतुचंडिका ॥ २२ ॥ घंटिकाचित्रघंटाचमहामायाचतालुके ॥ कामाक्षी चिबुकंरक्षेद्वाचंमेसर्वमंगला ॥ २३ ॥ ग्रीवायांभद्रकालीचपृष्ठवंशेधनुर्धरी ॥ नीलग्रीवाबहिःकंठेनलिकांनलकूबरी ॥ २४ ॥ खड्गधारिण्युभौस्कंधौबाहूमेवज्रधारिणी ॥ हस्तयोर्दंडिनीरक्षेदंबिकाचांगुलीषुच ॥ २५ ॥ नखाञ्छूलेश्वरीरक्षेत्कुक्षौरक्षेन्नलेश्वरी ॥ स्तनौरक्षेन्महादेवीमनःशोकविनाशिनी ॥ २६ ॥ हृदयंललितादेवीह्युदरंशूलधारिणी ॥ नाभिंचकामिनीरक्षेद्गुह्यंगुह्येश्वरीतथा ॥ २७ ॥ भूतनाथाचमेढ्रंचऊरूमहिषवाहिनी ॥ कट्यांभगवतीरक्षेज्जानुनीविंध्यवासिनी ॥ २८ ॥

कुक्षाविति सप्तम्यंतःपाठः प्राचीनसंमतः ॥ २६ ॥ २७ ॥ मेढ्रं लिंगम् ॥ मेढ्रोमेहनशेफसीति कोशः ॥ गुदंमहिषवाहिनीत्यपपाठः ॥ ऊरूमहिषवाहिनीति पाठः सम्यक् ॥ गुह्यंगुह्येश्वरीति पूर्वोक्तविरोधात जानुस्थानात्पूर्वमूरुस्थानस्यैव सत्त्वाच्च ॥ २८ ॥

प्रोक्तागमादिशास्त्रेषु यामहाबलासेत्यर्थः ॥ २९ ॥ पादाधःइतिभिन्नं पदम् ॥ तलवासिनी पातालतलवासिनीत्यर्थः ॥ यद्यपि नखाङ्कुलेश्वरी रक्षेदि
त्यत्र नखरक्षणमुक्तंतथापि यथैकस्याअपिदेवतायाः स्थानद्वयरक्षकत्वं न विरुध्यते तथैवदेवताद्वयस्यैकस्थाननिरूपितरक्षकत्वे बाधकाभावइत्यभिप्रायेण नखान्
दंष्ट्राकराली चेत्युक्तम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ पद्मकोशे पद्महृदयादिरूपमेव कोशोवासस्थानं यस्यश्वासस्यतस्मिन्वाते स्थितासती तंरक्षतुइतियावत् इतिकेचित्त ॥
अग्रेप्राणानां रक्षणकथनात्पद्मकोशप्रतीकाशं हृदयंचाप्यधोमुखमिति श्रुत्युक्तंहृदयमेव पद्मकोशशब्देन ग्राह्यमित्यपरे ॥ आंत्राणि अमधातोः क्तेऽनुनासिकस्यं

जंघेमहाबलाप्रोक्ताजानुमध्येविनायकी ॥ गुल्फयोर्नारसिंहीचपादपृष्ठेमितौजसी ॥ २९ ॥ पादांगुलीःश्रीधरीचपादाधस्तलवासिनी ॥
नखान्दंष्ट्राकरालीचकेशांश्चैवोर्द्ध्वकेशिनी ॥ ३० ॥ रोमकूपानिकौबेरीत्वचंवागीश्वरीतथा ॥ रक्तमज्जावसामांसान्यस्थिमेदांसिपार्वती ॥
॥ ३१ ॥ आंत्राणिकालरात्रिश्चपित्तंचमुकुटेश्वरी ॥ पद्मावतीपद्मकोशेकफेचूडामणिस्तथा ॥ ३२ ॥ ज्वालामुखीनखज्वालामभेद्यासर्व
सन्धिषु ॥ शुक्रंब्रह्माणिरक्षेच्छायांछत्रेश्वरीतथा ॥ ३३ ॥ अहंकारंमनोबुद्धिंरक्षमेधर्मचारिणि ॥ प्राणापानौतथाव्यानमुदानंचसमान
कम् ॥ ३४ ॥ यशःकीर्त्तिंचलक्ष्मींचसदारक्षतुचक्रिणी ॥ गोत्रमिन्द्राणिमेरक्षेत्पशून्मेरक्षचण्डिके ॥ ३५ ॥

क्तीतिदीर्घः ॥ चूडामणिनाम्नी देवतारक्तासुरवधे प्रसिद्धा ॥ ३२ ॥ नखज्वालां नखनिष्ठंतेजः ॥ अभेद्यानाम्नी सर्वसन्धिषु स्थितासतीसर्वसन्धीन् रक्षेदित्यर्थः ॥
हेब्रह्माणिभवतीमेशुक्रं रक्षेदित्यर्थः ॥ ३३ ॥ हेधर्मचारिणि अत्रत्वमित्यध्याहारः रक्षेतिमध्यमपुरुषात् ॥ ३४ ॥ यशःकीर्तिमिति ॥ अत्र यद्यपियशःकीर्तिःसम
ज्ञाचेत्यमरोक्तेर्यशःकीर्तिशब्दौ एकार्थप्रतिपादकौ तथापि ॥ सजीवतियशोयस्यकीर्तिर्यस्य सजीवति ॥ यशःकीर्तिपरिभ्रष्टो जीवबद्धोनजीवति ॥ इत्यादिप्रयोगानु
रोधात् ॥ दानादिप्रभवाकीर्तिः शौर्यादिप्रभवं यशः इतिभेदः ॥ केचित्तु स्वल्पदेशव्यातं यशः बहुदेशव्यापिका कीर्तिरिति ॥ हेइन्द्राणि भवतीत्यध्याहारः॥ ३५॥

॥ ३६ ॥ रक्षेदिति ॥ यत्स्थानं रक्षयाहीनं कुतइतिचेत्कवचेन तुविवर्जितम् ॥ कवचे तस्यस्थानस्योहो नकृतः ॥ तत्सर्वंरक्ष हेदेवियतस्त्वंजयंती सर्वोत्कृष्टापाप नाशिनी भवसि ॥ ३७ ॥ अथपितामहः फलस्तुतिं वक्तुमधिकारिणं प्रथममुपदिशति ॥ पदमेकमिति ॥ यदिशुभमात्मन इच्छेत्तर्हि सपुरुषः कवचेन रहितः एकंपदमपिनगच्छेदिति क्षणमात्रमपिदेवीस्मरणं विनानक्षपणीयमिति तात्पर्यम् ॥ तदुक्तं पुराणेषु ॥ स्वपंस्तिष्ठन्व्रजन्मार्गे प्रलपन् भोजने रतः ॥ कीर्तये

पुत्रान्रक्षेन्महालक्ष्मीर्भार्यांरक्षतुभैरवी ॥ मार्गंक्षेमकरीरक्षेद्विजयासर्वतःस्थिता ॥ ३६ ॥ रक्षाहीनंतुयत्स्थानंकवचेनविवर्जितम् ॥ तत्सर्वं रक्षमेदेवीजयंतीपापनाशिनी ॥ ३७ ॥ पदमेकंनगच्छेत्तुयदीच्छेच्छुभमात्मनः ॥ कवचेनावृतोनित्यंयत्रयत्रहिगच्छति ॥ ३८ ॥ तत्रतत्रा र्थलाभश्चविजयःसार्वकामिकः ॥ यंयंकामयतेकामंतंतंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ ३९ ॥ परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यतेभूतलेपुमान् ॥ निर्भयोजायतेम र्त्यःसंग्रामेष्वपराजितः ॥ ४० ॥ त्रैलोक्येतुभवेत्पूज्यःकवचेनावृतःपुमान् ॥ इदंतुदेव्याःकवचंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ ४१ ॥ यःपठेत्प्रयतो नित्यंत्रिसंध्यंश्रद्धयान्वितः ॥ दैवीकलाभवेत्तस्यत्रैलोक्येचापराजितः ॥ ४२ ॥ जीवेद्वर्षशतंसाग्रमपमृत्युविवर्जितः ॥ नश्यंतिव्याधयःस र्वेलूताविस्फोटकादयः ॥ ४३ ॥ स्थावरंजंगमंवापिकृत्रिमंचापियद्विषम् ॥ अभिचाराणिसर्वाणिमन्त्रयन्त्राणिभूतले ॥ ४४ ॥ भूचराःखेचरा श्चैवजलजाश्चौपदेशिकाः ॥ सहजाःकुलजामालाडाकिनीशाकिनीतथा ॥ ४५ ॥

त्सततं देवींसवैमुच्येत बन्धनात् इति ॥ इत्युपदिश्य फलंकथयति ॥ कवचेनेत्यादिना ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ दैवी कला चित्कला ॥ ४२ ॥ ॥४३॥ स्थावरं वत्सनाभादि ॥ जंगमं सर्पादि ॥ कृत्रिमं परस्परयोगजन्यम् ॥ यथा तुल्यपरिमाणयोर्मधुसर्पिषोर्योगादिजम् ॥ अभिचाराणि परकृतानि ॥ ४४ ॥ कुलजादयो दुष्टदेवताजातिभेदाः ॥ औपदेशिकाः उपदेशेन तन्मात्रेण ये सिध्यंति ते क्षुद्रदेवताभेदाः ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ राज्ञःसकाशादित्यर्थः ॥ ४८ ॥ अधुना सप्तशत्यंगत्वंकवचस्य विधत्ते ॥ जपेदिति ॥ पुरा प्रथमतः ॥ अनंतनामो यावद्भूमंडलं [illegible]

तावदित्यर्थः ॥ ४९ ॥ परमंस्थानं मोक्षरूपंज्ञानद्वाराप्राप्नोति नियमेन ॥ ५० ॥ महामाया सर्वकारणंमायाशबलंब्रह्म तस्याः प्रसादतः ॥ यमेवैषवृणुते तेनल

भ्यस्तस्यैष आत्मा विवृणुतेतनूंस्वामिति श्रुतेः ॥ यएतांमायाशक्तिंवेद समृत्युंजयति सपाप्मानंतरति सोमृतत्वंचगच्छतीतिश्रुतेः ॥ अहमेवस्वयमिदं वदामि

जुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिरिति श्रुतेश्च ॥ पार्वतीपरमाविद्या ब्रह्मविद्याप्रदायिनी ॥ विशेषेणैव जंतूनांनात्रसंदेहकारणमिति सूतसंहितोक्तेश्च ॥ कवचेस्मिन्सार्धपंचाशत्सं

ख्याश्लोकसंग्रहः इतिवाराहीतंत्रे ॥ स्पष्टंचेदंगुप्तवत्यामुपोद्घाते ॥ आधिक्यन्यूनतादोषपरिहारजिहीर्षया ॥ देवीनाम्नांक्रमस्यापिकथनंक्रियतेमया ॥ तेच श्लोकाः

अंतरिक्षचराघोराडाकिन्यश्चमहाबलाः ॥ ग्रहभूतपिशाचाश्चयक्षगंधर्वराक्षसाः ॥ ४६ ॥ ब्रह्मराक्षसवेतालाः कूष्मांडाभैरवादयः ॥ नश्यं

तिदर्शनात्तस्यकवचेहृदिसंस्थिते ॥ ४७ ॥ मानोन्नतिर्भवेद्राज्ञस्तेजोवृद्धिकरंपरम् ॥ यशसावर्धतेसोपिकीर्तिमंडितभूतले ॥ ४८ ॥ जपे

त्सप्तशतींचंडींकृत्वातुकवचंपुरा ॥ यावद्भूमंडलंधत्तेसशैलवनकाननम् ॥ ४९ ॥ तावत्तिष्ठतिमेदिन्यांसंततिः पुत्रपौत्रिकी ॥ देहांतेपरमं

स्थानंयत्सुरैरपिदुर्लभम् ॥ ५० ॥ प्राप्नोतिपुरुषोनित्यंमहामायाप्रसादतः ॥ इतितंत्रोक्तंदेव्याः कवचम् ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

प्राचीनग्रंथस्थाः सांप्रदायिका एवलिख्यंते ॥ दशादिक्पालदेव्यश्च चामुंडाच ततःपरम् ॥ जयाचविजयाचैवाप्यजिता चापराजिता ॥ १ ॥ उद्योतिनी ततश्चो

मामालाधारी यशस्विनी ॥ त्रिनेत्रायमघंटाच शंखिनीद्वारवासिनी ॥ २ ॥ कालिकाशांकरी पश्चात्सुगंधा चर्चिकातथा ॥ अमृतादिकलापश्चात्ततः स्यात्तुसरस्वती

॥ ३ ॥ कौमारीचंडिका चित्रघंटा मायामहादिका ॥ कामाक्ष्यनंतरं सर्वमंगलाभद्रकालिका ॥ ४ ॥ धनुर्धरीनीलग्रीवा ततःस्यान्नलकूबरी ॥ खड्गधारिणिकापूर्वं

वज्रधारिण्यनंतरम् ॥ ५ ॥ दंडिनी चांबिकामूलेशानीस्याच्चबलेश्वरी ॥ मनःशोकविनाशास्याल्ललिता शूलधारिणी ॥ ६ ॥ कामिनी गुह्यपूर्वास्यादीश्वरीच ततः

परम् ॥ भूतनाथा ततः स्यात्तु महामहिषवाहिनी ॥ ७ ॥ भगवत्यपिविंध्यस्था महापूर्वाबलातथा ॥ विनायकी नारसिंही ततःपश्चान्मितौजसी ॥ ८ ॥ श्रीध र्यंतेच पातालवासिन्यंते करालिनी ॥ ऊर्ध्वकेशी चकौबेरीवागीशी पार्वतीतथा ॥ ९ ॥ कालरात्रिश्च मुकुटेशानी पद्मावतीतथा ॥ चूडामणिस्तथा ज्वालामुख्य भेयाततःस्मृता ॥ १० ॥ ब्रह्माणीछत्रपूर्वा स्यादीश्वरीधर्मचारिणी ॥ चक्रिणींद्रवधूश्चण्डी महालक्ष्मीश्च भैरवी ॥ ११ ॥ क्षेमंपूर्वाकरी पश्चाद्विजयाच जयंतिका इत्येताः सम्यगाख्याताः कवचस्थाश्च शक्तयः ॥ १२ ॥ इतिश्रीशैवोपनामकरंगभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकंठभट्टकृतं सतशत्यंगकवचविवरणं समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ अथार्गलाव्याख्यानम् ॥ तत्र प्रथमतोदेवताया ध्यानोपयोगिगुणानाह ॥ जयन्तीति ॥ जयन्ती सर्वोत्कृष्टेत्यर्थः ॥ गुणत्रयसाम्यावस्थोपाधिकब्रह्मरूपिण्या भग वत्याः सर्वकारणत्वात् ॥ मंगला मंगं जननमरणादिरूपं सर्पणं लाति गृह्णातिनाशयतिसामोक्षप्रदामंगलेत्युच्यते । नतस्यप्राणाउत्क्रामंति इतिश्रुतेः ॥ कलयति

मार्कंडेय उवाच ॥ जयंतीमंगलाकालीभद्रकालीकपालिनी ॥ दुर्गाक्षमाशिवाधात्रीस्वाहास्वधानमोस्तुते ॥ १ ॥

भक्षयंति सर्वमेतत्प्रलयकाले इतिकाली ॥ ब्रह्मक्षत्रंचोभेभवतओदनो मृत्युर्यस्योपसेचनमितिश्रुतेः ॥ भद्रं मंगलं सुखंकलयतिस्वीकरोति भक्तेभ्योदातुमिति भद्र काली ॥ भद्रकालीसुखप्रदेति रहस्यागमेर्थकथनात्कपालोस्त्रीशिरोरस्थिनस्याद्घटादेः शकलेम्बुजे इतिमेदिनीकोशाद्ब्रह्मादीन्निहत्य तेषांकपालंगृहीत्वाप्रलयकाले अट तीति कपालिनी ॥ प्रपंचरूपांबुजं हस्तेयस्या इतिवा ॥ कपालिनी मत्वर्थीयइनिः प्रपञ्चांबुजहस्ताच कपालिन्युच्यतेपरेति रहस्यागमे ॥ दुःखेनाष्टांगयो गसर्वकर्मोपासनारूपेण क्लेशेनगम्यतेप्राप्यते सादुर्गा ॥ तांदुर्गांदुर्गमांदेवीं दुराचारविघातिनीमिति देव्यथर्वशिरसि ॥ क्षमाभक्तानामन्येषां वासर्वानपराधान्क्ष मतेसहते जननीत्वात्सातिशयकारुण्यवती क्षमेत्युच्यते ॥ शिवा चिद्रूपिणीत्यर्थः ॥ चिन्मात्राश्रयमायायाः शक्त्याकारे द्विजोत्तमाः ॥ अनुप्रविष्टायासंवि न्निर्विकल्पा स्वयंप्रभा ॥ सदाकारा सदानन्दासंसारोच्छेदकारिणी ॥ साशिवापरमा देवीशिवाभिन्ना शिवंकरीति सूतसंहितोक्तेः ॥ धात्री सर्वप्रपञ्चधारणकर्त्री ॥

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुत विश्वेदेवैः ॥ अहं मित्रावरुणोभाविभर्म्यहमिंद्राग्नी अहमश्विनोभा इत्यादि श्रुतेः ॥ स्वाहा देवपोषिणी ॥ स्वधा पितृपोषिणी ॥ एतादृशपूर्वोक्तमहागुणवती या त्वमसि ततस्ते तुभ्यं नमो नमस्कार एवास्तुकेवलं नतु तादृश्याःपरिचर्यायाःसामर्थ्यमस्तीतिभावः ॥ १ ॥ मध्विति ॥ मधुकैटभयोर्विद्राविणीनाशिनीचसा विधातुर्वरदाचेत्यर्थः ॥ मधुकैटभनाशार्थंब्रह्मणा स्तुतासती तस्मैवरंददाविति कथा देवीभागवते प्रथमस्कन्धे प्रसिद्धा ॥ रूप्यतेज्ञायतेइतिरूपं परमात्मवस्तु ॥ रूपं भवेद्विंदुरमन्दकान्तिरित्यागमात् ॥ तद्देहि मह्यम् ॥ यत्कृतनमस्कारेणैवप्रसन्नासती तथाजयंजयत्यनेन परमात्मनःस्वरूपमिति ॥ जयो वेदस्मृतिराशिस्ततोजयमुदीरयेदित्यत्रप्रसिद्धः ॥ तंदेहि यशो देहि ॥ सहनौयशइतिश्रुतिप्रसिद्धं तत्त्वज्ञानसंपादनजन्यं यशः ॥

मधुकैटभविद्राविविधातृवरदेनमः ॥ रूपंदेहिजयंदेहियशोदेहिद्विषोजहि ॥ २ ॥ महिषासुरनिर्णाशविधात्रिवरदेनमः ॥ रूपंदेहि० ॥ ३ ॥ वन्दितांघ्रियुगेदेविदेविसौभाग्यदायिनि ॥ रूपं० ॥ ४ ॥ रक्तबीजवधेदेविचण्डमुण्डविनाशिनि ॥ रूपं० ॥ ५ ॥ अचिन्त्यरूपचरितेसर्वशत्रुविनाशिनि ॥ रूपं० ॥ ६ ॥ नतेभ्यःसर्वदाभक्त्याचंडिकेप्रणतायमे ॥ रूपं० ॥ ७ ॥

तद्देहि ॥ द्विषःकामक्रोधादिशत्रून् जहि नाशय ॥ २ ॥ महिषेति ॥ महिषासुरस्य निर्णाशस्तस्यविधात्री कर्त्रीत्यर्थः ॥ वरदे इति पृथक्पदम् ॥ ३ ॥ वंदितेति ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्वंदितमंघ्रियुगं यस्यास्तेषामेतदपेक्षयान्यूनोपाधिकत्वात् ॥ भक्त्यतिशयेन देवीत्यस्य पुनरावृत्तिः ॥ ४ ॥ रक्तेति ॥ रक्तबीजस्य वधः कर्तव्यतया अस्ति यस्याः सा ॥ अर्शआद्यजंतम् ॥ रक्तबीजवधकर्त्रीत्यर्थः ॥ रक्तबीजस्यवधो यस्याःसकाशादितिवा अत्र निशुम्भशुम्भेति श्लोकपाठोऽपपाठः ॥ प्राचीनैरव्याख्यानात् ॥ प्राचीनपुस्तकेष्वपाठाच्च ॥ ५ ॥ अचिंत्येति ॥ यतोवाचोनिवर्तन्त इतिश्रुतेः ॥ यो अस्याध्यक्षः परमेव्योमन्त्सोंगवेदयदिवानवेदेतिश्रुतेः ॥ ६ ॥ नेति ॥ सदा सर्वदा भक्त्या नतेभ्यःप्रणतेभ्यो मे प्रणताय च रूपं देहीत्यन्वयः ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ ये त्वामर्चयंति तेभ्य इतिशेषः ॥ ९ ॥ सौभाग्यं देहि ॥ अर्थान्मह्यम् ॥ १० ॥ विधेहीति उच्चकैःअतिशयेनोच्चं बलं मम विधेहि ॥ ११ ॥१२॥ विद्यावंतमिति ॥ ब्रह्मविद्यावंतं जनंस्वभक्तंकुरु अथचरूपंदेहीत्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ कृष्णेनेति ॥ इयंकथा देवीभागवतेप्रसिद्धा ॥ १६ ॥ हिमाचलसुतानाथःशिवस्तेन पूजिते ॥ १७ ॥ सुरेति ॥ अनेनच देवीस्वरूपदर्शनेन निर्वैरता अद्वैतभावश्च भवतीति ध्वनितम् सुरासुरयोःसामानाधिकरण्यकथ

स्तुवद्भ्योभक्तिपूर्वंत्वांचण्डिकेव्याधिनाशिनि ॥ रूपं० ॥ ८ ॥ चण्डिकेसततंयेत्वामर्चयंतीहभक्तितः ॥ रूपं० ॥ ९ ॥ देहिसौभाग्यमारोग्यं देहिदेविपरंसुखम् ॥ रूपं० ॥ १० ॥ विधेहिद्विषतांनाशंविधेहिबलमुच्चकैः ॥ रूपं० ॥ ११ ॥ विधेहिदेविकल्याणंविधेहिविपुलांश्रियम् ॥ रूपं० ॥ १२ ॥ विद्यावंतंयशस्वंतंलक्ष्मीवंतंजनंकुरु ॥ रूपं० ॥ १३ ॥ प्रचण्डदैत्यदर्पघ्नेचडिकेप्रणतायमे ॥ रूपं० ॥ १४ ॥ चतुर्भुजे चतुर्वक्त्रसंस्तुतेपरमेश्वरि ॥ रूपं० ॥ १५ ॥ कृष्णेनसंस्तुतेदेविशश्वद्भक्त्यात्वमंबिके ॥ रूपं० ॥ १६ ॥ हिमाचलसुतानाथपूजितेपरमेश्वरि ॥ रूपं० ॥ १७ ॥ सुरासुरशिरोरत्ननिघृष्टचरणेंबिके ॥ रूपं० ॥ १८ ॥ इंद्राणीपतिसद्भावपूजितेपरमेश्वरि ॥ रूपं० ॥ १९ ॥ देवि प्रचंडदोर्दंडदैत्यदर्पविनाशिनि ॥ रूपं० ॥ २० ॥ देविभक्तजनोद्दामदत्तानन्दोदयेंबिके ॥ रूपं ॥ २१ ॥ पत्नींमनोरमां देहिमनोवृत्तानुसारिणीम् ॥ तारिणींदुर्गसंसारसागरस्यकुलोद्भवाम् ॥ २२ ॥

नात ॥ १८ ॥ इन्द्राणीति ॥ इंद्राणीपतिना सद्भावेनपूजिते ॥ १९ ॥ २० ॥ भक्तजनेषु ये उद्दामास्तेभ्योदत्त आनन्दोदयोमोक्षो यया ॥ २१ ॥ तारिणीं मार्कंडेयपुराणप्रसिद्धया मदालसया वासिष्ठरामायणप्रसिद्धयाचूडालयाचतुल्याम् ॥ आर्यया पुत्रैस्तारितांद्वितीययापतिरेवतारित इतितत्राख्यानात् ॥ २२ ॥

महास्तोत्रं सप्तशत्याख्यम् अनेनचार्गलास्तुतेरपिसप्तशत्यंगत्वंबोधितम् ॥ य एवमर्गलास्तुतिंपठित्वासप्तशतीस्तोत्रंजपति सतु सएवसप्तशत्याः संख्यासम्यक्क्षयनंतया यज्जायमानंवरंफलंतत्प्राप्नोतिनान्यःसंपदश्चप्राप्नोति तस्मादवश्यमर्गलास्तोत्रंपठनीयमितिभावः ॥ सिद्धिप्रतिबन्धकं पापमर्गलासदृशत्वादर्गला तन्नाशकस्तोत्रस्यापि लक्षणयार्गलेति संज्ञा ॥ २३ ॥ त्रयोविंशतिसंख्यानां श्लोकानामत्र संग्रहः ॥ अत्रापि मूलं वाराहीतन्त्रमेव ॥ इति शैवोपनामकरंगनाथभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनी लकंठभट्टकृतमर्गलाविवरणं समाप्तम् ॥ २ ॥ अथ कीलकविवरणम् ॥ तत्रमार्कंडेय ऋषिः शिष्यानुपदिदेश ससंवादस्तंत्रेषु कथितइतितंत्रस्थमेवैतत् ॥ ऋषिरुवाच ॥ मार्कंडेय ऋषिःस्वशिष्यान्प्रतीत्यर्थात् ॥ कीलकंवक्तुं मंगलमाचरति मार्कंडेयः ॥ विशुद्धेति ॥ निर्मलज्ञानरूपायेत्यर्थः ॥ त्रिवेदीवेदत्रयरूपंदिव्यं

इदंस्तोत्रंजपित्वातुमहास्तोत्रंपठेन्नरः ॥ सतुसप्तशतीसंख्यावरमाप्नोतिसंपदः ॥ २३ ॥ इति अर्गलास्तुतिः ॥ २ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥
विशुद्धज्ञानदेहायत्रिवेदीदिव्यचक्षुषे ॥ श्रेयःप्राप्तिनिमित्तायनमःसोमार्धधारिणे ॥ १ ॥ सर्वमेतद्विनायस्तुमन्त्राणामभिकीलकम् ॥ सोपि
क्षेममवाप्नोतिसततंजाप्यतत्परः ॥ २ ॥

चक्षुर्यस्यतस्मै श्रेयःप्राप्तेःकल्याणप्राप्तेर्निमित्तायसोमार्धधारिणे नमोस्त्वित्यर्थः ॥ अत्र केचिदयंश्लोकस्तर्कचरणमीमांसावार्तिकप्रथमोत्रापिबहुभिः पठ्यतेपरंतु अनार्ष इत्याहुः ॥ वयं तुब्रूमोत्रत्य एव स श्लोको मंगलार्थंवार्तिककारैर्गृहीतइतिकुतोनस्यात् नहिकुत्रचित्स्थितःश्लोकोमंगलार्थमन्यत्र नग्रहीतव्य इतिराजाज्ञास्ति तस्मात्सर्वपुस्तकेषु उपलंभादार्षएवश्लोकइति ॥ १ ॥ किमुवाच तदाह ॥ सर्वमिति ॥ मंत्राणां सर्वेषामभिकीलकंवक्ष्यमाणरीत्यासर्वमन्त्रसिद्धिप्रतिबंधकशापरूपकीलकनाशकत्वाल्लक्षणया सप्तशतीस्तोत्रमभिकीलकं तत्सर्वंविजानीयादुपासीतेत्यर्थः ॥ नन्वन्यमंत्रोपासनाभिः किंक्षेमं नभवति यतोत्रैवाग्रहःक्रियते इतिचेद्भवत्येवेत्याह ॥ सोपीति ॥ तत्सप्तशतीस्तोत्रं विना सततं जाप्यतत्परः नानामंत्राणांजपरूपे कर्मणि निरंतरंनिष्ठा यस्य सःतत्परोयस्तुपुरुषःसोपिक्षेमंसर्वंकल्याणंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २ ॥

एवं जपतत्परस्यपुरुषस्योच्चाटनादीन्यपिकर्माणिसिध्यंति तथासकलानिवस्तून्यलभ्यानिसिध्यंति ॥ एवंसप्तशतीपाठरहितानामपिपुरुषाणां केवलमन्त्रजपेन सिद्धिमुक्त्वा मन्त्रजपरहितानामपिपुरुषाणां केवलसप्तशतीपाठेनापिसर्वसिद्धिमुपदिशति ॥ एतेनेति ॥ एतेन प्रकृतेनस्तोत्रमात्रेण सप्तशत्याख्यस्तोत्रपाठमात्रेण स्तुवतांस्तोतॄणां देवीभगवतीसच्चिदानन्दरूपिणी सिद्ध्यति प्रसीदति ॥ ३ ॥ अस्यपुरुषस्य नान्यमन्त्राद्युपयोगइत्याह ॥ न मन्त्रइति ॥ तत्रतस्यपुरुषस्य कार्यसिद्धौनमन्त्र उपयुक्तोभवति तथानौषधंतथानाकिंचिदन्यदपियोगसिध्यादिरूपंसाधनंविद्यते उपयोगाय किंतुजाप्येनविना तत्तन्मन्त्रजपरूपकर्माभावेपिसर्वमुच्चाटनादिकमाभिचारिकं कर्म तथा समग्राण्यप्यभिलषणीयानिकार्याणिसिध्यंति ॥ केवलस्तोत्रमात्रेणेति ॥ एतावत्पर्यंतंसप्तशत्युपासनया केवलयासर्वंकल्याणंभवति तथासप्तशत्यन्यमन्त्रो

सिद्ध्यंत्युच्चाटनादीनिवस्तूनिसकलान्यपि ॥ एतेनस्तुवतां देवीस्तोत्रमंत्रेणासिद्ध्यति ॥ ३ ॥ नमंत्रोनौषधंतत्रनकिंचिदपिविद्यते ॥ विना जाप्येनसिध्येतसर्वमुच्चाटनादिकम् ॥ ४ ॥ समग्राण्यपिसिद्ध्यंतिलोकशंकामिमांहरः ॥ कृत्वानिमन्त्रयामाससर्वमेवमिदंशुभम् ॥ ५ ॥ स्तोत्रंवैचंडिकायास्तुतच्चगुह्यंचकारसः ॥ समाप्तिर्नचपुण्यस्यतांयथावन्नियन्त्रणाम् ॥ ६ ॥

पासनयापिसर्वंकल्याणंभवतीतिपक्षद्वयमुपपादितम् ॥ ४ ॥ इत्थं पक्षद्वयमपीदमस्तीति या पक्षद्वयविषयिणीलोकानांशंका तां हरः प्रथमतः कृत्वा तच्छंकानिरासार्थंनिमन्त्रयामास निमन्त्रितवानर्थाल्लोकांस्तानागतानाह किमिति वक्ष्यमाणप्रकारेणेदं सप्तशत्याख्यमेवशुभमिति ॥ अत्र तानाहेतिशेषः ॥ ५ ॥ अनन्तरं चंडिकायास्तुचण्डिकायाएवस्तोत्रंसप्तशत्याख्यं तच्चगुह्यमतिरहस्यंचकार ॥ पूर्वोक्तमन्त्रजपरूपपक्षापेक्षया द्वितीयंपक्षमेव सारभूतंचकारेत्यर्थः ॥ इतिमार्कंडेयेन तन्त्रोक्तं पूर्ववृत्तंकथितं पुनःशिष्यान्सप्तशतीमाहात्म्यंकथयन् शिवाभिप्रायं कथयति ॥ यस्मादेतत्स्तोत्रपाठजन्यफलस्य नसमाप्तिःकदापिभवति तत्तन्मन्त्रजपजन्यपुण्यस्य तु समाप्तिरस्ति तस्मात्तां पूर्वोक्तां शिवेनकृतांनियन्त्रणां प्रथमपक्षस्य संकोचरूपां यथावद्यथार्थमेव जानीध्वमिति शेषः ॥ ६ ॥

सोपीति ॥ सोपि तत्तन्मंत्रजपकर्तापि एतत्स्तोत्रजपसहितश्चेदेव सर्वक्षेममवाप्नोति तस्मात्तंप्रथमपक्षंविहायसप्तशतीपाठे एवसर्वैरादरःकर्तव्य इत्यर्थः एतेनान्येमन्त्रा अपिसप्तशतीपाठंकृत्वैव जपनीयाः अन्यथा तत्तन्मंत्रफलप्राप्तिर्नस्यादिति बोधितम् ॥ यतएतत्सर्वमन्त्रसिद्धिप्रतिबन्धकनाशकं भवति ॥ तस्मादेव मन्त्राणामभि कीलकमेतदिति पूर्वमुक्तमितिबोध्यम् ॥ अभिकीलकं सिद्धिप्रतिष्टंभकरंदोषरूपं तन्नाशकत्वादस्यापि लक्षणयाअभिकीलकत्वम् ॥ नन्वत्रापि नवार्णमन्त्रजपापे क्षास्त्येवेतिचेत्सा शीघ्रफलार्थमिति ब्रूमोनतुतद्विनाफलमेतस्य नास्तीति ॥ एतद्विनातु तत्तन्मंत्राणांफलमेवनभवतीति विशेषः ॥ परंतु हेशिष्याःतत्स्तोत्रंसर्वेषामप्य चिंत्यफलप्रदं जातमितिसर्वेपिसर्वेश्वराभविष्यंतीति ज्ञात्वामहादेवेनकीलितमस्तीत्याह ॥ कृष्णायामिति ॥ कृष्णचतुर्दश्यामष्टम्यां वाकृष्णायां समाहितः एकाग्रः सन् ॥ ७ ॥ यउपासकोनिजं सर्वधनंन्यायेनार्जितं देव्यैददाति समर्पयति ॥ हेदेविइतआरभ्येदंसर्वंमदीयंधनं तुभ्यंमयादत्तमस्तिइतिसमर्पयति पश्चात्संसारयात्रानि

सोपिक्षेममवाप्नोतिसर्वमेवनसंशयः ॥ कृष्णायांवाचतुर्दश्यामष्टम्यांवासमाहितः ॥ ७ ॥ ददातिप्रतिगृह्णातिनान्यथैषाप्रसीदति ॥ इत्थंरूपे णकीलेनमहादेवेनकीलितम् ॥ ८ ॥ योनिष्कीलांविधायैनांनित्यंजपतिसंस्फुटम् ॥ ससिद्धःसगणःसोपिगन्धर्वोजायतेवने ॥ ९ ॥

र्वाहार्थं गृहाणेदंद्रव्यं मत्प्रसादभूतमितिदेव्याअनुज्ञांमनसागृहीत्वा तद्द्रव्यंप्रसादबुद्ध्याप्रतिगृह्णाति गृहीत्वाधर्मशास्त्रोक्तमार्गेण तस्यव्ययंकुर्वन्निरंतरं देव्यधीनोभवति तस्यैषासप्तशती प्रसन्नाभवतिनान्यथा इत्थंरूपेणकीलेनसिद्धिप्रतिष्टंभकरेणरूपेण महादेवेनकीलितमास्ते ॥ अयंच कीलकस्यार्थो रहस्याम्नायेगुरुकीलकपटले प्रद र्शितः ॥ अग्रे स्पष्टीकरिष्यामः ॥ ८ ॥ तर्हि किंकर्तव्यंतत्राह ॥ यइति ॥ यस्मादेवं तस्माद्योहिपुरुषएतांसप्तशतीं पूर्वोक्तदानप्रतिग्रहकरणेननिष्कीलां विधायस्फुटं यथास्यात्तथा संजपतिसएवसिद्धो भवतिसएवदेव्यागणोभवतिसोपिसएवावनेसर्वजगद्रक्षणे गन्धर्वः ॥ बृहदारण्यके तस्यासीद्दुहितागन्धर्वगृहीतेति श्रुत्युक्तोदेवताविशेषो गन्धर्वोजायतेसंहिसमर्थः सर्वजगद्रक्षणेइति ॥ ९ ॥

दृष्टफलान्याह ॥ नेति ॥ १० ॥ एतादृशं कीलकमज्ञात्वा पाठकर्तुर्दोषमाह ॥ ज्ञात्वेति ॥ पूर्वोक्तंकीलकं ज्ञात्वातत्परिहारंप्रारभ्य पाठंकुर्वीत तत्परि हारमकुर्वाणो विनश्यति ॥ यस्मादेवं तस्मात्कीलकं ज्ञात्वैवसंपन्नं निर्दुष्टमिदं स्तोत्रं बुधैः प्रारभ्यते ॥ अत्र विनाशकथनं कीलकज्ञानस्यावश्यकत्वार्थ मेव ॥ यथाकथंचित्पाठस्यापि वचनांतरैरनुज्ञानात् ॥ ११ ॥ तेनतेनहेतुना जाप्यमित्यर्थः ॥ १२ ॥ शनैस्त्विति ॥ शनैः स्वकर्णागोचरं यथा स्यात्तथा पाठेयत्किंचित्संपत्तिरेव भवति ॥ उच्चकैः उच्चैः पाठेतु समग्रापि भवत्येव ॥ ततउच्चकैरेवैतत्प्रारभ्यमित्यर्थः ॥ १३ ॥ इत्थंमुनिः कीलकविधिस माप्य जनानाक्रोशति ॥ ऐश्वर्यमिति ॥ परोमोक्षः कैवल्यमोक्षः अहोमन्दभाग्या एतेदृष्टिगोचरं चिंतामणिं कामदुघां भगवतीं विहायस्वकल्याणार्थं वराटिकाम

नचैवाप्यटतस्तस्यभयंक्कापीहजायते ॥ नाल्पमृत्युवशंयातिमृतोवामोक्षमाप्नुयात् ॥ १० ॥ ज्ञात्वाप्रारभ्यकुर्वीतह्यकुर्वाणोविनश्यति ॥ ततोज्ञात्वैवसंपन्नमिदंप्रारभ्यतेबुधैः ॥ ११ ॥ सौभाग्यादिचयत्किंचिद्दृश्यतेललनाजने ॥ तत्सर्वंतत्प्रसादेनतेनजाप्यमिदंशुभम् ॥ १२ ॥ शनैस्तुजाप्यमानेस्मिन्स्तोत्रेसंपत्तिरुच्चकैः ॥ भवत्येवसमग्रापिततःप्रारभ्यमेवतत् ॥ १३ ॥ ऐश्वर्यंयत्प्रसादेनसौभाग्यारोग्यसंपदः ॥ शत्रु हानिःपरोमोक्षःस्तूयतेसानकिंजनैः ॥ १४ ॥ ॥ इति कीलकम् ॥ ३ ॥

न्यदेवतोपासनारूपां किमर्थं गृह्णंतीति ॥ १४ ॥ श्लोकाश्चतुर्दशैवात्रकीलके संप्रतिष्ठिताः ॥ अत्रापि मूलं वाराहीतन्त्रंस्पष्टं चेदंगुप्तवत्याम् ॥ अत्र रहस्यतन्त्र स्थोगुरुकीलकपटलो लिख्यते ॥ शिवउवाच ॥ पुरासनत्कुमाराय दत्तमेतन्मयानघ ॥ संवर्तायददौ तच्च स चान्यस्मै ददौ चतत् ॥ १ ॥ सर्वत्र चण्डीपाठस्य प्राचुर्येण महीतले ॥ ब्रह्मकांडः कर्मकांडस्तंत्रकांडश्च सर्वथा ॥ २ ॥ अभूत्प्रतिहतोनेन शीघ्रसिद्धिप्रदायिनी ॥ तदातेषांचसार्थक्यंकर्तुकामेनभूतले ॥ ३ ॥ दान प्रतिग्रहत्वेन मंत्रोयंकीलितो मया ॥ दानप्रतिग्रहाख्यं यत्कीलकंसमुदाहृतम् ॥ ४ ॥ तदारभ्य च मन्त्रोयंकीलकेनाभिकीलतिः ॥ नसर्वेषां भवेत्सिद्ध्यैयेकीलकपरं

ङ्मुखाः ॥ ५ ॥ येनराः कीलनेनेमं जपंतिपरयामुदा ॥ तेषांदेवीप्रसन्नास्यात्ततः सर्वाः समृद्धयः ॥ ६ ॥ त्वत्प्रसूतस्त्वदाज्ञप्तस्त्वद्दासस्त्वत्परायणः ॥ त्वन्ना
माचिंतनपरस्त्वदर्थेऽहं नियोजितः ॥ ७ ॥ मयार्जितमिदं सर्वंतवस्वं परमेश्वरि ॥ राष्ट्रंबलं कोशगृहंसैन्यमन्यच्च साधनम् ॥८॥ त्वदधीनंकरिष्यामि यत्रार्थेत्वंनि
योक्ष्यसि ॥ तत्रदेवि सदावर्तेत्वदाज्ञामेव पालयन् ॥ ९ ॥ इतिसंचित्यमनसा स्वार्जितानि धनानिच ॥ कृष्णायां वाचतुर्दश्यामष्टम्यांवासमाहितः ॥ १० ॥
समर्पयेन्महादेव्यै स्वार्जितंसकलं धनम् ॥ राष्ट्रंगृहंकोशबलं नवंचयदुपार्जितम् ॥ ११ ॥ अस्मिन्मासि मयादेवितुभ्यमेतत्समर्पितम् ॥ इतिध्यात्वा ततो
देव्याः प्रसादात्प्रतिगृह्य च ॥ १२ ॥ विभज्यपंचधासर्वं त्र्यंशान्स्वार्थं प्रकल्पयेत् ॥ देवपित्रतिथीनां चक्रियार्थंत्वेकमादिशेत् ॥ १३ ॥ एकांशं गुरवेदद्या
त्तेन देवीप्रसीदति ॥ तस्यराज्यं स्वकंसैन्यं कोशः साधुविवर्धते ॥१४॥ नानारत्नाकरःश्रीमान्यथा पर्वणिवारिधिः ॥ ज्ञात्वा नवाक्षरं मंत्रंजीवब्रह्मसमाश्रयम् ॥
॥ १५ ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यानां सारंसंसारभेषजम् ॥ सप्तशत्याख्यमंत्रस्य यावज्जीवमहं जपम् ॥ १६ ॥ कुर्वंस्ततो नप्रमादंप्राप्नुयामीति निश्चितम् ॥
कृत्वा प्रारभ्यकुर्वीतह्यकुर्वाणो विनश्यति ॥ १७ ॥ नाहंब्रह्म निराकुर्यांमामां ब्रह्मनिराकरोत् ॥ अनिराकरणं मेस्तुअनिराकरणंमम ॥ १८ ॥ इति वेदांतमू
र्धन्ये छांदोग्येस्यप्रपंचनात् ॥ प्रारभ्यतत्परित्यागो नतस्यश्रेयसे ततः ॥ १९ ॥ नाब्रह्मवित्कुले तस्यजायते हिकदाचन ॥ नदारिद्र्यं कुलेतस्ययावत्स्था
स्यति मेदिनी ॥ २० ॥ प्रतिसंवत्सरंकुर्याच्छारदं वार्षिकंतथा ॥ तेन सर्वमवाप्नोति सुरासुरसुदुर्लभम् ॥ २१ ॥ अन्यच्च यद्यत्कल्याणं जायेततत्क्षणे क्षणे ॥
सत्यं सत्यमिदंसत्यंगोपनीयं प्रयत्नतः ॥२२॥ पुत्रायब्रह्मनिष्ठाय पित्रादेयंमहात्मना ॥ अन्यथादेवता तस्मैशापंदद्यान्नसंशयः ॥ २३ ॥ इति ॥ अयंभावः ॥
पित्रार्जितं विनास्वेनैवमंत्रप्राप्त्युत्तरं यद्यन्नूतनमर्जितंतदर्जनं माससंबंधिकृष्णचतुर्दश्यष्टम्यंतरदिवसे देवीनिकटेस्थित्वा देशकालौसंकीर्त्यदानप्रतिग्रहाख्येन कर्मण
देवींप्रीणयिष्ये इतिसंकल्प्यत्वत्प्रसूत इत्यादिश्लोकत्रयमर्थानुसंधानपूर्वकं पठित्वाराष्ट्रंबलंकोशगृहं इतिश्लोकमंत्रेणदेवीचरणयोर्दत्तमिवानुसंधाय प्रसन्नयादेव्या

ज्ञप्तएवपुनः प्रतिग्रहं विभाव्यतन्मध्येपंचमंभागं गुरवेनिवेद्यतत्पुत्रादिभ्यो वादत्त्वावशिष्टंचतुर्थांशं स्वेनक्रियमाणपंचयज्ञादिधर्मव्ययार्थं निष्कास्येतरत्स्वार्थं यथेष्टं नियोजयेत् ॥ अत्र मासश्चांद्रमासोग्राह्यः ॥ अमायामार्जितस्य तूत्तरमासेदानं मंत्रपूर्वमासीदित्यूहो यथान्यायंतंत्रेणदानादावूह्यः ॥ प्रकृते तदपवादमाह ॥ ज्ञात्वेति पंचदशश्लोके ॥ नवार्णमंत्रं स्वीकृत्यमहावाक्यार्थसंवादिनं तदर्थंचगुरोर्लब्ध्वाधिकृतः सन्नयावधियावज्जीवं सप्तशतीस्तवपाठं प्रमादेनसकृदपिनत्यक्ष्ये इति दृढंसंकल्प्य तथैवानुतिष्ठेत् ॥ अनेन च कीलकपटलेनददाति प्रतिगृह्णातीत्यस्यज्ञात्वाप्रारभ्यकुर्वीतेत्यस्यचप्रागुक्तोर्थः स्पष्टमेवोक्तइति ॥ इति श्रीशैवोपनामकरंगनाथभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकंठभट्टकृतं सप्तशतीकीलकविवरणं समाप्तम् ॥३॥ अथरहस्यव्याख्या ॥ तत्रसुमेधसं प्रतिसुरथोराजाप्रश्नं करोति ॥ भगवन्निति ॥ हेभगवन् ॥ यद्भयाद्वातिवातोयं सूर्योभीत्याच गच्छति ॥ इंद्राग्निमृत्यवस्तद्वत्सादेवी चंडिकास्मृतेति भुवनेश्वरसंहितोक्तेः ॥ चण्डभानुः चंडवात इत्यादौ भयजनके

राजोवाच ॥ भगवन्नवतारामेचंडिकायास्त्वयोदिताः ॥ एतेषांप्रकृतिंब्रह्मप्रधानंवक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

चंडपदस्यप्रयोगाच्च भयजनककोपार्थकचंडिकोपेइतिधातोः पचाद्यचि गौरादिपाठात् ङीषिकृतेचंडीतिरूपं भवति ॥ तद्वशादेवनमस्ते रुद्रमन्यवइत्यादिनाप्रथमं मन्यवे एवनमस्कारदर्शनम् ॥ भीषास्माद्वातः पवतेभीषोदेति सूर्यः भीषास्मादग्निश्चेन्द्रश्च मृत्युर्धावतिपंचम इत्यादिश्रुत्यावाय्वादिभयजनककोपस्यापि परब्रह्मलिंगत्वमक्षतमेव ॥ अतएव महद्भयंवज्रमुद्यतमिति श्रुतौवज्रपदेनात्रब्रह्मैवोच्यते नायुधविशेषो भयजनकत्वलिंगादित्युत्तरमीमांसायां कंपनादित्यधिकरणे ॥ तस्मात्सर्वभयजनकं सर्वप्रशास्तृ परंब्रह्मैवचंडीपदवाच्यम् ॥ तस्याश्चिद्रूपायाश्चंडिकाया अवतारास्त्वयामेमह्यं कथिताः ॥ परंतु एतेषामवताराणां प्रकृतिं मूलभूतांप्रधानां मुख्यांहेब्रह्मन्वक्तुमर्हसि यन्मुख्यरूपपूजया मूलसेकेनशाखानां सेचनवदवताराणामपि पूजाभविष्यतितन्मुख्यं रूपंकथयेति भावः ॥ १ ॥

तदेवाह आराध्यमिति ॥ येनचविधिना तद्रूपमाराध्यं तं विधिं तदाराध्यं चरूपंचदेत्यर्थः ॥ किमितिचेत्प्रणतस्यमे सम्बंधसामान्ये षष्ठी ॥ प्रणतंशिष्यंमांब्रूहीत्य
र्थः ॥ भक्तियुक्तायशिष्याय यथावद्गुरुणा सर्ववक्तव्यमितिभावः ॥ २ ॥ राजवाक्यंश्रुत्वा ऋषिरुवाच ॥ हे राजन्यत्त्वयादृष्टं तदिदंपरममुत्कृष्टंरहस्यमस्ति
अतएवैतदनाख्येयं कस्याप्यकथनीयमितिप्रचक्षते ॥ महांतः शिवादयः ॥ तथाच तन्त्रेषु ॥ एतत्प्रकाशनं मातुरुद्घाटनमुरोजयोः ॥ तस्मान्नैवप्रकाशोस्य कर्तव्यः
परमेश्वरीति ॥ सर्वथा प्रकाशनिषेध उक्तः ॥ तथापि तत्रैव नाभक्ताय प्रदातव्यंनाऽशिष्यायकथंचनेत्युक्तेः ॥ शिष्यस्यानुमतिदर्शनात् ॥ हे नराधिप त्वं
भक्तोसि इतितवावाच्यं नैव किञ्चिदस्ति यत्पृच्छयते तत्सावधानतः शृणु ॥ ३ ॥ तत्र सर्वदेवतानां रूपद्वयं सूक्ष्मं स्थूलं चेति ॥ सूक्ष्मं तत्तदुपाधिविशिष्टचै

आराध्यंयन्मयादेव्याःस्वरूपंयेनचद्विज ॥ विधिनाब्रूहिसकलंयथावत्प्रणतस्यमे ॥ २ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इदंरहस्यंपरममनाख्ये
यंप्रचक्षते ॥ भक्तोसीतिनमेकिंचित्तवावाच्यंनराधिप ॥ ३ ॥ सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीस्त्रिगुणापरमेश्वरी ॥ लक्ष्यालक्ष्यस्वरूपासाव्याप्य
कृत्स्नंव्यवस्थिता ॥ ४ ॥

तन्यरूपं मन्त्रवाच्यम् ॥ स्थूलंतु तत्तत्सूक्ष्मरूपोपासकभक्तानुग्रहार्थं ते नैवसूक्ष्मरूपेणस्वीकृतंकरचरणादिविशिष्टं तंत्रविदांस्पष्टमेतत् ॥ तदुभयं दर्शयति ॥ सर्व
स्येति ॥ सर्वस्यकार्यप्रपञ्चस्य सर्वस्यावतारसमूहस्य चाद्या प्रथमा महालक्ष्मीर्भवति ॥ रूपमाह ॥ त्रिगुणेति ॥ त्रयो गुणाः सत्त्वरजस्तमोरूपाः साम्यावस्थापन्ना
यस्याःसा अतएवप्रपञ्चस्योद्भूतगुणस्य कारणत्वात्परमेश्वरी परमेशित्री ॥ किंजडा नेत्याह ॥ लक्ष्येति ॥ लक्ष्यं लक्षणीयं मायारूपमलक्ष्यंब्रह्मरूपंतदुभयस्वरूपा
त्रिगुणमाया शबलब्रह्मरूपेत्यर्थः ॥ सा क्ववर्तते ॥ तत्राह ॥ व्याप्येति ॥ कृत्स्नं जगद्व्याप्य स्थितास्ति नहि घटादिकार्यं मृत्कारणाननुविद्धं क्वचिद्दृश्यतेतथेदमपि
जगत्कार्यंसच्चिदानन्दमायाशबलब्रह्माननुविद्धं न क्वचिद्भासते॥तदुक्तम्॥अस्तिभातिप्रियरूपं नामचेत्यंशपञ्चकम् ॥ आद्यंत्रयंब्रह्मरूपंमायारूपंततो द्वयमिति ॥ ४ ॥

एवं सूक्ष्मंरूपसर्वकारणमुक्तावताराणामपि मूलभूतंप्रधानमवतारंस्थूलरूपात्मकं दर्शयति ॥ मातुलिंगमिति ॥ मातुलिंगंबीजपूराख्यंफलं गदा प्रसिद्धा खेटंचर्म पानपात्रंचप्रसिद्धम् ॥ आयुधक्रमस्तु सह्याद्रिखण्डे रेणुकामाहात्म्ये ॥ दक्षिणेधःकरेपात्रमूर्ध्वे कौमोदकींतथा ॥ वामेथखेटकंधत्ते श्रीफलं तदधःकरे ॥ बिभ्रती मस्तके लिंगं पूजनीया विभूतयेइति ॥ आयुधार्थस्तु भुवनेश्वरीसंहितायामुक्तः ॥ मातुलिंगंकर्मवृन्दं क्रियाशक्त्यात्मिका गदा ॥ ज्ञानशक्त्यात्मकंखेटं तुर्यवृत्ति स्तुपानकम् ॥ लिंगं पुरुष इत्युक्तो योनिस्तुप्रकृतिःस्मृता ॥ नागःकालः समाख्यातः सम्बन्धस्तु तयोर्द्वयोः ॥ त्रयाणामप्यधिष्ठानं यतः स्यात्परमेश्वरी ॥ नवा र्णमन्त्रमध्यस्थमायाबीजस्वरूपिणीति ॥ तथाचमातुलिंगग्रहणेन सर्वकर्मणांफलदात्र्यहमस्मीति बोध्यते ॥ गदाधारणेन क्रियास्वरूपाविक्षेपशक्तिर्मय्यस्तीति बोधि तम् ॥ खेटधारणेन ज्ञानशक्तिसद्भावदर्शनेनावरणभावोबोधितः ॥ पानपात्रेण निरंतरमहं स्वानन्दानुभवरसं पिबामीतिबोधितम् ॥ द्वयोः प्रकृतिपुरुषयोः सम्बन्धा

मातुलिंगंगदांखेटंपानपात्रंचबिभ्रती ॥ नागंलिंगंचयोनिंचबिभ्रतीनृपमूर्धनि ॥ ५ ॥ तप्तकांचनवर्णाभातप्तकांचभूषणा ॥ शून्यंतदखिलंस्वे नपूरयामासतेजसा ॥ ६ ॥

त्मकोहि कालः तथाच तेषां धारणेन तेषां प्रकृतिपुरु षकालानामधिष्ठानब्रह्मरूपिण्यहमस्मीति देव्या बोधितम् ॥ नवार्णमन्त्रस्यमध्यस्थंयन्मायाबीजं तदस्यामन्त्रोस्तीतिपूर्ववचनेनायमर्थो बोधितः ॥ इयमेवभुवनेश्व रीति तन्त्रेषुघंटाघोषः ॥ भुवनेश्वरीमहालक्ष्म्योः सूक्ष्मरूपैकत्वेपि मायाबीजरूपमन्त्रैक्येपिस्थूलरूपेण पाशांकुशाभयवरायुधात्मकेनमातुलिंगगदाखेटपानपात्रायु धात्मकत्वेन भेदात् ॥ ध्यानभेदेनैवभेदव्यवहारो न तत्त्वतोमन्तव्यः ॥ सर्वंचेदं तन्त्रविदांस्पष्टम् ॥ ५ ॥ अथमहालक्ष्म्या वर्णालंकारानाह ॥ तप्तकांचनेति॥रक्त वर्णेत्यर्थः ॥ शून्यमिति ॥ शून्यंस्वतःसत्ताशून्यंजगत्स्वतेजसा स्वसत्तय पूरयामास पूरितवती ॥ यद्वा स्वतेजसा स्वप्रतिबिंबचिदाभासेन शून्यंजगत्तेनपूरितवतीत्य र्थः॥अत्रेदं बोध्यम् ॥ नियतकालपरिपाकानां हिप्राणिकर्मणांमध्ये परिपक्वानामुपभोगेनक्षयादितरेषांचापरिपक्वानांभोगसंभवेन तदर्थायाः सृष्टेरनुपयोगाद्धिरण्यगर्भः

सर्वमेकीकृत्य सुषुप्तावस्थांप्रलयात्मिकां गतोभवति ॥ मायोदरेतदागर्भिणीगर्भवत्सर्वंप्रपंचरूपमंडं तिष्ठति तदाग्रस्तसमस्तप्रपंचा मायास्वनिष्ठेनिर्गुणे ब्रह्मणिवि
लीनासती यावदवशिष्टकर्मपरिपाकंतथैव तिष्ठति ॥ तदुक्तं विष्णुपुराणे ॥ जगत्प्रतिष्ठादेवर्षे पृथिव्यप्सुप्रलीयते ॥ तेजःस्वापःप्रलीयंते तेजोवायौप्रलीयते ॥
वायुःप्रलीयते व्योम्नितदव्यक्ते प्रलीयते ॥ अव्यक्तंपुरुषेब्रह्मन्निष्कले संप्रलीयते ॥ इति ॥ अव्यक्तं माया ॥ अव्यक्तंप्रकृतिर्मायेति वायुपुराणात् । अवशिष्टैः
प्राणिकर्मभिश्चतस्यां मायायांविलीयैवक्रमेण प्राप्तपरिपाकैः परमेश्वर्या भगवत्याश्चिदात्मिकायाः सिसृक्षात्मिका मायावृत्तिरुत्पद्यतेसैषा मायावस्था ईक्षणकामतपो
विचिकीर्षादिशब्दैरभिधीयते ॥ तदैक्षतबहुस्यां प्रजायेयेतिच्छांदोग्ये ॥ स ऐक्षत लोकानुत्सृजाइत्यैतरेयके ॥ सोकामयत बहुस्यांप्रजायेयेति तैत्तिरीये ॥ तपसा
चीयते ब्रह्मेति मुंडके ॥ विचिकीर्षुर्घनीभूतीकचिदभ्येतिबिंदुतामिति प्रपंचसारे ॥ प्रलयेसृज्यमानप्राणिकर्मणामपरिपाकदशायां तादृशकर्माभिन्नमायावच्छिन्नं ब्रह्म
घनीभूतमित्युच्यते ॥ कालवशात्कर्मणां परिपाकेसति विश्वदेवस्थः परिपाकप्रागभावो विचिकीर्षेत्युच्यते ॥ ततः परिपाकक्षणे मायावृत्तिरुत्पद्यते तादृशंपरिपक्व
कर्माकारपरिणतमायाविशिष्टब्रह्मबिंदुस्तदिदमविभागावस्थमव्यक्तमव्याकृतमित्युच्यते ॥ अत एव तस्योत्पत्तिः श्रूयते ॥ तस्मादव्यक्तमुत्पन्नं त्रिगुणं द्विजसत्त
मेति मायाया अनुत्पन्नत्वेपि तादृशाकारेणोत्पन्नत्वादुत्पन्नेति व्यवहारः ॥ तस्यचव्यक्तस्य ब्रह्मणः अव्याकृताव्यक्तमाया शक्तिकारणबीजत्रिगुणा परा महा
प्रकृतिभुवनेश्वरीत्यादयः संज्ञाः तन्मंत्रस्यमायाबीजस्याप्येता एव संज्ञास्तंत्रेषुप्रसिद्धाः ॥ इतरमंत्रापेक्षया मायाबीजेप्रत्यासत्त्यतिशयान्मायाबीजमेव मुख्यत्वे
नैतत्तस्य वाचकम् ॥ अतएव मायाबीजस्य देवीप्रणवशक्तिप्रणवशक्तिप्रणवशक्तिबीजपराबीजत्रिगुणा माया पराशक्तीत्यादिसामान्यशब्दैर्व्यवहारस्तंत्रेषु ॥
प्रणवोप्यस्यैव तत्त्वस्यवाचकः ॥ तदुक्तमाचार्यैः शंकरभगवत्पादैःप्रपंचसारे प्रथमपटलेमायास्वरूपनिरूपणानंतरम् ॥ तदा तांतारमित्याहुरोमात्मेति बहुश्रुताः ॥
तामेव शक्तिंब्रुवते हरेरात्मेतिचापरेइति ॥ तदेतदव्याकृतं द्विविधमंतर्मुखंबहिर्मुखंचेति ॥ तत्र अंतर्मुखस्यतुरीयमिति संज्ञा ॥ बहिर्मुखस्य कारणदेहइतिसंज्ञा ॥

इमौच द्वौभेदौ तापनीयेप्रसिद्धौ ॥ तत्रबहिर्मुखात्तत्त्वादात्मन आकाशःसंभूत इत्यादिक्रमेणसूक्ष्मदेहस्थूलदेहयोरुत्पत्तिः सर्ववेदांतप्रसिद्धा तथाच तुरीयाकारेणसूक्ष्मस्थूलमध्ये एवसर्वप्रपञ्चस्यांतर्भावः ॥ तत्रस्थूलदेहस्य समष्टिव्यष्ट्यात्मकस्य लिंगदेहस्यज्ञानेंद्रियांतःकरणरूपस्य चाधिपतिःसरस्वतीसहितोब्रह्मा क्रियाशक्त्यात्मकप्राणात्मलिंगदेहस्याधिपतिर्लक्ष्मीसहितो विष्णुः कारणदेहस्याभिमानी गौरीसहितोरुद्रस्तुरीयदेहस्य भुवनेश्वरीमहालक्ष्मीअभिमानिन्यौ देवते इतिवस्तुस्थितिः सकलवेदतंत्रपुराणसिद्धा ॥ इदंसर्वं मत्कृतदेवीभागवतटीकायां स्पष्टम् ॥ ६ ॥ तत्रतुरीयरूपाधिष्ठात्र्या महालक्ष्म्याः सर्वावतारमूलभूतायाः स्वरूपमभिहितं संप्रत्यवतारांतरस्य स्वरूपमाह ॥ शून्यमिति ॥ अधिष्ठातृभिःशून्यं सकलंलोकं विलोक्य केवलेन तमसागुणेनोपाधिनापरंरूपं रूपांतरंबभारधारितवतीत्यर्थः

शून्यंतदखिलंलोकंविलोक्यपरमेश्वरी ॥ बभाररूपंपरमंतमसाकेवलेनहि ॥ ७ ॥ साभिन्नांजनसंकाशादंष्ट्रांकितवरानना ॥ विशाललोचनानारीबभूवतनुमध्यमा ॥ ८ ॥

॥ अयंभावः ॥ मायाशबलब्रह्मणः सद्रूपत्वं चिद्रूपत्वमानंदरूपत्वं चास्तिगुणत्रयसाम्यावस्थात्मकत्वं च तत्रप्राणिकर्मवशादद्धा गुणद्वयापेक्षयातमोगुणः किंचित्स्वस्थानाच्चलित इवजातस्तदातेन केवलेनचलिततमोगुणेन विशिष्टंयत्तदेवाव्यक्तं तत्तमोगुणाभिमानत्वेन महाकाल्याख्यं रूपंधारितवदित्यर्थः ॥ महालक्ष्मीस्तु साम्यावस्थाभिमानिनीति पूर्वमेवस्थितम् ॥ ७ ॥ तस्या ध्यानमाह ॥ सेति ॥ साकालीभिन्ना मूलदेवीतःपृथग्भूता ॥ अभिन्नेति वाछेदःतयोरभेदात् ॥ यद्वा भिन्नंस्फुटितंयदजनमतिनीलं तत्संकाशाउपरिगतमलापगमे मध्यभागस्य नीलत्वात् ॥ ८ ॥

पात्रंपानपात्रं पूर्वोक्तार्थकंशिरोमुंडंदक्षिणाकालिकाध्याने तस्यैवसत्त्वात् ॥ केचित्तु ॥ शिरःशब्देन दंडारोपितग्रीवाभागं खट्वांगनामकमाहुः ॥ कबंधाःशि
रोहीनदेहास्तेषां हारंमालामुरसेतिशेषः ॥ हीतिनिश्चयेन शिरसाशिरःस्रजं शिरोमालां दधती ॥ उरसिकबंधमालां शिरसिशिरोमालां दधतीत्यर्थः ॥ केचित्तु
कबंधहारशब्देन मुंडमालामहिशिरस्रजमित्यनेन सर्पमस्तकमालामित्यर्थः ॥ मूर्ध्नि सर्पसहस्राणां स्रजंत्रैसुन्दरीतदेति यामलोक्तेरित्याहुः ॥ कबंधहारमुरसेत्यपि पाठः
कबंधहारशब्देन मुंडमालामहिशिरस्रजमित्यनेन सर्पमस्तकमालामित्यर्थः ॥ मूर्ध्नि सर्पसहस्राणां स्रजंत्रैसुन्दरीतदेति यामलोक्तेरित्याहुः ॥ कबंधहारमुरसेत्यपि पाठः
क्वचित् ॥ तदा शिरसेत्यध्याहारः ॥ ९ ॥ सेतिसैवमुत्पन्ना महाकालीतामसी तमोगुणेननिर्वृतापिप्रमदोत्तमा सर्वस्त्रीसमुदायेउत्तमा लज्जावती तमःकार्येणांतरस्पृष्टै

खड्गपात्रशिरःखेटैरलंकृतचतुर्भुजा ॥ कबंधहारंशिरसाबिभ्राणाहिशिरःस्रजम् ॥ ९ ॥ साप्रोवाचमहालक्ष्मींतामसीप्रमदोत्तमा ॥ नामकर्म
चमेमातर्देहितुभ्यंनमोनमः ॥१०॥ तांप्रोवाचमहालक्ष्मीस्तामसींप्रमदोत्तमाम् ॥ ददामितत्रनामानियानिकर्माणितानिते ॥ ११ ॥ महामा
यामहाकालीमहामारीक्षुधातृषा ॥ निद्रातृष्णाचैकवीराकालरात्रिर्दुरत्यया ॥ १२ ॥

वास्तीतिध्वनितम् ॥ महालक्ष्मींप्रोवाचेत्यनेनापि
स्वामिमर्यादापरिपालनप्रकटीकरणेनास्पृष्टतमोगुणदोषेति ध्वनितम् ॥ इच्छया स्वीकृततमोगुणवत्त्वेन तदधीनत्वात् ॥१०॥ यानीति ॥ यानि यादृशानि त्वया
कर्तव्यानिकर्माणि ममाभिलषितानितादृशार्थवंतीनि नामानिते तुभ्यंददामि ॥ नामार्थानुरूपमेवकर्मकुर्वित्यर्थः ॥ अनेनैवकर्मोपदेशकरणेनकर्मदेहीति प्रश्नस्योत्तरम
पिदत्तमेवभवतीति बोध्यम् ॥ यथाश्रुतेतु कर्मदेहीतिप्रश्नेनोत्तरंकर्मस्वरूपाकथनेन तस्याअद्यापिकर्माभावाद्यानिकर्माणि इतिअनुपपन्नमेवस्यादिति बोध्यम् ॥११॥
महामायेति ॥ ब्रह्मादीनामपि मोहकत्वात्तेषामेव कलनान्मारणाच्च महामायादिनामत्रयम् ॥ क्षुधातृषेत्यत्रार्शआद्यजंताट्टाप् ॥ सर्वाविद्यादिभक्षणेच्छावतीत्यर्थः ॥
तथा सर्वाविद्यादिपानेच्छावतीत्यर्थः ॥ निद्रा योगनिद्रा समाधिस्तद्रूपा तदधिष्ठात्रीत्यर्थः ॥ योगनिद्राहरेरुक्तेतिवक्ष्यमाणत्वाच्च तदधिष्ठातृत्वादेव तद्रूपत्वमिति

तुदेवीभागवते प्रसिद्धम् ॥ तृष्णा भक्तकृतभक्तीच्छावतीत्यर्थः ॥ अर्शआयजंतम् ॥ एकवीरा बाहुलकादेतद्रूपंसिध्यति ॥ एकैव वीरा पराक्रमविशिष्टा प्रपंचमध्ये इत्येकवीरा ॥ कालनाशकत्वात् कालरात्रिः ॥ यस्या ध्वंसाभावः सादुरत्यया ॥ इदं सर्वतमोगुणकार्यकारित्वस्योपलक्षणं तमोगुणवत्त्वादेव कृष्ण वर्णत्वमेवमुत्तरत्रापि ॥ १२ ॥ ईदृशार्थज्ञानपुरःसरं नामसंकीर्तनं फलाय विधत्ते ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ महाविद्येति ॥ महाविद्यादिवागंतानामधिष्ठातृत्वा देव तत्तन्नामत्वम् ॥ अन्यानि नामानि प्रसिद्धार्थकत्वान्येव ॥ अत्रापिनामानुरूपमेव कर्मापि सरस्वत्याज्ञेयमनुक्तमपि पूर्ववत् ॥ ननु यथागुणत्रयोपाधिकस्य ब्रह्म णोऽभिमानिरूपद्वयमुक्तं तथा रजोगुणोपाधिकस्याभिमानि रूपांतरं वक्तव्यमिति चेन्न ॥ गुणत्रयसाम्यावस्थाभिमानिमहालक्ष्मीरूपस्यैव रजोगुणाभिमानित्व

इमानितवनामानिप्रतिपाद्यानिकर्मभिः ॥ एभिःकर्माणितेज्ञात्वायोधीतेसोश्नुतेसुखम् ॥ १३ ॥ तामित्युक्त्वामहालक्ष्मीस्वरूपमपरंनृप ॥ सत्त्वाख्येनातिशुद्धेनगुणेनेंदुप्रभंददौ ॥ १४ ॥ अक्षमालांकुशधरावीणापुस्तकधारिणी ॥ सावभूववरानारीनामान्यस्यैवसाददौ ॥ १५ ॥ महाविद्यामहावाणीभारतीवाक्सरस्वती ॥ आर्याब्राह्मीकामधेनुर्वेदगर्भाचधीश्वरी ॥ १६ ॥

स्यापि संभवेन तद्वक्तव्यत्वानुपयोगात् ॥ नह्येकं रूपमेकस्यैवाभिमानीति नियमेनप्रमाणमस्ति नियमेवाभगवतीच्छायाः सर्वतोबलवत्त्वान्नरूपांतरेच्छा भगवत्या इति न रूपांतरं स्वीकृतं किंतुगुणत्रयसाम्यावस्थाभिमानिस्वस्वरूपस्यैव रजोगुणाभिमानित्वमपि स्वीकृतमिति ॥ अतएव महालक्ष्म्यामूलभूताया रजोगुणाभिमा नित्वेन रक्तवर्णत्वम् ॥ अतएव देवीभागवते प्रथमस्कन्धे ॥ तस्यास्तु सात्विकीशक्तीराजसीतामसी तथा ॥ महाकाली महालक्ष्मीर्महासरस्वतीति ताःस्त्रियः ॥ इतिमूर्तित्रयमध्ये महालक्ष्म्यागणनं कृत्वायस्या एतास्त्रिविधाःशक्तयस्तस्या महालक्ष्म्या एवमहताप्रबंधेनवर्णनं कृतम् ॥ तृतीयस्कंधे तच्चोभयोरैक्यएवसंगच्छते ॥ एताश्चतत्रः शक्तयः पतिरहिताः स्वतंत्रा विषयवासनारहिताःकेवलस्वानंदानुभवेनवानंदिताः सततिमुक्तेन्श्वरीसंहितायाम् ॥ १६ ॥

अनंतरकृत्यमाह ॥ अथेति ॥ हे देव्यौस्वानुरूपतः स्वस्वगुणानुरूपेणमिथुने युवांजनयतमुत्पादयतमित्यर्थः ॥ जनयवामित्यपि पाठः ॥ १७ ॥ महालक्ष्मीस्तेदे व्यावुक्काप्रथमतः स्वयमेव मिथुनंससर्ज उत्पादितवती पूर्ववत्स्वस्यापि गुणत्रयमूर्तिमध्यस्थत्वाद्धिरण्यगर्भौ हिरण्यवन्निर्मलं ज्ञानं हिरण्यंतद्गर्भंययोः एकः पुरुषः अन्यास्त्री उभावपि कमलासनौ ॥ १८ ॥ अनन्तरंदेवीतयोःनामकरणमकरोदित्याह ॥ ब्रह्मन्निति ॥ १९॥ मातुराज्ञया तदनन्तरं महाकाली महासरस्वती देव्या वपि मिथुनद्वयमुत्पादितवत्यावित्याह ॥ महाकालीति ॥२०॥ सितां श्वेताम् ॥ अतएव महाकाल्यामंतर्हितसत्त्वगुणोप्यस्तीति बोध्यम् ॥ २१ ॥ तत्सृष्टपुरुषना

अथोवाचमहालक्ष्मीर्महाकालींसरस्वतीम् ॥ युवांजनयतंदेव्यौमिथुनेस्वानुरूपतः ॥ १७ ॥ इत्युक्कातेमहालक्ष्मीःससर्जमिथुनंस्वयम् ॥
हिरण्यगर्भौरुचिरौस्त्रीपुंसौकमलासनौ ॥ १८ ॥ ब्रह्मन्विधेविरिञ्चेतिधातरित्याहतंनरम् ॥ श्रीःपद्मेकमलेलक्ष्मीत्याहमातास्त्रियंचताम् ॥
॥ १९ ॥ महाकालीभारतीचमिथुनेसृजतःसह ॥ एतयोरपिरूपाणिनामानिचवदामिते ॥ २० ॥ नीलकंठंरक्तबाहुंश्वेतांगंचंद्रशेखरम् ॥जन
यामासपुरुषं महाकालीसितांस्त्रियम् ॥ २१ ॥ सरुद्रःशंकरःस्थाणुःकपर्दीचत्रिलोचनः ॥ त्रयीविद्याकामधेनुःसास्त्रीभाषास्वराक्षरा ॥२२॥
सरस्वतीस्त्रियंगौरींकृष्णंचपुरुषंनृप ॥ जनयामासनामानितयोरपिवदामिते ॥ २३ ॥ विष्णुःकृष्णोहृषीकेशोवासुदेवोजनार्दनः ॥ उमागौ
रीसतीचण्डीसुन्दरीसुभगाशिवा ॥ २४ ॥ एवंयुवतयःसद्यःपुरुषत्वंप्रपेदिरे ॥ चक्षुष्मन्तोनुपश्यंतिनेतरेतद्विदोजनाः ॥ २५ ॥

मान्याह॥स इति ॥ त्रयीवियास्त्रीभाषा इत्येकैकमभिन्नमेव वा नामद्वयम् ॥ द्वितीयपक्षे स्त्रीभाषाबालभाषेत्यर्थः ॥ अक्षरानित्यास्फोटरूपा व्यञ्जनरूपा वास्वराषो डशस्वररूपा उदात्तादिस्वररूपा वा ॥२२॥ सरस्वतीजन्यमिथुनमाह ॥ सरस्वतीति ॥ अत्राप्यंतर्हितस्तमोगुणोस्त्येव॥२३॥२४॥एवमिति॥पूर्वं पुरुषाभावेपि स्वयमेव पुरुषरूपा अपितिस्रःशक्तयो जाताइत्यर्थः॥तदिदं चर्मचक्षुषामदृश्यमित्याह ॥ चक्षुष्मंत इति ॥ ज्ञानस्यैव मुख्यचक्षुष्ट्वंनचर्मणइतिचक्षुष्मतो ज्ञानिनोनुपश्यं

तीतिनतद्विन्ना इतरेअतद्विदइतिच्छेदः॥अयं भावः॥कथं स्त्रियःपुरुषत्वंप्रपेदिरे नैतद्बुद्धिगम्यं भवतीतियेवदंति तान्प्रतिकटाक्षेण मुनिराह ॥ सत्यंभवद्बुद्धिगम्यं न भवतीति॥ज्ञानिनांतु मायाशक्तिसामर्थ्यविदां नैतदाश्चर्यभूतमिति ॥२५॥ अनंतरं कृत्यमाह ॥ ब्रह्मणइति॥त्रयीं सरस्वतीम् ॥२६॥ इत्थं परस्परविवाहे जातेनं तरं सृष्टिमाह स्वरयेति ॥ इदंच मिथुनत्रयंकारणदेहसूक्ष्मदेहस्थूलदेहानामभिमानीति तापनीयादौ स्पष्टम् ॥ तत्र पूर्वकल्पेयोविरिंचिः ॥ सस्वरया शक्त्यायुक्तः सन्प्रलयकालेसर्वप्राणिकर्मवृंदं स्वाधिष्ठितमेकत्रांडरूपं कृत्वासुषुप्तौसंस्थाप्यस्वयंलीयत इतिपूर्वमवादिष्म तदभिप्रायेणाह ॥ स्वरयेत्यनेन अजीजनत्पूर्वकल्पे इत्यर्थः ॥ तत्रसुषुप्तेरभिमानी गौरीसहितोरुद्रः सोस्मिन्कल्पेप्रलयचरमकाले तद्धेदं तर्ह्यव्याकृतमासीत्तन्नामरूपाभ्यामेव व्याक्रियते इतिश्रुत्युक्तरीत्या नामरू

ब्रह्मणेप्रददौपत्नीमहालक्ष्मीर्नृपत्रयीम् ॥ रुद्रायगौरीवरदांवासुदेवायचश्रियम् ॥ २६ ॥ स्वरयासहसंभूयविरिंचोण्डमजीजनत् ॥ बिभेदभ गवान्रुद्रस्तद्गौर्यासहवीर्यवान् ॥ २७ ॥ अण्डमध्येप्रधानादिकार्यजातमभून्नृप ॥ महाभूतात्मकंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ २८ ॥ पुपोष पालयामासतल्लक्ष्म्यासहकेशवः ॥ संजहारजगत्सर्वंसहगौर्यामहेश्वरः ॥ २९ ॥ महालक्ष्मीर्महाराजसर्वसत्त्वमयीश्वरी ॥ निराकाराचसा कारासैवनानाभिधानभृत् ॥ ३० ॥

पविवेचनरूपभेदनेन सुषुप्तौलीनं तदण्डंबिभेदेत्यमुमर्थमाह ॥ बिभेदेति ॥ २७ ॥ अण्डमध्ये किमासीत्तदाह ॥ अण्डेति ॥ सुषुप्तौकस्यापि भानाभावेन लीनांड मध्ये प्रधानादिस्थितिरुक्ता युक्तैवेति ॥ २८ ॥ तदेवनामरूपाभ्यां व्याकृतंजगल्लक्ष्म्या सहितः केशवः सूक्ष्मे देहाभिमानीपुपोष तदेव पालयामासेत्यर्थः ॥ यथा वापुपोष तथैव पालयामासेत्यर्थः तदेवपुनः संहारकाले गौर्यासह महेश्वरः स्वसृष्टमेव जगत्संजहार नाशितवान् ॥ २९ ॥ तथाचपूर्वोक्तरीत्या श्रुत्युक्तसृष्ट्यादि विषये एवास्यग्रन्थस्यतात्पर्यम् ॥ न सगुणपरिच्छिन्नरूपेभ्यो ब्रह्मादिदेवेभ्यः सृष्टिरित्यत्र उक्तसृष्ट्यादिश्रुतिविरोधात् ॥ अत्र ब्रह्मादिशब्देन च तदधिष्ठितंश्रुत्युक्तं

सूक्ष्मं तत्त्वमुच्यतेइति नकोपिदोषः ॥ इत्थंयस्याःप्रभावः सर्वप्रपंचसर्जनरूपस्तदधिष्ठातृब्रह्मादिसर्जनरूपश्च सा महालक्ष्मीः क्रियत्पर्यंतं वर्णनीयेत्यभिप्रायेणाह ॥
महालक्ष्मीरिति ॥ निराकारा निर्गुणापि सैवमहालक्ष्मीःसाकारा सगुणापिसैव नानाभिधानभृत्इति ॥ तथाचश्रुतिःदेव्यथर्वशिरसि एकैव सर्वत्रवर्तते तस्मादुच्यते
एकाएकैव विश्वरूपिणी तस्मादुच्यते अनेकेति ॥ ३० ॥ इत्थमध्यारोपमुक्त्वापवादमाह ॥ नामांतरैरिति ॥ सगुणवाचकैः सत्यज्ञानचिन्महामायादिशब्दरूपैर्ना
मांतरैरेषा निरूप्या लक्षणीयानतु स्वनाम्नाअन्येनवाकेनचित्प्रत्यक्षादिनाप्रमाणेन बोध्येतिशेषः ॥ तथाच श्रुतिः ॥ ज्ञानानां चिन्मयातीता शून्यानां शून्यसा
क्षिणी ॥ यस्याःपरतरं नास्तिसैषा दुर्गाप्रकीर्तिता ॥ यतोवाचोनिवर्तंते अप्राप्यमनसासहेति ॥ सार्धत्रिंशत्समाख्याताःश्लोकास्त्वत्र सुसंस्कृताः ॥ इति श्रीशैवो

नामांतरैर्निरूप्यैषानाम्नानान्येनकेनचित् ॥ इतिप्राधानिकंरहस्यम् ॥ ४ ॥ ऋषिरुवाच ॥ त्रिगुणातामसीदेवीसात्त्विकीयात्रिधोदिता ॥
साशर्वाचंडिकादुर्गाभद्राभगवतीर्यते ॥ १ ॥ योगनिद्राहरेरुक्तामहाकालीतमोगुणा ॥ मधुकैटभनाशार्थयांतुष्टावांबुजासनः ॥ २ ॥
दशवक्त्रादशभुजादशपादांजनप्रभा ॥ विशालयाराजमानात्रिंशल्लोचनमालया ॥ ३ ॥ स्फुरद्दशनदंष्ट्रासाभीमरूपापिभूमिप ॥ रूपसौ
भाग्यकांतीनांसाप्रतिष्ठामहाश्रियः ॥ ४ ॥ खड्गबाणगदाशूलचक्रशंखभुशुंडिभृत् ॥ परिघंकार्मुकंशीर्षंनिश्च्योतद्रुधिरंदधौ ॥ ५ ॥

पनामकरंगनाथभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकण्ठभट्टकृतं प्राधानिकरहस्यविवरणं समाप्तम् ॥ ४ ॥ इदानीमेतासामेव मूर्तीनां ध्यानांतराण्याह ॥ ऋषिरुवाच ॥ त्रिगु
णेति ॥ पूर्वोक्तरीत्या रजोगुणविशिष्टाया मूललक्ष्म्यास्त्रिगुणात्मिकाया भेदाभावेनोभयोरपिग्रहणं त्रिगुणापदेनोच्यते ॥ शर्वाणीति वक्तव्येशर्वेत्युक्त्या पुंसंबंधाभा
वबोधनेन स्वातंत्र्यमासांबोधितम् ॥ त्रिविधापि सावस्तुतएकैवेति सैवैतैर्नामभिरीर्यते ॥ १ ॥ या हरेर्योगनिद्राधिष्ठातृत्वेनोक्ता सेत्यर्थः ॥ तस्याध्यानांतरं शृण्वि
त्यर्थः ॥ २ ॥ दशभुजां पंचदक्षिणहस्तपंचवामहस्ता एवंपादा अपि प्रतिवक्त्रं नेत्रत्रयम् ॥ ३ ॥ शत्रूणां भीमरूपापि भक्तानांरूपसौभाग्यदात्र्यस्त्येवेत्यर्थः ॥
॥ ४ ॥ दक्षिणाधःकरमारभ्य वामाधःकरपर्यंतमायुधान्याह ॥ खड्गेति ॥ निश्च्योतद्रुधिरं शीर्षं मुंडमित्यर्थः ॥ केचित्तु खट्वांगमाहुः ॥ ५ ॥

॥ ६ ॥ सर्वेति समहालक्ष्म्या अवतारइत्यर्थः ॥ ७ ॥ आननस्य शिवांशजन्यत्वाच्छेतत्वमित्यादिकं मध्यमचरित्रानुरोधेनोह्यम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ अत्र सहस्रश
ब्दोऽनंतवाची ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ सरस्वतीध्यानमाह ॥ गौरीति ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रथमप्रश्नसमाधानमुपसंहरन्नेव द्वितीयप्रश्न

एषासावैष्णवीमायामहाकालीदुरत्यया ॥ आराधितावशीकुर्यात्पूजाकर्तुश्चराचरम् ॥ ६ ॥ सर्वदेवशरीरेभ्योयाविर्भूतामितप्रभा ॥ त्रिगु
णासामहालक्ष्मीःसाक्षान्महिषमर्दिनी ॥ ७ ॥ श्वेताननानीलभुजासुश्वेतस्तनमंडला ॥ रक्तमध्यारक्तपादानीलजंघोरुरुन्मदा ॥ ८ ॥
सुचित्रजघनाचित्रमाल्यांबरविभूषणा ॥ चित्रानुलेपनाकांतिरूपसौभाग्यशालिनी ॥ ९ ॥ अष्टादशभुजापूज्यासासहस्रभुजासती ॥ आयु
धान्यत्रवक्ष्यंतेदक्षिणाधःकरक्रमात् ॥ १० ॥ अक्षमालाचकमलंबाणोसिःकुलिशंगदा ॥ चक्रंत्रिशूलंपरशुःशंखोघंटाचपाशकः ॥ ११ ॥
शक्तिर्दंडश्चर्मचापंपानपात्रंकमंडलुः ॥ अलंकृतभुजामेभिरायुधैःकमलासनाम् ॥ १२ ॥ सर्वदेवमयीमीशांमहालक्ष्मीमिमांनृप ॥ पूजये
त्सर्वलोकानांसदेवानांप्रभुर्भवेत् ॥ १३ ॥ गौरीदेहात्समुद्भूतायासत्त्वैकगुणाश्रया ॥ साक्षात्सरस्वतीप्रोक्ताशुंभासुरनिबर्हिणी ॥ १४ ॥
दधौचाष्टभुजाबाणमुसलेशूलचक्रभृत् ॥ शंखंघंटांलांगलंचकार्मुकंवसुधाधिप ॥ १५ ॥ एषासंपूजिताभक्त्यासर्वज्ञत्वंप्रयच्छति ॥ निशुं
भमथिनीदेवीशुंभासुरनिबर्हिणी ॥ १६ ॥ इत्युक्तानिस्वरूपाणिमूर्तीनांतवपार्थिव ॥ उपासनंजगन्मातुःपृथगासांनिशामय ॥ १७ ॥

स्योत्तरं प्रतिजानीते ॥ इत्युक्तेति ॥ जगन्मातुस्तप्तकांचनवर्णाभेत्यनेनोक्ताया महालक्ष्म्या उपासनम् ॥ आसां चमहाकाल्यादीनां तिसृणां च पृथग्भिन्नंभिन्नमु
पासनंनिशामयेत्यर्थः ॥ १७ ॥

यदा महालक्ष्मीश्चतुर्भुजातप्तकांचनेतिध्यानोक्ता पूज्यातदातांमध्ये स्थानेसंपूज्यतस्या एवप्रत्यासत्त्यादक्षिणोत्तरभागयोर्दक्षिणभागेचतुर्भुजां महाकालीमुत्तरेवामभा गेमहासरस्वतीं चतुर्भुजांपूजयेत ॥ देवतात्रयमपिचतुर्भुजंपूर्वोक्तायुधचतुष्टयविशिष्टमेव पूज्यम् ॥ पृष्ठतःएतासांपृष्ठभागे मिथुनत्रयं पूजयेदित्यर्थः ॥ १८ ॥ तत्रापि स्थानान्याह ॥ विरिंचिरिति ॥ महालक्ष्म्याः पृष्ठभागेदक्षिणे ॥ विरिंचेर्दक्षिणे महाकाल्याःपृष्ठभागे वामे ॥ विरिंचेर्वामेसरस्वत्याः पृष्ठभागेइत्यर्थः ॥ मध्यस्थदेवीत्रयस्य पुरतोवक्ष्यमाणं देवतात्रयंपूजयेत ॥ १९ ॥ तदेव देवतात्रयमाह ॥ अष्टेति ॥ महालक्ष्म्याः संमुखंमध्ये अष्टादशभुजा महालक्ष्मीःपूज्या ॥ अस्या अष्टादशभुजायावामभागे चतुर्भुजमहाकालीसंमुखंदशानना कालीपूज्या ॥ अस्याएवाष्टादशभुजाया दक्षिणेभागेअष्टभुजांसरस्वतीं चतुर्भुजसरस्वत्याअग्रे

महालक्ष्मीर्यदापूज्यामहाकालीसरस्वती ॥ दक्षिणोत्तरयोःपूज्येपृष्ठतोमिथुनत्रयम् ॥ १८ ॥ विरिंचिःस्वरयामध्येरुद्रोगौर्याश्चदक्षिणे ॥
वामेलक्ष्म्याहृषीकेशःपुरतोदेवतात्रयम् ॥१९॥ अष्टादशभुजामध्येवामेचास्यादशानना ॥दक्षिणेष्टभुजालक्ष्मीर्महतीतिसमर्चयेत ॥ २० ॥

पूजयेत् ॥ लक्ष्मीर्महतीत्यत्र द्वितीयाभावः ॥ इतिशब्देन कर्मत्वस्याभिधानात ॥ इत्थंचतुर्भुजमहालक्ष्म्याः पूजेत्यर्थः ॥ अत्र चतुर्भुजमहाकाल्याश्चतुर्भुजमहा सरस्वत्याश्चस्वातंत्र्येण पूजानास्ति ॥ चतुर्भुजमहालक्ष्म्यपेक्षया तयोःस्वातंत्र्याभावात्तयोरस्यां पूजायांस्थितत्वादेवं प्रकारपूजयैवतयोरपि पूजासिध्यतीतितयो रुपासकेनापि तथैवपूजाकर्तव्या ॥ तदुक्तं लक्ष्मीतंत्रे ॥ इत्थमेवार्चनाप्रोक्ता तयोःशक्त्योर्नराधिपेति ॥ तदयं निर्गलितोर्थः ॥ भूर्जपत्रे स्वर्णादिपट्टेवा स्थंडिले वानवकोष्ठंयंत्रं कृत्वातत्रप्रथमपंक्तावीशानकोणादग्निकोणपर्यंतं रुद्रगौर्यौविरिंचिसरस्वत्यौ विष्णुलक्ष्म्यौपूजयेत् ॥ मध्यमपंक्तौ क्रमेणोत्तरकोष्ठादिदक्षिणांतं महा कालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीत्रयं तृतीयपंक्तौवायुकोणान्निर्ऋतिकोणपर्यंतं दशाननाष्टादशभुजाष्टभुजाः पूजयेदिति ॥ २० ॥

अधुना केवलाष्टादशभुजादशाननाष्टभुजानामवताराणां पृथक्पूजामाह ॥ अष्टेति ॥ अष्टादशभुजाचैषा वादशाननाच्चवाष्टभुजा यदापूज्यातदाएतासां देवतानांदक्षिणे भागेकालमुत्तरे मृत्युंचपूजयेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ २१ ॥ तत्राष्टभुजापूजायांविशेषमाह ॥ यदेत्युत्तरेणान्वयः ॥ २२ ॥ नवशक्तयः शैलपुत्र्याद्याः ॥ तथा दक्षिणोत्तरयोरुद्रविनायकौ चसंपूज्यौ ॥ अयमपिद्वितीयपक्षः सरस्वतीपूजायामस्तिनत्वनेन पूर्वपक्षस्यवा बाधस्तस्यवैयर्थ्यापत्तेः ॥ तथा चसरस्वतीपूजायां विकल्पःफलितः ॥ प्रसंगात्पूजाचतुष्टयेपि स्तोत्रमंत्रानाह ॥ नमइति स्तोत्रैरिति बहुवचनेनचारित्रत्रयांतर्गतस्तोत्रैरपि प्रथमपूजायां स्तुतिः कर्तव्येत्यर्थः ॥ २३ ॥

अष्टादशभुजाचैषायदापूज्यानराधिप ॥ दशाननाचाष्टभुजादक्षिणोत्तरयोस्तदा ॥ २१ ॥ कालमृत्यूचसंपूज्यौसर्वारिष्टप्रशांतये ॥ यदा चाष्टभुजापूज्याशुंभासुरनिबर्हिणी ॥२२॥ नवास्याःशक्तयःपूज्यास्तथारुद्रविनायकौ ॥नमोदेव्याइतिस्तोत्रैर्महालक्ष्मींसमर्चयेत् ॥ २३ ॥ अवतारत्रयार्चायांस्तोत्रमंत्रास्तदाश्रयाः ॥ अष्टादशभुजाचैषापूज्यामहिषमर्दिनी ॥ २४ ॥ महालक्ष्मीर्महाकालीसैवप्रोक्तासरस्वती ॥ ईश्वरीपुण्यपापानांसर्वलोकमहेश्वरी ॥ २५ ॥ महिषांतकरीयेनपूजितासजगत्प्रभुः ॥ पूजयेज्जगतांधात्रींचंडिकांभक्तवत्सलाम् ॥ २६ ॥ अर्घ्यादिभिरलंकारैर्गंधपुष्पैस्तथाक्षतैः ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्नानाभक्ष्यसमन्वितैः ॥ २७ ॥

अवतारेति ॥ पृथगवतारत्रये तुतत्तद्देवताचारित्रांतर्गततत्तत्स्तोत्रेणैव स्तुतिःकर्तव्येत्यर्थः ॥ अवतारत्रयेपि महालक्ष्मीपूजयैवेतरयोः पूजयोर्गतार्थत्वमाह ॥ अष्टेति॥ ॥ २४ ॥ तत्र हेतुमाह ॥ महालक्ष्मीरिति ॥ यतोमहालक्ष्म्येवेतरस्वरूपा तस्मात्सैवपूज्येत्यर्थः ॥ तयोरपेक्षया महालक्ष्म्याः पूर्वोक्तरीत्या मूलप्रकृत्यासह प्रत्यासत्त्याधिक्यात् ॥ अन्यत्स्पष्टार्थमेव ॥ २५ ॥ २६॥ २७॥

रुधिराक्तेनेति ॥ इदं चब्राह्मणगातिरिक्तविषयम् ॥ तथाच श्रुतिरुत्तरतंत्रेवार्तिककारैर्मीमांसकाचार्यैरुक्ता ॥ यन्मात्यमासीत्तत्पश्चात्पर्यौहत्सुरावै माल्यं ततो राजन्यमसृजततस्माज्ज्यायांश्च कनीयांश्चश्वशुरश्चस्नुषाच श्वश्रूश्चसुरांपीत्वाविलपंत आसतेपाप्माव्रैमाल्यं तस्माद्ब्राह्मणः सुरांनपिबेत्पाप्मना संसृज्यतइति ॥ तत्रैव ॥ गौडीपैष्टीतथा माध्वीविज्ञेयात्रिविधा सुरा ॥ यथैवैकातथासर्वा नपेयाब्रह्मवादिभिरिति ॥ नसुरां पिबेदितितैत्तिरीयश्रुतिरपि ॥ तथा कूर्मपुराणादिसर्वपुराणेषु । कूर्मपुराणे द्वादशाध्याये ॥ नचवेदादृते किंचिच्छास्त्रंधर्माभिधायकम् ॥ योयथारमते विप्रोनसंभाष्योद्विजातिभिः ॥ यानिशास्त्राणिदृश्यंते लोकेस्मिन्विविधानि तु ॥ श्रुतिस्मृतिविरुद्धानि निष्ठातेषांहि तामसी ॥ कापालंभैरवंचैव यामलंवाममार्हतम् ॥ एवंविधानिचान्यानि मोहनार्थानितानितु ॥ ये कुशास्त्राभियोगेन मोहयंतीहमानवान् ॥ मयासृष्टानि शास्त्राणिमोहायैषां भवांतरे ॥ एवं सर्वपुराणेषु ॥ तथाकालिकापुराणे ॥ अवश्यं विहितंयत्रमद्यं तत्रद्विजःपुनः॥ नारिकेलजलं कांस्येपात्रेवाविसृ

रुधिराक्तेनबलिनामांसेनसुरयानृप ॥ प्रणामाचमनीयेनचंदनेनसुगंधिना ॥ २८ ॥
सकर्पूरैश्चतांबूलैर्भक्तिभावसमन्वितैः ॥ वामभागेग्रतोदेव्याश्छिन्नशीर्षमहासुरम् ॥ २९ ॥

जेन्मधु ॥ सिंहव्याघ्रादिकं दत्त्वाचात्मवध्यामवाप्नुयात् ॥ मद्यं दत्त्वाब्राह्मणस्तु ब्राह्मण्यादेवहीयतेइति ॥ पशुहिंसा नकर्तव्याब्राह्मणेनकदाचन ॥ बलिदाने यदोक्तास्यात्तत्रपैष्टं नियोजयेदिति ॥ पैष्टंपिष्टनिर्मितंपशुं कृत्वातस्य बलिंनियोजयेदित्यर्थः । तथा चिद्वल्लीतंत्रमेरुतंत्रमहाकालसंहितादक्षिणाचारतंत्रराजादिसर्वतंत्रेषु॥ मद्यं दत्त्वा ब्राह्मणस्तुब्राह्मण्यादेव हीयते॥नकर्तव्यंनकर्तव्यं नकर्तव्यंकदाचन ॥ इदंतुसाहसं देविनकर्तव्यं कदाचनेत्यादि॥ननु तंत्रेषुब्राह्मणस्यापि वामाचारप्रतिपादकानिवचनानि दृश्यंतेतेषांकागतिरिति चेत् ॥ भ्रष्टब्राह्मणविषयाणितानीतिब्रूमः।तदप्युक्तं चिद्वल्लीतंत्रे ॥ तंत्राणि द्विविधानीहमयाप्रोक्तानि पार्वति॥श्रुतिस्मृत्यविरुद्धानि तद्विरुद्धानिचैवहि॥वेदेनाधिकृतानांतु ब्राह्मणानांगतेर्वशात् ॥ तद्विरुद्धानिचोक्तानि नैवग्राह्याणिवैदिकैरित्यादि॥स्कांदे वायुसंहितायाम् ॥ शैवागमोपि द्विविधः

श्रौताश्रौतश्च तद्विधः ॥ श्रुतिसारमयःश्रौतः स्वतंत्रइतरोमत इत्यादिश्रौतोग्राह्यस्तुवैदिकैरिति ॥ ननु तंत्रस्मृतिविरोधात्सुरामांसनिषेधश्रुतिरसंस्कृतसुरामांसभक्षण परास्त्विवतिचेन्न ॥ दुर्बलस्मृतिविरोधेन प्रबलश्रुतेःसंकोचस्य शास्त्रकारैरनंगीकरात् ॥ मीमांसाप्रथमपादेस्पष्टमेतत् ॥ ननु कालिकात्रिपुरोपनिषदादिश्रुतिप्रामाण्या त्तन्निषेधकश्रुतेः संकोचोस्त्विवति चेन्न ॥ कालिकाद्युपनिषद्घटितशाखानामुच्छिन्नत्वात्कालिकाद्युपनिषत्सु कल्पितत्वसंदेहादिदमपि मीमांसाप्रथमपादे स्पष्टम् ॥ एवं सतिसर्वतंत्राणांप्रामाण्यमधिकारिभेदेनैवाव्याहतम् ॥ अतएवस्कांदे सूतसंहितायांपुराणांतरे चतंत्रप्रामाण्यप्रस्तावे ॥ मृषावादी कथंशिव इत्यादिवचनैरधिका रिभेदेनैव तंत्रप्रामाण्यंसमर्थितं विस्तरेणचैतन्मत्कृततंत्रप्रामाण्यविमर्शिन्यां द्रष्टव्यम् ॥ एतेनकैश्चित् सप्तशतीटीकायां तंत्राणामप्रामाण्यंसमर्थितं तत्किंचिज्ज्ञत्व

पूजयेन्महिषंयेनप्राप्तंसायुज्यमीशया ॥ दक्षिणेपुरतःसिंहंसमग्रंधर्ममीश्वरम् ॥ ३० ॥
वाहनंपूजयेद्देव्याधृतंयेनचराचरम् ॥ यःकुर्यात्प्रयतोधीमांस्तस्याएकाग्रमानसः ॥ ३१ ॥

मूलकं नास्तिकत्वमूलकंचेति सुधीभिराकलनीयम् ॥ तंत्रनिषेधकवचनानां तदुदाहृतानांवेदविरुद्धतंत्रविषयत्वादित्यादिकं सर्वमस्मत्कृततंत्रप्रामाण्यविमर्शिन्यां द्रष्ट व्यम् ॥ अत्रापिराजानं प्रत्येवमुनिनाकथितत्वाद्रुधिराक्तेनेत्यादिकं ब्राह्मणातिरिक्तविषयकमेवेति बोध्यम् ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्राप्तं सायुज्यमीशया ॥ एते नवैरिष्वपि भगवत्याजगन्मातुर्वात्सल्यं दर्शितम् ॥ अत एववैरिष्वपि प्रकटितैवदयात्वयेत्थमित्युक्तम् ॥ योधीमानेकाग्रमानसः प्रयतस्तस्याः परमेश्वर्याः पूजांकुर्या त्ससिंहंधर्मात्मकं पूजयेदित्यग्रिमेणान्वयः ॥ अनेन चसिंहस्यवासनात्मकरूपमुक्तं वेदितव्यम् ॥ धर्मवाहनत्वकथनेनानेकजन्मपुण्यवंतः सर्वधर्मात्मान एवपुरुषा एतांदेवतां प्राप्नुवंतिनान्येइत्युक्तंभवति ॥ तदुक्तं ब्रह्मांडपुराणे ॥ यस्यनोपश्चिमंजन्म यदिवाशंकरःस्वयम् ॥ तेनैवलभ्यते विद्याश्रीमत्पंचदशाक्षरीति ॥ ३० ॥ ३१ ॥

प्रथमतः कवचंततोर्गलांततःकीलकं ततोरात्रिसूक्तंततोनवार्णमंत्रजपः मध्येचरितत्रयं पुनर्नवार्णततोदेवीसूक्तं ततोरहस्यत्रयमित्येवंक्रमेण स्तुवीतेत्यर्थः ॥ विस्त
रेण चैतदग्रेवक्ष्यामः ॥ यदिसमर्थःपाठं कर्तुंनशक्नोतितं प्रत्याह ॥ एकेनेति ॥ एकेनचेत्स्तुवीत तर्हिमध्यमेनैवस्तुवीतेत्यर्थः ॥ महालक्ष्म्या मूलप्रकृत्यभेदेन
सर्वदेवतात्मकत्वात्तच्चरितपाठेन सर्वदेवतास्तृप्यंतीति भावः ॥ पूर्वोक्तपूजाचतुष्टयेप्येषविधिर्बोध्यः ॥ इतरयोश्चरितयोर्मध्ये एकेन नस्तुवीतेत्यर्थः ॥ ३२ ॥
॥ ३३ ॥ प्रतिश्लोकं प्रतिमंत्रमित्यर्थः ॥ तेचमंत्राः सप्तशतीस्तोत्रसंबंधिनः कात्यायनीतंत्रप्रदर्शिताः सप्तशतसंख्याकाः मार्कंडेय उवाच स्वाहाइत्यादि
काः ॥ अत्र केचित्कवचादित्रयस्यरहस्यत्रयस्यचप्रतिश्लोकं होममनुतिष्ठंति ॥ तत्रकवचांशेहोमोन युक्तस्तंत्रांतरेनिषेधात् ॥ चंडीस्तवे प्रतिश्लोकमेकाहुति

ततःकृतांजलिर्भूत्वास्तुवीतचरितैरिमैः ॥ एकेनवामध्यमेननैकेनेतरयोरिह ॥ ३२ ॥ चरितार्धंतुनजपेज्जपञ्छिद्रमवाप्नुयात् ॥ प्रदक्षिणां
नमस्कारान्कृत्वामूर्ध्निकृतांजलिः ॥ ३३ ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥ प्रतिश्लोकंतुजुहुयात्पायसंतिलसर्पिषा ॥ ३४ ॥ जुहुया
त्स्तोत्रमंत्रैर्वाचंडिकायैशुभंहविः ॥ भूयोनामपदैर्देवींपूजयेत्सुसमाहितः ॥ ३५ ॥ प्रयतःप्रांजलिःप्रह्वःप्रणम्यारोप्यचात्मनि ॥ सुचिरंभावये
दीशांचंडिकांतन्मयोभवेत् ॥ ३६ ॥

रिहेष्यते ॥ रक्षाकवचगैर्मंत्रैर्होमं तत्रनकारयेत् ॥ मौर्ख्यात्कवचगैर्मंत्रैः प्रतिश्लोकंजुहोतियः ॥ स्याद्देहपतनं तस्यनरकंचप्रपद्यते ॥ अंधकाख्यो महादैत्यो
दुर्गाभक्तिपरायणः ॥ कवचाहुतिजात्पापान्महेशेन निपातित इति ॥ ३४ ॥ एतावदशक्तस्य पक्षांतरमाह ॥ जुहुयादिति ॥ स्तोत्रमंत्रैः रात्रिसूक्तादि
स्तोत्रस्थमंत्रैरित्यर्थः ॥ केचित्तु स्तोत्रमंत्रशब्देन नवार्णमंत्रमित्याहुः ॥ तन्मंदम् ॥ प्रमाणाभावात् ॥ बहुत्वानुपपत्तेः स्याच्च ॥ अयंच होमः प्रकरणान्नित्य
पूजांगभूतः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

अस्याः पूजायाः काम्यत्वंनित्यत्वं क्रमेणाह ॥ एवंयइति द्वाभ्याम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ उपसंहरति ॥ तस्मादिति ॥ ३९ ॥ श्लोकाश्चैकोनचत्वारिंशत्संख्यास्त्वत्र कीर्तिताः ॥ इति श्रीशैवोपनामकरंगनाथभट्टसुतलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतं वैकृतिकरहस्यविवरणं समाप्तम् ॥ ५ ॥ एकादशाध्यायांते सप्तशत्यांलोकरक्षार्थं भविष्यमाणा येनंदजादयोवताराः कथितास्तेषां ध्यानमुपास्तिं चाह ॥ नंदेति विंध्यवासिनीयम् ॥ १ ॥ कनके हिरण्येउत्तमाकांतिरिच्छा यस्याः सा ॥

एवंयःपूजयेद्भक्त्याप्रत्यहंपरमेश्वरीम् ॥ भुक्त्वाभोगान्यथाकामंदेवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ योनपूजयतेनित्यंचंडिकांभक्तवत्सलाम् ॥ भस्मीकृत्यास्यपुण्यानिनिर्दहेत्परमेश्वरी ॥३८॥तस्मात्पूजयभूपालसर्वलोकमहेश्वरीम् ॥ यथोक्तेनविधानेनचंडिकांसुखमाप्स्यसि ॥ ३९ ॥ इति वैकृतिकरहस्यम् ॥ ५ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ नंदाभगवतीनामयाभविष्यतिनंदजा ॥ सास्तुतापूजिताभक्त्यावशीकुर्याज्जगत्रयम् ॥ ॥ १ ॥ कनकोत्तमकांतिःसासुकांतिकनकांबरा ॥ देवीकनकवर्णाभाकनकोत्तमभूषणा ॥ २ ॥ कमलांकुशपाशाब्जैरलंकृतचतुर्भुजा ॥ इंदिराकमलालक्ष्मीःसाश्रीरुक्मांबुजासना ॥ ३ ॥ यारक्तदंतिकानामदेवीप्रोक्तामयानघ ॥ तस्याःस्वरूपंवक्ष्यामिशृणुसर्वभयापहम् ॥ ४ ॥ रक्तांबरारक्तवर्णारक्तसर्वांगभूषणा ॥ रक्तायुधारक्तनेत्रारक्तकेशातिभीषणा ॥ ५ ॥ रक्ततीक्ष्णनखारक्तदशनारक्तदंतिका ॥ पतिंनारीवानुरक्तादेवीभक्तंभजेज्जनम् ॥ ६ ॥ वसुधेवविशालासासुमेरुयुगुलस्तनी ॥ दीर्घौलंबावतिस्थूलौतावतीवमनोहरौ ॥ ७ ॥

॥ २ ॥ पाशाब्जैरित्यत्र अब्जःशंखः ॥ चक्रंशंखवराभयानिदधतीतिशारदायां विंध्यवासनीध्याने उक्तत्वात् ॥ कमलस्यैकवारं ग्रहणाच्च ॥ ३ ॥ अथ रक्तदन्तिकामाह ॥ येति ॥ ४ ॥ ५ ॥ रक्तदंतिकानामिकादेवीत्यर्थः ॥ पतिं नारीवेति दृष्टांतोऽनुरागमात्रांशेज्ञेयः ॥ ६ ॥ दीर्घलंबावित्यत्र तिर्यग्लंबायमानतैव गृह्यते नत्वधःपतनमतिस्थूलौ कर्कशाविवितिविशेषणात् ॥ दीर्घालंबेति पुनरुक्त्यातु अतिदीर्घाविपर्ययः ॥ ७ ॥

किमित्यतिस्थूलौ जातावित्यतआह ॥ सर्वेति ॥ सर्वानंदरसभरितत्वादतिस्थूलावित्यर्थः ॥ तदपि किमर्थमिति चेद्भक्तपानार्थमित्याह ॥ भक्तानिति ॥ तेनाति शयदयावतीयमिति फलितम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ शिलीमुखापूर्णं बाणपूर्णमित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ धनुर्बाणपद्मशाकान्बिभ्रती चतु

कर्कशावतिकांतौतौसर्वानंदपयोनिधी ॥ भक्तान्संपाययेद्देवीसर्वकामदुघौस्तनौ ॥ ८ ॥ खड्गंपात्रंचमुसलंलांगलंचबिभर्तिसा ॥ आख्या तारक्तचामुंडादेवीयोगेश्वरीतिच ॥ ॥ ९ ॥ अनयाव्याप्तमखिलंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ इमांयःपूजयेद्भक्त्यासव्याप्नोतिचराचरम् ॥ १० ॥ अधीतेयइमंनित्यंरक्तदंत्यावपुस्तवम् ॥ तंसापरिचरेद्देवीपतिंप्रियमिवांगना ॥ ११ ॥ शाकंभरीनीलवर्णानीलोत्पलविलोचना ॥ गंभी रनाभिस्त्रिवलीविभूषिततनूदरी ॥ १२ ॥ सुकर्कशसमोत्तुंगवृत्तपीनघनस्तनी ॥ मुष्टिंशिलीमुखापूर्णंकमलंकमलालया ॥ १३ ॥ पुष्पपल्लवमूलादिफलाढ्यंशाकसंचयम् ॥ काम्यानंतरसैर्युक्तंक्षुत्तृण्मृत्युभयापहम् ॥ १४ ॥ कार्मुकंचस्फुरत्कांतिबिभ्रतीपरमेश्वरी ॥ शा कंभरीशताक्षीसासैवदुर्गाप्रकीर्तिता ॥ १५ ॥ विशोकादुष्टदमनीशमनीदुरितापदाम् ॥ उमागौरीसतीचंडीकालिकासाचपार्वती ॥ १६ ॥ शाकंभरींस्तुवन्ध्यायञ्जपन्संपूजयन्नमन् ॥ अक्षय्यमश्नुतेशीघ्रमन्नपानामृतंफलम् ॥ १७ ॥ भीमापिनीलवर्णासादंष्ट्रादशनभासुरा ॥ विशाललोचनानारीवृत्तपीनपयोधरा ॥१८॥ चंद्रहासंचडमरुंशिरःपात्रंचबिभ्रती ॥ एकवीराकालरात्रिःसैवोक्ताकामदास्तुता ॥१९॥ तेजोमं डलदुर्धर्षाभ्रामरीचित्रकांतिभृत् ॥ चित्रानुलेपनादेवीचित्राभरणभूषिता ॥ २० ॥

र्भिर्भुजैरित्यर्थः ॥ देवीभागवतोक्तशताक्षीमूर्तिदुर्गामूर्त्योरवतारांतरत्वाभावेन शाकंभरीपूजयैव दुर्गापूजामुपदिशति ॥ सैवेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ चंद्रहासं खड्गम् ॥ १९ ॥ सप्तमीमूर्तिमाह ॥ तेज इति ॥ चित्रकांतिरनेकवर्णकांतिः ॥ २० ॥

चित्रभ्रमरपाणिः हस्ते अनेकवर्णविशिष्टो भ्रमरोययाधृतः ॥ सच भ्रमरोजीवरूपस्तेन च सर्वेजीवामदधीनाः संतीति बोधितम् ॥ तदुक्तं भुवनेश्वरीसंहितायाम् ॥
द्विरेफाजीवरूपा स्युर्ययाहस्तेधृताःसदा ॥ जीवाधीशा ततः प्रोक्ता भ्रामरीलोकसुंदरीति ॥ एतासां देवतानामुपाख्यानं देवीभागवते स्पष्टम् ॥ २१ ॥ २२ ॥
रहस्यत्रयस्याध्ययनं विधत्ते ॥ तस्मादिति ॥ २३ ॥ फलं कथयति ॥ सप्तेति ॥ २४ ॥ उपसंहरति देव्या इति ॥ सर्वकामफलप्रदं धर्मार्थकाममोक्षप्रदमि
त्यर्थः ॥ २५ ॥ पंचविंशतिसंख्यास्तु श्लोका अत्र प्रकीर्तिताः ॥ रक्तांबरादरुणबिंबफलाधरौष्ठाचंद्रार्धबद्धमुकुटात्करुणासमुद्रात् ॥ पाशांकुशाभयवराढ्यकरा

चित्रभ्रमरपाणिःसामहामारीतिगीयते ॥ इत्येतामूर्तयोदेव्याव्याख्यातावसुधाधिप ॥ २१ ॥ जगन्मातुश्चंडिकायाःकीर्तिताःकामधेनवः ॥
इदंरहस्यंपरमंनवाच्यंकस्यचित्त्वया ॥ २२ ॥ आख्यानंदिव्यमूर्तीनामभीष्टफलदायकम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदेवींजपंनिरंतरम् ॥ २३ ॥
सप्तजन्मार्जितैर्घोरैर्ब्रह्महत्यासमैरपि ॥ पाठमात्रेणमंत्राणांमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ २४ ॥ देव्याध्यानंतवाख्यातंगुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वकामफलप्रदम् ॥ २५ ॥ इति मूर्तिरहस्यम् ॥ ६ ॥

त्रिनेत्रादंतःपुरात्पुरारिपोरपरं सविघ्नः ॥ १ ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नो रंगनाथात्मजः सुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतो नीलकंठाभिधानतः ॥ २ ॥ सप्तशत्यंगषट्क
स्यव्याख्यां यःकृतवाञ्छुभाम् ॥ तयातुष्यतु सालक्ष्मीस्तथा श्रीभुवनेश्वरी ॥ ३ ॥ इति श्रीशैवोपनामकरंगनाथसुतलक्ष्मीगर्भसंभवनीलकण्ठभट्टकृतसप्तशत्यंगष
ट्कविवरणं समाप्तम् ॥ ६ ॥ मूलम् ॥ १८१ ॥ टीका ॥८२०॥

अहमित्यष्टर्चंत्रयोदशंसूक्तं वागांभृणस्यमहर्षेर्दुहितावाङ्नाम्नी ब्रह्मविदुषी स्वात्मानमस्तौत् ॥ अतः सा ऋषिः ॥ सच्चित्सुखात्मकः सर्वगतः परमात्मा देवता ॥
तेन हितादात्म्यमनुभवंती सर्वजगद्रूपेणसर्वस्याधिष्ठानत्वेन चअहमेवभवामीति स्वात्मानंस्तौति ॥ द्वितीया जगती ॥ शिष्टाः सप्तत्रैष्टुभः ॥ तथा चानुक्रांतम् ॥
अहमष्टौ वागांभृणीतुष्टावात्मानं द्वितीयाजगतीति गतोविनियोगः ॥ अहमिति ॥ अहंसूक्तस्य द्रष्ट्रीवागांभृणी वागांभृणंयद्ब्रह्मजगत्कारणं तद्रूपाभवंतीरुद्रेभिः रुद्रैः
एकादशभिः इत्थंभावे तृतीया ॥ तदात्मना चरामि ॥ एवं वसुभिरित्येतत्तदात्मनाचरामीति योज्यम् ॥ उतापिच आदित्यैः समं चरामि ॥ उतापिच विश्वदेवैश्च ॥
तथा मित्रावरुणौ मित्रंचवरुणंच ॥ सुपांसुलुगितिद्वितीयाया आकारः ॥ उभाउभौ अहमेवब्रह्मीभूता बिभर्मिधारयामि ॥ इंद्राग्नी अप्यहमेव धारयामि ॥
उभाउभौअश्विनाअश्विनावपि अहमेव धारयामि मयिहिसर्वंजगत् शुक्तौरजतमिवाध्यस्तं सत्दृश्यते ॥ मायाच जगदाकारेण विवर्त्तते ॥ तादृश्या मायाया

ॐअहंरुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुतविश्वदेवैः ॥ अहंमित्रावरुणोभाबिभर्म्यहमिंद्राग्नीअहमश्विनोभा ॥ १ ॥ अहंसोममाहनसंबिभर्म्यहं त्वष्टारमुतपूषणंभगम् ॥ अहंददामिद्रविणंहविष्मतेसुप्राव्ये३यजमानायसुन्वते ॥ २ ॥ अहंराष्ट्रीसंगमनीवसूनांचिकितुषीप्रथमायज्ञिया नाम् ॥ तांमादेवाव्यदधुःपुरुत्राभूरिस्थात्रांभूर्यावेशयंताम् ॥ ३ ॥

आधारत्वेनासंगस्यापिब्रह्मणःउक्तस्यसर्वस्योपपत्तिः ॥ १ ॥ अहमिति ॥
अहमाहनसंहंतव्यमभिषोतव्यं सोमम् ॥ यद्वा शत्रूणामाहंतारं दिविवर्तमानंदेवतात्मानं सोममहमेवबिभर्मितथा त्वष्टारम् ॥ उतअपि चपूषणंभगमहमेव बिभर्मि ॥
तथा हविष्मतेहविर्युक्तायसुप्राव्येशोभनं हविर्देवानांप्रापयित्रे तर्पयित्रे ॥ अवतेस्तर्पणार्थात् अवितॄस्तॄतंत्रिभ्यईरिति ईकारप्रत्ययः ॥ चतुर्थ्येकवचनेयणिउदा
त्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोनुदात्तस्येत्यनुदात्तस्य सुपःस्वरितत्वम् ॥ सुन्वतेसोमाभिषवं कुर्वते ॥ शतुरनुमइतिचतुर्थ्या उदात्तत्वम् ॥ ईदृशाययजमानाय द्रविणं
धनंयागफलरूपम् ॥ अहमेव ददामिप्रयच्छामि ॥ एतच्चब्रह्मणः फलदातृत्वं फलमतउपपत्तेरित्यधिकरणे भगवताभाष्यकारेण समर्थितम् ॥ २ ॥ अहमिति ॥

अहं राष्ट्रीईश्वरनामैतत् ॥ सर्वस्य जगतः ईश्वरी ॥ तथावसूनां धनानांसंगमनीसंगमयित्री उपासकानांप्रापयित्री ॥ चिकितुषीयत्साक्षात्कर्त्तव्यं परंब्रह्मतज्ज्ञा

तवती स्वात्मतयासाक्षात्कृतवती ॥ अतएवयज्ञियानां यज्ञार्हाणांप्रथमामुख्या ॥ या एवंगुणविशिष्टा अहंतांमाभूरिस्थात्रांबहुभावेनप्रपंचात्मना तिष्ठमानाम् ॥ भूरि भूरीणिबहूनि भूतजातानिआवेशयंतीं जीवभावेनात्मानंप्रवेशयंतीमीदृशीं पुरुत्राबहुषुदेशेषु व्यदधुःविदधतिकुर्वंति ॥ उक्तप्रकारेण वैश्वरूप्येणावस्थानात् ॥ यद्य त्कुर्वंति तत्सर्वंमामेवकुर्वंतीत्यर्थः ॥३॥ मयासइति ॥ यअन्नमत्तिसः उक्तशक्तिरूपया मयैवान्नमत्ति ॥ यश्चविपश्यतिसोपिमयैव पश्यति ॥ यश्च प्राणितिश्वासो च्छासादिव्यापारं करोति ॥ सोपिमयैवप्राणरूपया करोति ॥ अनप्राणने अदादिकः रुदादिभ्यःसार्वधातुके इतीडागमः ॥ अनितेरिति णत्वम् ॥ यश्च परेणोक्तव चनंशृणोति विविधंरूपंपश्यतिसोपि ज्ञानशक्त्यात्मिकया मयैवपश्यति॥सोपिमयैव शृणोति ॥ श्रुश्रवणे श्रुवःशृचेतिश्नुप्रत्ययः धातोः शृभावश्च ॥ येईदृशीमंतर्या मिरूपेणस्थितां मांजानंतितेमाममंतवोऽमन्यमानाः अजानंतःउपक्षियंति उपक्षीणाः संसारेण नहीनाभवंति ॥ मनेरौणादिकस्तुप्रत्ययः ॥ नञ्समासे व्यत्ययेनो

मयासोअन्नमत्तियोविपश्यतियःप्राणितियईंशृणोत्युक्तम् ॥ अमंतवोमांतउपक्षियंतिश्रुधिश्रुतंश्रद्धिवंतेवदामि ॥४॥ अहमेवस्वयमिदंवदामि जुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः ॥ यंकामयतेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधाम् ॥ ५ ॥ अहंरुद्रायधनुरातनोमिब्रह्मद्विषेशरवेहंतवाउ ॥ अहंजनायसमदंकृणोम्यहंद्यावापृथिवीआविवेश ॥ ६ ॥

दात्तत्वम् ॥ यद्वा भावे तुप्रत्ययः ॥ ततोबहुव्रीहौ नञ्सुभ्यामित्युत्तरपदांतोदात्तत्वम् ॥ माममंतवः मद्विषयज्ञानरहिता इत्यर्थः ॥ हेश्रुतविश्रुतसखे श्रुधि मायावक्ष्यमाणंशृणु छांदसोविकरणस्य लुक् ॥ श्रुशृणुपृकृवृभ्यइतिहेर्धिभावः किंतच्छ्रोतव्यं श्रद्धिवं श्रद्धिः श्रद्धातयायुक्तंश्रद्दधानेन लभ्यमित्यर्थः ॥ श्रदंतरोरुपसर्गवद्वृत्तिरिष्यत इंतिश्रच्छब्दस्य उपसर्गवद्वर्तनात् ॥ उपसर्गेघोःकिरिति किप्रत्ययः मत्वर्थी योवः ॥ ईदृशंब्रह्मात्मकं वस्तुतेतुभ्यंवदामि उपदिशामि॥४॥अहमेवेति ॥ अहंस्वयमेवइदंवस्तुब्रह्मात्मकं वदाम्युपदिशामि ॥ देवेभिः देवैः इंद्रादिभिरपिजुष्टंसेवि तम्॥उतापिचमानुषेभिर्मनुष्यैरपि जुष्टम् ॥ ईदृग्विधात्मिकाहं यंकामयेयंयंपुरुषंरक्षितुमहं वांछामि ॥ तंतंपुरुषमुग्रंकृणोमि सर्वेभ्योधिकंकरोमि॥तमेव ब्रह्माणंस्रष्टारं करोमि ॥ तमेवऋषिमतींद्रियार्थदर्शनं करोमि ॥ तमेवसुमेधांशोभनप्रज्ञं चकरोमि ॥ अष्टमस्यसप्तमे एकादशोवर्गः ॥ ५ ॥ अहमिति ॥ पुरात्रिपुरविजयसमये

रुद्राय रुद्रस्य षष्ठ्यर्थेचतुर्थी ॥ महादेवस्य धनुश्चापमहमातनोमि ज्ययाआततंकरोमि ॥ किमर्थं ब्रह्मद्विषेब्राह्मणानां द्वेष्टारम् ॥ शरवे शरुर्हिंसकं त्रिपुरनिवासिनमसुरम् । हंतवेहंतुं हिंसितुम् ॥ हंतेस्तुमर्थे सेसेनितितवेप्रत्ययः ॥ अंतश्चतवै युगपदिति आद्यंतयोर्युगपदुदात्तत्वम् ॥ शॄ हिंसायामित्य स्मात् शॄस्वृस्नुहीत्यादिना उप्रत्ययः ॥ क्रियाग्रहणं कर्तव्यमितिकर्मणः संप्रदानत्वाच्चतुर्थी ॥ उशब्दः पूरकः ॥ अहमेव समदंसंमाद्यंत्यस्मिन्निति सम दंसंग्रामः योद्धृजनार्थंशत्रुभिःसहसंग्राममहमेव कृणोमिकरोमि ॥ तथा द्यावापृथिवीदिवंच पृथिवींचअंतर्यामितया अहमेवविवेश प्रविष्टवती ॥ ६ ॥ अहंसुव इति ॥ द्यौःपितेति श्रुतेः ॥ पितायौःपितरंदिवमहंसुवे प्रसुवेजनयामि ॥ आत्मन आकाशः संभूत इतिश्रुतेः ॥ कुत्रेति तदाह ॥ अस्यपरमात्मनः मूर्धन्मूर्धनि उपरिकारणभूते तस्मिन्दिवियद्यत्कार्यजातं सर्ववर्तते ॥ तंतुषु पटइव ॥ ममचयोनिः कारणम् ॥ समुद्रे समुद्रवंत्यस्माद्भूतजातानि इतिसमुद्रः परमात्मा ॥ तस्मि

अहंसुवेपितरमस्यमूर्धन्ममयोनिरप्स्वंतःसमुद्रे ॥ ततोवितिष्ठेभुवनानुविश्वोतामूंद्यांवर्ष्मणोपस्पृशामि ॥ ७ ॥ अहमेववातइवप्रवाम्या रभमाणाभुवनानिविश्वा ॥ परोदिवापरएनापृथिव्यैतावतीमहिनासंबभूव ॥ ८ ॥ इति देवीसूक्तम् ॥

न्नप्सु व्यापनशीलासुधीवृत्तिषु अंतर्मध्येयद्ब्रह्मचैतन्यंतन्मम कारणमित्यर्थः ॥ यतः ईदृग्भूताहमस्मि ततोहेतोः विश्वाविश्वानि सर्वाणिभुवनानि भूतजातानि अनुप्रविश्य वितिष्ठेविविधंप्राप्य तिष्ठामि ॥ समवप्रविभ्यःस्थइत्यात्मनेपदम् ॥ उतापिचअमूं द्यांविप्रकृष्टदेशेवस्थितं स्वर्गलोकम् उपलक्षणमेतत् ॥ एतदुपलक्षि तं कृत्स्नंविकारजातंवर्ष्मणाकारणभूतेन मायात्मकेनमदीयेनदेहेन उपस्पृशामि ॥ यदा अस्यभूलोकस्य मूर्धन्मूर्धनिउपरि पितरमाकाशंसुवे ॥ समुद्रे जलधौ ॥ अप्सु उदकेषु ॥ अंतःमध्येममयोनिःकारणभूतः अंभृणाख्यऋषिर्वर्तते ॥ यद्वा समुद्रे अंतरिक्षेअप्सुअम्मयेषु देवशरीरेषुममकारणभूतं ब्रह्मचैतन्यंवर्तते ॥ ततो हंकारात्मिका सतीसर्वाणिभुवनानि व्याप्नोमि ॥ अन्यत्समानं पूर्वेण ॥ ७ ॥ अहमेवेति ॥ विश्वाविश्वानिसर्वाणि भुवनानिभूतजातानि कार्याणिआरभमाणा कारणरूपेणोत्पादयंती अहमेवपरेणअनधिष्ठिता स्वयमेवप्रवामिप्रवर्ते वातइव यथावातः परेणाप्रेरितः सन् स्वेच्छयैवप्रवातितद्वत् ॥ उक्तं सर्वनिगमय

ति ॥ परोदिवेति ॥ परइति सकारांतंपरस्तादित्यर्थे वर्तते ॥ यथा अधइत्यधस्तादर्थेतद्योगेच तृतीयासर्वत्रदृश्यते ॥ दिवःआकाशस्य परस्तात् ॥
एना पृथिव्याद्वितीयाटौस्स्वेन इतिइदमएनादेशः । सुपांसुलुगिति तृतीया आजादेशः ॥ आस्याःपृथिव्याः परःपरस्तात् ॥ द्यावापृथिव्योरुपादानमुपलक्ष
णम् ॥ एततउपलक्षितात्सर्वस्माद्भूतजातात् परस्ताद्वर्तमाना असंगोदासीनकूटस्थब्रह्मचैतन्यरूपाहं महिनामहिम्नाएतावती संबभूव ॥ एतच्छब्देनउक्तं सर्वपरामृ
श्यते ॥ एतावत्परिमाणमस्याः यत्तदेतेभ्यःपरिमाणइति वतुप् ॥ आसर्वनाम्न इत्यात्वम् ॥ सर्वजगदात्मना अहंसंभूतास्मि ॥ महच्छब्दादिमनिचिटेरी
तिटिलोपः ॥ ततस्तृतीयायामुदात्तनिवृत्तिस्वरेण तस्याउदात्तत्वम् ॥ छांदसो मलोपः ॥ अष्टमस्यसप्तमे द्वादशोवर्गः ॥ इति देवीसूक्तभाष्यम् ॥ ॥
श्रीगणेशायनमः ॥ अथैतद्रात्रिसूक्तं रात्रिदेवताप्रतिपादकं सा रात्रिदेवताद्वेधाजीवरात्रिरीश्वररात्रिश्च तत्राद्याप्रसिद्धायस्यामस्मदादीनां जीवानांप्रतिदिनं व्यवहारो
लुप्यते द्वितीया तु यस्यामीश्वरव्यवहारलोपोभवति महाप्रलयकालेतदानीमन्यवस्त्वभावात्केवलंब्रह्म मायात्मकमेववस्तुसर्वकारणमव्यक्तपदवाच्यं तिष्ठतिसाद्वि

ॐरात्रीव्यख्यदायतीपुरुत्रादेव्य १ क्षभिः ॥ विश्वाअधिश्रियोधित ॥ १ ॥

तीया रात्रिः ॥ तदुक्तंदेवीपुराणे ॥ ब्रह्ममायात्मिका रात्रिः परमेशलयात्मिका ॥ तदधिष्ठातृदेवी तु भुवनेशीप्रकीर्तितेति ॥ तदेवं सर्वोत्तमदेवताप्रतिपादकस्य रात्रिसू
क्तस्य भाष्यकारादिभिः कृतव्याख्यानस्यापि विस्पष्टंव्याख्यानंयथामति क्रियते ॥ रात्रीति ॥ यादेवीसर्ववस्तुद्योतनशीला पुरुत्राबहुषुदेशेषुसर्वदेशेषु अक्षभिः प्रका
शमानैरिंद्रियैरुपलक्षणविधयामहदादिभिस्तत्त्वैर्देवी सर्ववस्तुद्योतनशीलाआयतीआगच्छंती विद्यमानारात्रीब्रह्ममायात्मिका व्यख्यत्स्वोत्पादितजगज्जालसदस
त्कर्मादिकं प्रथमतोविशेषेण पश्यति ॥ अनंतरं तत्तत्कर्मानुरूपफलरूपाः विश्वाः सर्वाः श्रियः साअध्यधितअदिधारयति ददातीत्यर्थः ॥ अयं भावः ॥ सर्वकारणभू
ता चिच्छक्तिः पूर्वकल्पीयानंतजीवानां सदसत्कर्माण्यपरिपक्वान्यवलोक्य तत्फलप्रदानसमयाभावात्सेश्वरं प्रपंचं स्वस्मिन्विलापयति यावत्फलप्रदानसमयम् ॥ सा
रात्रिरूपा चिच्छक्तिः फलप्रदानसमये प्राप्तेमहदादिद्वाराप्रपंचंनिर्माय तत्तत्प्राणिनांतत्तत्कर्माण्यसंकरमवलोकयति पश्चात्तत्तत्कर्मफलंददातीत्यहो सर्वज्ञता भगवत्या

रात्रेर्भुवनेश्वर्याः कियद्वर्णनीयेति ॥ अस्मिन्नर्थे सर्वोऽप्युपनिषद्भागः प्रमाणमिति स्पष्टमेवतद्विदाम् ॥ १ ॥ इत्थं प्रथमकृत्यंवर्णयित्वा द्वितीयंकृत्यं वर्णयति ॥
ओर्वप्रा इति ॥ अमर्त्यामरणरहिता सादेवीदेवनशीलाचिच्छक्तिर्भुवनेश्वरी रात्रिः उरुविस्तीर्णमंतरिक्षमुपलक्षणविधया सर्वप्रपंचमाप्राः स्वस्वरूपेणापूरयति
स्वाधिष्ठानरूपेस्वाभेदेनविद्यमानं कल्पयति ॥ तथा प्रपंचगतान्निवतोनीचान्लतागुल्मादीन् उद्वत उच्छ्रितान्वृक्षादींश्च स्वकीयेनतेजसाधिष्ठानचैतन्येनाप्राः पूर
यति ॥ यारात्रिर्भुवनेश्वरी साप्रपंचगतानांप्राणिनां वेदोक्तानुष्ठानपराणां चित्तशुद्धिमवलोक्यतेषांतमोमूलाज्ञानं ज्योतिषा स्वाकारवृत्तिप्रतिबिंबितस्वस्वरूपचैतन्य
ज्योतिषा बाधतेनाशयति ॥ अनेन पूर्वोक्ताध्यारोपस्यापवाद उक्तः ॥ २ ॥ केनप्रकारेण नाशयति तत्राह ॥ निरुस्वसारमिति ॥ आयतीआगच्छंती देवनशीलारात्रिश्चि
च्छक्तिर्भुवनेश्वरी स्वस्यस्वसारंभगिनीमुषसं प्रकाशरूपामविद्यायाआवरणशक्तिरूपां निरस्कृतनिष्करोति दग्धबीजभावमापादयतीत्यर्थः ॥ तस्यामुपसितथा जाता

ओर्वप्राअमर्त्यानिवतोदेव्युद्वतः ॥ ज्योतिषाबाधतेतम ॥ २ ॥ निरुस्वसारमस्कृतोषसंदेव्यायती ॥ अपेदुहासतेतमः ॥ ३ ॥ सानोअद्यम
स्यावयंनितेयामन्नविक्ष्महि ॥ वृक्षेनवसतिंवयः ॥ ४ ॥ निग्रामासोअविक्षतनिपद्वंतोनिपक्षिणः ॥ निश्येनासश्चिदर्थिनः ॥ ५ ॥

यांप्रारब्धकर्मक्षये विक्षेपशक्तेर्नाशान्मूलाज्ञानरूपं तमः अपेदुहासतेअपैवगच्छति शक्तिद्वयातिरिक्तस्वरूपावस्थानोपयोगाभावादर्थान्नष्टं भवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥
अथास्या रात्रेःप्रार्थनामंत्रमाह ॥ सानोइति ॥ अद्यास्मिन्काले नोस्माकंसारात्रिर्देवता चिच्छक्तिर्भुवनेश्वरीप्रसीदतु यस्यायामन्यामानिप्रानौसत्यां यत्प्रसादप्राप्तौ
त्यां वयंन्यविक्ष्महिनिविशामहेसुखेन स्वस्वरूपेआस्महे ॥ तत्रदृष्टांतः ॥ वयः पक्षिणः वृक्षेनयथावृक्षेनीडाश्रये वसतिंरात्रिनिवासंकुर्वंति तथानिवसामइत्यर्थः ॥ ४ ॥
निग्रामासोइति ॥ ग्रामासः ग्रामाः तत्स्थाः सर्वेजनाः पामरा अपामराआंगोपांगनंन्यविक्षत तस्यांचिच्छक्तिरूपायांरात्र्यांविद्यमानायांनिविशंते सुखेनशेरते तथा
पद्वंतः पादयुता गवाश्वादयश्चनिविशंतेतथापक्षिणःपक्षोपेताश्च निविशंततथाअर्थिनः कामार्थिनः पांथस्थाः तथा श्येनासः श्येनाअपि निविशंते ॥ अयंभावः ॥
येप्राणिनः परमेश्वरीनामानभिज्ञा अपिकेवलंकरुणासागराया रात्र्याश्चिच्छक्तिर्भुवनेश्वर्याः करुणया सर्वेजनाः सुखेनशेरते स्वस्थाभवंति यथाविमूढा बालाःमातुः

करुणावशाच्छेरते एतादृशीयमतिकरुणावती रात्रिरस्तीति ॥ ५ ॥ यावयेति ॥ हेऊर्म्यै रात्रिनामैतत् चिच्छक्तिरात्रिरूपिणी भुवनेश्वरीयस्मात्त्वमतिदयावती तस्मादस्माकमपि पामराणांकिंचिदपिकृतमनवेक्ष्य वृक्यंवृकस्यस्त्रियंनानावासनारूपां वृकंचवृकवन्मारकंपापंचास्मान्हिंसंतं यावय अस्मत्तः पृथक्कुरु ॥ तथास्ते नं तस्करंचित्तापहारकंकामादिकं चयावयास्मत्तोवियोजय ॥ अथानंतरं योस्माकंसुतरासुखेनतरणीया क्षेमकरीमोक्षदात्री भव ॥ ६ ॥ हेरात्रिचिच्छक्ते भुवनेश्वरि पेपिशत्भृशंपिंशत्सर्ववस्तुषुआश्लिष्टंतमोज्ञानंकृष्णंकृष्णवर्णतमः प्राधान्येनव्यक्तंविशेषेणस्वभासासर्वस्यांजकमीदृशंज्ञानंमाउपास्थितउपागच्छत ॥ हेउषः रात्रिदेवतेत्वंमृणेव ऋणानीवतत्वं यातयापगमय यथास्तोतृणामृण।निधनप्रदानेनापाकरोषि तथाममाज्ञानमपि अपसारयेत्यर्थः ॥ उपतेगा इवि ॥ हेरा त्रिचिच्छक्तेभुवनेश्वरि तेत्वांगा इवपयसोदोग्ध्रीर्धेनूरिवउपेत्याकरंस्तुतिजपादिभिरभिमुखीकरोमि ॥ हेदिवः परमाकाशरूपपरमात्मनोदुहितःपुत्रि परमात्मप्र

यावयावृक्यं१वृकंयवयस्तेनमूर्म्ये ॥ अथानःसुतराभवः ॥ ६ ॥ उपमापेपिशत्तमःकृष्णंव्यक्तमस्थित ॥ उषऋणेवयातय ॥ ७ ॥
उपतेगाइवाकरंवृणीष्वदुहितर्दिवः ॥ रात्रिस्तोमंनजिग्युषे ॥ ८ ॥ इति रात्रिसूक्तम् ॥

काशेन चिच्छक्तेरभिव्यज्यमानत्वाद्युक्तं परमात्मपुत्रीत्वंत्वत्प्रसादात्कामादीन्शत्रून् जिग्युषेममस्तोत्रं नस्तोत्रमिवहविरपियथाशक्तिदत्तं वृणीष्वभजेति ॥ ८ ॥ इतिरात्रिसूक्तभाष्यं समाप्तिमगमत् ॥ ग्रीवायां मधुसूदनो स्यशिरसि श्रीनीलकंठःस्थितः श्रीदेवीगिरिजाललाटफलके वक्षःस्थलेशारदा ॥ षड्वक्रो मणिबंधसं धिषुतथा नागास्तुपार्श्वस्थिताः कर्णौयस्य तुचाश्विनौसभगवान्सिंहोममास्त्विष्टदः ॥ १ ॥ यन्नेत्रेशशिभास्करौ वसुकुलंदंतेषुयस्यस्थितंजिह्वायां वरुणस्तुहुंकृ तिरियं श्रीचर्चिकाचण्डिका ॥ गंडौयक्षयमौ तथोष्ठयुगलंसंध्याद्वयं पृष्ठकेवज्रीयस्यविराजते सभगवान्सिंहोममास्त्विष्टदः ॥ २ ॥ श्रीवासंधिषु सप्तविंशतिमितान्यृ क्षाणिसाध्याहृदिप्रौढानिर्घृणतातमोस्यतुमहाक्रौर्यैः समाः पूतनाः ॥ घ्राणेयस्यतुमातरःपितृकुलं यस्यास्त्यपानात्मकं रूपेश्रीकमलाकचेषु विमलास्तेस्यूरवे रश्मयः ॥ ३ ॥ इतिदेवीपुराणे देवीवाहनसिंहध्यानम् ॥

॥ इति शान्तनवीटीकासमेता दुर्गासप्तशती समाप्ता ॥

अत्र च सटीकांगषट्कं सभाष्यं देवीसूक्तं रात्रिसूक्तं च निवेशितमस्माभिः ।